Donaldas **Kajokas**

Lietaus migla Lu kalne

Ese ir proza, rinktinė

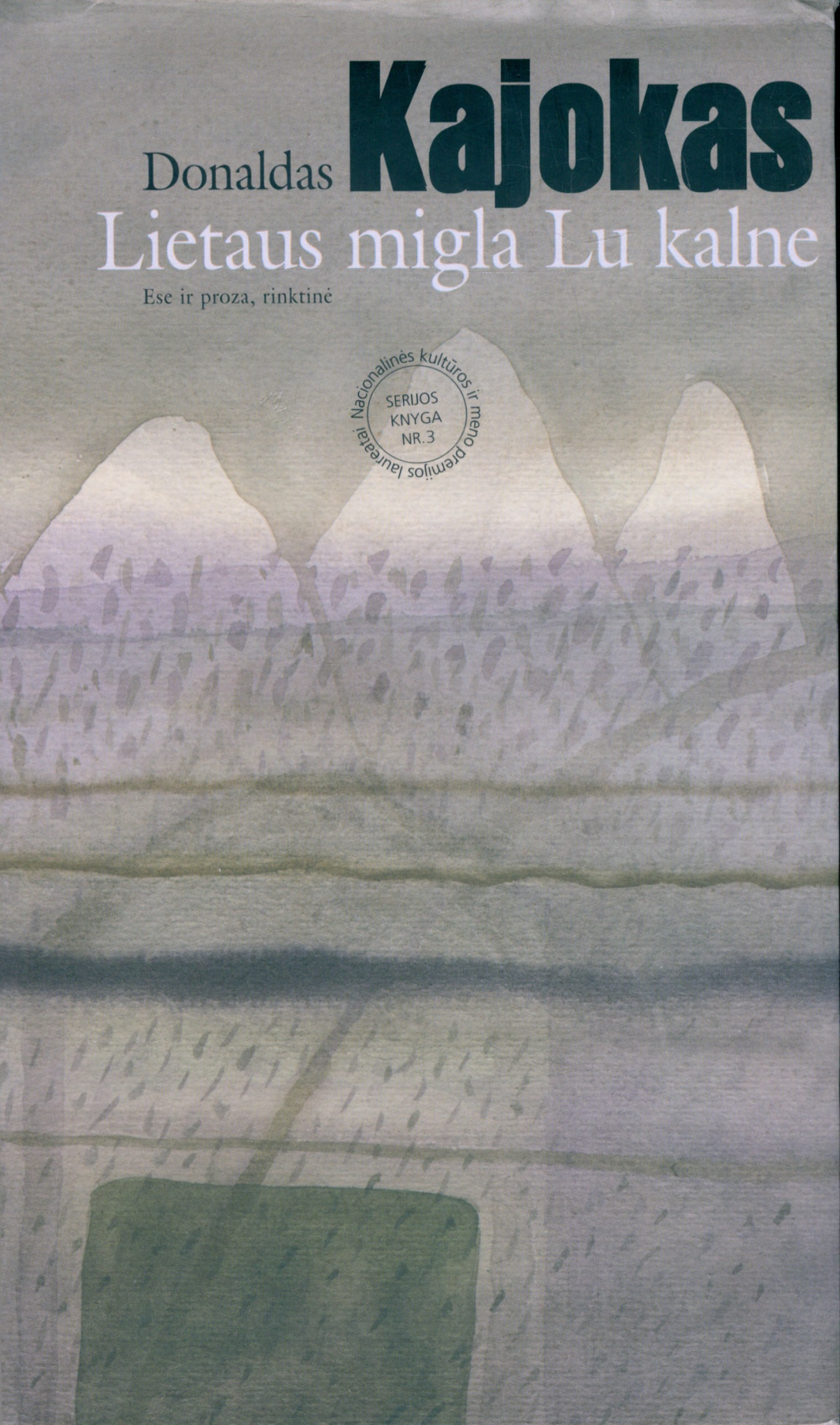

D. Kajokas

NARCIZO FREIMANO NUOTRAUKA

D. Kajokas

Nacionalines kultūros ir meno premijos laureatai
SERIJOS
KNYGA
NR 3

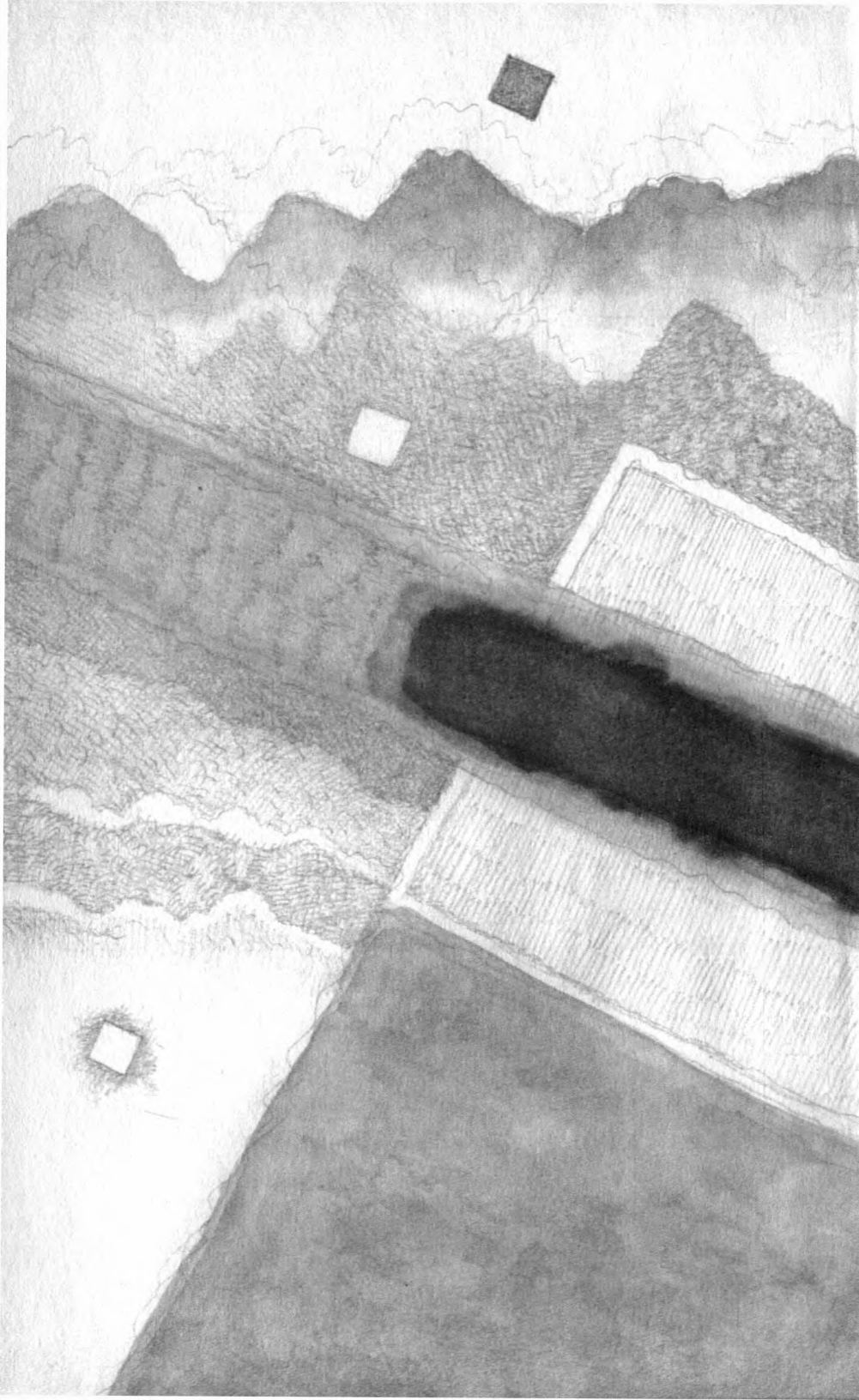

Donaldas **Kajokas**

Lietaus migla Lu kalne

Esė ir proza, rinktinė

Lietuvos
rašytojų sąjungos
leidykla
Vilnius

NACIONALINĖS KULTŪROS
IR MENO PREMIJOS LAUREATAI
KNYGŲ SERIJA, NUO 2001 M.
KNYGOS IŠLEIDIMĄ RĖMĖ
KULTŪROS MINISTERIJA

Ka-167
UDK 888.2-4
ISBN 9986-39-243-8

© Donaldas Kajokas, 2002
© Apipavidalinimas, Romas Orantas, 2002
© Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002

Pabiri komentarų lapukai

Kodėl traukiatės nuo didžiulių savo pažadų ir, gražiai pakalbėję, kad padarysite taip, jog aukso spindesys mane akins ne labiau už kardo žibėjimą, jog nepaprastai ištvermingai niekinsiu tai, ko visi trokšta ir ko visi bijo, nusileidote iki gramatikos pradmenų?

SENEKA, *LAIŠKAI LUCILIJUI* (48)

1

Tu pavydi sau. Sau, kurį įsivaizduoji ką tik mirusį, – tada tau nors ir trumpai, bet vis dėlto rodys dėmesį bei palankumą tie, kuriuos tu myli ir kurie dabar tau yra tartum abejingi. Sakai: nėra ramybės mano sieloje.

Skausmingai šitai patyręs, žmogus jau gali pradėti ruoštis grįžimui į save.

Ne anksčiau.

2

Pastangos grįžti iš pradžių būna nelengvos, klaidžios, erzinančios; vėliau – smagios.

Nesibaimink smagumo, bet ir neužsibūk jame, neužsižaisk. Tai, kas vien smagu, greitai perauga į pasismaginimą. Buvimo džiaugsmą ima keisti savitaiga su savo malonumais, tenkinančiais anaiptol ne esmines žmogaus reikmes.

3

Beviltiškai nelaimingas tikriausiai ne tas, kuris patiria kančią, o tas, kuris nesugeba išgyventi jos ligi galo ir todėl stengiasi kuo greičiau – tartum botago kirčiu – „permušti" ją kita kančia.

6

Tikrai gyventi nebūtinai reiškia klausti. Tikrai gyventi – pasijusti už klausimo. Tai jau gyvenimas. Tačiau dar ne buvimas.

Buvimas – būti jau ir už atsakymo.

7

Kas nesirenka savęs, tą pasirenka mirtis, akimoju. Kas renkasi save, tas kada nori pasirenka ir mirtį. Net jeigu jis ir nužudomas.

9

Mirtis neturi prasmės, nors vien ji suteikia gyvenimui prasmę. Be mirties žmogus išprotėtų bjauriausiu, nesibaigiančiu išprotėjimu. Banalus nemirtingumo troškimas – pragaro troškimas.

Tiktai ramioje akistatoje su mirtimi įgyjama galimybė pergalėti mirtį ir išsikovoti gyvenimą. Visi per gyvenimą eina į mirtį, nors teisingiau būtų per mirtį eiti į gyvenimą.

10

Susitiko du žmonės. Pasikalbėjo. Išsiskyrė.

Pirmasis apie antrąjį pagalvojo: „Tai bėdžius! – įsikando vieną idėją, o ja abejojančiųjų samprotavimų nė nesiklauso – į viską žvelgia tik iš savo varpinės. Baisiai vienpusiškas žmogus. Įsistebeilijo į siaurą ruoželį, o visumos nepastebi...“

Tuo tarpu antrasis apie pirmąjį pagalvojo: „Tikras Buridano asilas! – dairos išsyk į visas šieno kupetas, nei tvirto stuburo, nei nuoseklių pažiūrų – to nori, ano, bet nieko rimtai. Baisiai paviršutiniškas žmogus. Suskaldė pasaulį į fragmentus, o visumos nemato...“

Ir abu apie tą visumą.

12

Su amžiumi vis mažiau vertės randi kokio nors mąstytojo minčių originalume, lyg ir negirdėtų koncepcijų puokštėje, žaižaruojančioje tartum povo uodega. Vis dažniau įsitikini,

kad vertę lemia ne originalumas, o tikslai. Kuo jie didesni, tuo ir mintijimas vertingesnis. Patys aukščiausi tikslai – štai tikrasis originalumas, kuriame jau ir jo paties nebelieka. Bet kaip tai reta!

Manoma, kad naujas kryptis numato didieji, tačiau kaipgi galima numatyti naują kryptį tenai, kur iš esmės likęs vienui vienas kelias? Didieji ne numato, jie eina, ir tiek. „Niekas, atrodo, nebeturi instinkto savaime suprantamiems dalykams, o vietoj to kyla primityvus ko nors negirdėto ir išsiskiriančio kultas", – viename laiške rašė Hermannas Hesse.

Mėgavimasis originaliomis koncepcijomis neretai primena intelekto konvulsijas – pastangas ką nors daryti, kai neaišku, ką reikia daryti. Tuomet kriaušė ant karklo šakos – didžiausia žmonijos svajonė. Tačiau tas, kuris išvydo nesulaikomą vitalinės energijos tėkmę, nesiblaškys šunkeliais, neieškos jų vien todėl, kad jie įdomūs, netikėti, originalūs. Keliaus savo keliu ir nesidairys. Čia jau baigiasi intelekto šurmuliai ir akademikų ginčai. Vien juose žmogus dar bando pranokti save, nors jam vertėtų savo vidinėje belangėje atrasti tą, kuriam bet kokios kalbos apie savęs pranokimą atrodo nerimtos ir tuščios. Atrasti ir išlaisvinti.

15

Šiandieninės civilizacijos mąstymą ir iš jo kilusį vertybinį chaosą taikliai iliustruoja Kahlilio Gibrano vaizdelis: „Pačiam saulėteky lapinas išlindo iš olos ir, stebėdamasis savo šešėliu, pasakė: „Pietums sušveisiu kupranugarį".

Ir visą rytmetį ieškojo kupranugario. O pusiaudienį, vėl metęs žvilgsnį į savo šešėlį, susikuklino: „Tiek to, užteks ir pelytės..."

16

Grįžimo paslaptis: gebėjimas atskirti vientisą realybę nuo jos profanacijų.

Svarbiausia, kad šiame kelyje bemaž niekuo negali pasikliauti, tikėtis nors menkiausios pagalbos iš šalies. Realybę privalai atrasti pats – tartum pakartoti pasaulio tvėrimo aktą. Ir niekas negali padėti: nieko dar nėra, o tau reikia atrasti ir patirti tą Nieką. Semti žinias vien iš jo. Semti neįsivaizduojant, ką pasemsi. Neturint išankstinės nuostatos, plano nei modelio. Tai tylus, tačiau vyriškas maištas. Žmogaus, gamtos, religijos, kultūros, visatos kritika. Visko atsisakymas vardan Visko. Čia jau klausimą *kodėl* keičia klausimas *kaip*.

17

Rimtai savęs paklausti, kas yra realybė, rimtai jos ieškoti – tai nežinia kuo semti nežinia kokiu pavidalu egzistuojantį vandenį iš nežinia kur esančio dalies ir visumos vienovės šulinio. Neįmanoma? Taip, neįmanoma. Kol neįmanomu tai daro žodžiai. Sakoma: žodžiais viskas įmanoma. Tačiau esminiuose dalykuose gal atvirkščiai: viskas įmanoma, kas neįmanoma žodžiais, ir tik ten, kur neįmanomi žodžiai.

18

Paradoksų galia: jie geba sugėdyti protą, priverčia jį nesikišti sprendžiant klausimus, kuriuos išspręst jis bejėgis. Bet reikia skvarbaus ir galingo proto, nes tik jis turi savybę susigėsti ir užleisti vietą kitoms – suvienytoms – žmogaus galioms, jau gebančioms šį tą nuveikti.

Paviršutiniškas, sueižėjęs protas yra praradęs metafizinės gėdos jausmą.

19

Dažniausiai mes ieškome tol, kol patogu mūsų kūnui. Kad kūnas neišsiderintų tinginiaudamas, bet nieko svarbaus ir neatrastų. Tik „ilgesys kad išliktų". Ilgesys – tiek vidinio, tiek išorinio judesio *perpetuum mobile*. Ilgesį kūno motoriukas mums leidžia. Be ilgesio netgi jis sustotų.

21

Kokios patirties žvilgsniu žvelgiame į gyvenimą, toks ir menas mums atrodo „kaip gyvenimas". Vieniems gyvenimo daugiau tikrą nutikimą aprašinėjančiame ašaringame skaitale, kitiems – lyg ir išgalvotoje „Odisėjoje".

23

Kažin ar itin didelė vertybė žinoti, ką pasakė, tarkim, Emmanuelis Kantas tuo ar anuo klausimu. Kur kas vertingiau žinoti, ką pasakė Kantas tau rūpimu klausimu, t.y. klausimu, į kurį neatsakęs, negalėsi gyventi. Arba tiksliau: svarbu netgi ne tai, ką šiuo klausimu pasakė Kantas, bet ar toji jo svarstymuose užfiksuota patirtis priartina tave prie tau gyvybiškai svarbaus klausimo *savarankiško* sprendimo.

25

Tikra teisybė – tikslas ne pateisina priemones, bet renkasi savęs vertas priemones. Pasakyk, kokios tavo priemonės, ir aš pasakysiu, koks tavo tikslas.

27

Vienintelis daiktas, už ką iš tiesų privalai atsakyti – tai už save. Vienui vienintelis. Tuomet nereikės vien žodžiais būti atsakingam už tūkstančius dalykų. Visa tai išsispręs tar-

tum savaime, o iš tikrųjų – dėsningai. Išsispręs ne spekuliatyviai, bet realiai: niekam niekur ir niekados neįmanoma pakenkti nepakenkiant sau, savo buvimui. Tačiau jeigu esi vienintelis daiktas, už kurį privalai atsakyti, vadinas, turi jį saugoti kaip akies vyzdį. „Saugokite save visų pirma – sau, tuomet ir žmonėms daug liks“ (Lev Tolstoj).

Kitaip tariant – mylėk save. Ne įsimylėjęs būk, bet mylėk. Tai sunku. Arti žmogaus galimybių ribos. Prisiminkime, kokiu keistu – ir šviesiu, ir šiurpoku – akordu Raineris Maria Rilke baigia „Maltės Lauridso Brigės užrašus“: „Dabar jis buvo siaubingai sunkus mylėti ir pats juto, kad tik vienas tatai įstengtų. Bet šis dar nenorėjo“.

Arba grįžkime prie klasikinio Sokrato teiginio „Pažink save“. Ištrauka iš Vosyliaus Sezemano studijos „Sokratas ir savęs pažinimo problema“: „Pagrindinių Sokrato etikos teiginių paradoksalumas – „savanoriškai, t.y. sąmoningai, niekas nesielgia blogai“ ir „ gėrio žinojimas yra patsai dorumas“ – paaiškinamas būtent tuo, kad čia turima omeny ne loginė gėrio sąvoka, o tikrasis gėrio pažinimas“. Užčiuoptas problemos branduolys: Sokratas kalbėjo ne apie pliką loginį išvedžiojimą, veikiau apie tai, kas „mus užvaldo, paliečia mūsų jausmus, mūsų valią kaip vientisas dvasios aktas“ (V. Sezemanas). Iš čia: „Pažink save“ bemaž lygu „Atraski gėrį savyje“. Atrask gėrį kaip amžiną ir neskaidomą vidinės patirties faktą, dar nesuteršt̨ą jokiomis proto ar emocijų interpretacijomis. Juk pats pažinimas, anot Sokrato, yra gėris, o gėris tik gėris vertas meilės. Todėl giliai ir nesavanaudiškai save pažinti – tas pat, kas save pamilti; pamilti tą, kuris vertas meilės, nes pats sugeba mylėti.

Tikroji meilė, meilė, neturinti egoistinio dumblo ir jame išauginto tikslo, nesiekianti malonumo (taigi – ne aistra, ne susižavėjimas, ne savimeilė ar paprasčiausia vienatvės baimė) – tai meilė tobulam. Ir natūrali, neprievartinė, pačioje

prigimtyje užkoduota atsakomybė už jį. Mylėk save – vadinasi, subrandink save meilei, atraski gėrio branduolį, vidinę darną, buvimo pagrindą, apgink ant jo stovintį – tą, kurį myli be jokių dvejonių, be išlygų, be apribojimų. Tik tai ir yra „Mylėk save". Be šios meilės visos kitos priesaikos mylėti – nieko vertos: „Mylėti visa ir visus – prieštaringas ir neteisingas reikalavimas, kuris pagaliau atveda prie to, kad nemylime nieko" (P. Teilhard de Chardin).

28

Meilė – tai maištingas paklusimas. Arba, anot Juozo Apučio, meilė yra tas pat, kas pasirinkta ir suprasta mirtis.

29

Net neskaičiusieji Narcizo mito vartoja narciziškumo sąvoką neigiama prasme. Ar nusipelnė to Narcizas? Pavyzdžiui, Ovidijus „Metamorfozėse" savo herojaus nevertina, tik pasakoja jo istoriją. Įvertino vėlesni laikai, kuriems ėmė „stigti" laiko, todėl vienokios ar kitokios žmogaus pastangos atsigręžti į save buvo traktuojamos kaip nenaudingas laiko leidimas, stabdantis „progresą". Naudingesnis buvo patikimos ar net komfortabilios aplinkos modeliuotojas, dėliotojas, gamintojas, bet ne kontempliuotojas. Visąlaik kas nors svarbaus išslysta, kai pernelyg sureikšminame išorę su jos nuolat kintančiomis vertybėmis. Tačiau ir Narcizo mitą galima skaityti ne vien pilvu. Kaip ir daug ką. Tuomet gal šį tą išvystume truputį kitokioje perspektyvoje. Galbūt nelauktai pastebėtume nedrąsų mitinio jaunuolio judesį amžinųjų būties slėpinių link. Neišsigąskime to judesio, nepulkime paskubomis jo vertinti. Įsižiūrėkim. Ir ne tiek į antikinį Narcizą, kiek į save.

35

Viskas yra tiktai žodžiai, kol patys to visko nepatiriame. Kai patiriame – viskas tampa kuo tik norim, bet ne žodžiais. Iš aklinos tamsos išnyrame į tokią šviesą, nuo kurios apanka netgi kalba.

37

Sartre'as „Žodžiuose" rašo: „Jaučiu, kaip kiekvienas mano judesys virsta gestu". Daugiaveiksmės dramos užuomazga. Vaiko atsiskyrimas nuo gamtos, nuo prigimties, pirmasis žingsnis iš Namų. Ilgos klajoklystės pradžia.

38

Atimk visas prasmes iš žodžių – ir galėsime netrikdomi pasikalbėti apie išminties viešpatiją. Joje geriausiai susišnekama šypsena, spontanišku judesiu ar, anot Algimanto Mikutos, pirštų giedojimu. Ypač jei nenutuoki, ką pirštų ženklai reiškia. Tai mylinčiųjų kalba.

Bet jie susikalba netgi žodžiais.

39

Ilgam įstrigusi „Karo ir taikos" ekranizacijos scena: Pjeras Bezuchovas – sulaikytas prancūzų, baksnojamas kareivių durtuvais – virš blyškaus laužo išvysta žvaigždėmis spindintį dangų ir ūmai pradeda juoktis: „Jie nori įkalinti nemarią mano sielą!"

Iš tiesų juokinga.

Ar ne panašią jauseną, tik išugdytą kitos kultūros, pasiektą kitais, iš dalies gal net alternatyviais būdais, bandė perteikti ir japonų vienuolis Ryōkanas, kai, grįžęs į savo, vienišiaus, trobelę ir radęs ją apvogtą, be jokio draskymosi, su šypsena – ir liūdnoka, ir kiek valiūkiška – užrašė:

Vagis gi
Paliko nenunešęs –
Mėnulį lango rėmuose.

41

Norint patirti tikrą gyvenimo skonį, kad ir kaip tai atrodytų senamadiška, privalu laikytis garbės kodekso, moralės normų, tikėjimo, kertinių laisvės ir meilės principų, neprarasti vilties. Jeigu ligi paskutinio atodūsio ir nesuspėsi prieiti tiesos, vis dėlto liksi nenusivylęs – maloni bus pati kelionė su tokiais nesavanaudžiais, gražiašypsniais pakeleiviais. Kelias neprailgs.

Su gera draugija prieisi mirties vartus, praeisi – ir net nepastebėsi šito.

43

Ne taip paprasta žodžiais užrašyti tikslias savo buvimo koordinates. Po kiek laiko perskaitę savo užrašus nustembam – mūsų tenai jau nebėr. Vadinasi, buvome užrašę ne žinią, o dezinformaciją, kuri tik pirmomis akimirkomis atrodė teisinga. Nedaug yra eilučių, pastraipų, puslapių, nurodančių tūkstantmečiais nekintančią žmogaus vietą. Nekintančią netgi tuomet, kai akivaizdu, jog aplinkui viskas kinta. Bet vien tokie puslapiai išlieka. Kiti suirsta greičiau ir už kūną.

47

Žodžio galia neapsakomai didelė. Kartais rafinuotas melas, agresyvūs siekiai, blefuojantis meilikavimas ar „nekalta“ išdavystė taip patraukliai aprašomi, kad pradedi solidarizuotis su jais. Kalba auksaburnė ganėtinai lengvai apgauna žmogų.

Tiesos apskritai galbūt neverta ieškoti žodžiuose. Nors ne mažesnė klaida ir tvirtinti, jog visi žodžiai – melas.

48

Žmogaus problema ne ta, kad jį žūtbūtinai reikia suvienyti, o ta, kad jam būtina priminti: jis niekada ir nebuvo išskaidytas. Kaip gamta, visata, maksimumas.

Net ir didžiųjų protų siekis mus suvienyti primena pastangas įpiršti naujausias tabletes; kas be ko, jos pristabdo negalavimą, grąžina viltį, vis dėlto išties įveikti ligą tegali pats organizmas.

Suprantama, jeigu tabletės jo dar sunkiau neapnuodijo.

49

Aš nežinau, ir, tiesą sakant, man bemaž visiškai nerūpi galutinė mano sielos misija. Greičiausiai siela ir neturi jokios įprastai įmanomos suvokti misijos. Man kur kas svarbesnė žemiškoji žmogaus misija: atsigręžti į savo plyšius, gilumas, klonius bei aukštumėles, išvysti tenai prigimtinę savo pareigą atskiro žmogaus, žmonijos ir daiktų buvimui ir žmogiškai išgyventi to rūpesčio pilnatvę. Jei tai matuosime vienadienės naudos matais – ši misija bus lyg ir bevertė. O atskirais žmogaus nuosmukio laikotarpiais ji gali įgyti netgi neigiamą konotaciją. Vis dėlto sugebėti kasdien džiaugtis buvimu (Rabindranatas Tagore: „Džiaugsmas – vienintelis tiesos kriterijus“) – ar tai nėra pati didžiausia geradarystė, kuri jau netgi ne geradarystė, bet kažkas daugiau ir sykiu paprasčiau, nes neturi mūsų egoizmui įprasto adresato.

51

Žinojimas apie savo vidinį švarumą irgi suteršia.

53

Nepamenu, kas žiloje senovėje pasakė: jeigu yra viena realybė, vadinas, privalo būti ir viena jos tiesa. Tasai sakytojas, matyt, turėjo galvoje patį tobuliausią realybės pažinimą. Pažinimą to, apie ką „Rigvedoje" pasakyta: „Tik viena sau be judesio alsavo, daugiau išvis nebuvo nieko kito".

Viena realybė – viena tiesa. Totalus tokio pasaulio atvirumas. Absoliutus (todėl nesuvokiamas?) pažinumas. Visi ir visa, kas turi savybę būti, yra; ir yra kaip susisiekiantys indai. Jei gebame būti – esam panašūs. *Tokioje* būtyje neįmanoma užčiuopti, patirti, įtakoti visiškai nepanašaus į save. Ir priešingai – nė kiek į tave nepanašus negali daryti įtakos tau. Jo paprasčiausiai nėra (net jeigu jis ir yra).

Melisas: „Jei (būtis) būtų (neapibrėžta), tai būtų viena. Juk jei būtų dvi, tai negalėtų būti neapibrėžtos, nes apribotų viena kitą".

55

Vidinės atžangos psichologinis mechanizmas: „Žmogui įprasta netekti narsos, tapti vis atsargesniam, savanaudiškesniam. Jis užleidžia pozicijas prarasdamas jaunatvišką nepakantumą. Bet jo poreikis lieka. Daugelis bando kompensuoti netektį, ieškodami pasitenkinimo mene ar rafinuotuose poelgiuose. Taip jie tikisi įgyti tam tikrą ekvivalentą to tyrumo, tobulumo, absoliuto, kurie anksčiau viliojo juos į daug slaptesnę sritį, nesitaikstančią su jokiais kompromisais. Žmonės įsivaizduoja, kad dabar jie siekia naujo idealo uždarame pasaulyje, atsiribojusiame nuo sukrėtimų, pavojų, painiavos, pasaulyje, kuriame dingusi būtinybė aukotis ir atsakyti už savo poelgius. Toks atsitraukimas, paprastai manoma, esąs išminties ir gyvenimo patirties rezultatas, bet širdies neapgausi. Ji žino, kad pozicijos

užleistos galutinai. Protas ir jausmai dabar prisirišę prie rafinuotų džiaugsmų, kuriuose, kas be ko, yra taurumo ir kurie sudaro visos civilizacijos žiedą. Šitai padeda užmiršti daug ką, bet ne viską, ne tai, kas atstumta, ne kartų ilgesį paties svarbiausio, ilgesį, patirtą tą dieną, kai įgimtas žmonių solidarumo jausmas buvo paaukotas meno pomėgiui ar kokiai kitai įnoringai aistrai. Pilotas šitai suvokė" (Roger Caillois, „Poncijus Pilotas").

56

„Faustas" – aistringas ilgesys žmogaus, kuris nepasiduotų, nesustotų pusiaukelėje, išdrįstų eiti arba ligi Dievo, arba ligi šėtono, bet būtinai ligi galo, ligi loginės baigties.

Regis, tiktai iš tokio ilgesio ir galėjo atsirasti „Faustas".

57

Valios laisvė rinktis? Genialaus šulerio blefas, nepaprastai reljefiška, Tomo Netikėlio pirštais beveik pačiupinėjama regimybė. Vienintelis pasirinkimas: *mylėti arba mylėti.*

60

(Kokios gražios moters rankos, kai ji, lyg ir niekam nematant, ramiai, bet kartu su vien moterims būdingu nekantriu virtuoziškumu šukuojasi plaukus, leidžia sruogoms tekėti tarp pirštų, stebi, kaip jai tinka ta ar kita šukuosena, – tie gracijos sklidini judesiai tarytum sako, kad tai vienas iš nedaugelio veiksmų, kuriems moters rankos ir yra sutvertos.

Ir dar skliausteliuose apie moteris. Tam, kas nepasiduoda racionaliai analizei, moterys reikalauja labai logiško paaiškinimo, o bandydamos suvokti tai, kas gana racionalu, jos atmeta bet kokią logiką. Kiekviena moteris – žmonijos mikromodelis. Arba: vyras – tai žmogus, moteris – žmonija.

Bet: jeigu vyrai ničnieko nepasimokė iš Sokrato, ar turime teisę reikalauti, kad moterys pasimokytų iš Ksantipės?)

61

Būna parų, netgi savaičių, kai gali ištarti: „Koks nuostabus laikas atėjo! Aš nieko netrokštu, tik būtiniausių dalykų, tik visą dieną netrikdomas dirbti savo darbus ir jais, tartum malda, atsargiai žingsniuoti į save, kad toje kelionėje išvysčiau vis aiškesnes išorinio pasaulio ribas bei proporcijas. O kai kūnas, intuicija, sąmonė kiek nuvargsta – atgaivinti juos vaiko čiauškėjimu, debesimis, medžių linijomis, ramiu miegu.

Bet ir kiti darbai dabar man nėra atgrasūs: kad ir kur būčiau, ką daryčiau – visados esu su savimi. Tai puiku – būti su savimi ten, kur esi. Neišbarsčius savęs pažįstamiems, atsitiktiniams pakeleiviams, parašytiems ar nujaučiamiems eilėraščiams, siekiams, tarnybiniams reikalams, buitiniams nesklandumams. Jų nėra. Jie atsiranda tik tuomet, kai aš esu su jais. O kai aš esu su jais, net rūpesčiai netenka svorio. Atrodo, kas beįvyktų – viskas gerai.

Ko neįstengia pakelti mano dalelė, tą lengvai pakeliu aš visas".

62

Kai priartėji prie fundamentalių ir sykiu paprasčiausių buvimo dalykų, nustembi, kad viena būtinų sąlygų – nemeluoti. Niekur ir niekada.

Melas viską užbraukia.

Siela uždaro vartus.

63

Vis dėlto įstabus pojūtis, kad visatos centras yra ten, kur esi. Anksčiau vis atrodydavo, kad kas nors itin įdomaus, es-

miško, nepaprastai svarbaus vyksta kitur, ne čia, be tavęs, tu nuolat vėluoji, vis kai ką pražiūri, netenki lemtingos informacijos; šypsningo bendravimo malonumas, iškiliausios akimirkos, lemtingi sumanymai, būties mįslės įminimas – kitur, tarp kitų, tik ne čia... O dabar žinai, kad visa, kas nepaprasčiausia, svarbiausia, unikaliausia – vyksta čia. Ir niekur nereikia brautis, skubėti, ničniekur mes nevėluojam. Visatos centras ten, kur esi tu.

Ir tai ne egocentrizmas. Tai pagrindo pojūtis.

64

Štai Antano Gailiaus verstas Bertolto Brechto eilėraštis „Padangos keitimas“:

Sėdžiu šalikelėj.
Vairuotojas keičia padangą.
Nemiela man ten, iš kur išvykau.
Nemiela man ten, kur važiuoju.
Tai ko gi
Aš taip nekantrauju?

65

Tačiau jeigu visatos centras – čia, tai jokiu būdu nereiškia, kad jau priėjai jį. Veikiau tai ženklas, kad gali pradėti kelionę (manyti, kad priėjai – dvasinio provincializmo pradžia).

Trumpam tariamą visatos centrą pasiekti gali padėt ir kito žmogaus išorės žavumas, jo minčių sugestija, savitaiga, kartais – net narkotikai. O tau reikia buvimo, ir, ginkdie, ne mažiau.

Kad visatos centras visą laiką būtų tenai, kur esi, tavo siela turi be perstojo keliauti į jį.

70

Vienas pažįstamas kadaise sakė: „Dabar man patinka ne rafinuoti meilės žaidimų teikiami malonumai, bet kur kas paprastesni dalykai – tarkim, žaviai moteriai nuplauti nugarą vonioje“.

O buvo jis pačiame jaunume, sužydėjime.

Bet koks persisotinimas atima galimybę džiaugtis mažu. Kitaip sakant, atima galimybę išvis tikrai džiaugtis. Nes didžiausi džiaugsmai kyla iš mažiausių dalykų. O pati didžiausia malonė – džiaugsmas būti – atvibruoja apskritai iš neapčiuopiamo, tartum iš nieko. Tačiau:

eilėrašti narcize sese
aš noriu tyliai jums kalbėt
apie buvimo meilę bet
kas pasakys ar mes jau esam

71

Sakoma, kad Aurelijus Augustinas pirmasis suabejojo visais teiginiais ir neginčytinus paliko tik du: *aš esu* ir *aš mąstau*. Po kiek laiko į panašias dvejones paniro ir René Descartes'as. Jis ir pabandė pagrįsti klasikinę Vakarų filosofijos idėją – „Mąstau, vadinasi, esu“. Nors E. Kantas, kaip supratau, į tai žiūrėjo gana skeptiškai: „Tai galima pasiekti ne kitaip, kaip tik įrodžius, kad netgi mūsų vidinis, Descartes'ui neabejotinas, patyrimas galimas tik numatant kaip prielaidą išorinį patyrimą“.

Iš tiesų, per *mąstau* judant į *esu*, pasiekiamas tartum didesnis žinojimas, nei šiuo atveju įmanoma. Mat jeigu egzistuoja vien tas, kuris mąsto, ir be jo absoliučiai nieko daugiau neegzistuoja, vadinas, neįmanoma žinoti – mąsto jis ar ne, nes mąstyti – tai atskirti subjektą nuo objekto, suardyti

jų vienovę, patalpinti save būtyje sau, bet sykiu ir išplėšti save iš būties – kaip vienio, neaprėpiamo logikos žvilgsniu. Jau ištardamas *mąstau* R. Descartes'as be patikimo pagrindo padarė prielaidą, jog yra ir išorinis – kokio nors objekto sąlygotas – patyrimas. Tezė apie mąstymą tapo santykinė, ne absoliuti: be išorinio patyrimo prielaidos (šiuo atveju priimtos be įrodymo) ji neegzistuotų. Ir nors Kantas rašo, kad Descartes'o įrodinėjimas „yra protingas ir atitinka nuodugnų filosofinį mąstymo būdą, nes neleidžia priimti jokio galutinio sprendimo, kol nesurastas pakankamas įrodymas", tačiau šis įrodymo būdas metodologiškai teisingas gal tik iš *mąstau* judant į *esu*, bet jis nėra nepažeidžiamas darant pirmąjį judesį *mąstau* arba kitos fundamentalios tiesos link, kuri turėtų būti panašesnė į ištylėtą, išbūtą *esu* negu į sumąstytą ir ištartą *mąstau*; šitai ištarti – jau pasakyti daugiau, nei leidžia pradinės sąlygos – suabejoti viskuo, kuo tik įmanoma logiškai suabejoti (net kalba, kuria abejojama!), ir „statyti pasaulį" iš tų plytų, kurios yra nesutrupinamos, visais amžiais patikimos – be jokių intuicinių prielaidų bei sofistinių figūrų!

Nors *Cogito, ergo sum* įrodymas yra problemiškas, tačiau jis nėra beprasmiškas, intuicijos logika jo negali atmesti. Gal tai vienintelė gan nuodugni žinia, filosofinis teiginys, nors jis ir siejasi ne tiek su totalia būtim, kiek su būtimi sau.

Descartes'ui, regis, kur kas prasčiau sekasi, kai jis bando šalia *aš esu* įrodyti esant dar ir Dievą bei nuo sąmonės nepriklausantį objektyvų pasaulį. Nuo subjekto griežtai logiškai peršokti prie pasaulio neįmanoma, todėl Descartes'as renkasi kelią apsukui – pro Dievą, kuris turėtų nuvesti ir į pasaulį. Nuo *esu* per *Dievas yra* prasibrauti prie pasaulio egzistencijos patvirtinimo jau įmanoma, tačiau net tokiam skvarbiam intelektui, koks buvo Descartes'o, nuo *esu* ligi *Dievas yra* prisikasti nepavyksta, nes tai, ko neįmanoma įrodyti (vos juntamos, bet realios logikos spragos), pridengia-

ma suvešėjusiais kalbos brūzgynais. Deja, tai ne įrodymas, greičiau miklus fokuso parodymas. Gal ir prieš savo valią nuoseklų mąstymą Descartes'as pakeitė kalbos akrobatika.

Nors apie *aš esu* įrodymą Kantas atsiliepė pagarbiai ir tik atsargiai paprieštaravo, tačiau apie dekartiškąjį Aukščiausiosios Esybės įrodymą jis sako, kad toks įrodymas „remiantis sąvokomis yra veltui, ir žmogus tiek pat mažai praturtėtų žiniomis vien iš tų idėjų, kaip (mažai praturtėtų) pirklys, kuris, norėdamas pagerinti savo padėtį, prie kasoje turimos pinigų sumos prirašytų keletą nulių". Tokiu būdu prie *aš esu* prirašęs keletą nulių ir pavadinęs tai Dievo įrodymu, Descartes'as jau negali nuodugniai įrodinėti ir objektyvaus pasaulio egzistavimo, nes, kaip minėjome, jis pasirinko tokią įrodymo seką: Aš – Dievas – Pasaulis. Vadinas, remdamasis vien racionaliais samprotavimais, Descartes'as iš *aš esu* gniaužtų išsiveržti nesugebėjo.

Paklausykime, ką sako Bertrand'as Russellas, jau mūsų amžininkas, profesionaliai susipažinęs ir su senąja, ir su dabartinio pasaulio filosofine mintimi: „Aš egzistuoju sau vienas tuščioje visatoje, išsigalvojęs žmonių giminę, geologinius žemės amžius, saulę, žvaigždes ir ūkus vien dėl savo turtingos vaizduotės. Prieš šią teoriją, kiek žinau, nėra svaraus loginio argumento". Tai jau šiuolaikinio proto prisipažinimas, kad ir jis vien logikos pastangomis nesugeba išsiveržti iš tam tikro solipsizmo, kad *aš esu* taip ir lieka kone vienintelių pagarbos vertu filosofiniu teiginiu, nuo kurio nuosekliai pereiti prie moksliškai pagrįsto objektyvaus pasaulio egzistavimo vis dar nepavyksta. Arba, kaip rašo Just. Marcinkevičius:

Bet pažvelgsi į save – tamsu.
Ir tik menkas šviesulys – tenai,
kur nedrąsiai ištari: esu.
O daugiau ničnieko nežinai.

Tad galima paklausti ir taip: ko vertos visos pasaulio pažinimo teorijos, jeigu jos be pakankamo įrodymo peršoka vieną ar kitą (o ypač pirminę, netgi pamatinę!) grandį ir išdidžiais, neklystamais veidais grindžia tolesnes teoremas? Ant ko laikosi toks pasaulis, jeigu jį turinti laikyti grandinė sutrūkinėjusi? Ant mūsų vaizduotės, proto fantazijų, sapnų? Juk tarp gana patikimo išeities taško ir kitų žinių – logikai neįveikiama bedugnė. Ką aš galiu pasakyti apie mane supantį pasaulį, jeigu nesugebu be dvejonių patvirtinti jo egzistencijos?

Suprantama, labai nusiminti neverta – šį tą pasakyti galime; tačiau ar teisinga tuos tvirtinimus vadinti filosofiniais, paremtais objektyviu pažinimu, nuodugniu mąstymu? Tad suvokimo problema – arba problemų problema*, arba jokia problema.

72

Nėra naujų meno formų. Nei senų. Yra senos tiesos: auliniai batai, po dienos darbų nudrengti į žolę. Upės žvyro akmenukai, įstrigę guminių padų ranteliuose. Nuovargio skruzdės ištiestose kojose. Vyšnių medukai, aptekę lipniais gintariniais sakais. Į parugę nuskrenda vakaro angelas, pasiskolinęs sparnus iš juodojo gandro. Romi ramunės šviesa pro serbentų nusenusį krūmą. Kartis sulig iškiliausia vyšnaite. Viršūnėj kaliausė. Su konservų dėžučių antpečiais. Su mano jaunystės švarku. Dešinioji alkūnė nuzulinta. Dabar tai juokinga,

* Šios problemos atgarsiai girdimi ir paradoksaliam A. Einsteino posaky: „Pasaulyje labiausiai nesuprantama tai, kad jis suprantamas".

nes šiandien – auliniai batai numesti į žolę.
Varnėnas, nutūpęs kaliausei ant peties. Snapelis
raudonas nuo vyšnių. Amžinas ratas. Išsprogusioj
paukščio aky – pusnuogis žmogus su apvytusios
varnalėšos kepuraite. Štai kur stebuklas:
pasaulis yra neįmanomas, o yra!

76

Ar žmogus, vadovaudamasis vien *ratio*, pajėgus sukurti ne siaurai praktinį, o būties dualizmą? Ar ne per didelę galią mes jam priskiriame?

Gal vertėtų grįžti ne iš sutrupėjusio, ne iš dualistinio pasaulio, o iš loginių ir kalbinių spekuliacijų apie dualistinį pasaulį?

Paradoksas: doriausiuose, drąsiausiuose bandymuose logika mus stengiasi parvest į tenai, iš kur niekaip nesugebam ištrūkti!

77

Protingumas įrodinėja tai, kuo niekados nebus tikras. Išmintis tikra tuo, ko niekados neįrodinės.

Kam mokytis plaukti, jei nemoki skęsti.

78

„Aš klausiu, Tėve, o ne tvirtinu", – „Išpažinimuose" atsiduso šv. Augustinas. Aukštuosius sąmonės klodus pasiekusiojo atodūsis, buvimo verta pauzė, stabtelėjimas, įsiklausymas.

Be tokių pauzių mes nuklystame į vingrius intelekto žaidimus, kuriuos žaisdami stengiamės, bet nesugebame įrodyti nei šalia esančio pasaulio realumo, nei žmogaus, jo emocijų, balso, minčių, sąmonės fikcijos, nei dar kokios,

paneigti. Šios pastangos – kalbos pasaulio prasmių aliteracijos, gramatinės slėpynės, balsių ir priebalsių risnojimas ratu. Ar ne todėl Blaise'as Pascalis užrašė: „Descartes'as nereikalingas ir netikras"; ir tartum atsišaukdamas į jau minėtą B. Russello mintį: „Mes žinome, kad nesapnuojame; jei mūsų protas ir negalėtų šito įrodyti, ši negalia rodo ne visų mūsų žinių netikrumą <...>, bet tik mūsų proto silpnumą".

Tad negi kas nors turi teisę tvirtinti, kad tikra vien tai, kas verbalizuota, susisteminta, mokslo patikrinta ir patvirtinta (kadaise net skaičiau: tikros žinios tik tos, kurios užrašytos!), kas nepriekaištingai įsikomponavo į mūsų diskursyvaus mąstymo mozaiką? Ar taip mes nesuvulgarinam realybės, nenuskriaudžiam savęs, uždėdami karūną vienam pažinimo būdui ir išdidžiai suniekindami kitus, neva neišlaikiusius kritikos? O kas juos kritikavo – ar ne tasai karūnuotasis?

Tai nėra aklas skepsis, proto neigimas, racionalaus mąstymo menkinimas. Vis dėlto protas privalo priklausyti žmogui, ne žmogus – protui. „Jokia pažinimo kryptis, jokia atskira tiesa negali būti suabsoliutinta ir izoliuota. Tik ši aukščiausia savimonė, kuri pati yra viena begalinio uždavinio atšakų, leidžia filosofijai atlikti savo funkciją, atrasti save, taigi ir tikrąjį žmogiškumą" (Edmund Husserl).

80

Iš Julio Cortázaro „Žaidžiame „klases": „Vienoje savo knygoje Morelis pasakoja apie tokį neapolietį, kuris metų metus sėdėjo prie savo namų slenksčio, stebeilydamas į varžtą, pamestą ant žemės. Vakare pakeldavo jį ir pasikišdavo po čiužiniu. Iš pradžių dėl to varžto visi, netgi kaimynai, juokėsi, šaipėsi, paskui piktinosi, girdi, tai pilietinių teisių

pažeidimas, galiausiai ėmė gūžčioti pečiais, stojo ramybė, varžtas tapo ramybe, niekas negalėjo praeiti gatve neužmetęs akies į varžtą ir nepajutęs, jog varžtas – tai ramybė. Kai žmogelis staiga pasimirė ir subėgo kaimynai, varžtas dingo. Turbūt nudžiovė kuris nors, gal ir dabar išsitraukia vogčia ir žiūrinėja, paskui paslepia ir eina į fabriką, jausdamas lyg ir sąžinės priekaištą. Nusiramina tik tada, kai išsitraukia varžtą ir žiūrinėja, žiūrinėja tol, kol išgirsta gatvėje žingsnius, tada vėl paskubom slepia".

81

Tikrasis valdovas miniai nežinomas. Mat tikrasis valdovas ne tas, kuris valdo minias, o tas, kuris valdo valdovą, valdantį minias. Tačiau jei įstengtume „žvilgtelėti" dar aukščiau, įsitikintume, kad pats aukščiausias valdovas apskritai niekam nežinomas: „Žydėjimas žolių ir medžių, paukščių kiaušiniai, žvėrių jaunikliai – niekur nematyti to, kas šitai daro, o viskas užbaigiama sėkmingai. <...> Ereliai ir pesliai grumiasi dėl grobio, vabzdžiai slepiasi, žolės ir medžiai grįžta į šaknį, žuvys ir vėžiai tūno sietuvose. Niekur nematyti to, kas šitai daro, o viskas dingsta be pėdsako" („Huainanzi", II a. pr. Kr.).

Gera pajusti, kad yra kažkas, kur kas didesnis už žmogų; tačiau žmogaus gebėjimas šitai pajusti rodo, jog nieko nėra erdvesnio už jį patį, ramiai besišypsantį iš visų palyginimų, ūgio matuoklių, mąstymo lipdukų, skriestuvų bei chronometrų.

83

Daikto mąstymas: iš pradžių daiktas atrodo labai konkretus, apčiuopiamas, vėliau – abstraktėja, o abstrakcijai pasiekus kulminaciją – vėl konkretėja ligi kritinės konkretumo ribos. Šitai kartojasi be perstojo, daiktas tartum pulsuo-

grįždamas prie elementarios, gal net buitinės paskirties.

Tiktai itin retom akimirkom, kai ne daiktas, o mūsų s monė nustoja „pulsavusi", pradedame nujausti, kad iš e mės daiktas nėra nei konkretus, nei abstraktus, tačiau tu pat metu – ir konkretus, ir abstraktus. Šis teiginys primer eilinį paradoksą, bet kitaip nepasakysi. Tai dalies ir visum vienovės, nebylios vidinės patirties erdvė. Tačiau jei žengt lim prie kurio nors iš tų kraštutinumų, daiktas išsikraip užsiskleidžia, tampa ne daiktu, o savo vaizdinio įkaitu.

Ir dar. Nevalia pagarbos verto filosofinio teiginio *esu* paversti psichologiniu. Teiginys *aš esu* reiškia tiktai v sa ko vienovę ir nieko daugiau: jokių santykių, matų, pra mių, proporcijų, elgsenos normų, besimezgančių idėj samprotavimo linkmių. Šio teiginio perkėlimas į psichol ginę plotmę suponuoja liguistą išskirtinumo pojūtį, soli sistinį demiurgo sindromą. Tada lengva ranka dalijam indulgencijos primityviam narciziškumui, karamazoviš jam *viskas leista*.

Ne veltui Fiodoras Dostojevskis brolius Ivaną Karam zovą ir Smerdiakovą pavaizdavo ne tik smalsius, protingu bet ir sergančius dvasine liga: filosofinę doktriną *(aš es* jiedu nepastebimai pavertė psichologine – pražūtingiausi reliatyvizmu.

89

„Visa, ką mirtingieji pasakė, manydami tai esant ties turi būti vien (tušti) vardai: atsirasti ir išnykti (vienu metu būti ir ne, keisti vietą bei mainytis spalvų žaismui" (Parm nidas). Pastangos apibrėžti, formalizuoti tiesą baigiasi na jos religinės sektos ar filosofinės doktrinos kūrimu, intelek tualiniais šurmuliais, galiausiai – dogma, kurios esmė seni užmiršta. Praktiškai šitai dar labiau viską supainioja.

Mūsų savastimi tiesa tampa ne aiškinantis ar aiškinant j o būnant su ja. Arba tiesiog būnant. Ji ne kalbos, bet veik mo, rimtų dvasinių rūpesčių, buvimo fenomenas. Nepažeis individo santykiai su kitais žmonėmis, reiškiniais, daiktais, s savimi – tai ir yra objektyviausia (be to – vienintelė) ties išraiška, skirta žmogui. Kitaip ji neprabyla. „Tiesa visai ne ta ką galima įtikinamai įrodyti, bet tai, kas viską daro papras ir suprantama" (Antoine de Saint-Exupéry).

90

Esu subjektas, kai tiriu objektą, bet kai tiriu patį save kas aš? Ir subjektas, ir objektas? Dvi dalys? Vadinas, vier dalele tiriu kitą dalelę? Tačiau jeigu esu vientisas, be joki liekanų, išsikišimų, draiskalų, tuomet ir subjektas, ir objel tas tartum išnyksta, nes jų aktualizavimas rodytų, kad a bandau aprėpti ne visą save.

Tad kas yra esmingai pažinti? Ar tai nebus skaidomoj pažinimo, įprasto (dualistinio) mąstymo korektyva, gal n savotiškas sustabdymas? Kas tuomet lieka? Žinia, pats žin jimas? Tuštumos spengsmas? Niekas, kuris yra viskas? Ta ko nesugebam net įsivaizduoti, tačiau ką bandė pranešti v sų epochų didieji filosofai, religijų lyderiai, gyvenimo išmi čiai? Kokia jų patirtis? Ką stengėsi mums pasakyti, tarkin zenbudizmo atstovas Sete, rašydamas:

Kai sąmonė visai išnyksta jūsų viduj išdžiovintam,
Kur džiaugsmo jausmas?
Ne visiškai giesmė drakono nutyla mirusiam miške.

Kas tasai drakonas? Vientisa realybė? O jo giesmė? Bu vimo, visa ko vienovės potyris? Itin asmeniškas, intymus pi natvės išgyvenimas, kai nusitrina mus varžančios ribos?

Šie klausimai skirti anaiptol ne kokiam mitologijos sp

cialistui, jie – tam tikros tradicijos neįprastai suformuluotos, bet vis dėlto kasdienės problemos.

91

Vientisa žmogaus valia. „Šioje sielos būsenoje kūnas, jausmai ir protas nustoja egzistuoti savarankiškai, egzistuoja viena valia, turinti kūniškus, jausminius ir protinius žmogaus sugebėjimus; šioje būsenoje žmogaus valia atsistoja ant aukščiausios išsivystymo pakopėlės ir visiškai atsiskiria nuo to, kas daiktiška ir jausmiška; šioje sielos būsenoje protas mąsto tik todėl, kad valia nori, jog jis mąstytų, ir mąsto apie tą, o ne apie kitą todėl, kad šį mąstymo objektą pasirinko valia. Tokiai valiai niekas neturi įtakos“ (L. Tolstoj, „Dienoraščiai“).

Šios citatos kontekste pradedu nujausti, ką galėjo turėti galvoje vėlyvasis Martinas Heideggeris, kalbėdamas apie tris būties užmaršties etapus. Pirmas – ikisokratikų mąstymas, antras – mąstymas po Sokrato ir Platono, trečias – mąstymas, prasidėjęs nuo Descartes'o. Tai periodai, rodantys, kad, artėdamas dabartinių laikų link, intelektas darosi vis labiau intelektu ir kartu – vis mažiau valia. Podekartiniame laikotarpyje intelektas ir „aukščiausio išsivystymo“ valia, regis, negrįžtamai išsiskyrė. Dėl to atsirado daug dvasinių bei intelektualinių nepatogumų, nes esminį klausimą teisingai iškelti ir išspręsti gali tiktai vientisa valia.

Ikisokratikų laikais valia ir intelektas buvo kur kas glaudesnėje santarvėje nei vėlesnėse epochose. Toji santarvė jau nebuvo ideali, todėl nesugebėjo išspręsti esminio klausimo, tačiau dar turėjo galios iškelti gana svarbias intelekto suformuluotas problemas (t. y. intelekto nepatogumus, didžiosios užmaršties nuojautas). Tuo metu gal ir buvo iškelti visi būtiškieji Vakarų filosofijos klausimai.

Posokratinis periodas gal irgi pasiūlė vieną kitą klausi-

mą (nors tiksliau – pagilino senuosius), tačiau tai buvo jau tik „lukšteliai“, o „grūdai“ liko ikisokratikų aruoduose.

Podekartiniai laikai apskritai neiškėlė nė vieno rimto būties klausimo, tik konvulsiškai darkėsi įvairiausių „atsakymų“ grimasomis. Intelektas jau taip atsiskyrė nuo valios, kad neįstengė suformuluoti net klausimo, vien leisgyvius, išsigimusius, čia pat nusibaigiančius atsakymus.

Taip buvo pasiekta dabartinė būties užmarštis, valios suskaidymas ir esminių jos funkcijų neutralizavimas; intelekto-kalbos pasaulis užstojo realybę; užsidėjęs modernaus mąstymo akinius, *homo sapiens* ėmė neįžlibinti dramblio panosėje.

92

Gal ne itin sunkiai nusidėjo Demokritas, tvirtindamas, kad „žmogus yra tai, ką mes visi žinome“. Pratęskime šią mintį: ar žmogus mums nėra paslaptingiausia būtybė vien todėl, kad mes apie jį žinom *viską*? Kas yra taip aišku, kad visiškai nereikalauja nė menkiausios analizės, elementariausios minties judesio, mums pasidaro *visiškai* nesuprantama.

93

Skruzdė niekados neskraidys kaip aras; aras niekados neapčiupinės, nepažins kiekvieno šapelio kaip skruzdė. Kiekvienas daro tai, ką liepia vidinė pareiga, įsikūnijusi konkrečioje prigimtyje – geriau už juos niekas tų darbų nenudirbs.

Dabar ir čia viskas reikalinga. Arba kaip prieš porą tūkstantmečių rašė Wang Wei'us:

Kai nėr būties, kurios gali atsisakyti,
Vadinas, pasiekta versmė būties.

Sąmonės dalelė, vadinama intelektu, vien kuria paprastai ir naudojamės dirbdami „svarbius“ darbus, priimdami lemtingus sprendimus, apibendrintai kalbant, sugeba štai ką: išskirti, išryškinti, aktualizuoti pasaulio bei žmogaus prieštaras ir manipuliuoti tai vienomis, tai kitomis. Tačiau tas prieštaras ne dirbtinai sukergti, bet natūraliai aprėpti vienu metu – šito intelektas nesugeba. Spontaniškas, akimirksninis prieštarų aprėpimas – tai jų priešiškumo demaskavimas, „derybų dalyvių“ pervedimas į kitą rangą, pasiūlant jiems namuose esančios gyvybės saugumo jausmą. Anot kai kurių mąstytojų, tai ir yra nuolat nujaučiamos *trečios sąvokos* įtakos laukas. Sąvokos, sujungiančios dvi lyg ir nesutaikomas idėjas, paradokso polius, vidų ir išorę. *Trečia sąvoka* – ne visai tradicinio mąstymo, ne jo pasekmės – dualistinio pasaulio – sąvoka. Skaičius *trys* apskritai yra išskirtinis ženklas, simbolizuojąs tai, kas neįvardijama, sunkiai įmanoma, mįslinga – jis dažnas stebuklinių pasakų, mitų, legendų, sakmių, šventraščių „personažas“. Tam tikra prasme jis erdvesnis ir už *vieną*, ir už *du*. *Du* akivaizdžiai atstovauja dualistiniam pasaulio modeliui (tas ir anas), o *vienas* – pernelyg abstrakčios, sąvokinės, išprotautos vienovės išraiška, vienovės, kuri yra jau tokia dirbtinė, tokia nemobili, kad praranda ryšį su atskirybėmis (juk matome žvaigždę, girdime griaustinį, užuodžiame bijūnų aromatą!). Žodžiu, *vienas* išreiškia ne tiek realią vienovę, kiek pasąmoninį jos troškimą, baugų ilgesį. Tai spekuliatyvus racionalios sintezės ir nuilsusios, trintį nuolat jaučiančios psichikos darinys.

Galima sakyti, kad *du* bando išreikšti tai, ką manome regį, o *vienas* – *dviejų* antipodas, į kurį neriame stačia galva, kai išvystame mūsų giliųjų reikmių nepatenkinantį *dviejų* skurdą. Tačiau dar yra ir *trys* – nei iš (proto) piršto laužta

vienovė, nei juslinės praktikos neva patvirtintas dualizmas. *Trys* – nei *vienas*, nei *du*, bet jame yra ir *vienas*, ir *du*. Įdomiausia, kad *trys* – pirmasis skaičių sekos buvėjas, neturintis antipodo. Jis yra stogelis, jungiąs *vieną* ir *du*, ir sykiu tai, kas yra daugiau ir už *vieną*, ir už *du*, nes ne matematine, o universalesne prasme nepretenduoja nei į daugiau, nei į mažiau. *Trys* neatmeta nei to, ką regime akimis, nei to, ką intuityviai nujaučiam ar išprotaujame, tačiau neleidžia spekuliuoti nei juslėmis, nei mąstymu, nei intuicija ar pasąmonės vaizdiniais. Skaičius *trys* todėl ir yra stebuklas, kad simboliškai atstovauja kalbos tinklais nesugaunamai realybei, kurios esminė „substancija" – tiesa, o forma – buvimas. Ši raiška yra tokia tobula, kad atima bet kokią galimybę ją pratęsti, aiškinti, analizuoti, nes samprotauti mes gebame tiktai iš *vieno* arba *dviejų* pozicijų.

Vienas gali reikšti, tarkim, kad dvasia ir kūnas nesiskiria; *du*, priešingai, kad jie skiriasi, o *trys* – kad tiedu teiginiai nieko nereiškia, nors jų ir neatmeta. *Trys* apskritai nieko neatmeta, neneigia, nes tai būtų ženklas, kad jis turi priešybę. Iš tikrųjų *trys* – pats gryniausias teigimas, kuris akimoju aprėpia visas priešybes ir paverčia jas ypatinga patirtimi – ir būtinomis kalbos priešpriešomis, neišvengiamais paradoksais, ir *trečiu*, neturinčiu jokių priešpriešų, prasmės paribių, rėžių.

Visi mes daugelį kartų per dieną patiriame buvimo malonę ir džiaugsmą būtent šio mąstymo dėka, nors apie tai net nenutuokiam. „Ir visai įmanoma, jog kaip tik individualūs veiksmai, kurių niekas nemato ir nesupranta, kuria pasaulio harmoniją" (Andrej Tarkovskij).

96

Nesuaižėjęs protas paprastai būna ramus. Tačiau tai ne akmeninio sfinkso, bet namuose esančios gyvybės ramybė.

Tokio proto šeimininkas elgiasi taip, tartum žinotų, ką veiks kiekvieną gyvenimo minutę, ir podraug taip, lyg nustebęs lauktų, kokį netikėtumą dar ši popietė padovanos ar kokią išdaigą iškrės jau kitą sekundę.

98

Asmeninė buvimo filosofija nepripažįsta plagiato nei vagysčių. Tiesa ir išmintis, anot Michelio Montaigne'io, priklauso visiems, dėl to jos nėra didesnis turtas tų, kurie pirmieji jas paskelbė, negu tų, kurie pasisavino.

Tos negausios, gal tiktai kelios, buvimo tiesos paprastai būna genialaus filosofijos diletanto interesų zonoje. Sykiais atrodo, kad, keldamas amžinąsias problemas, tik tam tikros rūšies diletantas gali nuspėti teisingą kryptį, nepasiduoti tikrų ar tariamų aklaviečių baimei, kurios specialistui atrodo perdėm reikšmingos ir praktiškai neįveikiamos. Filosofų specializacija užtikrina profesinę etiką, oficialios pagarbos ženklus ir duoną kasdienę. Tačiau tiesos ilgesys, kasdieniai jos ieškesiai – ne profesija, netgi ne profesijų suma.

Paradoksas: kone visos filosofinės doktrinos be vargo sutelpa kelių iškiliausių išminčių mintyse, bet šios – silogizmų deramai neapgenėtos – niekaip nesugeba sutilpti nė į vieną filosofinę sistemą. Tose dirbtinėse konstrukcijose joms per ankšta. Jos pernelyg genialiai diletantiškos.

100

Amžinieji klausimai amžinaisiais vadinami ne todėl, kad į juos nėra atsakymo (dėl to jie vadinami dar ir prakeiktaisiais), o todėl, kad į juos neįmanoma atsakyti kitaip, kaip tiktai kiekvienam žmogui individualiai – visu savo gyvenimu. Šitaip žmogus po žmogaus, karta po kartos, šitaip per amžių amžius. Kitokio atsakymo nėra. Kas nors kartą perprato tąjį būties

klausimų dramatizmą, tam šis atradimas jau ne pakirs jėgas, o sutelks jas; jis išvys, kaip glaudžiai amžinybė susijusi su intymiu ir baigtiniu kiekvieno žmogaus gyvenimu.

102

Ne vienas profesionalus filosofas, nuosekliai kasdamasis vis paradoksalesnių pažinimo slėpinių link, galų gale iš filosofinės kalbos pereidavo į vaizdinę, metaforinę, poetinę, netgi asmeninę. Kolegas tai šokiruodavo, jie imdavo priekaištauti, jog tai filosofiškai nekorektiška kalba. Galop maištautoją išbraukdavo iš „grynųjų" filosofų sąrašo. Bet ir vėl – tvarkingon rutinon nugrimzdę akademikai savo „grynajai" filosofijai idėjų slapčia skolindavosi iš pajuokto savo kolegos knygelių, parašytų „filosofiškai nekorektiška kalba"...

103

Per gramatikos pradmenis gal ir įmanoma priartėti prie pasaulio fundamento, bet vargu ar daug vertos pastangos visą gyvenimą kapstytis vien gramatikos pradmenų lysvelėje.

105

Viena akla moteris taikliai atsikirsdavo tiems, kurie netaktiškai primindavo jos negalę: „Nei čia jūs jau taip viską matot, nei čia aš jau taip nieko nematau".

106

Pasukus gyvybiškai svarbių ieškojimų linkme, visiškai nesvarbu pirmauti prieš kitus. Atvirkščiai – daug vertesnis tykus džiaugsmas: aš ne pirmas, vadinasi, ne vienišas.

Pirmoji tikro keliauninko taisyklė: rimto pažinimo procese troškimas pirmauti atvirkščiai proporcingas atrastos tiesos dydžiui.

108

Būtinybė kartais apsimeta atsitiktinumu vien todėl, kad sumažintų besaikį mūsų pasitikėjimą ir puikybę. Keliaujantysis stiprus, kai širdies pasitikėjimas ir proto skepsis persmelkia jį darniomis proporcijomis. Pasitikėjimas veda, dvejonės verčia būti budriam, akylai dairytis, stengiantis išvysti kelią tokį, koks jis yra, bet ne išsapnuoti jį, užliūliuotam „melsvų melodijų melų" (Henrikas Radauskas).

109

Tikrai *ničnieko nežinoti* – mažne tas pat, kas *žinoti viską*. Jei kokiu nors būdu sugebėtum atsikratyti visų primestų žinių, neilgtrukus galėtum atsisakyti ir paskutinės žinios – kad ničnieko nežinai.

„Žmonės, visi kaip vienas, vertina vien tą pažinimo dalį, kuri žinoma. Jie neišmano, kaip panaudoti Nežinomybę, kad pasiektų pažinimą. Argi ne suklaidinti?" – klausia dar vienas senosios Kinijos vienuolis. Dėmesio verta mintis bandantiems savarankiškai išspręsti didįjį paradoksą, kurį Tagore interpretavo taip: „Amžinas tampa laikinas neprarasdamas savo amžinumo". Būti perskrostam šio paradokso – vadinas, išsiveržti iš jo, panaikinti jį kaip paradoksą ir vieną sykį paradoksaliai suvokti, jog jis visiškai neparadoksalus.

111

Susigūžusi, kampan užspeista dvasia mėgsta apniukusią gamtą: darganą, liūtį, žemais debesimis aptrauktą miestą, lapkritį, ankstyvas rudens sutemas – tartum nuo ko slėptųsi, gėdytųsi.

Dvasiai laisvėjant, atsitiesiant, pradedama mėgti ir šviesesnė gamta, kol nepastebimai mieliausios pasidaro saulėtos dienos, skaidrus pavasaris, bemaž nesutemstanti vasara.

Dažnai tai jau senatvės priešangis. Nors nebūtinai – būna, kad „amžius neką geresnis patarėjas už jaunystę, nes jis daugiau prarado nei įgijo“ (H. D. Toro).

Ir tik pasiekę tam tikrą vidinę brandą mes pramokstame vienodai džiaugtis ledukų kruša ir saule, ryškiu šviežiu sniegu ir minkšta rudens gamtovaizdžio pastele, spalio šaltuku ir pirmąja balandžio šiluma.

112

Susijaudinusio, ūmaus įkvėpimo užklupto žmogaus žodžiai primena stiklo šukes, suverstas į krūvą. Mestelėjęs žvilgsnį nusprendi – bevertės. Langams netinka, o ir vitražo nesudėsi. Pabiri, iš tamsių pakampių sušluoti stiklo gabaliukai. Bet atidžiau įsižiūrėjęs pastebi, kad vis dėlto vienas daiktas juos vienija, gal pats netikėčiausias – kiekvienoje šukėje žaidžia saulės atspindys.

Pakeli akis aukštyn, nustembi: iš tiesų – šviečia saulė.

113

Paprastai sakoma, kad kūnas brandus būna jaunystėje, o siela senatvėje. Bet netgi apie kūno brandą ar nebrandą sunku ką nors neapeliaciškai teigti. Gal fizinė negalia senatvėje turėtų pristabdyti žmogų nuo blaškymosi, gal tai ir yra seno kūno branda, leidžianti ramiai galvoti apie prabėgusį laiką, nudirbtus darbus ir artėjančią mirtį. Gamta viską sutvarkiusi, joje nėra nė vieno tuščio mirksnio, nereikalingo taškelio, akivaizdžios neteisybės ar vientisą sąmonę sujaukiančio absurdo. Visa tai mumyse, pažeistuose mūsų santykiuose su aplinka, skubotuose vertinimuose. „Žmogaus protas viską pasitelkia paremti bei patvirtinti tam, ką kartą yra nustatęs, – arba todėl, kad tai priimta ir tuo tikima, arba todėl, kad tai jam teikia malonumo“ (Francis Bacon). Ar ne dėl šios

priežasties, kai gamta prie mūsų išalkusios burnos prineša keptą karvelį senatvės pavidalu, mes ryjame jį raukydamiesi, šlykštėdamiesi, žiaukčiodami. Nežvilgtelime, kas mums siūloma, užsimerkę įsivaizduojame, kas ten turėtų būti pagal tradicinių fobijų suformuotą nuostatą.

Taip vieną studentą bendramoksliai, sako, ir nuvarė Anapilin. Juokais surišo, tada parodė peilį, girdi, pjausim. Uždengė akis, ištempė kaklą ir brūkštelėjo per jį šlapia silke. Studentas griebėsi už gerklės, pajuto lipnumą – ir numirė. Buvo tikras, kad palietė kraują ir, – mirtiną žaizdą.

116

Dažnai, tartum būtume kokie didžturčiai, mes atsisakome dienos – ilgos, žaižaruojančios, nepakartojamos, – atsisakome lengva ranka išbraukdami ją iš savo laiko, atminties. Tarytum ji būtų visiškai bevertė. Krentam į susigalvotų rūpesčių patalą ir užmiegam. Arba nuobodžiai (kartais griežd̃ami dantimis) dirbame tai, kas mums nepriklauso. Arba maukiam degtinę, uostome „miltelius“, rūkom „žolelę“ ir visapusiškai apankam. Arba sprendžiame kaži kokias metafizines problemas, neva labai svarbias.

O šalia nuo ryto iki vakaro teka, plyti, verpetuoja diena. Visų ir niekieno. Nepastebima, nevertinama, nereikalinga. Išmesta kaip panaudotas troleibuso bilietėlis. Didelė, erdvi, spalvinga, o neįžlibinama tarytum šiukšlelė (todėl ir neįžiūrima, kad tokia didelė?).

Mes tuo tarpu sapnuojam gyvenimą. Ilgimės jo, užsidirbinėjam jį, svaičiojam apie jį, tikrąjį; samprotaujame, kur jį tokį rasti, už ką nusipirkti, ką jo labui paaukoti, nors jis ir yra toji diena už lango, kurios atsisakėm atseit dėl prasmingesnio užsiėmimo – dėl ieškojimo! Šitai mums patinka – ieškoti. Oriai, dvasingai, intelektualiai. Dėl ieškojimo mes pa-

siryžę netgi pamesti – kad tik būtų ko paskui ilgėtis, „gyventi prasmingą gyvenimą"...

Tai siaubingai primena žmogų, užmušusį savo motiną vien tam, kad galėtų prie jos kapo – vienintelės vietos, kuri verta tokios iškilmingos progos – prisiekti, kad niekados nepakels rankos prieš savo artimą.

117

„Gudravimai tų, kurie gyvena ne dėl paties gyvenimo, bet dėl jį viršijančios ir kilninančios didelės idėjos, suteikia jam prasmę ir kartu jį išduoda" (A. Camus, „Sizifo mitas").

118

Sergančios mintys... Tai mintys, kurios patologiškai prisirišusios prie kokios nors idėjos. Jos sujaukia, alergizuoja pasaulį, sukelia intelektualines konvulsijas, išprovokuoja religinius, filosofinius maištus. Kurį laiką lyg ir smagu žiūrėti – kaži kas mainos, juda, regis, pažangos link...

Kuo tvirčiau mintys prisiglaudžia prie idėjos, tuo didesnė jų griaunamoji galia. Ligos krizė: prasmė ne gyvenime, bet idėjoje. Tada nekalčiausia idėja skaldo pasaulį. Suprantama, vienybės vardan.

Karštligiškai imituojamos pastangos artėti esmės link. Tačiau esmė domina jau tik tiek, kiek patenkina aistrą. Pati esmė tampa nereikalinga. Netgi trukdanti, nes gali nuvertinti, homeriškai išjuokti vienpusę aistrą; to leisti negalima, nes aistra sutapatinta su gyvenimu. Taip pagal savo pavidalą nusilipdytas egzistavimo prasmės modelis įgyja sprendžiamąjį balsą, gyvenimas iš tikslo virsta aistros patenkinimo būdu. Gyvenimas ne gyvenamas, o sunkiai, kantriai, pasišventėliškai ir būtinai su „prasmingai gyvenančiojo" pasipūtimu spraudžiamas į Prokrusto lovą. Trumpai tariant, ser-

gančios mintys paprastai kilnios idėjos vardan stengiasi suluošinti patį gyvenimą.

120

Nejauku, kai kone viskas tvirtinama kategoriškai. Bet maža ką geriau, kai nė vieno dalyko negali tvirtinti kategoriškai.

Pirmuoju atveju pasireiškia kvailystė. Antruoju – baisi dvasinė tuštuma, krizė.

121

Jau per daug mumyse purvo, kad įstengtume visur ir visada kelti sau maksimalius reikalavimus. Ir per daug iš to purvo išaugusio irzlaus netikrumo, fundamentalios buities ir kančios, kad iš jų gebėtų išvaduoti kas nors kitas, o ne maksimalūs reikalavimai sau.

122

Pasakojama, kad pas Mahatmą Gandį, Indijoje turėjusį milžinišką autoritetą, atėjo moteris su sūneliu ir paprašė: „Padaryk, kad vaikas nustotų valgyti cukrų. Gyvenam vargingai, o berniukas labai jį mėgsta. Vien tu gali jį įkalbėti". Gandis pažvelgė į juodu ir tarė: „Ateikite po savaitės".

Paskirtą dieną moteris vėl atsivedė sūnų. Tada Gandis uždėjo ranką jam ant galvos ir pasakė: „Vaikeli, niekados daugiau nevalgyk cukraus".

Moteris buvo patenkinta, bet prieš atsisveikindama vis dėlto paklausė: „Sakyk, kodėl mums reikėjo ateiti dar sykį, negi negalėjai to paties padaryti, kai buvome pas tave anąkart?" – „Ne, negalėjau, – atsakė Gandis. – Tuomet aš pats dar valgiau cukrų."

125

Visi esame sutikę pašnekovų, kurie sakėsi daug matę, patyrę, pragaro kančias iškentėję ir jau pažįstą gyvenimą. Savo rypavimus tūlas baigia šitaip: „Jei papasakočiau kokiam rašytojui...“ Atseit – tasai tai jau trinkteltų romaną!

Vis dėlto kuo su didesniu užsidegimu pašnekovas tai įrodinėja, tuo mažiau tiki jo patyrimu. Galiausiai šypteli: tai ne gyvenimą pažinusio žmogaus pasakojimas, tik savo menko autoriteto didinimas, gelbėjimas, ir visa tai susipynę su neaišku nuo kokių žygdarbių pavargusiojo užuojautos troškimu ar netgi užuojautos prievartavimu.

Paprastai ne itin stiprios valios žmonės tvirtina pažįstą gyvenimą, o jeigu dar priduria, kad ir kentėjo daugiau už kitus – viskas bemaž aišku: reikalaujama užmokesčio už suvaidintą darbą, kuris nors trumpam pateisintų dvasios tinginystę.

Turgaus derybos, ne buvėjo istorija.

Kas pamatuos, katras skaudžiau kentėjo: niekieno nepastebimas pilkos kasdienybės tarnautojėlis, kas rytą tvarkingai atsisėdąs už savo kontoros stalo, ar šių dienų Ulisas, kuris pusės pasaulio akivaizdoje buvo blaškomas ideologinių pervartų, lemties kaprizų ir aistrų verpetuose?

Aišku viena – kas iš tiesų daug kentėjo, tasai niekados savo išgyvenimų nesureikšmins labiau už kitų skausmą, nes kuo gilesnė kančia, tuo ji mažesnė; mažesnė ta prasme, kad pasiekia visos žmonijos negandų gelmes ir tartum ištirpsta jose, praranda savo asmenybiškumą ir įgyja individualumo bruožų.

Valingam tvardymesi kur kas daugiau skausmo nei nuskriaustos pasąmonės efektingai surežisuotose holivudinėse isterijose.

126

Sąžinė – vidinė žmogaus švara. Aistrų ir proto uraganus nurimdęs išminčius – žmonijos sąžinė. Kas geba išgirsti savo sąžinės balsą, gebės išgirsti ir tai, ką kalba (kartais tyli) tikrai išmintingas buvėjas.

Bet jeigu didysis visų laikų išminčius Don Kichotas šiandien įjotų į kurį nors mūsų miestą, jis kaipmat būtų įgrūstas į beprotnamį. O mes, šitai atlikę (sakytume: kažkoks prietranka), ir toliau žavėtumės Cervanteso herojumi, dūsautume: negi šiais laikais sutiksi Liūdnojo vaizdo riterį... Tik vargu ar donkichotų mums trūksta. Veikiau trūksta narsos prisipažinti, kad visais laikais mums visiems daug ramiau, kai jie knygose, o ne ant Rosinanto kokioj Laisvės alėjoj.

127

Menas gali daug, bet daugiausia, ką jis gali, galbūt – atspindėdamas mūsų sielą, žibutę, upę, saulę – sužadinti žmoguje troškimą išropoti iš savo priplėkusio urvo (ir dvasinio) ir pasižiūrėti, kaip žydi žibutė, teka upė, kaip plieskia viršum jų pavasario saulė.

Visą svarbiausią, visą vėlesnį darbą privalo nudirbti žibutė, upė, saulė, pati siela, ne jų atspindžiai.

128

Pažvelk į gamtą – joje viskas natūralu. Visa tai yra ir mumyse.

Ir pažvelk į žmogų, kuris kuo ilgiau gyvena, tuo stipriau nekenčia gyvenimo, kuo akivaizdžiau sensta, tuo labiau bijo senatvės, kuriam kūno apvytimas atrodo kaip didelė neteisybė ar netgi tragedija, – žvelk į tą žmogų, jame jau daug kas suklastota, padirbta.

Ir šitai yra kiekviename mūsų.

130

Perdėtas gyvenimo dramatizavimas, jo painumo, tamsiųjų urvelių sureikšminimas dažnai kyla ne iš pastangų perprasti pasaulį, bet iš noro paslėpti ar pateisinti slaptąsias savo nuodėmes. Tai galima pavadinti ir netiesioginiu nuodėmės išpažinimu. To raizgaus mąstymo pasekmė – senais ir moderniais prietarais apipintas pasaulis. Kurį laiką šis voratinklis gali pakeisti jei ne nuodėmių išrišėją, tai nors viltingą stovėjimą eilėje prie klausyklos.

Tuomet pasaulis tampa nepaprastai sudėtingas. Sudėtingumas iš pradžių tartum ne žlugdo, bet padeda – maskuoti, konservuoti asmenines nuodėmes. Toks „užsikonservavęs" asmuo baidosi paprasto pasaulio, nes jame išryškėtų, ką jis net nuo savęs slepia – verčiau pastovėti eilėje...

Ne naivus tasai „Nenusidėk", anaiptol! Vidujai susijaukusiam žmogui patikimiau gyventi išgalvotų santykių pasaulyje. Kuo dažniau ir klampiau nusikalstama, tuo noriau painiojamasi į iliuzijų pinkles, į suktai išmoningų pasiteisinimų raizginius. Realybė, kuri yra neįtikėtinai paprasta, slepiasi. Atsiduriama situacijoje, kuri, Boriso Pasternako žodžiais tariant, pasirodo esanti tokia: paprastumas labiausiai reikalingas žmonėms, tačiau tai, kas sudėtinga, jiems geriau suprantama.

„Nenusidėk", ypač jaunystėje, daug kam atrodo esąs baisus suvaržymas, gyvenimo susiaurinimas, gal net sukaustymas geležiniais retežiais. Nors pirmąja savo prasme šis imperatyvas reiškia ką kita: atsainiai žvilgtelėjus – retežiai, o įsižiūrėjus, įsibuvus – vienintelis įmanomas sielos išlaisvinimas.

133

Gyvenimas yra niekas. Ir – gyvenimas yra viskas. Tai juk tas pat.

Tas pat, jeigu apie pirmąjį teiginį kalbama be tūžmasties, o apie antrąjį – be patologiško drebulio iš baimės (išnykti?).

135

Jeigu nekreipi dėmesio, kai smuklėje už tavo išgertą vyną moka kiti, vadinas, esi jau tikrai laisvas žmogus. Arba paskutinis vergas.

136

Netempti tiesos prie sąvokų, bet ir sąvokų netempti prie tiesos. „Kiekvienas nubudęs tikrai savimonei žmogus nueina tą patį siaurą kelią per dykumą, o kitiems apie tai pasakoti – būtų beviltiškas darbas“ (H. Hesse). Verčiau tiesą išbūti negu didinti nesąmonių skaičių apie ją.

Visa, ką sugeba sąvokos – tai parodyti teisingą linkmę. Pati kelionė, jei dar lieka jėgų ir laiko, būna nesąvokinė.

Tačiau žodis – ne visada sąvoka. Tada, kai jis ne sąvoka, einama ne žodžiais, o drauge su žodžiu.

138

1901 metų vasarą keliaudamas po Norvegiją, Jurgis Baltrušaitis rašė Valerijui Briusovui: „Kai klaidžioji tarp pusiau apnuogintų negyvenamų uolų, kai nusigauni iki kokios nors vietos, iš kur atsiveria erdvi jūra, kažkoks nerimas užvaldo žmogų, ir neatidėliojant, tuojau pat, norisi sužinoti galutinę žmonių lemtį. Ir sykiu matai, kad prie šio žinojimo galima prieiti ne rezgant protingus silogizmus, o kaži kaip paprasčiau, glaudžiau, aiškiaregyste arba gal nuojauta... <...> Ak, brangus Valerijau, yra kuo pasigirti, be abejo, tačiau to svarbaus žinojimo mažoka. Ir štai aš ieškau jo, pakišu rėtį po savo akimirkų kriokliu ir... tyliu apie įgyta.“

139

Nemaža dalis išsilavinusių žmonių, trokštančių kuo plačiau bendrauti, patirti naujų įspūdžių, pakeliauti po pasaulį, stengiasi išmokti kuo daugiau kalbų. Jei siekiama tam tikrų etapinių, pragmatiškų tikslų ši nuostata džiugina. Tačiau siekiant pačio svarbiausio tikslo, kuris neskaidomas į etapus ir kuris niekados nebuvo ir nebus atskirų pažinimų suma, apie kalbas be jokios arogancijos galima atsidusti: „Man ir vienos per daug...“

141

– Klausk.
– ?..
– Neturi kuo?
...
– Matai, jau neturi ko.

142

Atrodo, kad gražiausia poezija tegali būti peizažinė, gamtinė. Tačiau nepritemptos, neforsuotos, grynabalsės peizažinės lyrikos yra ne tiek jau daug, o ir ta, kokia yra – ne itin populiari. Skaitytoją labiau traukia kapstytis po savo skaudulius, aistras, ištempus ausis klausytis šiurpių gandų apie save negu pakilti virš jų ir išvysti švarią *potragedinę* erdvę, nauda nematuojamą sielų sąlytį, kuris jau neskatina tuščių prasminių klausimų, nes pats yra tarsi kokia neišsemiama ne-beprasmybė.

144

... Moteris išlipo iš lengvojo automobilio ir nuėjo šaligatviu – minkštai tartum katė – neatsigręždama. Sakytum,

aplink besibūriuojantiems žiopliams demonstruodama, kad jai nesvarbu – eina jos vyras iš paskos ar ne. Bet podraug ir taip lėtai, kad vyras be vargo galėtų ją pavyti. Pavyti, nerodydamas, kad vejasi. Neprarasdamas vyriško orumo.

Vertingas tasai kai kurių moterų gebėjimas atrodyti. Gebėjimas ir save iškelt, ir kito neužgauti. Netgi daugiau – savo tariamu savarankiškumu tartum padidinti jo vertę.

Bet lengva ir persistengti. Kai moteris tai bando daryti *apgalvotai*, jai retai pavyksta. Subtiliai surežisuotas pasąmonės spektaklis virsta gruboku sąmonės farsu.

Panašiai ir su poezija.

145

Tik tam, kuriam poezija *jau* ne vienintelė, ji tampa vienintelė.

149

Kai kuriuose tekstuose daugelis žodžių bei jų derinių vartojami tam, kad naikintų trafaretines paskirų žodžių reikšmes. Tokiuose tekstuose tiesos nėra. Bet jie patys – geras laidininkas, kuriuo į skaitytoją gali tekėti tiesos krūvis.

Kitaip sakant, poezija – ne kalbanti, o praleidžianti erdvė. Pralaidumas priklauso ne tik nuo jos vidinio švarumo, bet ir nuo švarumo to, kuris skaito. Štai fragmentas iš Marcelijaus Martinaičio eilėraščio „Fragmentas“:

Poezija
kalba tiems,
kurie
supranta daugiau,
negu
gali jinai pasakyti.

Ko nesi atradęs savyje, to niekados nesitikėk gauti ir iš išorės.

150

Poezija privalo daryti vien tai, ką ji vienintelė sugeba – ir nieko kito! Nepamirškime, kad sugeba ji kur kas daugiau, nei mes iš jos reikalaujame. Tik mokėkime reikalauti – maksimaliai, tačiau nepažeisdami jos prigimties. Netrukus pastebėsime, jog tai reikalavimai sau.

Tiesą sakant, svetimų darbų poezija niekados ir nedirba. Primestuosius tik apsimeta dirbanti. Dėl to nukenčiame mes patys: tenka grįžti ir daug ką daryti iš naujo.

(Prisiminkime vėluojančiųjų, prarastųjų, o vėliau ir apvogtųjų, net nuskaustųjų kartos motyvus XX šimtmečio pabaigos lietuvių poezijoje.

Dvejų metukų dukrytė:

– Tėveli, darželyje aš norėjau būti snieguole, bet mane *paskyrė* voveraite...)

151

Poezija – formos menas. Bet ne formalybės. Stengtis suteikti žodžiams poetinį pavidalą (gyvybę) formaliomis priemonėmis – bergždžios pastangos. Nes poetinė forma yra tai, kas leidžia apgyvendinti amžinybės rimtį niekados nepasikartojančiame, nuolat atsinaujinančiame dabarties sklidesyje.

Poezija miršta tą pat akimirką, kai tasai sklidesys apslopsta, nuvargsta. Daug tokių eilėraščių, neturinčių *perpetuum mobile:* energijos jiems vibruoti užteko pusdieniui, savaitei, penkmečiui... Žinoma, ne bėda ir vienadieniai paeiliavimai, kai kas nuoširdžiai tiki, jog jie reikalingesni netgi už poeziją, turinčią amžiną virpesį. Bet laikas viską sustato į vietas: pagarba tam, kas tykiai užgeso, ir amžina garbė tam, kieno

liepsna kas mirksnį besikeičiančiu pavidalu leidžia nujaust esant tai, kas nekinta.

152

Idėja, be abejo, turi prasišviesti pro eilėraščio audinį. Neįkyriai, bet norinčiam ją įžvelgti – gana aiškiai. Tačiau vargas tam eilėraščiui, kurį skaitydami pajuntame, kad prie jo buvo plušėta dėl kokios nors idėjos.

Kitaip sakant, idėja gali tilpti eilėraštyje, bet ne eilėraštis idėjoje. Nes geras eilėraštis visuomet erdvesnis ir už pačią didžiausią idėją.

Arba: poezija toks daiktas – šį tą užrašai, šis tas savaime užsirašo. Jei nėra to, kas užsirašo, nėra ir poezijos.

161

Kaip lengvai gulė mintys ant popieriaus lapų, kol negalvojau, ką su jomis darysiu. Ir kaip jos pradėjo trūkčioti, nervingai stumdytis, lyg ne pirmos jaunystės nuotaka puoštis prieš veidrodį, kai į mane įsivogė nuojauta, kad iš šių minčių gali susiklostyti knyga. „Dviejų asmenų pašnekesys nebėra tas, kas jis buvo, jei pašnekovai žino, kad jų klausomasi“ (Algirdas Julius Greimas).

162

Neskubėti, bet ir neatsilikti. Skubantysis nusivilia ėjimo sparta, kai būna priverstas laukti kitų. Atsilikėlis amžinai gailisi nespėjęs į puotą.

Bet jeigu vis dėlto nutarei paskubėti, tai skubėk taip, kad niekur neprisėstum ir neturėtum ko laukti.

O jeigu jau esi atsilikęs, tai atsilik taip, kad tavo klausos nepasiektų suspėjusiųjų į puotą dainų garsai nei valgančių burnų čepsėjimas.

170

Kai kurie valdingos prigimties asmenys sukuria tokią atmosferą: sunaikina visas lygiateisiško bendravimo sąlygas, o paskui bando sukurti šventę, sako: „Na, dabar padainuokim!“

Ir taip jiems keista, taip keista, kad niekas nedainuoja. Tada jie, ypač jaunesniems, priekaištauja: „O mūsų laikais...“

Viena moteris, skaičiau, laikė save labai dora vien todėl, kad kas vakarą plaudavosi kojas.

172

Abejojant vos ne viskuo, sykiais pasakomos itin kategoriškos mintys. O kai kurie kategoriški teiginiai slepia tiktai baisias abejones.

174

„Žmogaus gyvenimas tiek tėra prasmingas, kiek padeda įsivyrauti harmonijai“,– kadaise yra pasakęs dailininkas Liudas Truikys. Taigi – ne sukurti harmoniją, bet padėti jai įsivyrauti. Tai rodo žmogaus santarvę su gamta, su pasauliu, pagarbą nežinomybei.

Ne pasyvaus, o veiksmo žmogaus santarvę ir pagarbą.

176

Stebuklas yra neįmanomas – štai kur neįmanomas stebuklas!

177

Visa ko santykinis vertinimas – brandaus proto požymis; nes nesureikšmina paties santykinio vertinimo, laikydamas ir jį reliatyviu dydžiu.

Nebrandus protas, viską vertindamas santykinai, suabsoliutina patį santykinumą.

188

Vis didesnį įtarimą kelia poezija, kurioje apstu ryškių metaforų, spigių palyginimų, dreskiančių žodžių. Atrodo, kad jie turi kompensuoti kažkokius slaptus trūkumus, pridengti patirties menkumą, nukreipti šalin mūsų dėmesį. Tokia poezija sunkiai dera su gamtos pasiūlytom proporcijom, saiko jausmu. Gamtoje iš tiesų niekas nerėžia akies. Netgi tai, kas itin ryšku, tobulai prislopinama aplinkos, greta esančių spalvų, fono, dangaus švitesio – lieka visuma, darni, paprasta, nešokiruojanti. „Gražuolė ne ta, kurios blauzdas ar rankas visi giria, bet ta, kurios išvaizda neleidžia žavėtis atskirais jos bruožais“ (Seneka).

203

Dar vienas pokalbis su dvimete dukryte.
– Eisiu į darbą, – sako ji.
– Ką ten darysi?
– Užsidirbsiu pinigų!
– O su jais ką veiksi?
– Žaisiu.

215

Suprantama, viską, ką gauni, gauni tiktai atiduodamas. Tačiau ir atidavimas – didis menas. Pirma, reikia turėt ką atiduoti, o antra, mokėt atiduoti taip, kad neįžeistum netgi dosnumu.

Pagarbos verta geradarystė, kuri stengiasi išlikti nepastebėta. Tačiau aukščiausia geradarystė – kai jos nepastebi net ją darantis.

216

Aiškumo dėlei supaprastinkime: intelektas, tirdamas daiktą, tarkim, daugiaaukštį namą, nesugeba atlikti visų būtinų operacijų išsyk, renkasi kurią nors vieną. Pvz., užsiprogramuoja: dabar tirsiu namo spalvas. Ir tiria: balkonai mėlyni, sienos pilkšvos, durys rudos, langų užuolaidėlės baltos, žalios, geltonos, rožinės, – kokia spalvų gama! Iš pirmo žvilgsnio – niūrus pastatas, o įsižiūrėjus – dešimtys spalvų atspalvėlių, kurie ryškesni ryte, švelnesni vidurdienį, jų intensyvumas priklauso nuo metų laikų, nuo praplaukiančių debesų pavidalo, storio, sodrumo... Intelektas nustebęs.

Po to panašiai jis tiria kitą savybę, sakykim, judesį. Vėl nuostaba: rodos, namas skendi visiškoje rimtyje, bet ne – štai kažkas atitraukė užuolaidą, šmėkštelėjo kambario gilumoj, ten moteris valo laiptinės stiklą, balkone plazda skalbiniai, netoliese pranėrė kregždė, jos atspindys pračiuožė langais... Kiek judesio toje ramybėje!

Kai intelektas tiria po savybę, po fragmentą – daug to, kas nelaukta, netikėta. Tačiau kai pabando vienu metu aprėpti visumą – jokio atradimo, nuostabos: pilkas, nebylus, užsisklendęs monolitas.

B. Pascalis: „Pasaulio dalys yra taip susijusios ir susipynusios viena su kita, kad aš manau, jog jų neįmanoma pažinti vienos be kitos ir be visų". Kas be ko, intelektas sugeba hipotetiškai nuspręsti, kad iš principo tokia dalių sąveika įmanoma, paskirų dalių, išmėtytų erdvėj ir laike, ryšius jis pats moka įžvelgti, tačiau niekados neaprėpia visų santykių įvairovės, visumos. Galima sakyti, kad intelektas „mato" ne realų, bet hipotetinį objektą – išprotautą kelių sandų sąveiką, kurios nesigėdi pavadinti visuma.

Suskaldytoj erdvėj (žiūriu į langą, paskui į balkoną, duris), linijiniam laike (vieną savybę tiriu dabar, kitą – vėliau)

netgi nepriekaištingai ištirtų daikto savybių suma nelygi tam daiktui. Arba: jo esmė tampa hipotetinė, labiau priklausanti mūsų mąstymui nei pačiam daiktui. Taip ir kyla „filosofinės kančios“: be visų dalių vienovės – nepakeliama, tačiau vien diskursyvaus pažinimo rankomis nutverti ją už uodegos – neįmanoma. Kuo didesnis pasišventimas tarnauti šiam metodui, tuo daugiau dalių atsiranda. Tai nėra rimtas pažinimas, tai pasaulio malimas į dulkes. Pats metodas skaido, ne vienija, didina pažinimo alkį, ne malšina. Werneris Heisenbergas: „Moksliniai skaidymo, aiškinimo ir klasifikacijos metodai jau suvokia savo galimybių ribas“.

Suvokia, bet mus jie jau išskaidė. Įkalintas hipotetiniame pasaulyje žmogus svarbiausius klausimus pakeitė šalutiniais: „Kodėl aš esu? Kokia gyvenimo prasmė? Kokia prasmės prasmė?“ Ir taip be galo. Arba iki intelektualinio nuprotėjimo. Žmogus rimtai nepaklausė: „Ką reiškia *būti*?“ ir „Kur iš tiesų aš esu?“, o jau klausia: „Kodėl būti? Kodėl esu?“ Absurdiški klausimai, kol vienaip ar kitaip neatsakyta į pirmuosius.

Nustojus abejoti buvimu (gyvenimo prasmės klausinėjimas – slapta abejojimo forma), anksčiau atrodęs toks didingas *kodėl* – subliūkšta; jei dar ir kyla klausimas, jis skamba ganėtinai paprastai: *kaip* aš privalau būti čia, kur esu? Arba kiek painiau: *kaip* savo aprėpties lauke išlaikyti realų pasaulį, kuris apgaubia ir hipotetinį, bet nesureikšmina jo, juoba nelaiko vieninteliu? Šiuose klausimuose slypi ryškus dorovinis aspektas, nors teisingiau jį būtų pavadinus dvasiniu, nes pačiame buvime netgi dorovės sąvoka netenka dažnai vienpusiškos, tradicijų apribotos, savaip pakoreguotos prasmės. Tiesą sakant, abu šie klausimai yra vienas klausimas: *kaip* BŪTI?

Kodėl BŪTI rašau didžiosiomis raidėmis? Rašant šį žodį mažosiomis, reikštų, kad *būti* susijęs su *kodėl*; rašant didžio-

siomis, BŪTI reiškia, kad prasminio klausimo jau kaip ir neliko, galima sakyti, kad tai ir yra vidinis atsakymas į egzistencijos prasmės klausimą; nustota abejoti pačia egzistencija. Arba: tai paties tokio klausimo eliminavimas iš rimtų problemų sąrašo, nes jis, tasai klausimas, yra hipotetinio pasaulio karuselės traukinukas, užprogramuotas svaigiai dumti ratu, niekad neišklystant iš savo pasaulio. Pasaulio, kuriame oriai atradinėjami, anot Roberto Keturakio, „teisingi atsakymai į neteisingus gyvenimo prasmės klausimus".

Kodėl – tai intelekto palengvintas, sumaitotas ir suklastotas *kaip* variantas. Palengvintas, nes skatina vien samprotauti, ne veikti, ne ryžtis poelgiui; sumaitotas, nes paverstas neatpažįstamu, neišsprendžiamai painiu, sulenktu kaip ratas; suklastotas, nes verčia žmogų gyventi be tapatybės, slapstytis nuo tikrovės, meluoti „objektyvaus" pažinimo vardan.

Gana subtiliai, lyg ir niekam nepastebint (kur jau čia! Visi gavom darbo – spręsti tai, kas neišsprendžiama), nesipriešinant, esminis žmogaus klausimas buvo perkeltas ant šalutinių bėgių, vedančių į skaidomojo pažinimo ratišką begalybę. Tad – „vaikai, vaikai, kur link suka šitas linksmas traukinukas?"

217

Keblu pasakyti, kokie klausimai yra prasmingi, tačiau iš jų veikiausiai derėtų išbraukti klausimus, keliančius gyvenimo prasmės problemą. Bent jau po to, kai jie padaro savo darbą – įstumia juos pagimdžiusį protą į smegenų labirintą. Pradžiai to pakanka.

218

Paradoksalus Sokrato teiginys, kad sąmoningai niekas nesielgia blogai (tuo tarpu kasdien matome, kad elgiasi!),

praras gniuždantį paradoksalumą, jei sutiksime, jog gyventi mums padeda ne logiškai apibrėžta gėrio sąvoka, o realus gėrio pažinimas – toji patirtis, kuri be perstojo, nors ir negarsiai tvirtina, kad būti doram – naudinga (gal ne tiek gyvenimo, kiek buvimo prasme).

Šis sokratiškojo sąmoningumo klausimas – vienas fundamentaliųjų mūsų rūpesčių. Savo minčių kontekste aš jį vadinu dvasinės praktikos – plačiausia ir universaliausia prasme – klausimu. Vis dėlto šis terminijos skirtumas nėra itin svarbus, nes, anot Nikolajaus Kuziečio, „norintis prasiskverbti į reikalo esmę tegu neužsibūna tiesioginėse reikšmėse atskirų teiginių, kurie negali pakankamai tiksliai atitikti aukščiausių dvasinių paslapčių, o savo supratimu tegu pakyla virš žodžių prasmės".

227

Protingai vis dėlto elgėsi Antikos žmonės, kurie įdomius, tačiau sunkiai išsprendžiamus klausimus patikėdavo gana žmogiškiems savo dievams, o rimtas problemas, nepasikliaudami niekuo, „gliaudydavo" patys. Atrodo, dievai jiems buvo reikalingi tik tam, kad paturėtų mielų niekučių maišelį, kurį, atėjus laikui, atsiims ir viską, kas buvo viduje, išdėlios į deramas vietas.

Homero herojai nesyk pergudraudavo dievus. Elgėsi su jais pagarbiai, bet podraug kaip su mažamečiais vaikais. Antikos žmonės – dar nuostabiai vientiso proto žmonės, kurių dievai atliko mėgstamo tarno, prieš miegą pasekančio pasaką, bet ne klastingo tirono, neklystančio teisėjo ar budelio vaidmenį. Dievai tarnavo žmonėms, žmonės gudriai apsimetinėjo, kad tarnauja dievams.

230

Kuo fragmentiškesnės, nepatikimesnės žinios apie pasaulį, tuo grubiau elgiamasi su juo. Paviršiun iškyla agresija, diletantizmas, karštakošiški sprendimai, informacijos stygius, tačiau kone visados tvirtinama, kad šitaip elgiamasi todėl, jog gyvenimas – kiaurai perprastas.

Sykiais tai bandoma įpiršti už stiprybę, nors tai yra bejėgystė, gal net tikra bėda – gyvenant nenujausti, kad yra gyvenimas. Aklųjų egzistencija: iš alkio graužti karčią medžio žievę ir nenutuokti, kad aukštėliau auga sultingi vaisiai.

231

Žmogus, suvokęs, jog jis žmogus – jau Žmogus.

Don Kichotas, suvokęs, kad jis donkichotas – joks Don Kichotas.

233

Menas – iš individualybės; iš asmenybės – vienadieniai dirbinėliai.

Kai kurie menininkai narsiai tvirtina, kad jų gyvenimas ir jų menas skiriasi. Tai tartum savaime suprantama: gyvenimas neteisingas, žiaurus, jame įmanomi žemiausi sandėriai, o menas privalo būti pakylėtas, darnus, dvasingas, – žodžiu, prieglobstis suktos kasdienybės nukamuotai sielai. Gal ir taip. Bet pamažu kiekvieno kūrėjo menas supanašėja su jo gyvenimu. Gerai, jeigu gyvenimas pakyla ligi meno, dažniau menas nusirita iki vargano buvojimo.

Matyt, neįmanoma nusižengiant gyvenimui laimėti meną. Kaip ir nusižengiant menui laimėti gyvenimą.

235

Dar sykį: peizažinėje poezijoje mažiausiai asmenybės priemaišų. Gal netgi – peizažinei poezijai asmenybė apskritai beveik neegzistuoja. Jai svarbiau kitkas: visa ko sąjunga, sąrangos bendrumas ir – kiekvieno lapelio, atspindžio, kiekvienos formos fenomenas; jie visi – vienas ir tuo pat metu vis kitoks, nesikartojantis, nepamėgdžiojamas.

Per universalumą juos atpažįstam.

Per unikalumą žavimės.

Per abu patiriam buvimą.

236

Įprasta sakyti, kad menas – žmogaus saviraiška. Tačiau saviraiška dažnusyk būna menkavertis, mažai kam (išskyrus perdėtas „autorių" ambicijas) reikalingas niekutis. Ją idealizuoja, iš jos netgi daro kultą tie, kurie linkę pervertinti asmenybę. Menas veikiau yra ne asmenybės saviraiška, bet individualybę siekianti žmogaus savirealizacija.

Saviraiška: aš esu aš! Ir baigta! (Kas tuo abejoja?)

Savirealizacija: aš esu Aš, ir kaip tik todėl – tik todėl – šitai jau *mes*.

239

Analogija: žodis, kuriam sugalvojom raides, tartum pavirto tuo, kas sudėta iš raidžių. Tartum gilindamiesi į raides geriau suvoksime žodį, atskleisime jo prasmę. Betgi raidės ne žodžio – rašto dalelės.

Taip ir su žmogum bei pasauliu: kad pasilengvintume savęs ir pasaulio užrašymą, susigalvojom raides – kūną ir sielą, dalį ir visumą, pradžią ir pabaigą, būtį ir nebūtį. Kol šiomis „raidėmis" nepiktnaudžiaujame, „rašome" apie kasdienius faktus – jokios maišalynės. Tačiau sumanius pasukti

fundamentalaus pažinimo linkme, išsyk prasideda baisios painiavos: tai, ką sugalvojom ketindami palengvinti „užrašymą“, staiga virsta tuo, kas neva atspindi realias esatis; per susigalvotų dėmenų tyrinėjimą tikimės pažinti tai, kas nesugalvota. O paskui karuselė skrieja savaime: hipotezių, teorijų, idėjų kovos žaizdre tie dydžiai užsigrūdina ir vieni vieniems, kiti kitiems tampa neginčijami, verti žūtbūtinio mūšio.

Nutaisius erudito miną, teigti, kad mes turime kūną ir sielą, jausmus ir protą, sąmonę ir pasąmonę etc. – vadinas, pasakyti tiek pat, kiek, nagrinėjant, kas yra žmogus, nuslysti į lingvistinį vogravimą, jog žmogaus esmę sudaro „ž“ ir „m“, „o“ ir „g“, „u“ ir „s“.

240

Gilus dangus net inkvizitorių fone. Šiais žodžiais Gražina Cieškaitė pradeda ir baigia vieną eilėraštį.

Daugelis patiria vidinę rimtį, tvirtumą, būties vertikalę. Bet tik vienas kitas tai patiria taip rimtai, taip patikimai, kad keliaudamas kur tik nori išlieka darnoje su pasauliu ir, netgi visiems prieštaraujant, gali tvirtinti: nėra vartų į netvarką ir sumaištį. Kaip Edipas po visų kančių: „Aš sprendžiu, kad viskas yra gera“. (Ar ne tą patį reiškia ir Fausto iškentėtas: „Sustok, akimirksni žavingas!“? Tik žodžiai kiti, tačiau jie kalba, regis, apie labai panašią ar netgi identišką patirtį.)

241

Ne supaprastinti pasaulį, o pasistengt įžvelgti jo paties paprastumą; ne išgražinti, o vengti to, kas kliudytų atsiskleisti jo grožiui. Kitaip sakant, ne pasaulį derinti prie savo kaprizų, bet save prie *Ego* kaprizų neturinčio pasaulio. Ne trumpalaikiam postovyje, viską aplinkui laužant, „statytis namus“,

bet grįžti į seniai pastatytus, svarbiausioms mūsų reikmėms tobulai pritaikytus vienintelius Namus.

Tačiau norint grįžti Namuosna, reikia juos atsiminti. Gi norint atsiminti, būtina pradėt jausti jų stygių, netektį, nostalgiją.

242

Žmogus benamis paprastai būna ne todėl, kad neturi namų (ir egzistencine, ir prisiglaudimo prasme), o kad jo namuose trūksta (jau, dar) to, kas grindis, sienas ir langus paverčia namais.

245

o ironija
dvasios nuovargio gėle

Gebėjimas ironizuoti, paleisti taiklų sąmojį rodo, kad šią savybę turintis žmogus yra protingas, nujaučiantis svarbius pasaulio ir mūsų samprotavimų netolygumus. Vis dėlto perdėm sureikšmintas tasai gebėjimas rodo ir kitką: atsisakymą mąstyti rimtai, iki galo. Žaižaruojančios ironijos meistras, saviironijos virtuozas neretai būna jau įstrigęs pusiaukelėje: jam pavyko nueiti tolėliau už kitus, išvysti daugelio problemų prieštaringumą ir – tai išvydus – nuleisti rankas. Nuolatinis šmaikštavimas – pasąmoninis atsisakymas klausimus spręsti iš esmės; tiesą keičia patrauklumo siekis, noras patikti. Vien ironizuojantis asmuo panašus į sielos mūšį pralaimėjusį minios vaduką. Jis profesionaliai žongliruoja prieštarom, moka iš jų išskelti smagias kibirkštėles, tačiau ramiai į jas pasižiūrėti, vyriškai su jomis susigrumti, pabandyti prisikasti iki jų branduolio to šmaikštautojo kiškos jau per silpnos. O silpnam lieka gintis, nors ir sudaroma atakos

regimybė. Taip ironija, iš pradžių buvusi jėgos ženklu, virsta bejėgyste.

Ergo: pradiniam kelionės etape nesišalink ironikų, jie padės išsiaiškinti svarbias prieštaras, mąstymo ir pasaulio nesutapimus. Bet jeigu tave domins tikra kelionė, kelionė iki galo, netrukus pastebėsi, kad su ironikais tau ne visada pakeliui. Tai, kas iš pradžių kėlė, ima gramzdinti. Pro esmių vartus jokia ironija neįsileidžiama. Jei tavo bendrakeleivis tenkinasi vien pašaipiomis replikomis ir šmaikščiu kelio komentavimu, vadinas, anksčiau ar vėliau jūs atsisveikinsite. Suprantama, jeigu patsai neįstrigsi vartuose. Tuomet kiti keliauninkai tols nuo tavęs, o tu tapsi paprasčiausiu ironiku: vienu iš minios, vienu virš minios, vienu prieš minią – tas pats galas. Kol linksma, tol linksma, bet kas po to?

Prie miesto vartų pririštos papūgos
įeinantiems kartodavo: yra
dar juokdarių, tačiau
jau juoktis norinčių nėra.

246

Du momentai: atrasti ir kurti. Jų darna. Ir drama. Paprastai žmogus teikia pirmenybę vienam iš jų: tariasi esąs arba kūrėjas, arba atradėjas. Arba labiau tas nei anas.

Vis dėlto kas ketina save labiau kurti nei atrasti, praranda amžinybės dimensiją, vertikalę, intuicinę orientaciją – tai oro pilių kūrėjas.

Kas, įsikirtęs į atradimo svarbą, pamiršta savikūrą, tasai veltui tikisi numalšinti net ir pažinimo troškulį: šulinys yra, vanduo yra, tačiau indelio, kuriuo būtų galima vandenį prinešti prie lūpų – nebėr.

„Gryni“ kūrėjai vargsta kiaurai perpučiamose, jokio sta-

bilumo neturinčiose oro pilyse; „gryni“ atradėjai miršta iš troškulio, sukniubę prie gaiviausio šulinio rentinio.

247

Teatrinis ir gamtos judesys. Simbolis, ženklas, signalas, gestas ir – nieko nereiškianti plastika. Nieko nereiškianti? Gal priešingai – tariamu bereikšmiškumu bylojanti apie tai, kas visų svarbiausia? Apie tai, kas neišreiškiama? Kitaip neišreiškiama?

Vien prasmės paieškos – ankšta buvojimo teritorija. Nebeprasmiškumo potyris – jau neaprėpiamos buvimo erdvės.

Ne-beprasmiškumą keblu apibūdinti: nei prasmės gniaužtai, nei beprasmybės amorfiškumas. Tiesiog ne šių sąvokų kryptis. Keista: pakeitę įprastą kryptį, imame intuityviai nujausti, kad tai, ko labiausiai bijome, iš tikrųjų galbūt yra tai, ko slapta trokštame. Trokštame kaip nieko kito:

Tas, kas didis kaip visas pasaulis,
O eidamas žeme nesubrazdina šiaudo,
Meilės su šiurpuliu nusipelnęs.
(HENRIKAS ČIGRIEJUS)

Mes bijome tuštumos, gyvenimo baigties, minties kolapso, prasminių klausimų išnykimo, nors gal tai vienintelis gilusis mūsų troškimas. Tačiau tradicinių nuostatų zyzesiai taip tobulai jį užmaskavę, kad jis tampa panašus į savo antipodą – ne troškimas, bet šiurpas apie tai net pagalvoti. Palengva šitai perauga į mirties baimę. Ir kuo atkakliau klausiame gyvenimo prasmės, tuo sparčiau pučiasi mirties baimė – tartum maitintųsi tais klausimais. Tiktai jai pasiekus ribinę proto ir valios įtampą klausimas lyg ir nuslysta nuo įprastų bėgių, pakeičia linkmę: gal prasmė ne prasmėje, o ne-beprasmiškume?

248

Ne išsiaiškinti, bet – patirti, sutapti, būti. Tvirtai stovėti savyje.

249

... Ir jeigu bejėgis senukas, likęs pasaulyje vienas kaip pirštas, žvaigždėtą gruodžio naktį nubus nuo šalčio ir pagalvos: „Mirti nenoriu, bet ir nebijau“, – gal tai ir bus vienas tų retų išminties blyksnių, kurie netelpa į žodžius, tačiau juntami intonacijoje, žvilgsnyje, judesyje, įsipina į atodūsį, būtiniausius darbus, į šerpetotą kasdienybės rutiną.

Arba: „Mes, dėde Vania, gyvensim. Pragyvensime daug daug dienų, ilgų vakarų, kantriai pakelsime išmėginimus, kuriuos atsiųs lemtis; triūsime dėl kitų – ir šiandien, ir senatvėje, nepažindami atilsio, o kai išmuš mūsų valanda, mes paklusniai numirsime...“ Sukrečiantys Sonios žodžiai finalinėje „Dėdės Vanios“ scenoje. Žodžiai, kurie niekad nenustos taurios gėlos, skatins paprastą, neįmantrų žmogaus skirties suvokimą.

251

Gal kada nors ir nustebsime, kad tai, jog esame mirtingi, yra stebuklas, kuriame slypi kur kas didesnė tiesa, nei šiandien gebame suvokti. Žmogus mirtingas kaip niekas kitas, ir tai gilus slėpinys.

Nieko – nei stalo, nei šuns, nei smilgos, nei žvaigždės – mirtis nelaukia. O žmogaus laukia. Nes jis žino ją esant. Jam vienam duotas šis žinojimas, nors jis ir nežino pačios to žinojimo prasmės.

Laimė, kad mirtis laukia žmogaus. Bėda, kai žmogus laukia mirties.

Diena. Dangus geliamai giedras. Pro saulės spindulių uždangą neįžiūri nė vienos žvaigždės, kurios taip skaisčiai spindėjo naktį.

Taip, šviesa ne tik apšviečia, kad geriau matytume, kartais ji ir užstoja tai, ką regėjome be jos. Taigi – ir užstoja. Kaip siena. Kuri nebūtinai privalo būti aklino juodumo, ji gali būti ir neperžvelgiamo ryškumo.

Tačiau ar tamsiausia, ar šviesiausia – siena yra siena.

253

Kas beatodairiškai giria gyvenimą – paprastai ne itin protingas; kas vien peikia – dažniausiai nelaimingas.

Turime ko pasimokyti iš geros poezijos. Ji gyvenimą visuomet giria taip, kad net didžiausias nusivylėlis neišdrįs tų pagyrų vadinti neteisėtomis, o peikia taip, kad ir optimistiškiausias kvailys neišgirs tame vien beviltišką aimaną.

Štai kaip jautriai subalansuotos aštuonios Su Lunpo eilutės:

Lietaus migla Lu kalne,
Čhecjanėj kyla bangos.
Jei ten jūs dar nebuvot,
Vadinas, baisiai gailitės.
Bet ten pabuvę, grįžtate
Atgal, o viskas – įprasta ir pilka.
Lietaus migla Lu kalne,
Čhecjanėj kyla bangos.

254

Sieloje susipina, į virvę susiveja tik paprasčiausios ir paradoksaliausios mintys. Toji virvė patikima, stipri – išlaiko

visą buvimą, jo sunkiai pakeliamą lengvumą ir mielą naštą. Visos kitos mintys lieka paviršiuje. Žmogaus paviršiuje. Ten ir nudžiūsta, sustabarėja.

255

Jeigu bandome kuo nors teisinti savo gyvenimą, kad ir kilniais poelgiais, didžiom idėjom, pasišventimais, vadinas, jis buvo daugiau ar mažiau nevykęs, mes vis dar abejojame jo verte, slapčia nepasitikim.

Tik tas gyvenimas, kurio nebandoma teisinti, vertas gyvenimo. Bet nebandoma teisinti ne iš užsispyrimo ar buko įsitikinimo savo atsitiktinės pozicijos teisingumu, o todėl, kad įspėjama natūrali buvimo kryptis, nuolankiai atsiduodama jo srovei. Ar gali kilti mintis teisinti gyvenimą, kuris vertas gyvenimo? Teisinti jį – vadinas, atsiprašinėti, kad gyveni. O atsiprašinėjama už abejotiną gyvenimą. Tikras gyvenimas gyvenamas be „atsiprašau" ir be „dėkui". Kam dėkoti, jei žinai, kad turi tai, kas tau priklauso? Ko atsiprašyti, jei esi taip, kaip privalai būti?

Dėkojama už dovaną iš šalies, atsiprašinėjama dėl gėdos iš vidaus. Abiem atvejais gyvenimas matuojamas kažkuo abstrakčiu, kas yra už gyvenimo, o ne jame pačiame, ne jis pats. Vėl skaidymas į tą ir kitą.

Vis dėlto tasai „nei dėkui, nei atsiprašau" – anaiptol ne etinių vertybių neigimas, ne ciniko ar chamo, lipančio per kitų galvas, pateisinimas, ne žalia šviesa „viskas leista" išpažinėjams. Etinio pobūdžio problemos neiškyla tam, kuris yra darnoje su gyvenimu. Šių problemų atsiradimas – ženklas, kad harmonija pažeista. Etika, kaip būdas kontroliuoti visų žmogaus santykių darną bei natūralumą, atlieka savo paskirtį tik išderintame gyvenime: signalizuoja, kad išklysta iš kelio, ir rodo kryptį, kuria einant viskas gali sustoti į savo vietas. T. y. stengiasi mus grąžinti ne į *neetišką*, bet į *neetinį*

pasaulį, kur „nei dėkui, nei atsiprašau“ reiškia ne vertybinį chaosą, veikiau žmogaus ir gyvenimo santarvę, sutaptį. Kitaip sakant, „dėkui ir atsiprašau“ yra priemonė, kurios dėka atrandamas gyvenimas „ be dėkui ir be atsiprašau“. Gyvenimas, kuris nevertinamas netgi gyvenimu ir todėl jau vertas pačio gyvenimo.

256

– Dėl ko gyveni?
– Kad gyvenčiau.
– Ir vis dėlto?
– Kad kvėpuočiau.
– O dėl ko kvėpuoji?
– Įkvepiu, kad iškvėpčiau, iškvepiu, kad įkvėpčiau.
– Ir viskas?
– Negi tu manai, kad šalia *visko* yra dar kas nors?

257

Kol mumyse įsišaknijęs įprotis nuolat ką nors su kuo nors lyginti, tol jaučiame sunkiai nusakomą nepasitenkinimą. Palyginimais tariamės susieją visus daiktus ir reiškinius, nors tokiu būdu mes juos supriešinam, atplėšiam vienus nuo kitų, išardom. Lyginimas – ne saitas, o peilis, perrėžiantis realiuosius ryšius: vidinė daiktų dermė pakeičiama išoriniais panašumais ar skirtumais. Tai, kas yra tobula, lyginimo akimirką virsta tuo, kieno tobulumo dar tik reikia ieškoti, tartum jis būtų kur nors užslėptas. Tobulas apskritai su niekuo nelyginamas. Nelyginamas pagal išorinius požymius, tačiau iš esmės yra tapatus viskam, kas turi nors mažiausią galimybę būti.

Tarkim, saulėtekis. Kol nelyginamas su niekuo, jis tobulas. Pradėk lyginti – ir jis susidrums, „praras“ tobulumą, sa-

ve – nepakartojamą, vieną ir vienintelį, esantį šią valandėlę ir tik šioje pasaulio vietoje. Tačiau kaip tik todėl, kad jo nepradedi lyginti nei su gėle, nei su liaudies dainos mergele, nei su savim, saulėtekis yra tapatus ir gėlei, ir mergelei, ir tau. Ir visiems realybės pavidalams, kurie su niekuo nelyginami. Kiek atskirybių – tiek tobulumų, tobulų vienu vieninteliu tobulumu, kuris mus sieja. Ir jis pats, tasai visus persmelkęs tobulumas, su niekuo nepalyginamas, nes be jo nieko ir nėra. Anot Bashō: „Koks nuostabus, kuris, / išvydęs žaibą, negalvoja: / „Štai jis, gyvenimas mūsų!"

Pradėjęs lyginti, protas išsikovoja paskirų daiktų šešėlius, bet praranda pasaulį. Lyginti – vadinas, mąstyti. Mąstyti gana lėkštai, trivialiai. Be palyginimų draiskanų mąstymas apskritai neįmanomas. Vis dėlto giliųjų mūsų reikmių jis nepatenkina, nes nėra perpratęs savo prigimties, ištyręs savo galimybių nei ribų*. Pasidavus vien šio mąstymo sugestijai, norom nenorom tenka pripažinti, kad to yra daugiau, o ano mažiau, taip geriau, o šitaip blogiau, vienas toks, o kitas kitoks... Sukuriamos panašumų ir skirtumų taisyklės, ištisa jų sistema, bet pražiopsomi kertiniai buvimo principai, amžinosios dimensijos.

Gyvenime būna ne tiek daug valandėlių, kai žmogus nieko su niekuo nelygina. Tačiau gal tik tada jis ir gyvena. Arba: gyvena ir būna vienu metu. Dažniausiai būtent šios valandėlės vėliau nostalgiškai pavadinamos laime. Laimė – ne koks skubus vienkartinių norų ar įgeidžių išsipildymas, greičiau – fundamentalaus, paprastai neįsisąmoninto, individualybę siekiančio polinkio realizavimas – buvimo išgyvenimas:

* Ar ne dėl šios priežasties ir skleidžiamas mitas apie tokio mąstymo beribiškumą? Su šiuo klausimu, matyt, šiek tiek siejasi (nebūtinai sutampa) ir Arvydo Šliogerio pastebėjimas: „Mes – ribos ir saiko kūdikiai, išdrįsę peržengti visas ribas ir nuolat atbloškiami į savo menkystę. Bet tas, kuris žino savo ribas, niekada nėra menkas".

tapimas realybe, tapatumas jai. Nevadinkime to mistika, panašų išgyvenimą nors kartą patiria kiekvienas – tai pirmoji meilė (ne veltui, tarkim, liaudies dainose sakoma, kad mylimosios šiame pasaulyje nėra su kuo palyginti, net tai, kas gražiausia – tik tolimas jos tobulumo aidas).

„Susirgusieji" pirmąja meile mums, ta liga jau „persirgusiems", atrodo lengvai pamišę, nors iš tiesų tai žmonės, kurie, kad ir trumpam, kad ir netoli, išėjo iš masinės beprotybės, vadinamos sveiku mąstymu.

Pirmoji meilė, suprantama, yra tik viena iš galimybių, angų, pro kurias leista išeiti, akimoju sutampant su realybe, su savimi. Apie šią angą verta užsiminti todėl, kad ji bemaž visiems žinoma, kiekvienas nors kartą pro ją buvom kyštelėję jauną savo galvą. Žinoma, yra ir kitų, kitokių angų, gal net erdvesnių, tik jos skirtos nedažnam, tai dvasios galiūnų arba paprastų žemės buvėjų angos, kurios nėra netgi angos, nes pro jas išeinama negrįžtamai, bet sykiu ir taip, tartum išvis neišeinama, tiesiog būnama čia, kur esama.

Tačiau tai jau kalba apie truputuką kitokį mąstymą, kitokį matymą ir gebėjimą (o gal malonę?) suvokti. Apie tiesą. Ne apie mokslinės, besikeičiančios, bet apie buvimo tiesos galybę. Galybę, kuri nesuprasi, kuo galinga – neišmatuojama jėga ar visiška bejėgyste. Apie visa ko vienovę. Ne išsamprotautą, bet išbūtą, patirtą. Kuo subtilesniuose sąmonės sluoksniuose ji patirta, tuo anga mažiau primena angą. Nes ji anga tik tiems, kurie išeina ir sugrįžta. Bet yra ir tokių, kuriems nereikia nei kur išeiti, nei iš kur nors grįžti. Jie ramiai šypsosi iš visų kalbų apie kaži kokias angas.

258

Ne vienas patyrėm, kad tai, kas atrodo be galo monolitiška, tvirta, sutrupa po pirmo taiklaus bakstelėjimo. O ką

manėm esant trapu, laikina, efemeriška, nesudūžta ir po paskutinio, paties baisiausio smūgio – tartum likimas būtų iššaudęs visas strėles ir likęs stovėti prieš žmogų bejėgis, beginklis, netekęs svarbiausio skiriamojo ženklo. Jis jau nesistengia diktuoti sąlygų, nes yra kone identiškas žmogui. Gali vienodai ramiai sakyti – ir kad jis yra, ir kad jo nėra. Nesuklysi. Kaip jaunuolis su sveikais vidaus organais: jis nejaučia juos turįs, nes jis yra jie, o jie – jis. Jie tampa ne juo, kažkuo, „svetimu" (kepenimis, skrandžiu, inkstais), kai ką nors suskausta. O likimo virtimas kažkuo, jo „suskaudėjimas" visų pirma – tai į mus įsėlinusi baimė. Bet kokia. Netgi toji – iš tauriųjų giminės. Vargu ar kas nors kitas.

259

Gerai, kai nebijoma suklysti. Prasčiau, kai toji godotina savybė išsigimsta į slaptą didžiavimąsi savo dažnais paklydimais, sakytum – kokia narsa.

260

Gamta paprasta. Vis dėlto joje nėra net užuominos į vulgarumą – į visa ko supaprastinimą iki iškraipymo. Ne veltui senosios Kinijos tapytojai iš didžiausių peizažinės tapybos blogybių išskyrė dvi: per didelį gražumynų pamėgimą, siekį patikti kuo didesniam žiūrovų skaičiui ir gamtos suvulgarinimą, skubotumą vietoj spontaniškumo, saiko atrofiją.

261

Meninė kūryba – ne tiek harmonijos ieškojimas, kiek harmonijos opozicijos demaskavimas, atmetimas. Pašalink, kas nereikalinga – ir nieko nereikės kurti. Klasikinis pavyzdys – akmenį tašantis skulptorius. Kiek kitais, bet gimininingais aspektais šitai pasireiškia visoje meninėje kūryboje, nes

ji – pastanga pašalinti tai, kas disharmoniška, sąmonei atsitiktina, nebūtina, destruktyvu.

263

Nors kartą gyvenime žmogus privalo šį tą padaryti ligi galo. Taip, kad tasai veiksmas paveiktų jį visą ir iš esmės – buvusį, esantį, būsimą. Tai ne saiko pažeidimas, veikiau – vienintelė galimybė patirti, kas yra tikrasis saikas.

264

Eidamas vis toliau, leisdamasis vis į gilesnius klodus, retsykiais pasieki ir tokį tašką, kur atrodo, kad viskas verčiasi aukštyn kojom. Stabteli, susiimi rankomis galvą ir klausi: „Kaip čia yra – ar visa žmonija išprotėjo, ar tik aš vienas?"

Vis dėlto tai ne klinikinė beprotybė, reikalinga gydymo ir verta užuojautos. Šiai būsenai netinka posakis: *insanus omnis furere credit ceteros* – kiekvienas pamišėlis mano, kad ir kiti eina iš proto.

265

Netgi dvasinė krizė – jeigu ji rimta, aštri, „ligi galo" – yra apvalančioji ugnis, turinti galios sudeginti, paleisti plėnimis žmogaus asmenybiškumą, pirmagimystės teises uzurpavusį *Ego; Ego*, kuris nutremia mus į vienatvės vienutes, į beprasmybės gniaužtus, palikdamas vienintelę išeitį – troškimą susinaikinti; *Ego*, kurio nulemti veiksmai iškraipo prigimtinį mūsų polinkį, paversdami jį potraukiais, įgeidžiais, mados (ir intelektualinės) kaprizais.

Dvasinė krizė – tariamos *Ego* visagalystės naikinimas, visą žmogų perskrodžianti abejonė ja. Skaudus procesas, nes jo esmė – naikinti, ne kurti. Naikinti nežinant, ar egzistuoja kas nesunaikinama. Bemaž visados mes neištveriame to traiš-

kymo, nežinomybės siaubo ir puolame restauruoti aptrupėjusį *Ego* rūmą. Ir išgelbstime. Iki kito smūgio.

Aštrios krizės būsena tiek pat arti tiesos, kiek ir beprotybės. Teisingiau – jei neatsiranda jėgos, kuri sudaužo *Ego* ligi galo, mus užvaldo beprotybė: *Ego* jau neatkuriamas, bet ir nepanaikintas.

Beprotis panašus į kankinį, kuris gyvena ant savo *Ego* nuolaužų: neįstengiama nei restauruoti sutrupėjusio *Ego* (ką sugeba normalus žmogus, mat jo „normalumas" neleido tam *Ego* visiškai subyrėti), nei pro kraupias *Ego* nuoskilas išvysti, kas yra po jomis (ką sugeba, tarkim, tikrai išmintingas žmogus). Toks buvojimas kraupiuose savo *Ego* griuvėsiuose, neįstengiant kvėptelt paviršiaus oro nei pasiekti švarų požeminių vandenų šaltinį, ir yra beprotybės būsena.

267

Žvelgiant ne iš psichologinio, bet iš universalesnio taško, galima teigti, kad mitai, menas, idėjos dažniausiai – *Ego* pasireiškimas (tiek žmogaus, tiek žmonijos, kaip vientiso organizmo, *Ego*).

Vis dėlto *Ego* yra mitas.

Realybė laisva ir nuo mitų, ir nuo *Ego*. Kaip ir žmogus.

Bet realybė laisva ir nuo tokio mito, kuris teigia, jog ji laisva ir nuo mitų, ir nuo *Ego*.

268

Tikras kūrėjas be mažiausios graužaties gali sunaikinti tik nevykusį arba genialų savo kūrinį.

269

Pradėję analizuoti save, imame tolti nuo kitų. Paradoksas: kuo labiau tolstam, tuo geriau girdime sielų pašneke-

sius, aiškiau juos suprantam. Vis dėlto tame atitolime slypi ir drama: su žmogaus siela susikalbam, bet vis sunkiau susikalbame su žmogumi, nesusikalbančiu su savo siela.

Šis būdas truputį įtartinas – ėjimas tolyn, ne gilyn. Tik tuo pat metu judant ir vertikale galima pamažu išvysti *visą* žmogų; vien šis – dvikryptis – judesys neleidžia dvasinių, idealiųjų dalykų priešpriešinti buitiniams, praktiniams, kūniškiems. *Ko žemėj nepradėsi, danguje neturėsi.*

270

„Kiekvieną sykį užsigulu ant vienatvės rentinio virpėdamas – kokį ten giliai save pamatysiu?" – rašo Just. Marcinkevičius „Dienoraštyje be datų". Jaudinantys, teisingi žodžiai. Tik vienas verčia nepatikliai įsitempti – vienatvė. Verčia įsitempti dabar, skaitant „Dienoraštį..." po ilgokos pertraukos. Anksčiau šį žodį prašokdavau tartum nerūpestingas pievos žiogelis. Suprantu poetą, spėju, ką jis jautė taip rašydamas, tačiau dabar suprantu ir tai, ko anksčiau nenutuokiau: vienatvėje staugiama iš skausmo, ne virpama, tikintis ko nors netikėto, viliantis išvysti *save*. Vienatvė – žiaurus atsiskyrimas nuo visko: nuo artimųjų, bičiulių, nuo medžio, vabalo, netgi nuo savęs. Aklina siena. Į ją atsirėmus ničnieko nesitikima (gal tik mirties), nes pasijuntama esant vienui vienu šaltų ir žeidžiančių nuolaužų pasaulyje. Visi ryšiai nutrūkę, visi pagrindai suskaldyti – jokio tikrumo. Visiška dvasinė izoliacija. Žlugdanti būsena. Tada staugiama, nesižvalgoma į vertę praradusius turtus: gyvam užmūrytam nei perlai, nei auksas nerūpi.

Just. Marcinkevičius veikiausiai turėjo galvoje ne šią būseną, ne tikrąją vienatvę. Gal kažką kita, kas yra tarp vienatvės ir vienumos, tarp praradimo prarajos ir – kad ir pačios blausiausios – vilties žvaigždelės. Tai jau kitas sąmonės būvis, irgi skaudus, bet su ryškėjančiais lengvo liūdesio, ramybės ir

kūrybos ženklais. O vienatvė, tikroji vienatvė – bergždžia. Ji nusviedžia grūdą ant akmens, žmogų – į staugiančio siaubūno iršvą, neiškelia iki kūrėjo aukštumos, iki daigo stebuklo.

Tai, kas tarp vienatvės ir vienumos, beviltiškumo ir vilties išlaisvina mus kelionei, vienatvė – suparalyžiuoja.

Vienatve perdėtai žavisi, netgi mėgaujasi tuo žodžiu daugelis pradedančiųjų poetų. Bet Antanas A. Jonynas jau pirmojoje savo knygoje rašė: „Vienatvės apgaulingas žavesys". Sunku pasakyti, ar tada jis jau buvo patyręs, kas toji vienatvė (irgi dažnai ją minėjo), tačiau jo poetinė klausa padiktavo eilutę, sklidiną rūsčios teisybės.

271

Vienatvė – ne to, kas mumyse tikra, priežastis, greičiau to, kas netikra, pasekmė.

Vienatvės artėjimas ar liguista jos baimė – ženklas, kad išklydom iš privataus gyvenimo, jau esam šalia jo, ne jame. Dar žingsnis į šalį – ir vienatvė išsiskleis baisiausiu pavidalu. Kokios gali būti to pavidalo apraiškos – niekas nenuspės. Gal klaikiausios isterijos, o gal toks – kraupiai ramus – pašnekesys:

„Priešais Vaciuką sėdėjo žmona, pusė jos didelio pilvo prašoko stalą. Vaciukas pažiūrėjo į tą pilvą ir šlakais išmuštą žmoną, už stalo šono sėdėjo dailiai apsirengusi motina. Tada Vaciukas ir pamatė, kad žmonai ant rūgusio pieno uždėta daugiau grietinės. Jis paklausė motiną:

– Kodėl jai uždėjai daugiau grietinės?

– Vaciau, ar tau ne gėda? Ar nežinai, kokia ji?..

Vaciukas tylėjęs kelias minutes, o paskui pasakęs:

– Velniam man reikalingas toks gyvenimas. Eisiu ir pasitempsiu.

Pakilo nuo stalo ir išėjo" (J. Aputis, „Žmogiškumo jėga").

Ir pasikorė Vaciukas, visai paprastai, ant sausos eglės šakos.

...Gulėjai susirietęs kaip šuva, kiekviena tavo skaidulėlė buvo rami. Begalės nematomų siūlelių driekėsi nuo tavęs į kiekvieną žmogų, gyvastį, daiktą, kosminį ūką – į viską, kas yra ir ko nėra, nes ir tai gal yra. Buvai vienas ir vientisas, tačiau ne vienišas. Ničnieko negalvojai, tiesiog buvai nebūdamas, nebuvai būdamas. Jauteisi toks mažas, kad per tą mažumą niekas nebūtų galėjęs tavęs nei įžiūrėti, nei nuskriausti; ir sykiu tuo savo mažumu buvai toks didelis, begalinis, visa persmelkiantis, kad, be tavęs, neegzistavo nieko, kas gebėtų į tave kėsintis. Buvai niekas, nes buvai viskas. Buvai viskas, nes buvai niekas. Bet apie tai nesamprotavai, tiesiog žinojai.

Nesuskaičiuojama kitimų įvairovė ir vienui viena neaprėpiama rimtis supo tavo sielą – buvai liūliuojamas naujagimis ir sykiu to kūdikio tėvas. Grimzdai į skaidrią egzistenciją tartum į miegą ir sklidinas taurios pareigos bei pasitikėjimo budėjai prie brangiausio lopšio. Buvai tiesa ir kelias į ją, ir keliauninkas, juo keliaujantis, bet tai nebuvo susiskaidymas, tai buvo vientisumas, darna ir aiškumas: siela išsipildžiusi, ją draskę prieštaravimai išnykę, dalies ir visumos dilema išspręsta – esi, ir tiek. Nieko neklausinėjai, bet viską žinojai – pačiu buvimu, paprastu gulėjimu susirietus kaip šuva, kaip kūdikis įsčiose, kaip galaktikos spiralė savyje. Švelnus siūlelis siejo tave su tuo, kas esi tolimiausiame erdvės ir laiko taške, su neslegiančiomis ir vis dėlto mįslingomis praeitimis bei galimybėmis, su tuo, kas esi dabar ir čia – šį rytą, šiame guolyje ir šioje vigilijoje, kur tau nieko netrūksta, nes viską turi, ir turi taip, kad nei įgysi daugiau, nei turima prarasi. Neįsivaizduojamas tavo mažumas, mažumas, kuriame nieko nėra, patikimai saugojo nuo vidinės vienatvės ilčių; neapsakomas tavo didumas, didumas,

kuriame viskas yra ir be kurio nieko nėra, neteikė jokios galimybės kam nors iš išorės kėsintis į tavo esmę. Visa, kas tik gali būti, buvai tu, bet kaip tik todėl – nežinia kur, tačiau nei šalia tavęs, nei tavyje – egzistavo begalės žmonių, daiktų, pavidalų: kur kas daugiau, nei pažinojai, pažįsti ar kada nors pažinsi. Šitai tartum amžinas dėsnis ne tik saugojo nuo vienatvės, bet ir nesibrovė per prievartą į tavo vidų, kaip kartais braunasi net artimiausi žmonės, išvydę tave liūdnesnį, susikrimtusį, pasimetusį, norėdami tik gero – prablaškyti, pralinksminti, paremti, tačiau sukeldami priešingas pasekmes – dar aštresnį vienatvės pojūtį, instinktyvų poreikį susigūžti.

Šįryt to nebuvo, nes tu pats buvai nebuvai – vieninteliavai pašauktas ir išbrauktas iš visų sąrašų, gulėjai susirietęs kaip šuva, ir kiekviena tavo skaidulėlė ilsėjosi, buvo sklidina niekados nepatirtos akmens ir gyvasties ramybės...

O štai paslaptinga, bet kiekvienam artima Just. Marcinkevičiaus „Dienoraščio be datų" pradžia: „KAŽKADA, tenai, sapne, vieną akimirką tapo aiški žmogaus ir būties prasmė, bet... nubudau ir pamiršau. Žinau tik, kad žinojau. Visas mūsų gyvenimas – lėtas to *žinojimo* prisiminimas".

Matyt, dažnam iš mūsų kaži kokiam sapne-būdravime atsiveria didis žinojimas, o nubudus-užmigus lieka tik samprotavimai apie jį, tik žodžiai. Kaip ir tie, kuriuos kiek aukščiau perrašiau iš seno sąsiuvinio. Gal ir sklidini geriausių ketinimų, bet tik žodžiai, ne pati žinia. Mažne ir teisybė – mūsų gyvenimas skirtas tai žiniai prisiminti, užmarščiai pergalėti. Bet norint užmaršt̨ įveikti, nevalia jos ignoruoti. Nors įprastas, *neabejotinas* mūsų žinojimas paremtas būtent užmaršties ignoravimu. Karštligiškai šuoliuojam pirmyn (?!),

tariamės atrandą vis įdomesnius nepažintos tikrovės plotus, tačiau retas atsigręžiame į priešingą pusę, nuo kurios, pasidavę bandos jausmui, klupdami bėgame. Daug bėgančių, maža stabtelinčių. Gal ne tiek svarbu pažinti vis nauja paslaptimi atsiveriant tai, kas nepažinta, kiek ramiai atsiminti tai, kas visiems seniai žinoma ir niekad nuo nieko neslepiama? O dėl to būtina pristabdyti savo šuoliavimą, stabtelėti, atsigręžti, atsiminti, kad esi užmiršęs. Išdrįsti prisipažinti tai: „KAŽKADA, tenai, sapne...“

274

Visa, kas veda prie išskirtinumo – nesaikinga, nerimta, išsišokimas. Tai pažeidžia pasaulio vienovės principą. Taip tvirtinama „Vedose“.

Kol įžiūri daug skirtingiausių poetų, negali suprasti, kodėl pasaulyje tiek mažai poezijos. Kai jau neįžiūri beveik nė vieno akivaizdžiai išsiskiriančio poeto, staiga kone visas pasaulis tampa poezija.

275

Kartais eilėraštyje kalbama apie mirtį, gyvenimo tragizmą, nepakeliamą vienatvę, su trečiaeiliam provincijos teatrui būdingu „rimtumu“ spėliojama: „Būti ar nebūti?“, tačiau skaitančiojo neapleidžia nuojauta, kad tame eilėraštyje daugiau parodijos, grotesko nei vidinės įtampos ar per sielvartą atrastų egzistencinių dvejonių. Po tariamai skaudžiais žodžiais dažnai pulsuoja kad ir toks „išgyvenimas“: galbūt aš ir sutikčiau nusižudyti, bet tiktai gerai pailsėjęs, sotus, kupinas jėgų bei sveikatos. Ir, kas be ko, griaudžiant ovacijoms.

277

Poetų ir kalbos santykis: prastam poetui kalba – priešas, geram – tikslas, didžiam – šventas įrankis.

279

Dirbti ne savo darbą (tiek profesine, tiek universalia – buvimo – prasme) – vadinas, pamažu imti neapkęsti paties darbo. Darbo, kuris yra vienas iš nedaugelio būdų realizuoti itin individualią žmogaus skirtį. Asmuo, dirbąs ne savo darbą – tuščias, bekryptis, betikslis. Be savirealizacijos, be išsipildymo vilties, be savęs – irzlus gyvenimo nuvargėlis, kurio, anot Albino Bernoto, „rankos dirba, o dvasia tinginiauja". Nesidžiaukime, kad tuo veiksmu vis dar padirbamas koks daiktas, pagaminamas gaminys. Iš esmės tasai veiksmas nukreiptas prieš žmogų – savęs prievartavimas, žeminimas, ardymas. Taip, pirmiausia savęs.

Bet suardęs save, žmogus sėkmingai ardo ir kitus, viską. „Ir jei jūs negalite dirbti su meile, o tik su pasibjaurėjimu, geriau palikite savo darbą ir sėskit prie bažnyčios vartų prašydami išmaldos tų, kurie dirba su džiaugsmu" (K. Gibran).

281

Naujumas kaip laukų gėlė: pražydo, kitądien – nuvyto. O šalimais jau žydi kita gėlė. Eik prie jos. Bet ne kaip nepasitenkinimo manijos apsėstasis, o kaip vaikas. Tai nebus blaškymasis. Tik neprisirišimas prie to, ko jau nėra. Prisirišama originalumo vardan. Mat toji nuvytusi gėlė turėjo kokį neįprasto atspalvio lapelį, kuriuo vieną sezoną visi nepaprastai stebėjosi. Originalumas – savaitinis dievas, praeinantis. Naujumas – amžinas. Jis slenka su šia akimirka, visados dabartyje. Pasaulis niekad nepasensta. Bet jis ir ne paauglys, besimeldžiąs vien originalumui.

282

Tikrai gerą poezijos knygą įsivaizduoju maždaug tokią: dalis eilėraščių privalo būti aukšto lygio literatūra, o dalis tuo, kas yra jau šiek tiek daugiau nei literatūra.

Jei rinkinys bus sudarytas vien iš puikios literatūros, vargu ar jis pakils ligi tikrai geros poezijos knygos, neabejoju, kad jam stigs kažkokios „neliteratūrinės" ar „viršliteratūrinės" šviesos.

Bet jeigu kam pavyktų sudaryti rinkinį vien iš tekstų, kurie yra jau daugiau nei literatūra, tuomet gal tai būtų savotiškas šventraštis, saujelės piligrimų katekizmas, tačiau ne tikrai gera poezijos knyga. „Poezija, tu nedora, kai be kaltės" (M. Martinaitis).

283

Esė ir lyrika – ganėtinai skirtingi dalykai. Lyrika apima pasaulį plačiau, vientisiau, bet podraug – intelektui migločiau. Lyrikoje sutilpęs pasaulis pradeda netilpti tavo smegenyse. Kartais pajunti, jog kai kuriomis eilutėmis pasakei sau (gal ir kitiems) kažką svarbaus, neabejotino, užčiuopei tikrovės pulsą, tačiau kurioje vietoje tasai sąlyčio taškas – nežinai. Nežinai net, ar tai taškas, tik nujauti – yra kažkas, o kas – nesupranti. Ničnieko negali išsiaiškinti nenuskurdindamas savęs, nors eilėraštis tau ir aiškus. Ir kartu – visiškai neaiškus. Tartum kokie „užplaukimai" sąmonėje: kelias akimirkas žinai viską, o joms praėjus (tarp jų?) – vėl nieko; pretenzingas tonas, trivialūs žodžių junginiai, prasčiokiškos reakcijos, lėkštos emocijos, esančios įtartinai arti parodijos ribos. Dievaži, nuo didingo iki juokingo – tik žingsnis.

Su eseistika kitaip. Lyrikoje, net rašymo metu, esmę jau turi. Eseistikoje būna tik judėjimas link to, kas svarbiausia: pamatei kokį jo šešėlį – ir neri paskui. Vėl išleidi iš akių,

atsimuši į sieną. Pasuki kita linkme. Paskui vėl kita, kone priešinga. Trumpom laužytom linijom skverbiesi prie esmės. Grafinis vaizdas panašus į sausos suaižėjusios žemės linijas. Arba į savotišką labirintą: jame svarbu ne išeitis, o nuolatinis judėjimas. Tačiau ne bet kur, būtinai paskui tai, kas svarbiausia. Tik tada atsiranda tokio blaškymosi prasmė bei – kad ir menka – darnos nuojauta. Eseistika nesugeba, kaip lyrika, išskirtinėm akimirkom aprėpti visko, tačiau moka gan ilgą laiką racionaliai žinoti kai ką; ir kol tasai „kai kas" juda teisinga linkme, juo galima pamaitinti išalkusią sąmonę, pagirdyti ištroškusią sielą. Arba nors kurį laiką neleisti joms numirti iš alkio ir troškulio. Suteikti šansą.

„Eseisto mintys laksto į visas puses, rodos, be jokios tvarkos, o tuo pačiu metu sukasi vis kitokiais viražais apie tą patį centrą" (Vytautas Kubilius). Tai svaigus pojūtis. Ieškojimas itin tau rūpimo, žavios gūžynės. Mergiški minties atodūsiai jam priartėjus ir nevaržomos nevilties bakchanalijos jam nutolus.

Lyrika: turi, bet nežinai ką.

Eseistika: neturi, bet nutuoki, ką vaikaisi.

Du skirtingi prisilietimai prie realybės. Ir du literatūros to paties prakeiksmo pavidalai.

285

Literatūra išties primena klastotes gamtos, „kuri nuolat stengiasi nukreipti žmonių dėmesį nuo pačių didžiausių savo paslapčių" (R. M. Rilke). Tai ir yra literatūros, meno prakeiksmas. Valia jį vadinti ir pašaukimu. Ir vargu ar šitai gali būti kada nors atšaukta. Subtilus prakeiksmas, klastingas. Žmogus visąlaik jaučiasi prie pat pažinimo ribos, atrodo, dar šiek tiek pastangų – ir jau peržengs ją, bet ne, neperžengia. Viskas paslėpta gražiai, vaikiškai naiviai,

išradingai, net supykt negali. Ilgesys išlieka. Jis užstoja pradėjusį dygti absurdo daigą. Mįslingas daiktas tasai tiesos ilgesys. Ir nesuprasi, kuo jis labiau žavi – ar amžinu pažadu parvesti į Edeną, ar gebėjimu paklaidinti, paleisti niekur nevedančiu ratu ir podraug suteikti vis naujų jėgų lyg ir beprasmiškai einantiems.

286

Jei tartume, jog mes išvis nieko nežinome apie pasaulį, privalėtume pripažinti, kad visi mūsų tvirtinimai yra paranojinio pobūdžio. Paranojos atžvilgiu žmogus, karštai ginantis amžinąsias vertybes, švenčiausias žmonijos patirtis, turėtų atrodyti nė kiek ne sveikesnis už tą, kuris kasa tunelį po savo angeliškos žmonos miegamojo grindimis, tikėdamasis užklupti ją meilužio glėbyje. Bet šis palyginimas – visi tai jaučiame – būtų toli nuo tiesos.

Netiesa, kad apie pasaulį mes nieko nežinome. Tačiau gana dažnai visai ne tai, kas yra žinios, vadiname žiniomis. Šito priežastis – tamsuoliškas apsimokslinimas. Tamsuoliškai apsimokslinti – vadinas, nesugebėt pasiekti nei tikro pažinimo, nei paties naiviausio nežinojimo ribų, remtis nuogirdomis, atsitiktiniais atsakymais, neiškėlus sau nė vieno klausimo, – žodžiu, tapti žmogiuku pusinuku. Jis, nusiklausęs apie „naujausius mokslo pasiekimus", karingai puola *ne taip* mąstančius, o vėliau, gal pavargęs, gal pasikeitus aplinkybėms, savo nuomonės, įsitikinimų neturėjimą išdidžiai ima vadinti tolerancija. Galop ši karuselė taip smagiai įsisuka, jog jos nesustabdysi, o pirmyn rateliu beskriejančiųjų *credo* tampa kad ir toks Rimanto Kluso kalambūras: „Žinomajam nežinoti susikursime žinių".

Ir vis dėlto – „aukšta visata, / tėvų mūsų, brolių, seniai seserų suvokta" (Sigitas Geda). Suvokta, sava, pažini. Tik

ne skaidomuoju mąstymu. Kai jis paima viršų, išaušta žmogaus dalių era.

287

Galvų be kaklų iš žemės gausiai išaugo.
Rankos, pečių neturėdamos, irgi klaidžiojo nuogos.
Akys šlaistėsi ten, kaktų stokodamos aiškiai.
Klaidžiojo vien sąnariai, ieškodami susijungimo.

Šitaip daugiau kaip prieš du tūkstantmečius rašė Empedoklis filosofinėje poemoje „Apie gamtą". Dabar sakytume: mažne siurrealistinis, iš realių dėmenų sukomponuotas fantastinis vaizdas, tikrovėje niekados neregėtas. Tikrai niekados? O karai, marai, masinės žudynės, konclageriai, stichinės nelaimės, gamtos kataklizmai? Gerai, sakykime – ne kiekvienas šitai regėjo. Tada atsigręžkim į save – ar neišvysime panašaus vaizdo, baisios nesantaikos: rankos, akys, protas, liežuvis, sapnai, intuicija, sąžinė – visi kas sau, paskirai...

Empedokliškas pasaulio kūrimas(is) tęsiasi.

288

Kol nesugebi išvysti visumos, kol regi tik dalį pasaulio, tik dalis – tol tai, ką regi, paskęsta absurde. Tačiau nors menką akimirksnį išvydęs visumą, nustembi: absurdas be vargo paskęsta pasaulyje.

290

Ne iš mėšlino, kiauro, apversto, pašėlusiai barškančio gyvenimo vabališkai ropoti į nežinomą prasmę (kas tokį įsileis!), o iš neįvardijamos, tačiau kiekviena ląstele, mažiausiu nareliu nujaučiamos prasmės ramiai grįžti į šį gyvenimą.

Prasminga užduotis. Įsisąmoninti kartą ir visiems laikams, kad niekas ir niekur nepamesta. Juoba prasmė.

291

Gal iš tiesų vienintelis daiktas, su kuo kalbos pasaulyje galima palyginti absoliučios vienovės (buvimo) erdvę, yra mirtis.

Tačiau kalbos pasaulyje vartoti mirties sąvoką reikėtų itin atsargiai: kalbame apie tai, ką tik miglotai nujaučiame, pasitelkę į pagalbą tą, kieno paskirtį suvokiam dar migločiau.

294

Kūrimo dvasia – abejojimo dvasia. Visa kuo suabejoti, suabejoti fundamentaliau, nei suabejojo Descartes'as, kuris tarėsi suabejojęs absoliučiai – vadinas, sugriauti visas savo iliuzijas bei jomis pagrįstą pasaulį ir po paskutinės abejonės, po kurios tiesiog nelieka kuo abejoti, išvysti, kaip iš po griuvėsių tartum savaime išauga pasaulis – tikras ir nesugriaunamas: tas pats, o kitas; kitas, o tas pats.

Žemesnio rango abejonės irgi nėra bevertės, jos skatina mokslo pažangą, naujų technologijų atradimus. Tačiau jos gali būti ir pavojingos, nes neprasiskverbia iki neabejotino. Šiuo takeliu pėdinant, sykiais pasiekiama ir tokia situacija: žmonija – neaiškioje kryžkelėje, garsus vardas – beprotnamyje, paprastas pilietis – košmariškų sapnų letenose.

Vis dėlto pavojingiausia abejonė – kai bandoma suabejoti ligi galo, pasiekti abejonių ribą, bet nesugebama žengti paskutinio žingsnelio, kuris skiria nuo gelmeniško suabejojimo. Dažnam tai pražūtis: nuostata maksimali, ištesėjimas – dalinis. Šiuo įdagu paženklinti daugelio žmonių, pradiniame etape tokių gražių gyvenimo idealistų, vėlesni likimai. Kas sykį suabejojo – jau išėjo iš namų. Arba: „Pirmasis išminties žings-

nis – viską pulti; paskutinis – viską pakęsti“ (Georg Lichtenberg). Tik žengus paskutinį žingsnį išlaisvinama tikrai galinga kūrybos jėga, simfoniška veiksmų dermė, pasiekiamas mąstymo ir vitalumo šaltinis. Arba nežengus nė vieno.

295

Mums užtenka proto, kad pasakytume tiesą. Ir kone visuomet jo pritrūksta, kai stengiamės suprasti, ką pasakėm.

296

Protingam logika yra ištikima tarnaitė, kuri sutvarko kambarį, tačiau nesikiša į tuos reikalus, kurių neišmano. Neišardo, pavyzdžiui, televizoriaus, kad nuvalytų dulkeles nuo kiekvieno laidelio, lemputės ar varžtuko ir paliktų ant stalo švarių, bet jau niekam nereikalingų detalių krūvą.

Kvailiui logika – pasileidusi sugyventinė. Ji vienodomis teisėmis sanguliauja ir su juo, ir su laikraštinėmis nuogirdomis, tradicijos įpirštais prietarais, akademinėmis paskalomis, baimių recidyvais ir sugeba naktimis įteigti jam savo draugužių nuomones, kaprizus, iš piršto laužtus „sielvartus“.

297

Tikras gyvenimas gyvenamas, netikras – pribaiginėjamas. Sunkiai telpa galvoj, bet faktas: mirties labiausiai bijo tie, kurie gyvenimą ne gyvena, bet pribaiginėja, ne džiaugiasi kiekviena nauja akimirka, bet bodisi jomis. Neapsakomas keistumas! Ne veltui žmonės sako: vieni arė, o kiti pavargo.

298

„Norint gyvenime jaustis pakenčiamai, žmogui reikia būti namie. Taigi, namie. Pirmų pirmiausia – namie, o ne posto-

vyje, *savyje,* savo vidaus valdose, kur viskas turi nustatytą, iš seno žinomą vietą ir paskirtį. Paskui namie – troboje ar bute, kur iš vienos pusės eini į darbą, iš kitos – į save. Ir namie – gimtojoje žemėj" (Valentin Rasputin).

299

Eglė žalčių karalienė... Dar viena šios sakmės interpretacija žaismė. Taisyklės tokios: pakeiskime sakmės personažus kitais, o jų tarpusavio santykius palikime senus.

Tarkim, kad Žilvinas – pati vientisa realybė, kurios mes siekiame ir kuri siekia mūsų; mes bijome jos, kol nepažįstam, o pažinę – esam su ja ir džiaugiamės buvimu. Tai mįslingų jūros gelmių gyventojas, kurio pasaulis radikaliai atribotas nuo kitų sakmės personažų*. Pastarųjų aplinka mums gana gerai pažįstama, tad tarkim, kad jie yra vienas – pats žmogus. Eglė, jaunėlė duktė – gražiausioji, pastoviausioji žmogaus dalis, artima individualybei, tikrajam *Aš*. Tasai pastovumas užfiksuotas ir medyje – žalia žiemą vasarą. Eglės tėvai – žmogaus asmenybė, *Ego*. Prieš tikrovės įsiveržimą ji bejėgė, bet netgi tada, skatinama savo aplinkos, išlieka atrodymo meistre, kuri, kad ir nepiktų kėslų vedama, tai, kas tariama, stengiasi įpiršti už tikra (pastangos apgauti piršlius). Seserys ir broliai – tam tikri mentalinės sąmonės lygmenys. Seserys – kasdieniška, buitiškoji, „moteriška", gal net emocinė intelekto pusė, ganėtinai nekalta proto savybė, skirta paprastam bendravimui, ne abstrakčiam mąstymui; broliai – toji intelekto dalis, kuri sprendžia metafizinius rebusus, rūpinasi pasaulio sąrangos klausimais, sumuoja faktus ir kuria universalias teorijas, kurių patikimumą lengvabūdiškai, o susiklosčius aplinkybėms – netgi nusikalstamai

* Iš kitos lietuvių sakmės: „Sako, pradžioj, prieš sutvėrimą pasaulio, kol dar nieko nebuvo, tiktai vieni vandenys visur..."

stengiasi patikrinti gyvenime. Eglės ir Žilvino vaikai – išskirtinė, būtiškoji žmogaus patirtis, įgyta glaudaus kontakto su totalia realybe metu.

Stabtelkime tik ties keliais, šiuo atveju mums aktualiausiais, sakmės momentais. Kas be ko, įdomūs ir Eglės pasižadėjimas, ir piršlybos, ir trys užkeiktieji darbai, tačiau šios interpretacijos kulminacija – Drebulėlės išdavystė, Žilvino vardo pasakymas. Kol realybės išgyvenimas neverbalizuotas, tol intelektas prieš jį bejėgis. Dar šumerai, senovės egiptiečiai buvo įsitikinę: sužinoti daikto pavadinimą – vadinas, jį užvaldyti. Kitaip sakant, įvardyta realybė tampa tartum bejėgė prieš intelektą. „Tartum" todėl, kad net pasidavus įkalbinėjimams realybės įvardijimas nėra jos „perdavimas" kam nors kitam, veikiau tai tėra įvardijimas to, ką priverstasis įvardyti suvokia kaip realybę ir per kalbos struktūras perteikia kaip „realybę". Tad iš esmės čia šnekame ne apie realybės, o apie kalbinės (sukalbintos?) realybės bejėgiškumą. Su tokia netekusia vientisumo „realybe" intelektas kaipmat susidoroja: pirmas kirtis – klausimo iškėlimas, o toliau jau realybės maitojimas: virtinė papildomų klausimų, skaidymas, naujos ribos, prasmės – Žilvino nužudymas. Nužudymas ne tiek iš piktos valios (mokslinio, tiriamojo mąstymo nuostata retai būna piktavalė), kiek tikintis padėti Eglei. Broliškai. Juk ir pirmoji žmogžudystė, pagal Bibliją – brolžudystė.

Vadinas, Drebulėlę – tą liauną, nesutvirtėjusią vidinę patirtį – privalu ginti nuo intelekto, perdėm sureikšminusio savo sprendimų teisumą. Ji būtinai išduos. Ją pačią reikia saugoti, neatiduoti išalkusiems samprotavimams to, ką ji sergsti. Juk Eglei skirti trys darbai – ne kas kita, o suteikta galimybė sutvirtinti itin jauną, nepatikimą patirtį, laikas, per kurį Drebulėlė subręstų, įgytų stiprybės ir taptų nepalenkiama kaip broliai. Deja, Eglė nekantravo, ir nesąžiningas trijų

darbų dirbimas jau buvo išdavystės užuomazga: Eglės gudravimas (nekalta išdavystė) nulėmė realią išdavystę.

Tiesą sakant, kraujo puta nėra realybės nužudymo ženklas. Kraujo puta – tai *įvardytos* realybės intelektualus patvirtinimas ar paneigimas ir atitolimas nuo tikrosios realybės. Žuvo ne Žilvinas, žuvo tik Eglei žinomas Žilvinas, o tiksliau – sugriuvo juodu siejęs tiltas. Realybės sunaikinti neįmanoma, tegalima prarasti tiesioginį ryšį su ja, pamiršti kelią į jos namus, tapti benamiu, tremtiniu, kentėtoju.

Tad Eglės tragedijoje yra šviesos. Toji šviesa sunkiai įžiūrima, gal tik nujaučiama. Nujaučiama, kol negudragalviauji, iš kur ji sklinda. Suprantama, Eglė su vaikais pavirto medžiais, t. y. prarado kalbą, gestus, žmogiškus ryšius – tartum užsisklendė kitoje erdvėje, pakeitė formą. Tačiau tą patį padarė ir Žilvinas. Gal toji šviesa ir sklinda iš šios abipusės pavidalų transformacijos? Iš nepaaiškinamos naujo susitikimo nuojautos? Susitikimo, kuris gali būti apsaugotas nuo tragiškos baigties? Spėlioti neverta. Bet kokie spėliojimai – bandymai mojuoti brolių dalgiais ten, į kur dalgiai jau neįsileidžiami. Broliai nugalėjo; vis dėlto Eglė savo prakeiksmu atėmė iš jų galimybę ne tik džiaugtis pergale, bet ir siekti naujos.

Nesvarbu, kokiu raktu bandysime atrakinti šią ar kitą sakmę. Svarbu, kad joje užkoduoti nemarūs buvimo ryšiai, realių dėmenų aukso proporcijos. Skaitant, pasakojant vaikams šimtmečių nugludintas pasakas, sakmes, legendas, jie iš pat mažumės pratinami intuityviai suvokti esminius pasaulio santykius. Užaugti be pasakų ar be to, kas nors iš dalies jas atstotų – vargu ar išvis užaugti: kūnas ištįsta, tačiau dvasia lieka susigūžus.

Aišku, pasakų nebūtina gudragalviškai interpretuoti, skaityti jas „keliais lygmenimis“. Tai irgi jų nuskurdinimas, apribojimas. Optimali universalių santykių raiška ir yra ta,

kuri egzistuoja laiko patikrintoje sakmėje, nekeičiant joje nė jotos.

Atrodo, kad pasakose (kaip ir gyvenime) užkoduoti santykiai yra pats abstrakčiausias dalykas, tačiau kita prasme – pats konkrečiausias: jie vieninteliai tenai pastovūs, susiję su tuo, kas realu. Visi kiti dėmenys (vardai, vietovardžiai, daiktai, pavidalai etc.) gana abstraktūs, juos galima keisti neardant sąryšingumo, nepažeidžiant pasakojimo stuburo. Bet pakeiskime santykius nekeisdami dėmenų – ir sakmės neliks, tik parodija.

Išties dažnai tai, ką laikome konkrečiausiu, pasirodo esą abstrakčiausia. Ir priešingai.

305

Užuot šventeiviškai keiksnoję „nuodėme dvokiantį" kūną, priešinę jį su sąmone, dvasia ar kita idealybe, prisiminkime: kūnas yra, vadinas, turi tai, ką turi visata, visuma, visa, kas geba būti. Tad jis ne kokia atlieka, nebaigtas gaminti pusfabrikatis, o patikimiausias žinių šaltinis, žinių saugykla, pačios žinios! Kas kaltas, kad nemokame jomis naudotis? Patys kalti, kad *manome* nemoką jomis naudotis (iš tikrųjų mokam – juk gyvename). Ir vargu ar galvosime kitaip, kol sukiosimės vien kalbos pasaulyje.

Kalba, jeigu ji pažinimo procese groja pirmuoju smuiku, savo struktūra uždengia norimą išvysti daiktą. Kalba ima diktuoti sąlygas realybei: ne padeda pažinti ją tokią, kokia ji yra, bet tvirtina realybę esant tokią, kokią jį, kalba, sugeba mums perteikti. VII amžiaus kinų vienuolis Eno, klausydamasis metafizinio ginčo, kuriame keletas gudragalvių niekaip negalėjo nuspręsti, kas yra vėjas, kas vėliava, koks vėjo ir plazdančios vėliavos ryšys, pasakė: „Ne vėjas, ne vėliava, bet mūsų protas plazda". Jis neketino tvirtinti, kad nėra nei vėjo, nei vėliavos, nei plazdėjimo, o yra tik mūsų protas; jo žodžiai reiškė: jūs

kalbat ne apie tai, kas yra prieš jus, bet apie savo pakerėtą protą; ne apie realų pasaulį ir jo dėsnius, bet apie griežtai apribotą darinį – kalbos pasaulio sutartinius ženklus, mąstymo simbolius bei jų sąveikavimo principus. Vėliau Ludwigas Wittgensteinas suformulavo panašią mintį: „Filosofija yra kova prieš mūsų proto pakerėjimą kalbos priemonėmis". Arba: „Visa filosofija yra kalbos kritika".

Tikrovėje turbūt egzistuoja ir vėjas, ir vėliava, ir plazdėjimas, tačiau jie yra tas, kas yra, jie nėra kalbos struktūros, daikto ar reiškinio idėjos. Įvardijimas, verbalizavimas, pasaulio „užkalbėjimas", suprantama, daikto esmės nepakeičia, bet pakeičia mūsų santykį su daiktu: mes nusisukam nuo jo ir įsistebeilijam į kalbą. Taip pakeičiamas pats objektas: manome, kad padedant kalbai tiriame daiktą, nors tiriame jau tik *kalbos daiktą*, pačią kalbą, ne realybę, bet kalbos pasaulį, pakerėto proto mąstymo būdą. Kalba taip akiplėšiškai įsibrovė į pažinimo procesą kaip būtinas tarpininkas, kad visa, ką patiriam, išvystam, paliečiam, užuodžiam, akimoju virsta kalbos pasauliu, kuriame ir gyvename. O kalba, kuria esame priversti naudotis kaip pažinimo instrumentu, turi ryškią dualistinę prigimtį: puikiai išlavėjęs skaidymo mechanizmas (tiek amžių tobulintasi!) – ir bemaž užmiršta tai, kas jungtų būties kontradikcijas (geriausiu atveju jas mėginama hėgeliškai sintezuoti).

Šios pastabos anaiptol nėra kalbos nuvertinimas, bandymas ją diskvalifikuoti, paneigti. Priešingai, jos kilo iš intuityvios nuojautos, kad šiuo metu kalba kaip visuma yra nepelnytai paneigta, sukarikatūrinta, įsprausta į ankštus rėmus. Režisierius Peteris Brookas: „Žodis – galbūt didžiausias žmonių civilizacijos laimėjimas. Bet lygiai taip, kaip pasielgėme su daugybe kitų civilizacijos vertybių, šiandien elgiamės su žodžiais: mes juos nuvertinome ir sunaikinome". Išties mūsų sąmonėje žodis kaip sąvoka jau seniai paneigė žodį, apie kurį gal ir bu-

vo pasakyta: „Pradžioje buvo Žodis...“ Kalba ir jos paskirtis, matyt, yra kur kas mįslingesnės, nei šiandien esame įspėję.

306

Kalbos pasaulis – tai pasaulis, kuris, mums bemaž nepastebint, pavirto veiksniu ir tariniu, daiktavardžiu ir veiksmažodžiu, bet neišliko vientisa mintimi, kurioje šitų susigalvojimų nėra.

Tokiame pasaulyje Arlekinas svajoja suvaidinti Hamletą, tuo tarpu Hamletas visą gyvenimą vaidina ne ką kitą, o Arlekiną.

307

Be jokio prasminio konteksto (tam tikro kalbinio rūko) neįmanoma pasakyti nieko, kas būtų skaidru ir aišku. Tačiau nieko neįmanoma pasakyti ir taip, kad neatsirastų nors menkiausias prasminis kontekstas. O tai jau kalbos pasaulio ribos.

Vis dėlto esti akimirkų, būsenų, laimingų valandėlių, kai žmogus nesuskaidytu vidumi sugeba klausytis medžių, debesų ir vėjų, vaikų ir daiktų kalbos nekurdamas jokio konteksto. Kad ir neilgai girdėdami tokią „visumos kalbą“, kuri ne tik nereikalauja, bet ir pati neimplikuoja prasminio konteksto, mes sužinome daug, tiesiog neapsakomai daug. Gauname kur kas grynesnę, erdvesnę informaciją apie pasaulį, negu paskui tas pats pasaulis sužino apie save iš mūsų samprotavimų, sąvokų, diskursų, hipotezių, raštų.

308

Geriems poetams be reikalo primetamas „liguistas domėjimasis vien kalba“. Geri poetai domisi ne vien kalba, o kalbos ir realybės struktūrų atitikimais ir skirtumais, t. y. kalbos kaip tarpininko patikimumu, stengdamiesi tą patiki-

mumą sustiprinti (jei tai įmanoma) arba ieškodami būdų, kurie padėtų skaitytojams patiems „demaskuoti“ kalbą kaip vienpusišką tarpininką – ir perskaičius kūrinį, juose kiltų troškimas realybę patirti tiesiogiai, atsiminti tokias patirtis, pažadinti jas savyje.

Pati poezija niekad ničnieko neatranda, tik primena tai, kas seniai užmiršta. O dar tiksliau – sugeba padaryti taip, kad žmogus *pats* tai atsimintų. Tik gana menkų gabumų poetai pernelyg ilgai užsibūna kalbos nelaisvėje, vien jos atminties žaidimuose, nesistengdami ar neįstengdami žodžių paversti poezija – išskaidrėjusia erdve, gebančia su minimaliais nuostoliais praleisti nesuterštus, nedeformuotus realybės signalus, virpesius, visumos gaudesį.

Poezija apskritai unikalus atvejis tarp kitų žmogaus veiklos ir raiškos sričių, glaudžiai susijusių su kalba. „Mūsų nukrikščionintoje visuomenėje tai lyg ir naujai surasta sakralinė kalba“,– sakė A. J. Greimas. Poezijos kalba – stebuklas, mat ji vienintelė geba padedant kalbai pergalėti kalbą, pakilti virš jos, būti daugiau nei ji – tartum parodyti, kokia ji galėtų būti „išsipildžiusi“. Kita vertus, poezijos kalba savo funkciniu pajėgumu tarpais primena šneką, išreiškiančią paprasčiausius dalykus: prašymą pavalgyt, atsigerti, įrišti kaspiną, parodyti kelią, – tai irgi stebuklas, tik kitoks: šnekai nereikia savęs įveikti, prievartauti savo prigimties, nes įprastuose pokalbiuose ji yra tiksli, nepretenduojanti į prasmių analizę, savianalizę ar kitus superuždavinius (anot Laozi: „Atmesk gudravimą, ir nelieka rūpesčių!“). Šiuo atveju kalba (kaip šneka) irgi virsta geranorišku tarpininku, kurio tartum nėra, tik tasai „nėra“ pasiekiamas ne pakylant virš suvoktų savo galimybių, bet natūraliai ir tiksliai vykdant vieną iš savo paskirčių, optimaliai susitapatinant su savimi. Tiesiog ji daro tai, ką privalo ir nepriekaištingai sugeba.

Kartais atrodo, kad tik kasdienė šneka ir genialios poezijos (nebūtinai užrašytos) kalba yra naudingos ir gyvybiškai būtinos, neplėšančios žmogaus, nesiaurinančios. Didžios sumaištys prasideda ne tada, kai bandome sujungti tai, kas nesujungiama, o tada, kai bandome suskaidyti tai, kas nesuskaidoma. Kitaip tariant, kasdienė šneka leidžia mums paprasčiausiai gyventi, poezijos kalba – giliai pažinti (regis, Alberto Moravia teigė, kad pasaulis pažįstamas *tik* per meną).

309

Pateikite keletui žmonių tą patį, kad ir buitiškiausią, klausimą ir iš jų atsakymų nesunkiai atspėsite, kas tą ar kitą žmogų labiausiai jaudina, kokiai problemai jis teikia pirmenybę, kas jo viduje kunkuliuoja, bręsta proveržiui. Net jeigu atsakymai savo prasme bus panašūs, kone identiški, vis dėlto sakinio struktūra, žodynas, ritmika, vos ne vos pagaunami intonacijos niuansai, prasminės pauzės išduos svarbiausią žmogaus problemą, dvasinę būseną, skaudatį. Kalbėsenos atspalviai visuomet turi tiesioginį ryšį su gelmeniškuoju žmogumi. Ne su pačiu atsakymu, kuris gali būti pateiktas net nesusimąsčius arba rafinuotas, išsisukinėjantis, bet su tuo kankinančiu klausimu, į kurį vis nerandama atsakymo.

Tai dramaturgų, aktorių, režisierių duona: nėra nė vienos frazės, kuri šalia įprastos, tradicinės reikšmės, šalia buitinės informacijos neturėtų ir „viso žmogaus gyvenimo" atspalvio. Iš man žinomų rašytojų šiuo atžvilgiu nepralenktas yra Antonas Čechovas.

311

Gali nustoti tikėjęs, gali atsiversti, tvirtinti tai, ką vakar neigei, ir neigti tai, ką dar šįryt karštai įrodinėjai, tačiau geras eilė-

raštis kaip buvo geras, taip ir liks, visiškai nepriklausys nuo to, kokias idėjas, dievus ar pusdievius šią savaitę išpažįsti.

312

Tiesą sakant, gyvenimas niekad nebus kitoks nei dabar, šįryt, šiandien. Ne vieną sužlugdo atseit itin gyvenimiškas *credo*: kurį laiką pavargsiu, apsirūpinsiu materialiai, sukaupsiu turtų (arba dvasiškai patobulėsiu), o tada jau gyvensiu! Tikrą gyvenimą!

Baisi saviapgaulė. Savęs ir gyvenimo išdavimas ta išdavyste, už kurią sunkiai atleidžiama. Jei negyveni kaupdamas turtus, jei tiktai sukandęs dantis pakenti dienas „dvasiškai tobulėdamas", vadinas, negyvensi ir tapęs turtingiausias pasaulyje, o toks tobulėjimas – muilo burbulas.

Gyvenimas – vienintelė vertybė, kuri visąlaik su tavimi. Ji niekad nebus vertingesnė nei šią akimirką, nesvarbu – ar klajoji po laukus, ar maudaisi šlovės spinduliuose, ar graudžiai kūkčioji. Tai reiškia: viską turi jau dabar. Tik sugebėk turėti. Čia vėl visa didybe iškyla gelmiškasis – *kaip*?

314

Gal ir teisybė, kad žmogaus gyvenimas – užkeiktojo gyvenimas. Bet ne prakeiktojo.

315

Anksčiau ar vėliau ateina momentas, kai to, kas pažinta, išraiška gali būti tik paradoksali. Paradoksai tiesos nepasako, bet ir nenukreipia klaidinga linkme, nepaslepia po direktyvine teze, konjunktūrine tiesele. Tad paradoksai – gana išmintingi kalbos pasaulio gyventojai. Jie – tai įtampa tarp kelių kalboje nesuartinamų kraštutinumų. Toji įtampa priartina prie amžino klausimo, kurį Giordano Bruno pa-

teikė kaip atsakymą: „Argi viena galimybė neglūdi dviejuose priešinguose dalykuose?“ Per universalius paradoksus (ne per paralogizmus ar sofizmus, nors ir šie ne visada yra beverčiai) pasiruošęs protas jau pradeda nujausti realias pasaulio proporcijas, kurios kalbos pasaulyje deformuojasi.

Ar gali egzistuoti kas nors, turintis savybę būti *absoliučiai* sudėtingas? Toks sudėtingumas įmanomas, matyt, tiktai tam tikroje proto sklaidos stadijoje, tačiau ne potencialiose sąmonės galimybėse, ne sąmonei kaip visumai, kurios struktūra – jeigu ji išvystà tokia, kokia yra – tapati realybės struktūrai; jos yra ne tik tapačios, bet ir tas pat: išorė yra vidus, vidus – išorė. Arba kaip sakė Jakobas Böhme: „Nieko nėra už, nieko – viduje, nes kas už, tas ir viduje“.

Absoliutus sudėtingumas – kalbinė spekuliacija, iliustruojanti mokslo bei jo metodų pažinimo galimybes. Vis dėlto žmonija egzistuoja vien todėl, kad jau seniai yra pažinusi realų pasaulį, pažinusi visa savimi, o kas taip pažinta – visados paprasta, net jeigu tasai paprastumas ir neįsisąmonintas. Realybė neišsemiama greičiau ne todėl, kad jos neįmanoma pažint „ligi galo“, bet todėl, kad keičiasi pati visas diskursyvines teorijas prašokančio pažinimo esmė: pažinimas nėra nekvestionuojamas buvimo komponentas, o tiktai tiltas, kuris, jį perėjus, gali ir sugriūti; arba stovėti sau, ir tiek – kaip paminklas, kaip uola ar medis, kurie neturi jokio prioriteto prieš kitas esatis. Žmogui, esančiam ne kalbiniame, bet realiame sąlytyje su pasauliu, iškyla visiškai kiti, anksčiau net neįsivaizduoti realybės pavidalai bei slėpiniai, neleidžiantys jų suvulgarinti kad ir iki tokios išvados: kaip turėtų būti nuobodu, kai viskas pažinta! (Savo profesiją sureikšminusio laboratorijos darbuotojo požiūris.)

Kad realybė neišsemiama, mums pakužda ne niekad nesibaigiąs skaidomasis pažinimas, o dieviška to, kas pažinta „kiekviena kvailiausia skaidulėle“, pavidalų įvairovė. Tai jau religi-

jos, tikėjimo, intymiųjų sielos akimirkų, didžiojo meno sritis. Šitai neakivaizdžiai patvirtina ir paprasčiausias žmonijos egzistavimo faktas: ji yra, ir yra vien todėl, kad yra pažinusi, pažinta ir pažintame. Ar mums nuobodu? Anaiptol, kartais net pernelyg triukšminga ir nejauku, ypač tada, kai pamirštame egzistuojant amžiais pažintą. Toji paties *yra* užmarštis ir verčia mus realybės neišsemiamumo patvirtinimą regėti vien diskursyvinio pažinimo nurodyta linkme. O tada retomis sukaupties valandėlėmis belieka drauge su Erichu Frommu padūsauti: „Nors sukūrėme nuostabių dalykų, tačiau nesugebėjom padaryti savęs vertais visų šių didžiulių pastangų".

Kalbėti apie nesibaigiantį pažinimą – vadinas, tvirtinti, kad pažinti apskritai neįmanoma. Viskas tampa reliatyvu, išskyrus patį reliatyvumą. Tai ne pažinimas, veikiau visatos, kaip kokio sandėlio, revizija, amžinas prekių pervertinimas neturint patikimo vertės mato ir vargu ar kada jį turėsiant. Tie, kurie kalba apie *daiktą savyje*, daiktą, kurio neįmanoma pažinti iš principo, ir tie, kurie jiems prieštarauja, tvirtindami, kad jį pažinti galima, tik tasai pažinimas yra begalinis, tiesą sakant, kalba apie tą patį. Pirmieji sustoja prieš nepažinią sieną, antrieji nuskuba į ateities ūkuose boluojančią neaprėpiamą virtinę teorijų, diskursų, santykinių tieselių, kurios suteikia pažinimo regimybę, turiningos kelionės įspūdį, nors iš tikrųjų niekur neveda: tai toks pat stovėjimas atsirėmus į sieną, tik stovima „judant" – siena slenka priešais...

Protai amžiais su logika ėję.
Bet nesąmonių nesumažėja.
Kiekviena beprotybė sistemą

Savo turi, nes logiką turi,
Kas neturi; iš to, kas aptemę,
Ji, baisiausia, – pati susikūrė.

(JONAS JUŠKAITIS)

Vis dėlto kai kurie kalbos paradoksai kartkartėm leidžia mums nedrąsiai spėti, kad pasaulis nėra nei daiktas savyje, nei nesibaigiančio pažinimo luitas. Paradoksai – ne išeitis, bet jau išeities pozicija, riba; nors ir nežymiai ją peržengus, atsiranda visai kitų dimensijų nuojauta, kuri iš nesuvokiamos prieštarų įtampos (kalbos pasaulis) nutiesia lieptelį tų prieštarų vienui vienos galimybės link (visuma, realus pasaulis). Staiga pasirodo, kad nesutaikomi kraštutinumai – jokie kraštutinumai, nes yra ne kokiuose neįžvelgiamuose pakraščiuose, o visąlaik centre – su mumis, mumyse, mes patys. Jie ne tai, ko neįmanoma aprėpti, pasiekti, veikiau tai, ką ir stengtis pasiekti būtų kvaila – turi, ir tiek.

Mūsų įprotis regėti pasaulį vis sudėtingesnį nereiškia, kad mes jo *dar* nepažįstame. Matyt, yra kiek kitaip – mes *jau* nepažįstame savęs tokio, kuriam pasaulis seniai yra pažintas. Užmiršę save *tokį*. Tačiau pasaulis mūsų sąmonėje vis labiau sudėtingėja, nors visi kone vienu balsu tvirtiname, jog žmonija dar niekados nebuvo pasiekusi tokių pažinimo aukštumų. Ar tai neprimena „atradimų" žmogaus, kuris sako: „Jau niekuomet nebūsiu toks jaunas kaip šią akimirką"? Tai tinka ir dešimtmečiui, ir šimtamečiui. Ir reaguoti į šią mintį galima įvairiai – džiugiai, atsainiai, sielvartingai, stoiškai. Tačiau ar tai nėra vien emocionalus santykis su laiku? Žmonija, tvirtindama, jog šiandien pasaulį pažįsta išsamiau nei bet kada anksčiau, nieko tikriau negu prieš tūkstančius metų nepasako nei apie pasaulį, nei apie žinių kokybę, nei apie patį pažinimo metodą, tik iš „visatos valdovo" pozicijų nurodo emocijomis grįstą savo santykį su istorine praeitimi. Ramiai pagalvokime, ką mes žinome daugiau, vientisiau, esmiškiau apie žmogų ir buvimą, ko dar nežinojo kad ir senovės graikai. O kad ne vienas žinom jau mažiau – faktas.

Tikrai rimtas, gyvybiškai svarbus pažinimas, pažinimas iš esmės be fundamentalaus vienovės potyrio neįmanomas.

Jis ne tik pažinimo, bet ir buvimo alfa ir omega. „Pažinti, kad pamiltum, mylėti, kad pažintum“ (B. Pascal). Tai vienas tų ne iš piršto laužtų paradoksų, kuris iš kalbos pasaulio bando žmogų parvesti į realų. Jis išties dar pernelyg sudėtingas, kad atspindėtų pasaulio paprastumą, ir pernelyg paprastas, kad patenkintų intelektualinio pažinimo alkį. Tačiau pro sąvokas čia jau švysteli tai, kas yra ne sąvokos, o žodžiai, pati kalbos prigimtis. Ji sykiais jau geba: ne paaiškinti, bet nukreipti; ne prikišamai parodyti, bet neužstoti; ne išprotauti pasaulį, bet iš išprotauto išlaisvinti realiai esantį; ne formaliai jį logizuoti, bet netrukdyti skleistis ir skaidrėti nuo „neišsipildžiusios“ kalbos nepriklausančiai (arba nežinia, kaip priklausančiai) buvimo logikai.

316

Mazochistinis mėgavimasis kančia (dažniausiai buvusio idealisto, kurį susiklosčiusios aplinkybės nusviedė gyvenimo dugnan, – tam tikra hamletizmo atmaina) – tai radikalus bandymas pergalėti kančią.

...Tarkim – realybė neturi jokio dėsnio. Ji yra, ir tiek. Ji nekreipia savęs kokia nors linkme, todėl ji – ir absoliutus chaosas, ir absoliuti harmonija. Realybė – bejėgiškiausias daiktas pasaulyje (= savyje), todėl toji bejėgystė įgauna ir absoliučią jėgą. Kad ir kas įvyktų – vyksta tartum savaime, bet vien todėl vyksta pagal realybės valią, kuri tame chaose yra visiška bejėgė ir bevalė, o tokiomis „vieninteliškumo“ sąlygomis – tai tas pat, kas absoliuti jėga ir absoliuti valia. Tikslo (t. y. to, kas mūsų mąstymo struktūroje išryškėja kaip tikslas) – jokio, ir tai yra aukščiausias tikslas. Jis tirpdo visus prasmingumo problemą keliančius klausimus. Jei egzistuotų tikslas, kiltų ir klausimas: kodėl? Grandinė tęstųsi, o tai būtų ženklas, kad dalis ir šįsyk pavadinta visuma.

Vadinas, realybė – visiška beprasmybė? Ir taip, ir ne. Ji beprasmybė tam, kas mano esąs šalia realybės, ir jokia beprasmybė tam, kas sutapęs su realybe, taigi – yra, ir tiek. Yra pagal jos dėsnius, kurie nėra dėsniai. Tiesiog šoka kiekvienam atomui, kiekvienai ląstelei gerai žinomą ir niekad nepamirštą šokį ir tame svaigiame ritme negudragalviauja, nemąsto nei dalimi, nei dalies. Šoka kaip pati realybė: kas mirksnį – naujos taisyklės, naujos figūros, kiti judesiai, ir visa tai, nespėję virsti taisyklėmis, figūromis, judesiais, tuoj pat keičiami naujais. Jokio juos vienijančio ar atskiriančio dėsnio, gal tik toks: visa tai *yra*. Šis ne mąstomas, o būnamas (šokamas) *yra* ir paverčia chaosą darna, bejėgystę jėga, beprasmybę ne-beprasmiškumu. Tasai be minčių, be taisyklių, be dėsnių, be tikslingumo šokamas šokis bei jį šokantis (Rigvedos žodžiais tariant, alsuojantis be judesio) ir yra realybė. Be jos, nieko nėra. Arba: ji yra vien todėl, kad sau ji kaip ir neegzistuoja, nors tasai „neegzistuoja" – štai paradoksas! – ir yra patsai grynasis *yra*.

Mes patys ir visa pasaulio formų įvairovė – tobulo realybės šokio figūros. Visiškai betikslės ir tuo savo betikslišku daug didingesnės už patį didingiausią tikslą, kokį geba sukurti mūsų vaizduotė, sumodeliuoti intelektas. Ėmus šitai įsisąmoninti, pirmą akimirką gali pasirodyti, jog tai baisi išdavystė: mes paniekinti, nuvertinti, nutremti į chaotiškai burbuliuojantį visatos katilą, klaikiai spengiančią tuštumą, netekę svarbos, prasmės, netgi amžinųjų vertybių paramos. Tačiau tai tik pirmoji suvokimo pakopa, dar paklūstanti pačių nustatytoms taisyklėms. Vis dėlto tam, kuris jau stovi ant jos, ima vertis kokybiškai naujas etapas, nors iš pradžių jis sukelia ir artėjančios globalinės katastrofos įspūdį. Netrivialus egzistencinės „beprasmybės" ne-beprasmiškumo suvokimas / potyris įmanomas tik tada, kai įžvelgiame visų savo taisyklių santykinumą amžinybės atžvilgiu, kai į kiekvie-

ną ląstelę įsigraužia žinojimas, kad buvime nėra ne tik šių, bet ir jokių taisyklių, ir tai ne mūsų našlaitystė, ne trūkumas, bet privalumas, be to, vienas ir vienintelis; ne asmeninis atskirybės pralaimėjimas, bet visatos lygio pergalė, nesulaikomas tos pergalės šokis, šokis dėl paties šokio, kai šokantysis jau negalvoja nei apie pergales, nei apie pralaimėjimus, nei apie šokio figūras: ką jis daro – viskas būtina. Vyksmas ir veiksmas akimoju identifikuojasi su troškimu (kurio nėra).

Žmogus, gamta, planetos, visatos sąranga – šokio figūros. Žvaigždė, akmuo, žaibas, žodis, judesys, sprendimas, emocija – figūra. Kad ir ką veiktume, kaip pasielgtume – viskas šokyje. Ir gražiausi, ir niekingiausi mūsų poelgiai. Ir dvasiniai ieškojimai, ir susinaikinimas, pajutus nepakeliamą beprasmybės naštą.

Jau girdžiu prieštaraujančius balsus: vadinas, kas tik šauna į galvą – viskas gerai? Ar tai neskatintų mūsų atmesti dorovę, moralę, priimti *viskas leista* – nieko nebijom, už nieką neatsakom, net jeigu paniekinam, išduodam, nužudome savo artimą – tobula šokio figūra?

Neskubėkime. Iš grynos metafizikos mes darome pernelyg staigų judesį grynos psichologijos link. Metafizine prasme – taip, tai bus tobula šokio figūra. Jokie tavo sprendimai, veiksmai, mintys negali to šokio nei pagražinti, nei sudarkyti – tobulam nei pridėsi, nei iš jo atimsi. Jam neįmanoma pakenkti netgi labai trokštant, mat netgi pastangos pakenkti – lygiai toks pat tobulas šokio *pas.*

Bet čia iškyla vienas žmogui itin svarbus „tačiau". Jis pradeda veikti, kai iš metafizinių abstrakcijų nusileidžiame prie žmogaus fenomeno, kai grįžtame į kiekvieno mūsų gyvenimą, buitį, kur dominuoja ne metafizika, o jos projekcija – psichologija. Pradžioje užsiminiau, kad netgi mazochizmas – ne kas kita, kaip radikalus bandymas nugalėti kančią. Ir dar:

nėra žmogaus, kuris nuoširdžiai trokštų kančios, bet ne džiaugsmo. Šia prasme visas gyvenimas – tai kova su kančia stengiantis ją įveikti, prislopinti ar padaryti savo sąjungininke. „Aš myliu skausmą – jis yra puikus ir vaisingas, tačiau tik džiaugsmas yra šventas" (Oskaras Milašius). Toji kova, kova už šventą džiaugsmą, už sutaptį su buvimu vyksta kasdien ir įvairiom formom: nuo nuolatinių pastangų vieną kančią pridengti kita, sakytum, menkesne, ligi liguisto mėgavimosi skausmu: arba aš jį išdeginsiu jo ugnimi, arba jis mane paleis plėnimis. Tarp šių kovos su kančia formų įsikomponuoja visos kitos: pramogos, darbas, tinginystė, intelektualinės paieškos, malda, nusižeminimas, priešgyniavimas, kūryba etc.

Visa tai glaudžiai susiję su mūsų mąstymu, kuriam įpratom sakyti vien gražius žodžius, vadinti jį nekvestionuojama vertybe. Tai būtų tiesa, jei sugebėtume panašiai didžiuotis kiekvienu būties pavidalu, viską – ir žmogaus mąstymą, ir akmens nemąstymą, ir saulės spindulį, ir „kvailo" pumpuro skleidimąsi – taip pagarbiai vertinti. Tačiau taip nėra: mąstymą mes iškeliam virš visko, paverčiame jį aukščiausiu matu; todėl tie, kas nemoka mąstyti panašiai kaip mes, tampa tarsi mažiau vertingi.

Ką gi, tai irgi tiesa, tik ne visai ta prasme, kurią mes šiai hierarchijai suteikiam: kas mąsto panašiai kaip mes (įvairios gyvybės formos – nuo smilgos iki beždžionės), nėra vertingesnis už tą, kas mąsto „visai nepanašiai" (tarkim, grumstas). Šiuo požiūriu kur kas patikimesnis matas yra ne mąstymo „tobulumas", o gebėjimas jausti skausmą: kuo bet kurio objekto mąstymo struktūra artimesnė mūsų mąstymui, tuo intensyvesnis jo skausmo pojūtis, adekvatus žmogiškajam; netgi žolės vidinių procesų reakcija į grubų įsikišimą, trukdantį jos natūraliam buvojimui, jau yra užuomazga to, kas vėliau, vadinamosiose aukštesnėse gyvybės formose, buvo pavadinta skausmu. Žolėje esanti skausmo galimybė žmo-

guje išsiskleidžia visa savo didybe – dvasiniu, vidiniu skausmu, kančia. Vis dėlto aukštesnės gyvybės formos, mąstančios jau visai panašiai kaip mes, nėra vertesnės už žemesnes ar negyvos materijos formas. Ši mūsų gradacija veikiau rodo vien štai ką: mes kilstelime pirmųjų vertę todėl, kad intuityviai solidarizuojamės su jose slypinčia žmogaus kančios užuomazga. Grumstą galime sutrinti į dulkes – grumstui tas pat, nes jis yra taip, tartum jam pačiam jo nebūtų; jo mąstyme nėra nei *gerai*, nei *blogai*. Su šunimi normalus žmogus taip nesielgs, nes šuo – jo tremties brolis, pusiau išvytas iš Būties, šuns instinktai, refleksai, reakcijos – jau mūsų mąstymo pradmuo. Šuns mąstymas nuo mūsų skiriasi ne kokybiškai, o kiekybiškai – intensyvumu: šuo žino, kas yra gerai ar blogai, – nors ir primityvioje priežasties–pasekmės grandinėje jam jau egzistuoja įvykiai, kurie gali įvykti, ir įvykiai, kurie nepageidautini, nes sukels nemalonius pojūčius. Būtent šis žinojimas ir yra esminis, visi kiti tiktai „komentuoja" jį, papildo.

Tad vertybinė hierarchija, besiremianti mąstymo „tobulumu" – tikrosios buvimo vertės neatspindinti hierarchija. Patikimesnė, matyt, būtų skausmo intensyvumo hierarchija, kuri nieko nepraneša apie universalias vertes, bet labai daug pasako apie atskirų esinių bei jų sistemų realiuosius ryšius, kurie užkoduoti kiekvienos būtybės subtiliuosiuose sąmonės sluoksniuose ir pamažu suformuoja nenutrūkstančią refleksų, instinktų grandinę bei etinių, moralinių, dorovinių santykių pagrindą. Ar ne iš čia kilo nuo seniausių laikų (kai kurios induizmo atšakos, tarkim, džainizmas) iki mūsų dienų tauraus susikaupimo valandėlių (kad ir Alberto Schweitzerio mokymas) išlikęs noras nusilenkti kiekvienam padarui, gyvasties pavidalui? Lenkiamės ne todėl, kad jie tobulesni už tai, kas negyva, bet todėl, kad jie yra mūsų tremties broliai ir seserys, kurių ląstelėse, nareliuose, lapuose,

gyslose jau pulsuoja skausmas, sukeltas didesnio ar mažesnio mąstymo intensyvumo.

Ne kitaip ir žmogus – jis didis ir mįslingas ne savo mąstymo galia, bet kančios paslaptimi ir troškimu patirti džiaugsmą, palaimą. Įsiklausykime kad ir į šiuos Andrejaus Tarkovskio žodžius: „Mes gyvename, kad grumtumės su savimi ir nugalėtume toje kovoje. Nugalėtume ir kartu pralaimėtume. Ir, supraskite, mes niekada tiksliai nežinome, ar laimėjome, netgi tada, kai mums atrodo, jog taip yra iš tiesų. O ir kaip galėtume sužinoti?“ Silogizmai neleidžia mums to sužinoti, tačiau dar yra kančios „universitetai“. Jie – tasai anksčiau minėtas „tačiau“, barjeras, kuris saugo žmogų nuo pražūtingojo *viskas leista*, nuo ciniško nihilizmo, moralinės degradacijos, visa ko pamynimo, griovimo, nuo minties: kodėl nedaryti ką noriu?! Juk Mato nėra, Pagrindo nėra, viskas reliatyvu!

Tradiciniai tabu, rašyti ir nerašyti elgsenos įstatymai, etinės normos, religinės dogmos – tai ne tiek suvaržymai, privalantys saugoti gerą pilietį nuo blogo, kiek kiekvieno asmens būtinybė saugoti save nuo savęs (kitaip sakant, ginti žmogų nuo tų poelgių, kurie ardo jo vientisumą ir sukelia kančią *jam pačiam*). Arba: tai – moralumas, kuris, pasak George'o Santayanos, susijęs su mėginimu pastoti kelią kančiai.

Taip išsikristalizavo du poliai: tai, kas galima, ir tai, ko negalima. Ši alternatyva itin dramatiškai palietė intensyviausio mąstymo atstovą – *homo sapiens*. Mat jis pamažu ėmė galvoti, kad tasai „negalima“ yra ganėtinai reliatyvus. Žmogų apniko įkyrios mintys, jis susipainiojo jų gijose, sutriko ir strimgalviais puolė revizuoti vertybes, įžūliai „tikrinti“ tų dviejų polių patikimumą. „Žmonija, – rašė menotyrininkas Algis Uždavinys, – tartum titanas molinėmis kojomis, patyrė, kad griuvo tradicinės dvasinės normos, o tariama laisvė tapo prietarais ir vergija, kad bejėgiškumas prieš apgaulę, politinį terorą, išnaudojimą, neregimas masonų ložes yra kas-

dienybė. Tikrovė iškėlė klausimus, į kuriuos baugu atsakyti. Ar sąžinė, teisybė ir dvasia parduodamos? Ar pavadinti nepavadinamą Realybę žodžiu, vardu, terminu – reiškia pažinti, suprasti, pamilti?“ Iš tiesų – ar yra kas tikra, neabejotina, ar egzistuoja jėga, galinti man uždrausti, tarkim, suluošinti žmogų? Vidiniai ir išoriniai įstatymai gali tik drausti, bet nėra tokio dėsnio, kuris, pakėlus ranką, ją surakintų, – vadinasi, *viskas leista?*

Vis dėlto tasai „negalima“ tik iš dalies yra reliatyvus: kuo mažiau abejoji poelgio blogumu, kuo jis tau akivaizdesnis kaip kančios priežastis ir džiaugsmo užtvara, tuo esi arčiau absoliutaus „negalima“. Tai jau panašu į netikėtą nušvitimą: kankindamas kitą, visų pirma aš kankinu patį save – ir kankinu daug skaudžiau, rafinuočiau negu šalia esantįjį. Tik tuomet gana įtartinai atrodęs „negalima“ tampa dėsniu, surakinančiu skriaudai pakeltą ranką. (Vėl prisiminkime Sokrato etikos teiginį, kad savanoriškai, t. y. sąmoningai, niekas nesielgia blogai.) Šis dėsnis veikia ne žmogaus dalelę, o žmogų kaip visumą, žmogų, kuris puikiai žino, kad bet koks natūralių ryšių su pasauliu ir savim pažeidimas – tai blogis, ir blogis, visų pirma ardantis patį žmogų. Ne taip svarbu, kuria linkme blogio smaigalys nukreiptas – išorėn ar vidun: blogis kitiems – tai blogis sau; blogis sau – tai blogis kitiems. Pasekmės vienodos – dvasinė apokalipsė.

Čia vėl gali pasigirsti nepatenkinti balsai: vadinas, žmogus vengia blogio, stiebiasi gėrio pusėn skatinamas vien egoistinių sumetimų?

Neskubėkime. Bet iš pradžių atsakykime – ir taip, ir ne. Taip, nes viskas prasideda nuo žmogaus, skausmą kenčia ne kas nors kitas, o tiktai jis pats. Tai nereiškia, kad kiti nekenčia, tai reiškia, kad žmogus patiria ir adekvačiai išgyvena tik savo kančią: „Aš sakau, būtų jau pats laikas perspėti dėl to didžiadvasiško objektyvumo, kuriuo daugelis mąstytojų mąs-

to už visus, o ne vien už save“ (Søren Kierkegaard). Kito kančia žmogui yra tik sąvoka, tuščias garsas, abstrakcija, kol tampa savastimi. Giliai, iš tikrųjų niekas nekenčia svetimos kančios. Imituoti tokį kentėjimą galima (dažna pasaulio „rūpintojėlio“ poza, kuri priklauso nuo užimamų pareigų, politinių siekių ar kitokių konvencijų), bet išgyventi jį be mažiausio apsimetimo neįmanoma. Todėl kiekvienas turėtų rūpintis savo kančia, nes tik ja nėra daugiau kam pasirūpint. Šitai gal išties turi tam tikrą egoizmo atšvaitėlį, bet jį dažniausiai įžiūri vien tie, kuriuos primityvi auklėjimo sistema pripratino prie pompastiškai skambančių altruistinių sąvokų, gal niekad ir nesusimąsčius apie požievinę jų reikšmę. Žmogus, vidinėje kovoje apmalšinęs asmeninį skausmą, tampa atviras ir šalia esančiojo kančiai. Kito kančia tik tada ir gali tapti tavo savastimi, kai asmeninių skaudulių tartum nelieka, nes tik tuomet atsiranda daugiau vietos artimųjų, tolimųjų ar net visos žmonijos nelaimėms. Kitaip sakant, tiktai išsivadavus iš asmeninės kančios žmonijos kančia tampa tavo individualia kančia. Tik tokiu būdu žmonija gali apsigyventi žmogaus viduje – kai jame tarsi nelieka jo paties ir todėl atsiranda vietos visiems. Tai ir būtų savo asmenybės užmarštis, auka ir savo individualybės atradimas*. Tad į kitų širdis kelias toks: ne su sujauktomis mintimis brautis į svetimas valdas, bet apsikuopti, apsitvarkyti, sudėlioti viską į vietas ir pakviesti šalia esančiuosius į save kaip į šventovę – „Aš pasauliui įdomus ne tuo, kiek manęs yra jame, bet tuo, kiek pasaulio yra manyje“ (Jūratė Stauskaitė). Pamiršus šį nuskaistinantį „egoizmą“ ir išeities tašku pasirinkus abstraktų, sąvokinį altruizmą, prieiti galima tik žmogų ardantį ir

* Daugelyje žmonijos raštų ši aukos, asmenybės išsižadėjimo, sąmoningos užmaršties tema vienaip ar kitaip paliečiama. Pateiksiu du pavyzdžius – vieną iš naujausių ir vieną iš seniausių. Henrikas Ibsenas: „Norint būti pačiu savimi, reikia išsižadėti savęs“. Evangelija pagal Joną: „Jei kviečio grūdas nejkrinta į žemę ir nenumiršta, jis lieka vienas. Bet jeigu numiršta, jis neša daug vaisiaus“.

žeminantį egoizmą: niekinsi save, teatrališkai aukosies, tarsies, kad stengiesi pamilti visus, nors tai tebus vien užslėpta savimeilė, žmogiškumo profanacija, ganėtinai primityvaus Narcizo raudos. Vargu ar galėsi senatvėje išmintingai atsidusti, kaip atsiduso gudriom sąvokom neužsikrėtęs Lionginas Šepka: „Aš maniau, kad dirbu sau, dėl savo ramumo, o pasirodė, kad dėl žmonių".

Neradus savyje to, kas vertas meilės, neįmanoma mylėti ir kitų; kaip ir nemylėdamas kitų, niekados neįstengsi gelmeniškai mylėti savęs. Kita vertus, tasai, kas myli vien save, vargu ar vertas meilės: galima mylėti kitą, tavęs nemylintį, tačiau neįmanoma mylėti savęs, kitų nemylinčio. Tai ir yra vieškelėlis į tikrąjį altruizmą, jis – dvikryptis.

O ką tuosyk veikia minėtoji realybė, kuri neturi jokio dėsnio, jokio tikslo, tik šoka savo triumfo šokį, ir tiek? Ogi lygiai tą patį, ką ir tasai mylintysis: jis myli, ir tiek. Nors truputėlį priartėję prie šios sąmonės būsenos, pradedame nujausti, kad dangus ir žemė, vidus ir išorė, metafizika ir psichologija nesiskiria, bet yra vienas daiktas. Juk meilė irgi neturi jokio tikslo. Įsimylėjimas, garbinimas, asmens sudievinimas, aistra, geismas – visa tai turi tikslą, o meilė – ne. Nes ji ir toji šokanti (esanti) realybė – tas pat. Eiti į meilę – vadinas, eiti į realybę; eiti į realybę – vadinas, eiti į meilę. Jos tapačios, identiškos, jos viena ir neskaidoma. Tik meilė yra į psichologinį lygmenį atvibravusi realybė, o realybė – į metafizines aukštumas pakylėta meilė. Taigi – visai paprastučiai dalykai slypi paskališkajame „Pažinti, kad pamiltum, mylėti, kad pažintum".

318

Būtiško mąstymo linkmė: mąstau, vadinasi, esu ir vien todėl negaliu BŪTI; bet tiek, kiek suvokiu, jog vien *taip* mąstydamas negaliu BŪTI, jau ESU (vadinasi, Mąstau).

Teisingiau būtų šitai užrašyti be skyrybos ženklų: mąstau vadinasi esu ir vien todėl negaliu BŪTI bet tiek kiek suvokiu jog vien *taip* mąstydamas negaliu BŪTI jau ESU vadinasi Mąstau.

O dar geriau užrašyti štai kaip: mąstau vadinasi esu ir vien todėl negaliu būti bet tiek kiek suvokiu jog vien taip mąstydamas negaliu būti jau esu vadinasi mąstau.

Šitaip paprasčiau. Ir pasakoma daugiau. Bet bemaž nesuvokiama.

319

stiprybe mano vos tik tu mirei
ir baimė kad kažką vis negerai
darau staiga išnyko tarsi kumštis
kai jį atgniauži ir lieti lėtai
galiukais pirštų lyg šventovę tai
kas vos prieš mirksnį vertė susigūžti

320

Pasaulio sudėtingumas – viena, pasaulio paslaptis – visai kas kita.

Sudėtingumas siejasi su išvarytojo iš rojaus skaidomuoju pažinimu – tai pasaulio trupinimas, malimas į dulkes, lydimas didesnio ar mažesnio baimės jausmo.

Paslaptis – visa ko vienovės potyris, kuri, netgi patirta, lieka paslaptimi. Be mažiausio baimės atšešėlio.

(Paskaitykime kad ir Jono Strielkūno baladiškus eilėraščius; gražiausiuose jų – daug paslapties ir beveik nėra krikdančios baimės.)

321

Vienas kinų posakis gali būti interpretuojamas ir taip: kalba – tai pirštas, rodantis į mėnulį.

Stengtis atmesti kalbą – vadinas, trumparegiškai atsisakyti to, kas rodo, kokia linkme žvelgdamas gali išvysti mėnulį.

Suabsoliutinti, perdėm sureikšminti kalbą – vadinas, patį pirštą laikyti mėnuliu.

322

Kalba, be perstojo mums kalbėdama, sakydama, ką nors pranešdama, iš tikrųjų yra Genialioji Nebylė. Jeigu ji tylėtų tylėdama, būtų tik nebylė. Bet ji sugeba tylėti kalbėdama, todėl ir yra Genialioji Nebylė. Kone Visatiškoji. Ji mums pasako viską, nes savo vidine tyla nieko svarbaus nenuslepia, o fiziniu bylojimu nepraneša nieko, kas nuvestų vientisą žmogų klaidkeliais. Patirti tą mįslingą kalbos paradoksą, kuriame nelieka netgi paradoksalumo, nėra paprasta, tačiau vien ši patirtis patvirtina, kad kalba nepažeidžia pamatinio bet kokios esaties principo: rimtis judesyje ir judesys rimtyje.

Tylėti tylint – ne itin didelė dorybė. Tylėti kalbant – stebuklas. Kas perprato kalbos triukšmą, tas išgirdo erdviąją kalbos tylą. Ši tyla niekad nemeluoja, neklaidina.

Kodėl tylėti kalbant – stebuklas? Todėl, kad tai kone tas pat, kas kalbėti tylint:

Stipriausieji
tie, kas šįvakar supras be žodžių.

Nes žodžiai yra kevalai, ir vėjas
jau laukia už lango.
(IMANTS ZIEDONIS)

Šitaip kalbėti, suprasti – aukščiausia žmonių bendravimo forma. Ji retai pasireiškia mūsų kasdienybėje, tam reikalingos ypatingos sąlygos, išskirtinės aplinkybės, pažadinančios sielos, širdies ir proto jautrumą, kelių žmonių vidinių vibracijų sutapimą, brolystę; todėl ši bendravimo forma – labai retas svečias mūsų namuose. Dažniausiai mes kalbamės kalbėdami. Tai sąvokų kalba – kalbos pasaulio kalba apie kalbą. Ji paprastai sukelia didesnius ar mažesnius konfliktus, nesusipratimus, nes sąvokų reikšmės nesutampa, kovoja tarp savęs, bando apriboti viena kitos teises ir teisybes, o kalbantiesiems jau atrodo, kad šitaip kišamasi į jų giliuosius interesus. Toks bendravimas beveik visados – savotiška dvikova; kartais akivaizdi, kartais iš šalies netgi nepastebima, bet dvikova. Amžinas duelininkas, neturintis nė valandėlės atokvėpio – irzlus mūsų laikų pavargėlis.

Ši dvikova liaujasi būti dvikova tiktai tada, kai retomis valandėlėmis kalboje pradeda skleistis pats slaptingiausias jos žiedas – Genialiosios Nebylės skirtis. Tarp pašnekovų atsiranda naujas laukas – didysis tylėjimas kalbant. Tai tas pats kalbėjimas tylint, tos pačios kelionės pradžia, nors išeinama lyg ir iš skirtingų pozicijų: pirmajame išeities taške kalba jau kaip ir nereikalinga, antrajame – jau kaip ir netrukdo. Pastaroji išeities pozicija – tai kalbos suteikta malonė įveikti kalbos triukšmą jam nesipriešinant. Ši pergalė leidžia mums išvysti tai, ką kalba tūkstantmečiais stengiasi mums parodyti ir ko mes niekaip nesugebame įžvelgti: kalba moka *viską* ištylėti kalbėdama. Tai kalbos egzistavimo pagrindas, brangiausioji jos dovana mums: ji žmogui ne tik reikalinga, bet ir nepamainoma. Nors kur kas dažniau kalba mums atrodo panaši į įrankį, kurį laikome rankose, tačiau niekaip negalime suvokti jo paskirties, todėl juo tai kasame, tai kalame, tai semiame, barstome, trupiname, bet visąlaik jaučiam, kad ne tik tam jis sutvertas, o kam – neišmanom, nors jo būtinumu neabejojame.

Vis dėlto kai kuriomis akimirkomis žmogus intuityviai suvokia to įrankio paskirtį, suvokia ir netenka amo: ji tokia netikėta, tokia tolima toms, kurias manėme esant paskirtimis, kad lieka tik skėstelėt rankomis, virsti nebyliu, pajutus tos paskirties neišreiškiamumą: nuolatinis kalbos priešinimasis kalbos priemonėmis atskleisti savo paskirtį ir yra jos paskirtis? Tai taip paprasta, kad intelektui per sunku suvokti, jis greičiau sutiks, kad pats įrankis duotas mus klaidinti, bet ne įveikti klaidas. Prieš intelektą atsiveria du keliai: arba kalbos neigimas, arba jos fetišavimas. Tačiau neigdamas kalbą intelektas neigia ir save, o ją fetišuodamas, pats prisiima uzurpatoriaus įgaliojimus. Vėlei skaldomas žmogus: jis paverčiamas žmogumi dalele (intelekto sureikšminimas) arba žmogumi be dalelės (intelekto neigimas). Abu atvejai neleidžia nei giliai pažinti, nei natūraliai būti pažintame.

Instinktyvus kalbos priešinimasis įspėti ne tik jos, bet ir realybės mįslę irgi, matyt, turi savo tikslą, nėra veltui. Gal šitaip kalba užprogramuota elgtis vien tam, kad ilgos ir bevaisės pastangos pagaliau priverstų mus atsikvošėti, nustoti ieškojus išeities tenai, kur jos nėra ir negali būti; gal tai motiniškas perspėjimas vaikui: padaužyk sieną, padaužyk, kad suprastum, jog ji nepramušama, o paskui pagalvok, apsižvalgyk ir, nusijuokęs iš savo kvailumo, ramiai patrauk ten, kur tau reikia, pro atvirus vartus. Ar ne šitai mums byloja kalba, kai mes jos nei kaltinam, kaip netesėjusios pažadų, nei verčiame žadėti to, ko ji ir negali tesėti?

Intuityvus kalbos paskirties suvokimas sutaiko žmogų su kalba, neverčia vadinti jos nepamainomu pažinimo įrankiu, bet sykiu ir neskatina atmesti ją kaip struktūrą, neatitinkančią realybės struktūros. Kalba ir pati yra realybė, ne siena, skirianti mus nuo tikrovės, daikto ar šalia esančio žmogaus. Kalba tiesiog yra, ir yra tokia, kokia yra; vadinas, ji jau dabar yra išsipildžiusi, su niekuo nekonfrontuo-

janti, kliūtimi esanti tik tam, kuris pirštą palaikė mėnuliu ir išsyk prarado gebėjimą įžvelgti tikrąją kalbos paskirtį, todėl prigalvojo jai svetimų užduočių, o joms įvardyti pasitelkė ne savo darbą dirbančią kalbą. Iš esmės kalba mums byloja ne tiek savo reikšmėmis, prasmių atspalviais, potekstėmis, kiek pačiu savo *buvimu*. Savo *buvimu* kaip ypatingu *būties* nuotykiu.

Taip kalba prieš mus iškyla kaip mįslingų galių Nebylė, gebanti viską ištylėti kalbėdama. Ji atgyja, atkunta, tarytum sparnus išskleidžia savo tykųjį genialumą tiktai vienovės* erdvėje. Išklydę iš jos, mes jokia kalba neįstengiame ką nors rišlaus artikuliuoti apie realybę; sugrįžę į ją, į vienovės erdvę, nerasime kalbos, kuri bylotų apie ką kita, o ne apie realybę. Šiame bylojime kiekvienas mūsų sielos žodis virsta kalbos, kaip Genialiosios Nebylės, kiekvieno žodžio siela (tyla).

323

Kas vienąsyk išgirdo, kaip ėmė vertis buvimo kalbos vartai, kas ją sutiko ir priėmė nuolankiai, be pasipriešinimo, tasai supras ir visas kitas kalbas – vaikų ir žvėrių, meno ir mokslo, žvaigždžių ir laiko, augalų ir sniego... Kas šiai kalbai yra priešiškas ir kurčias, tasai nesupras ir gimtosios, nors jo diplome bus užrašyta: profesija – filologas.

Kalba – kas gimė sekundėlę anksčiau už žmogų ir yra tartum ne jo. „Vanduo, tu veidus nuprausi, – kalbos / prigimtyje yra tavęs dalelė“ (Edmundas Kelmickas).

331

Visa, ką sukuria, išmąsto, aplinkoje pakeičia žmogus, jei tai pabirę kaip paskiri karoliukai, tėra komentarai. Vienin-

* Vienovė – ar nebus ji dar viena kaži kaip nejučia iš mūsų aprėpties lauko išsprūdusi, tačiau būtina (nes reali) dimensija?

telio kūrinio – realybės – komentarai. Net kėdę meistraujantis stalius *komentuoja*: taip ilsėtis patogiau.

Be komentarų gal ir sunkoka pažinti mįslingą kūrinį, tačiau jo neįmanoma pažinti ir vien iš komentarų. Vis dėlto kuo toliau, tuo madingesnis tampa tiktai neaprėpiamų komentarų skaitymas, – tai sukuria turiningos veiklos įspūdį, nors iš esmės tėra „žvangantis varis ir skambantys cimbolai". Nejučia atsiranda komentarų komentarai, kol beveik pamirštama, kas ir vardan ko komentuojama. Komentuojama, ir tiek. Nutaisius orias, protingas, valstybinės svarbos veido išraiškas.

Nikolajus Kuzietis: „Pakilus virš savo supratimo ir išmokus nežinojimo", – gal tiktai taip ir įmanoma skaityti visus komentarus?

335

Mąstant kartais svarbiau ne galutinė išvada, tik pats judėjimas jos link. Ypač tada, kai prieinama paprastut paprastutė mintis, žinia, gyvenimo tiesa, kurią žinojo mūsų tėvai ir seneliai, kurią mes patys esame daugsyk girdėję ar net tarę. Bet dažnai mes ją esam girdėję pasakytą kitų žodžiais, išreikštą „užsiskleidusiu" pavidalu, todėl mums nežinomos sferos, plytinčios už jos ir prieš ją, nesuvokiama jos vieta visatos kontekste. Štai kodėl svarbiau ne pati išvada, virstanti mechaniniu kartojimu, bet ėjimas į ją, užmirštų erdvių žvalgymas ir nedrąsus džiaugsmo šūksnis išvydus, prisiminus, kas slypi už tos paprastutės, netgi nuvalkiotos minties. Tada ji sualsuoja, atsiveria, atsistoja deramon vieton. Pro storą inercijos lukštą prasikala gyvybė, jos tiesa. Jaudinanti, netikėta, nors gal tūkstančius sykių buvusi mūsų ausyse ir lūpose. Kad ir ši visiškai nesudėtinga, tačiau pačių prieštaringiausių interpretacijų sulaukusi mintis: „Atrasti pasaulį reikia pradėt nuo savęs". Tačiau kiek dramatizmo slepia tasai intymus ir ilgas kelias iki jos!

337

Vienas žmogus patarė šiuos užrašus pavadinti „Narcizo išteisinimu“. Vis dėlto čia ne Narcizo išteisinimas. Ne ginamoji kalba. Ne teisėjo nuosprendis. Tačiau ir ne bešališko stebėtojo pozicija. Tegu kiekvienas tą mitą perskaito savaip ir sau.

Tegu ir supranta taip, kaip leidžia jo erudicija, intelektas, liepia patirtis. Svarbiausia čia ne Narcizas. Narcizas tik tarp kitko. Ar jis buvo save vien įsimylėjęs, ar jau mylįs? Norėčiau tikėti antruoju atveju, nors manau, kad jis buvo dar pernelyg sklidinas geidulio ir karčiųjų įsimylėjėlio ašarų – *ir skurdžium tapau aš dėl turto* (Ovidijus). Narcizas tarytum sustingo užuomazgoje, nepergalėjo savimeiliškos laimės numirti. Todėl ir pristigo jėgos panaikinti ribą tarp mylinčiojo ir mylimojo – jie tragiškai skyrėsi. Kaip kūnas ir siela.

kas kūnui orgazmas
kas sielai dangus
tas man yra meilė sau

tik daugiau

Narcizas gal ir galėjo nuoširdžiai, be artistinės pozos ištarti tris pirmąsias eilutes, bet vargu ar galėjo taip ištarti ir ketvirtąją.

339

Klasikinis Narcizas – skenduolis upėje, tekančioje tarp dviejų begalybių. Vanduo laiko jį paviršiuje – negyvą, tiesų kaip rąstigalis, tačiau skenduolio nei galva, nei pėdos nesiekia nė vieno upės kranto. Ir niekad nepasieks. Niekad?

Tai jo, tai mūsų *atspindinčio* proto tragedija. Ar ji verta keiksnojimo?

Iš Tomo Sakalausko komentarų apie Antano Gudaičio paveikslą „Sūnus palaidūnas“: „Legendoje sūnus palaidūnas ryžtasi pakilti iš dugno ir sugrįžti į tėvų namus. Jis pats sau kalba: „Kelsiuos, eisiu pas tėvą ir sakysiu: „Tėve, nusidėjau dangui ir tau. Nesu vertas vadintis tavo sūnumi. Priimk mane bent samdiniu“. Pasiryžta ir iškeliauja. (Toks sūnus Albrechto Dürerio graviūroje, sukurtoje 1496 metais: jis klūpo prie kiaulių lovio, pasirėmęs lazda, ir mintimis nuklysta į kadaise paliktus namus, meldžia, kad jo atgailą išgirstų tėvas.)

Čia – ne tas ir ne taip“.

Ir čia – ne visai tas ir ne visai taip. Gal tiesiog:

Iš debesio išnyra viduržiemio mėnuo. Toks
skaistus – regis, nuo šviesos pradės
tirpti sniegai. Lėtas, neaišku ką
primenantis sieninio laikrodžio švytuoklės
švytavimas. Kaip iš gėdingo sapno, apie
kurį stengiesi negalvoti. Liesa mergytė
pro lovelės pinučius žvelgia į lango rėmuose
sustingusį milžinišką rutulį. Kas atsitinka,
kai visi žmonės užmiega? Ar kabo tada
viršum reto slyvyno mėnulis,
ar blizga takiuko plaukelis ties užšalusiu
tvenkiniu, ar guli nušleivoti aulinukai prie
slenksčio, ar staiga neišnyksta pasaulis,
kai visi, o visi, netgi pats paskutinis žmogus,
užmiega? Juk nepatikrinsi. Su pirmuoju
nubudusiu net mėnuo apsimeta išnyrąs
ne iš kur kitur, o iš debesio. Akimoju viskas
tvarkingai sustoja į savo vietas. Labai retai
pavėluoja. Labai labai
retai.

341

... Sesuo kerpa tėvą sode. Po obelim. Aš sėdžiu prie seno apibrūžinto plastmasinio staliuko, gurkšnoju kavą. Šalia – mano šeima, sesers vaikai. Diena linksta į pavakarę, bet dar saulėta.

Sentimentaliai idiliškas amžino pasaulio pradžios vaizdelis, o kada nors galbūt eisi dėl jo iš proto ir nesuprasi kodėl.

Pasakos, poezija, mitologija, kasdieniai žodžiai, poelgiai, veiksmai, gestai, menkiausia būties atplaišėlė nesuskaičiuojamais pavidalais atsikartoja mumyse kas akimirką. O mes – pasakose, poezijoje, mitologijoje, būty, savyje. Kaip visi bei visa visuose ir visame. Ratas. Bet jau ne tas, kuriame beviltiškai bėga zoologijos sodo voveraitė, kitoks. Apie jį iš bėdos gali sakyti: tobulas harmonijos ratas, darna. Tačiau ne išskirtinė – pati kasdieniškiausia, prigimtinė. Panaši į tą, kurioje, tartum apsivaliusi nuo visų tau žinomų prasmių, suskamba kad ir ši O. Milašiaus eilutė: „Pasaulis yra tavo, tai kaipgi jis gali nebūti gražus?“

Suprantama, tai irgi tik pradžia. Nedrąsi, bet jau amžina amžino pradžia. Gimstanti ir mirštanti kas mirksnį. Mirštanti ir vėl atgimstanti. Kol vieną žvarbų sūnaus palaidūno rytmetį staiga pajunti, jog ji mirė ir, sakytum, neužgimė. Vėl reikia grįžti į ją. Ir kiekvienąsyk vis kitaip. Nepakartojamai.

Bet ar tikrai – grįžti?

Dykinėjimai

Bet maras vienu metu paleido juos dykinėti;
iš neturėjimo ką veikti jie sukdavo ir sukdavo ratus
po savo niūrų miestą ir diena po dienos žaisdavo
apgaulingus prisiminimų žaidimus.

A. CAMUS, *MARAS*

Apie Miestą

Mes išsiskyrėme su Homeru prie Tanžero vartų;
atrodo, mes net neatsisveikinom.
J. L. BORGES

Tas Miestas tikrai egzistuoja.

Jis dunkso giliai tyruose, kurių prieigose ir išaugo mūsų miestelis.

Dar niekas nebuvo įėjęs pro Miesto vartus, nė vienas žmogus nestovėjo prie jo sienų, niekas apskritai nėra jo matęs. Todėl skeptikai tvirtina, jog Miestas tikrai egzistuoja, tačiau tik taip, tarsi jo išvis nebūtų.

Vis dėlto jis yra. Šaltom kaip ledas upėm į mūsų slėnį atiteka to Miesto tyla, suvirpindama pirmą nubudusią moterį, per rasą naščiais nešančią vandenį, ankstyvo žvejo valtį, ajerus, laukinių paukščių lizdus; tos šaltos upės savo veidrodžiuose atplukdo neryškius veidų bruožus, kalbos atspindžius, nesuvokiamus dangaus ženklus, vėtrungių girgždesį ir gynybos kuorų formas, subtilius brėkšmo atspalvius, žalsvus purslus, žaižaruojančius tarytum stalkerių žvilgsniai...

– O kas tuose pursluose gyvena?

– Geriau neklausk. Mažos aukso žuvelės drėgnom prikvėpuotom akim.

Pasakojama, kad vienas senų laikų išminčius buvo šventai įtikėjęs, jog kelio į Miestą mes visai ne ten ieškome, o ir pats Miestas stovįs anaiptol ne tyruose, bet pauzėje tarp dviejų minčių.

Tik mažai kas juo patikėjo. Todėl senolis, ieškodamas tos slaptingosios pauzės, likusį savo gyvenimą buvo privers-

tas praleisti agresyvių pamišėlių namuose. O gal kaip tik todėl juo ir nepatikėjo?

Lygiai septynias vasaras ir aš gana rimtai bandžiau pasiekti Miestą. Tiesą sakant, visame miestelyje nebuvo jaunuolio, nors kartą to nebandžiusio.

Iš tų bergždžių pastangų liko du ryškūs potyriai:

– širdy suplazdėjęs švelnus drugelio sparno voratinklis,

– tuščioj kaukolės ertmėj sušmėžavęs skeltas gyvatės liežuvėlis.

Abu judesiai panašūs kaip vandens lašai.

Nuo to laiko atsisakiau visų rimtų ketinimų pasiekti Miestą. Ėmiau dykinėti. Tai savo mintyse, tai po knygas, paveikslus, tai aplink artimiausias kapinaites. Su juoda, tartum aksomo skiautė rudenėjančiam vėjy plastančia savo Šunele.

(Beje, žmonės iki šiolei šneka, kad prieš mirtį senajam pauzės ieškotojui vyriausiasis Imperijos gydytojas prasitaręs: „Žinoma, jūs galėtumėte visus mus išgydyti. Bet taip supuolė aplinkybės, kad aš esu priverstas gydyti jus“.)

Pareigingiausi Miesto ieškotojai profesionalai kiekvieno lapkričio pradžioje, išsyk po Vėlinių, eina lapais nuklotu šventoriumi, tilindžiuoja skambalėliais ir gieda:

Dieve, apleisk mus akimirkai!
Apleisk šį šventorių akimirkai,
Apleisk šį pasaulį akimirkai,
Šitą upę akimirkai,
Šią pakrantę akimirkai –
Štai kiek dulkių ant tavo tvarinių,
Viešpatie!

Tie giedotojai įsitikinę, kad pasiekti Miestą jiems neleidžia jų pačių nešvarumai, kaltės ir nuodėmės, kaip dulkės nugulusios jų sielas. Bet valyti tuos nešvarumus Dievo akivaizdoje jiems atrodo įžūlu ir neleistina. Todėl nuo ryto iki pusiaudienio jie eina aplink šventovę, prašydami, kad Dievas juos apleistų, o nuo pusiaudienio iki vakaro džiaugsmingai ploja delnais:

Imkite, vyrai, skudurėlius,
Imkite, moterys, skudurėlius,–
Dievas pagaliau mus apleido!

Toji diena taip ir vadinasi – Skudurėlių šventė. Laikydami rankose margaspalvius audeklo gabalėlius, vyrai ir moterys iki išnaktų eina ratais, tačiau nė vienas net nuo paties nešvariausio daikto nenuvalo nė dulkės.

Kitą rytą patraukia jie tyruosna ieškoti Miesto.

Gražiausieji negrįžta, niekad.

Nebent pavasariais žaižaruojančiuos upės pursluos.

– O žmogeli! Jei sakaisi esąs laimingas, vadinas, nežinai, kas yra laimė!

Tokiu šūksniu Graikas, aklasis miestelio smuklininkas, sutinka kiekvieną naują atklydėlį, pasirodžiusį jo užeigos tarpduryje. Šie Graiko žodžiai visiems turi dar kartą priminti, kad laimė įmanoma tiktai pasiekus Miestą.

Neskubriai apėjęs kapinaites, ir aš su savo Šunele užsukau į Graiko smuklę. Joje sėdėjo jaunas įkaušęs stalkeris ir kažką niurnėjo panosėje. Ryškiai išsidažiusi dama aistringa greitakalbe kuždėjo jam tiesiai į veidą:

– Visas mano vargte išvargtas gyvenimas – mėšlas! Jis niekam tikęs! Nebent patręšti daigeliui, besikalančiam širdyje to, kuris akimirksniu suprato šitai!

Nuo kapinaičių šlaito buvau nusiskynęs tris gelsvas gėleles, gal jau paskutines, tad užsisakiau vandens joms pamerkti. Belūkuriuodamas prisiminiau vieną iš septynių vasarų, kai bandžiau pasiekti Miestą.

Ilgesį, neperregimai juodą ilgesį pamačiau savo sieloje.

O už jo – visiškai čia pat – pulsavo neapsakomai vaiski mintis: atsiminiau, vadinas, pabuvau, išvydau, sutikau, turėjau...

Kai Graiko berniukas atnešė stiklą vandens, mano Šunelė ramiai snūduriavo prie kojų. Tada vėl išgirdau jau visai apgirtusio stalkerio balsą:

– Taip, ponia, drėgnom prikvėpuotom akim, kaip Dievą myliu, drėgnom prikvėpuotom...

Supratau, kad vėl artėja Margųjų Skudurėlių šventė.

Apie nuovargį. Kelionės pradžia

ir kai galingą liepsną šiurpūs vėjai taršė
atėjo liūtas ir atsigulė prie kojų

Vieną neapsakomai alsų vasaros vidurdienį perskaičiau paprastą, bet suklusti privertusią mintį: „Reikia išeiti į aukščiausią energetikos lygį: į dvasingumą, taurumą, meilę – kad gautum pakankamai energijos, reikia gyventi šiomis sąvokomis. <...> Žmogus turi žinoti, kad energija, kurią jis gauna iš aukščiausių jausmų, gydo jo kūną, likimą ir sielą".

Tai citata iš Sergejaus Lazarevo knygos „Karmos diagnostika". O juk išties – patys giliausi slėpiniai, didžiausi stebuklai ir yra paprasčiausi. Visa tai mes žinome, tik be ypatingų skrupulų „pamirštame", kai reikia gyventi pagal šias nuostatas. Stebuklas, tiesą sakant, labai negudrus: mylėk (Dievą, Visatą, vaiką, medį, gyvulį, žvaigždėtą dangų...) – ir neturėsi jokių energetinių rūpesčių, niekad nesijausi išsunktas kaip citrina, nuvampyrintas tų, kurie irgi jau tušti. Energetiškai žmogus pasikrauna valgydamas, gerdamas, kvėpuodamas, bet labiausiai – mylėdamas, paklusdamas Visatos balsui, širdies etikai.

Dar viena minėtos knygos ištraukėlė: „Žmogus, turintis švarią, arba uždarą, karmą, glaudžiai susijęs su tuo, kas Dieviška, todėl agresija prieš jį yra agresija prieš Visatą. Jei žmogus atakuoja asmeniškai, už tai jis užmoka pats; jei kaip visuomenės atstovas – už tai moka visuomenė.

Todėl trečiajame dešimtmetyje, kai Lenino įsakymu buvo naikinama dvasininkija, vienuoliai, griaunamos šventyklos ir vienuolynai, visa tai buvo lygu Visatos užpuolimui".

Po šių žodžių dar aiškesnis ir prasmingesnis tampa Kris-

taus patarimas atsukti savo skriaudėjui kitą skruostą: tu atsisakai elementarios raumenų jėgos, tačiau į pagalbą pasitelki patį galingiausią ginklą – visą Visatą, kuri ir nubaudžia smurtininką, nes jos vystymosi programa iškart blokuoja bet kokį negatyvų procesą, neleidžia jam plėtotis, skleisti savo pūvantį nuovargį. Kitaip sakant, blogis vienaip ar kitaip privalo būti atpirktas, už jį turi būti paimtas visas mokestis. O mokėti privalo tas, kas blogį inicijuoja, iššaukia į šį pasaulį. Kartais – dar ir jo giminė, palikuonys. Senajame Testamente gausu panašių pavyzdžių, kraupių ir sykiu didingų perspėjimų.

Mūsų epocha ir gyvenimo būdas daugelį privertė visa tai užmiršti, laikyti niekniekiais ar dvasinės prabangos dalykais, kai neva kur kas svarbiau kovoti už būvį, už kąsnį kasdienį, už gerovę. Bet vieną dieną stabteli ir suabejoji – ar tikrai tam tikslui mes skiriame visą savo energiją? Ar tikrai tai esminis žmogaus troškimas? Juk išsekimo, depresijos, pasimetimo ir kančios tikroji priežastis slypi ne pinigų stygiuje, ne buities sunkumuose. Šie jau yra pasekmė, nelaukti šalutiniai rezultatai, vien kūno – o ne žmogaus kaip nedalomos visumos – imperatyvai.

Deja, pernelyg dažnai mes tampome liūtą už ūsų net nepabandę jo prisijaukinti; per dažnai savo negrabiais poelgiais, pykčiu, dvasine beraštyste skelbiame karą Visatai ir, kai Visata tą iššūkį priima, esame jos traiškomi – skaudžiai, metodiškai, neišvengiamai. Taip – traiškomi, naikinami, paverčiami kūno luošiais, sielos ligoniais, puspročiais, kurie praranda ne tik buvimo aistrą, bet ir nedrąsų jos džiugesį. Nes už sunkų neatpirktą nusikaltimą, už pasidavimą, kaip sakytų indai, vien neišmanymo gunos įtakai mokama išnykimu. Ne tik nusižengėlio, kartais ir visos giminės. Ji negailestingai persekiojama tol, kol visiškai išnyksta arba kol atsiranda giminės atpirkėjas, gebantis užmokėti už tėvų ar protėvių kaltes. Skaitykime pasakas –

jose daug rašoma apie užkerėtus princus ir karalaites, apie jų išvadavimą iš piktojo burtininko apžavų, iš gelmeniško dvasios nuovargio. O jei prisiminsime ne vien atskirą giminę, bet ir visą žmoniją, prieš mūsų akis, be abejo, iškils Avinėlis, „kuris naikina pasaulio nuodėmes".

Tai ne tuščia fantazija, o subtiliųjų galių veiklos sritis. Ne nesąmonė, ne šiaip žodžiai, o rimtos kelionės pradžia. Bent jau tos pradžios galimybė. Bėda, jei mes regime žmogų vien kaip fizinę būtybę, buko įžūlumo, apgaulės ir raumenų dėka šiaip taip pravegetuojančią iki *homo sapiens* įprasto amžiaus vidurkio. Bėda, jeigu mes ničnieko nesam girdėję apie žmogaus ir Visatos ryšį, apie stebuklingą visko, kas egzistuoja, vienovę, keleto buvimo įstatymų paprastumą. Bėda, jei pamiršome, kad žmogus yra ir dvasinė, ne vien materialaus pasaulio esybė.

Baigdamas norėčiau pacituoti gražų Aido Marčėno eilėraščio „Poilsis II" posmą:

mes sustojam prie upės o upėje pilna gyvybės
ir nutolstančioj pievoj mus stebi drugiai ir žiogai
ir atėjusios mūsų dvi švytinčios skaidrios būtybės
(aš labai pavargau tu taipogi labai pavargai)

Tai apie gilų nuovargį. Ir apie poilsį. Apie mirties šviesą. Apie aukščiausią energijos lygį, kelionės pradžią.

Nors – ne vien.

Apie dykinėtojus

Baisūs visi angelai
R. M. RILKE

1. Jei nerūpestingai dykinėdamas dairaisi angelo ir netikėtai kelio dulkėse randi sagą su angelo herbu ar profiliu, nepradėk visą likusį gyvenimą šokinėt aplink ją kaip apkvaitęs. Ramiai dykinėk toliau. Aišku, jei ne mundurui sagos dairеisi.

2. Aprašinėjant „nedidelių ir putlių biskvitinių pyragaičių" skonį, galima išeiti į neaprėpiamas erdves, kurios priklauso vien Dievo kompetencijai; lygiai taip pat galima, tiriant dvasios slėpinius, paklūstančius anaiptol ne žmogaus nuovokai, nejučia viską baigti biskvitinių pyragaičių skonio aprašymu.

3. Ak, gimtųjų peizažų mėgėjai!
Atminkit – gamta neturi tėvynės.
Ją turi tik gamtovaizdis.
Derėtų skirti gamtos ir gamtovaizdžio poetus (ir angelus).

4. Dviejų dykinėtojų pokalbis:
– Rytai, pasinaudoję dvasine Vakarų patirtimi, mažiau įgyja, nei Vakarai praranda, atsisakę į savo dvasinį ir intelektualinį lauką įtraukti Rytų patirtį.
– Taip!
– Paulio Valéry „Vakaras su ponu Testu" – puikus tokios netekties pavyzdys.
– Taip, taip!
– ...
– Taip, taip, taip!

5. Kiekvienas profesionalus dykinėtojas slapta trokšta, kad jo santykiai su angelu šiek tiek primintų nuodėmingą meilę, tačiau dar ne paleistuvystę.

6. Jei dykinėtojas su asilišku užsispyrimu kasdien atliks kokį nors beprasmišką veiksmą, tarkim, kas rytą iškas metro gilumo duobę, šventai tikėdamas, kad dėl to jam išaugs sparnai, netrukus jis išeis iš proto, sudebilės, ims tirtėti visomis savo galūnėmis arba geriausiu atveju juodai prasigers. Tačiau jei šitaip neatsitiks, o dykinėtojas vis tiek kiekvieną rytą kas ir kas metro gylio duobę, tai vieną sekmadienį sparnai jam iš tiesų išaugs.

7. Kūrybinga būsena: sąmonė ima stingti nuo šaltuko, bet tuo pat metu joje kažkas ir atitirpinėja tarsi ledo adatėlės. Tokia šiaurietiška šiluma, praskriesiančio(s) dvelktelėjimas.

Akimirksniu tampa aišku: dvasinių rūpesčių poreikis išsiskleidžia tik saiko zonoje – pilvas jau neurzgia, malonumų troškimas dar neužvaldė sąmonės.

Be to, nei kaktos, nei menčių neniežti.

8. Bent kartą visiems būna ir taip: sėdint, stovint, dykinėjant – staiga garsas. Garsasiūlis. Siūlagarsis. Sielaspengsmis. Spengsmasielis.

Vienumoj medituoti jį – tarsi „žodį, paslėptą kalnų liepsnoje".

Kantriai sekti, kur veda šis nepakeliamai aukštas garsas, nutverti jį tarsi siūlą ir eiti atsargiai ieškant kito galo – prie kokios viršūnės jis pririštas?

– Prie požemio viršūnės.

9. Dykinėtojo žiūros taškas: pajudini mažąjį pirštą – ir sujuda visas pasaulis.

Argi ne?

10. Poezija, ponai, ne galvosūkis. Galvosūkis – kas yra poezija.

O pati poezija kur kas panašesnė į galvosvaigį.

11. Nenusisekęs dykinėtojas: jis graužėsi, kaip graužiasi sveikas žmogus, kad gyvenime nepavyko rimtai susirgti – mat buvo nusipirkęs buteliuką brangių vaistų, o tie, deja, net nepradėti, ėmė ir paseno. Garantinis laikas baigės. (Aktoriams jis, anot J. Miltinio, 50 metų, o dykinėtojams?)

12. Ir dar. Vienas toks dykinėtojas buvo įsitikinęs, kad poezija turi perteikti vibracijas, kurias sukelia praskrendančio angelo sparnas. Tiksliau – pats sparno galiukas. O jau visai tiksliai – sparno galiuko menamas tęsinys.

Ir nors tasai dykinėtojas niekad neparašė nė eilutės, tik jį visi ir laikė poetu. Arba, kaip mane bandė įtikinti viena skarota Eglaitė, antonu pavlovičium žuvėdra.

Pakelės šunytis

– Šias eilutes jūs neprofesionaliai surimavote!

– Bet man leido, aš pasitariau...

– Su kuo?

– Su Dievu.

Poetas – ne nuoroda į konkrečios profesijos atstovą. Veikiau tai savotiškas titulas, suteiktas be teisės jį perduoti, padovanoti, tituluoti juo savo šeimos narius, po mirties palikti jį kaip turtą. Poetas nebūtinai privalo užsiimti eiliarašyste. Jis gali tapyti paveikslus, muzikuoti, projektuoti namus. Tačiau ir to nebūtina. Galima šluoti gatves, švilpaujant prekiauti turguje, dirbti žemę, kirpti avis, slaugyti ligonį, vaikystės kino teatre krapštyti nosį ir būti tikru poetu.

H. Hesse poetą apibūdino kaip įkvėpto žmogaus tipą. Pratęsčiau – tai ištikimas vaizduotės riteris. Vaizduotės, ne fantazijos. Pastaroji priklauso nuo skaitytų knygų, erudicijos bei proto vingrumo, vaizduotė – nuo dvasinės patirties, jos gylio, tūrio ir turinio, įgyto visoje buvėjo kelionėje: į subtiliuosius sąmonės lygmenis įsirėžę vaizdai, idėjos, realūs, nors gal ir neįtikėtini faktai, nutikimai, net jeigu visa tai vyko sapnuose, motinos įsčiose, pomirtinėje būklėje ar buvusiuose gyvenimuose. Kitaip sakant, vaizduotės pagrindas yra totali realybė, nesvarbu, per kokius tarpininkus mus pasiekia jos signalai – per miglotus provaizdžius, per skaudžias akimirkas, įkvėptą mąstymą, įkyrią idėją, pokeisčius vaikystės pojūčius, senatvės nušvitimus, intuicines būsenas. Vaizduotė aprėpia daugelį erdvėlaikių, fantazija – tik trimatį pasaulį ir jo dabartį. Todėl ji ne kuria, bet kompiliuoja, dėlioja, perstumdo, dar dažniau – sukergia (tarkim, aštuonkojį

su matlankiu ar senos etažerės girgždesiu). Uoliausi fantazijos fanai mėgsta žaisti slėpynes, nors dažniausiai jie slepiasi po modernizmo konstrukcijomis, avangardizmo lipdukais, bėda tik, kad tas jų avangardas, anot vieno ložės brolio, paprastai būna senas kaip vakarykštis laikraštis.

Šiais laikais kai kurie poetai prisipažįsta, jog sutrinka pavadinti poetais, pasijunta nejaukiai. Tai būdinga lūžio metui. Po septynioliktųjų perversmo Rusijos piliečiams buvo ne tik nejauku, bet ir mirtinai pavojinga prisipažinti esant sosto įpėdiniu, kunigaikščiu, net paprasčiausiu inteligentu, garbingu žmogumi, pripažįstančiu amžių patikrintas, pamušalu į viršų neišverstas vertybes. Dabar stojo panašus laikas. Vis dėlto ir pervartų epochose poetas – fenomenalus titulas. Jį turintys susiję ne giminystės, ne klano, ne turto, ne kilmės ryšiais, bet neapčiuopiamu talentu. Šio titulo savininkai – savotiški masonai. Nerašytos taisyklės, slaptieji reikalavimai griežti: išduok prigimties siųstus gabumus – ir būsi paniekintas ložės brolių kur kas skaudžiau, negailestingiau, išradingiau nei kitų piliečių; išnaudok savo talento jėgą – ir būsi pagerbtas, pakylėtas brolijos irgi į kur kas svaigesnes aukštumas, nei tai geba žmonės, nepriklausantys šiai mįslingai ložei. Įdomiausia, jog ir talžo, ir išaukština pĺunksnos broliai be klaidų, tiksliai. Kalbu apie tikrąją poetų ložę, kuri visuomet būna neoficiali, nuolat kintanti, nepriklauso nei nuo valdžios malonių, nei nuo eiliuotojų dvaro ar dvaro eiliuotojų burnojimų, intrigų, ideologinių išpuolių.

Slaptoji poetų ložė yra bemaž neklystanti, nes joje susibūria (nė neketindami burtis) kūrėjai, dar neišdavę savo pašaukimo. Vieni todėl, kad turi iš tiesų neeilinį talentą, kuris – kaip grandinės galerų vergą – patikimai sergsti pats save; kiti – šių būrelis gausesnis – kad yra ganėtinai jauni, jų idealizmas dar neišblėsęs, stuburas nesulaužytas, o trumpas gyvenimas kol kas nepasiūlė rimtos progos išsižadėti pašaukimo.

Patys poetai ir tikrieji poezijos žinovai, poetinių vibracijų žyniai ir alchemikai, išpuoselėto žodžio gurmanai be vargo pasakytų, kas priklauso tai slaptajai ložei. Skirtųsi viena kita pavardė, ne daugiau. Nors niekur neegzistuoja brolijos narių sąrašas, joks dokumentas, liudijantis, kam, kada ir už ką suteiktas šis titulas, vis dėlto kiekvienas poetas jį žino. Tik dėl subtilių, kai kada ganėtinai asmeniškų priežasčių staiga apsimeta nežinąs arba pateikia suklastotą sąrašą. Bet likęs vienas, prisipažįsta, ką į tą sąrašą įtraukė nepelnytai, o ką nuslėpė, nutylėjo. Tikruosius ložės narius jis gali išvardyti pakeltas vidury nakties. Taigi – sąrašą jis žino, tiktai dėl neaiškių sumetimų retkarčiais slepia arba... arba, velniai rautų, jis ne poetas! Neturi to titulo, net palaikyt jo negavo. Tik įsivaizduoja, kad išmeldė jį, vargte išvargo, išsiderėjo, kantriai mindamas kafkiškųjų kontorų slenksčius. Vis dėlto jį, matyt, prigavo – priėmė į RS, į PEN klubą, literatų sekciją, sostinės filologų būrelį, tik ne į poetų ložę.

Suprantama, dėl to nei visata, nei valstybė, nei jo paties pasaulis pernelyg nesusiaurės, tačiau dėl žodžio ar eilutės linijos, dėl grubesnės priebalsių faktūros, dėl ritmo sinkopės ar paprasčiausio vaikiško rimo jam niekados nebus leista pasitarti su Dievu.

Tik tiek.

1994

P. S. *Šis tekstas, kuris vadinosi „Apie poetų ložę", rašytas bemaž prieš aštuonerius metus. Šiandien jį skaitau truputuką nejaukiai – lyg būčiau gal ir teisėtai, gal ir be piktos valios, tačiau labai jau skardžiai aplojęs pro šalį dardantį vežimą.*

Tikras pakelės šunytis.

2002

P. P. S. *Tikriausiai neįmanoma nieko pasiekti nebūnant įsitikinus savo pranašumu. O šis atsiranda žiūrint į kitų pasiekimus tarsi per apsuktą žiūroną. Ir paskui sunku išsivaduoti iš padarytos skriaudos jausmo*.*

*Czesław Miłosz , „Pakelės šunytis".

Apie Godo

Džiaugiuosi vėl tave matydamas. Maniau, kad visai išėjai.
S. BECKETT, *BELAUKIANT GODO*

Šalis vadinasi Devyniasdešimtketvirtųjųlapkričiošešioliktoji. O štai tos šalies vienas vidurio miestas – drėgnas, vakarėjantis, irzlus. Ir toks žmogus, eilinis tarnautojėlis su nuzulintu dirbtinės odos portfeliuku, krypuojantis į stotelę prie alaus daryklos. Tegalvojantis, kaip čia mikliau įsispraudus į sausakimšą troleibusą.

Prie pat stotelės jis pastebi ant šaligatvio gulintį vyriškį, bejausmį, aiškiai padauginusį kažkokio velnio skystimėlio. Aplink minia žmonių, tačiau niekas į tą nelaimėlį nekreipia dėmesio. Kai kurie, lipdami troleibusan, peržengia gulintįjį tarsi sūnus palaidūnas gimtąjį slenkstį.

Ir tas kontoros tarnautojėlis praeina pro šalį. Kaip visi. Abejingai praeina, nors galvoje trumpam ir sukirba mintis: matai, kokių laikų sulaukėm, jau neliko nė vienos moteriškutės, kuri piktintųsi, skambintų į blaivyklą ar greitąją, gėdintų šalia stovinčius vyrus, kad šie nepakelia girtuoklėlio, nejaučia jam bent jau vyriško solidarumo...

Verta suklusti: stotelėse neliko tos tradicinės, nenusakomo amžiaus moteriškutės, kuri dar prieš penkerius metus panašiu atveju būtų pakėlusi didelį triukšmą. Dabar visi abejingi, suirzę, visi tylom skuba namuosna, žinodami, jog piko valandomis grįžti į savo miegamuosius ne taip jau paprasta. Kiekvieno savi rūpesčiai, savi vargai, sava bėdų kuprelė. Jau beveik ir nestebina, jog ramiai apeinamas ant šaligatvio gulintis žmogus. Taip – girtuoklėlis, taip – pats kaltas, taip – padaugino, gal net kasdien išlenkia „statinai-

tę viršaus“, bet vis dėlto žmogus, vis dėlto nugriuvęs, nosim ariantis asfaltą pačiame miesto centre, beveik baloj, tarp šimto žmonių kojų!

Visi abejingi.

Ir tasai tarnautojėlis taip pat.

Staiga jo sąmonėj netikėtai šmėkšteli: „Šita šalis turi išnykti! Nes tai abejingumo riba, pati pavojingiausia – jau stingstančio organizmo – apatija!“

Ir jis pajunta klaikią tuštumą. Merdinčio kūno tuštumą. Ne žmogaus, o kažkokio nesąmoningo padaro galo nuojautą. Gal vienišo žvėries, gal gyvulio, didelio didelio galvijo – kokios bergždžios karvės, sužeisto briedžio ar nuvaryto arklio – paskutinių akimirkų šaltį.

Visas pritemęs miestas, visa šalis tą drėgną vakarą priminė be skausmo, be ypatingų konvulsijų, gana ramiai merdintį galvijį.

Dievaž, jei viskas lygiai taip vyks ir toliau – ši šalis privalės išnykti. Nes tai ženklas, kad joje jau vyrauja ne tylus pavergtųjų pasipriešinimas, ne orus atstumtųjų skurdas, net ne konclagerio mąstysena, o kur kas baisesnis dalykas – skerdyklon varomų galvijų buka apatija. Tai jau padarai, kurie, negandų, pilvo urzgesio, įkyraus melo nukamuoti, ima nesuvokti pačių paprasčiausių buvimo tiesų, kertinių dėsnių, pamiršta, jog bet kur ir bet kada privalu budėti, pagelbėti savo artimui.

Visai kaip galvijų banda. Tik, ginkdie, ne įžeidžiančiąja, o beviltiškąja prasme: jie nekalti, juos tokiais pavertė. Liūdnaakiais galvijais, skustais zombiais, negailestingais nuvargėliais. Tačiau tai ne bešir diškumas, o atimtas sugebėjimas gailėtis. Lygiai taip nesugeba gailėtis galvijų banda, romiai slenkanti pro skerdžiamą ar purvuose merdintį savo kraujo brolį.

Tikiu, esti aplinkybių, kuriose atsidūręs žmogus yra

nekaltas, nes jis jau nužmogintas, nudvasintas, pervargintas padaras, už kurio veiksmus atsako nebe jis, o tas, kas jį tokiu pavertė.

Šis vaizdelis, lyg ir atsitiktinai išgriebtas iš mūsų kasdienybės tirščių, Lietuvos gyventojų, žinoma, jau neturėtų šiurpinti. Jie ne tokių dalykų regėję. Tačiau kokią jautresnę užsienietę, žiūrėk, gal ir pašiurpintų. Jei ji staiga iš savo žvilgančio *street'o* atsidurtų prie purve gulinčio mūsų girtuoklėlio. Gal kaip tik ji tada ir virstų tąja tradicine moteriškute, kuri piktintųsi, apeliuotų į laukiančiųjų sąžinę, skambintų į blaivyklą ar greitąją, žodžiu, bandytų ką nors daryti! Tik ar ilgai ji tokia išliktų?

Atimk iš pilietinio patoso sklidinos užsienietės finansinį užnugarį, suteikiantį jai pasitikėjimą ir teisę reikalauti, įbruk jai į rankas mūsų pensininkų „maisto produktų krepšelį", panardink ją iki gyvos galvos į nervingą mūsų gatvių ir kontorų atmosferą – ir po pusmečio ji nešauks, neapeliuos, nesidairys policininko, bet romiai, kaip ir dauguma, apeis gulintįjį, nes bus pavargus pavargus – mirtinai... Ne iš įgimto nejautrumo apeis, o iš mirtino dvasinio nuovargio, iš nevilties, kad nieko čia negalima pakeisti.

Tik visai neseniai pajutau gailestį, kad jau beveik išnyko tos gerklingos, anksčiau ne itin mėgtos tradicinės troleibusų moteriškutės. Ir jos jau išsigando, susigūžė, sulindo į save, suabejojo Dešimčia Įsakymų bei savo „bobiško ginklo" galia. Jei kartais dar pašūkauja, tai tik viena ant kitos. Vadinas, tikrai didelė bėda – šalis ant išnykimo slenksčio. Nes kas sugebės jas pakeisti, deramai, su miestietišku „aplombu" suvaidinti vien joms – šiose gatvelėse vargus išvargusioms – skirtą vaidmenį? (Ligi šiol kaip absurdo anekdotą prisimenu vienos doros užjūrietės žodžius. Išgirdusi apie masiškus lietuvių trėmimus į Sibirą, ji nuoširdžiai nusistebėjo: „Tai kodėl jie nesikreipė į policiją?")

Tegu solidūs valdžios vyrai, Seimo didžiūnai, tegu visų ministerijų menestreliai nesuka man galvos giesmėmis apie šalies ekonomikos stabilizavimąsi, apie atlyginimų bei pensijų didėjimą, pirmųjų prošvaisčių atsiradimą – visa tai niekai! Politiniai pokeriai, partinė gražbylystė, pinklės kvailiams. Štai kai troleibusų stotelėje prie kokios alaus daryklėlės išgirsiu spigų moterišką balsą:

– Negi nėr aplinkui vyrų! Kur žiūri policija! Pakelkit pagaliau tą kvailį iš balos! – va tada ir patikėsiu: jau kepurnėjamės į viršų. Visa šalis kepurnėjasi.

Iš tiesų. Be apgaulės.

Apie meditaciją ir pasaulio pasturgalį

Negi nesupranti, kad žmogui, turinčiam dvi tokias mintis, negalima likti gyvam?
F. DOSTOJEVSKIJ

Meditacija – tai realybės ribų praplėtimas.

Be meditacijos realybė dažniausiai sutelpa vien šio pasaulio erdvėje ir laike, kiti jos parametrai lieka nežinomi.

Kuo labiau praplečiamos realybės ribos, tuo šis gyvenimas tampa lyg ir nereikšmingesnis, nes ima vertis visai kitos tolybės su naujomis prasmėmis, sąmonės klodais, daug platesnio buvimo dėsningumais bei stebuklais. Vis dėlto tuomet išryškėja ir šio pasaulio unikalumas, todėl tam tikra mūsų dalelė dar ištikimiau prie jo prisiriša. Tokia skaudžia meile mes mylime spalvingą, bet trumpą gyvenimo valandėlę, kuri niekados nepasikartos.

Mylime jos vienintelišKumą.

Jau kadų kadai indai suskirstė visuomenę į kastas (varnas), tačiau gerai pagalvojęs nustembi, kad tasai skirstymas kuo puikiausiai tinka ir šiandienos žmonėms.

Šri Aurobindo, supramentalinės jogos pradininkas, poetas, filosofas, net visą žmonijos istorijos vyksmą suklasifikavo vadovaudamasis varnų sistema.

Seniausieji – Vedų laikai. Tai brahmanų, dvasios aristokratų, kunigų epocha, kai dominavo mentalinis kaktos centras ir žmonėms buvo prieinama visa tiesa. Šį laikotarpį pakeitė kšatrijų – karių, garbės kodeksu besivadovaujančių žmonių – metas, kai dominuoti ėmė žemiau esąs širdies centras, gebantis mums perduoti tris ketvirtadalius tiesos. Trečiasis

etapas – vaišijų, pilvo vitalinio centro ir mažiau nei pusės tiesos metas. Ir pagaliau dabartis – Kali Juga, juodasis amžius, kuriame tiesa žmogui apskritai neprieinama. Tai šūdrų – menkų žmogiūkščių, plebso epocha, kur viską lemia fizinis-lytinis centras.

Akivaizdi degradacija, negatyvi slinktis. Nuo mentalinio brahmanų centro – žemyn – iki fizinės šūdrų čakros. Nuo kaktos iki pauodegio. Todėl bemaž nenustembu išgirdęs sakant, kad mes dabar gyvename pasaulio pasturgalyje – tiek erdvės, tiek laikotarpio, tiek moralės požiūriu.

Beje, tikriausiai ir mąstymo galios požiūriu.

Tad šioje epochoje praktikuodamas meditaciją, žmogus ne išsyk suvokia, kad už lygiai tokias pat dvasines pastangas gauna skirtingą užmokestį: kartais ramų buvimą, realybės ribų prasiplėtimą, o kartais – susierzinimą, galvos skausmą, net ligą. O, regis, nei mintimis, nei veiksmais nenusižengė, vabalėlio nenuskriaudė, viską darė lygiai kaip tada, kai buvo apdovanotas pakilia nuotaika, jėga, dvasios proregiu.

Tuomet ir tenka prisiminti Šunelės, mano dykinėjimų draugės, dresūrą. Štai ji vieną kartą pakakojusi gauna lupti, o kitą kartą už tą patį veiksmą šeimininkas ją giria, glosto... Nesąmonė, galvoja Šunelė, jos mintys susijaukia, ji nesuvokia sistemos, dėsningumo. Bet kai lupimas ir glostymas pakaitomis kartojasi ir kartojasi, Šunelė būna priversta ieškoti išeities. Ji nukreipia protuką, instinktą, visą savo šunišką nuojautą truputėlį kita linkme, sutelkia dėmesį į aplinkybes, kurios anksčiau atrodė šalutinės, visiškai nesvarbios. Ir tada jai nušvinta akys: pasirodo, tave bara ir giria ne už tai, kad kakoji, o už tai – kur kakoji! Kambaryje – bizūnas, lauke – meilus paglostymas...

Praktikuojant meditaciją irgi, matyt, panašiai būna. Lyg ir tos pačios pastangos duoda labai įvairų rezultatą. Bet ar

tikrai tos pačios? Įsižiūrėk atidžiau, sutelk dėmesį į subtilesnius dalykus, lyg ir į šalutines aplinkybes – ne vien į tai, kad švarini save, t. y. vienaip ar kitaip kakoji, bet ir į tai, kur kakoji...

O dvasinėje praktikoje viskas dar šimtąsyk sudėtingiau. Ten būtina atsižvelgti ne tik į veiksmą ir vietą, bet ir į laiką, metodą, kryptį, neva nereikšmingas aplinkybes, viso pasaulio patirtį, dvasios būklę, karmą ir t. t.

Taigi, Šunele. Išeitų, kad joga – neapsakomai sudėtingas kakojimas.

O šitaip gali atsitikti, dievaži, tiktai pasaulio pasturgalyje, šūdrų epochoje: kas vakarą ėmiau skaitinėti Evangeliją, ir netrukus atsirado poreikis griebtis F. Nietzsche's!

Kaip atsvaros? Papildymo? Priešingybės? Kitos stilistikos?

Netikėčiausia, kad abu tekstai mane priėmė, apdovanojo. Skirtingomis dovanomis. Bet ar tikrai skirtingomis?

Evangelija suaktyvino dvasią, Nietzsche – valią ir kūną. Ir skeptiškąją intelekto pusę, patį skepsio branduolį.

Evangelijos pasaulis sklidinas šviesos ir meilės, Nietzsche's valdos pasižymi ryškiu reljefo piešiniu: kalnai – aukšti, bedugnės – gilios. Niuansų – dvasinių – čia beveik nėra. Tik intelekto patirties niuansai, skepsio, neigimo. Dažnai – psichologinių įžvalgų.

Aukštyn Nietzsche stengiasi nežiūrėti, jis įsistebeilijęs į kvapą gniaužiančių bedugnių gelmę, žvelgia žemyn, taigi – į pauodegio čakrą. Tuo metu jo akys iš tiesų kaip sakalo.

Bet... pamažu visa tai darosi vienpusiška, pradeda vyrauti viena spalva, monotoniški tamsūs tonai, apninka persisotinusio intelekto tingus nuobodulys, – žmogui reikia ir viršūnių, ir šviesos mirgesio, tikėjimo, vilties.

Zaratustros prakalbų autorius – skepsio genijus. Jam bemaž tiktų „Biesų" Kirilovo žodžiai, pasakyti apie Stavrogi-

ną: „...jeigu jis tiki, tai netiki, kad tiki. O jeigu netiki, t
netiki, kad netiki“. Vien tokio pobūdžio skepsis – bais
Bet kartais šiek tiek jo išties labai reikia. Ypač kai iš „ger
mo“, iš šūdriško „dvasingumo“ tau kaip karvei ima tįs
žalia žolėdžio seilė. Kai iš savo „meditacijų“ nesugebi s
grįžti šios akimirkos realybėn, imi nebesuvokti, jog mur
daisi ne dangaus vandenyse, o dar vieno iliuzinio pasaul
pauodegy. Arba, pasak paties Nietzsche's: „Pasinėrus į s
vo laukinę prigimtį, geriausia pasiilsima nuo nenatūral
mo, nuo savo dvasingumo...“

Apie Vandens Nešėją

Dalis žmonių įdėmiai skaito šventas knygas, kontempliuoja vienumoj, sekmadieniais oriai eina į bažnyčią, stengiasi būti dori, geranoriški, sąžiningi – žodžiu, be perstojo tobulina, gludina save tarsi brangakmenį, ieško buvimo prasmės, tikslo, tiesos... Atrodo, išties sektinas kantrių, net aistringų tiesos ieškotojų pavyzdys. Tačiau, pasak vieno sąmojingo prancūzo, baisiausia, kad, ieškodami tiesos, mes kartais ją atrandam.

Tikra teisybė, tai ir yra baisiausia.

Matyt, čia ir glūdi net sąžiningiausio dvasios keliauninko, nuoširdžiausio tiesos ieškotojo sąmonės dvilypumas. Kol žmogus ieško, tol jaučiasi teisuolis, šioks toks išminčius, mažesniųjų globėjas ir mokytojas, kontempliacijų užuovėjoj įsivaizduoja esąs santarvėje ir su aplinka, ir su dangum, ir su savimi. O kai tiesa išnyra prieš jį tikruoju, nelauktu savo pavidalu, baugiuoju grožiu, didžiąja paslaptimi? Tuomet gal jau neužtenka vien skaityti, melstis, su šypsena atleisti, protingai patarti; neužtenka skrajoti dausų, o iš tiesų – suliteratūrintame pasaulyje, nes tiesos blyksnis apšviečia žmogų, stovintį pačios realiausios realybės centre, kuris reikalauja Veiksmo!

O jei tasai Veiksmas palieps išeiti nuogam į aikštes ar dykumas, išdalyti savo turtą vargdieniams, dykinėtojams, nusikaltėliams, nesutikti su valdžios potvarkiais, išsižadėti artimųjų, padegti savo namus, prarasti gerą vardą, atsidurti už grotų? O jei tasai Veiksmas pareikalaus paaukoti savo vienintelį sūnų, kaip Abraomui, arba stoti lyg ir beprasmiškon žūtbūtinėn kovon su savo gentainiais, kraujo broliais, kaip Ardžiunai?

Būtent tada ir išryškėja ieškančiojo sąmonės įskylis, dvilypumas, kylantis iš užslėptos baimės atrasti. Nes atradimas kartais iš pagrindų sugriauna įprastą dienų tėkmę, sudrumsčia aptakią ramybę, iš esmės pakeičia žmogų.

Sakoma, kad iš milijono tik vienas ieško, o iš milijono ieškančių tik vienas atranda. Vis dėlto rituališkai ieškančių dar gana daug, o kiek tikrai trokštančių atrasti? Ir ne vien atrasti, bet ir būti pasiryžusiam laisva valia vykdyti tai, ką palieps neįspėjamas tiesos balsas, konkretaus žmogaus konkreti misija, likimas, skirtis.

Tad tiesos ieškojimas visados yra tam tikros pinklės, į kurias pakliūva ne vienas dvasios keliauninkas. Patogiau ir saugiau būti amžinai ieškančiuoju nei atradusiuoju. Nes tuomet tektų išdrįsti dar kartą tarti tai, ką sakė Meisteris Ekhartas: „Aš ir Tėvas vieningi mano veiksmuose". *Mano* veiksmuose! O juk tada daugelis dvasininkų ir teologų užsipuolė didįjį mistiką priekaištaudami, jog paprastas mirtingasis neturi teisės kalbėti Kristaus žodžiais kaip savo. Dievažmogiui – taip, žmogdieviui – ne?

Taigi Atrasti – tai ne vienu atveju sueiti į konfliktą su žmogaus proto dogmomis, tradiciniais įpročiais, žinomų tiesų interpretacijomis, religiniais kanonais. Todėl reta bažnyčia nuoširdžiai laukia pasirodant naujo šventojo, nes nujaučia, kad su juo bus neramu, vienas Dievas težino, ką tas maištininkas sumanys iškrėsti, pataisyti, ištarti, kas bus tie prekijai, kuriuos dar sykį reikės išvaryti iš šventovės... Ne, geriau kantriai melstis, ramiai kontempliuoti, studijuoti šventraščius, aiškinti jų tiesas kitiems, vogčia viliantis, jog tai jau Pasiekimas. Nors kur kas dažniau tai primena gyvenimą, kuris kraupiai bijo Pasiekimo, net jo prieigų, nes tada teks Veikti. Gal ir tokiu būdu, kurį dabartinio proto kanonai vadina siaubinga nuodėme.

Tai ir yra ieškančiojo idilės sindromas. Kai einama ne-

trokštant prieiti, kai tiesa pakeičiama tuo, kas yra per žingsnelį nuo jos. Kai meldžiamasi ne Dievui, o pačiai maldai. Gal net įpročiui melstis.

O dabar apie Vandens Nešėją.

Tuomet gyvenome Šančiuose, aš dar nėjau į mokyklą. Ankštoje mūsų virtuvėlėje ant sienos buvo pakabintas baltas kilimėlis. Jame puikavosi melsvais siūlais išsiuvinėtas gražaus stoto jaunuolis, kuris dešine ranka nešė sklidiną vandens ąsotį, o kairiąja laikė nukėlęs plačią šiaudinę skrybėlę ir visa burna šypsojosi. Vargu ar jis būtų įstrigęs mano atmintin, bet kartą mama pasakė, kad tuomet, kai niekas į kilimėlio jaunuolį nežiūri, jis užsimaukšlina skrybėlę ant kaktos, liaujasi šypsotis ir susirūpinęs neša sunkų savo ąsotį su vandeniu.

Šių žodžių pakako, kad nuo to laiko, sukiodamasis virtuvėje netgi vienui vienas, vis tiek jausdavau joje dar kažką esant. Kartais akimirksniu atsisukdavau, norėdamas užklupti Vandens Nešėją nespėjusį nukelti skrybėlės nuo galvos. Sykį ankstų rytmetį sulaikęs kvėpavimą pirštų galais prisėlinau prie tuščios virtuvės ir pro siaurą durų plyšelį žvilgtelėjau vidun – deja, Vandens Nešėjas buvo akimoju greitesnis, jis jau laikė iškėlęs savo skrybėlę ir nuoširdžiai sveikino mane!

Nė karto taip ir nepavyko užklupti jį netikėtai, nepasiruošusį.

Tasai Vandens Nešėjas davė man mažiausiai tris svarbias gyvenimo pamokas. Pirmoji: niekur ir niekada nesi visiškai, absoliučiai vienui vienas. Antroji: pradėjau nujausti, kad pasaulis yra tiesiog neįtikėtinai vientisas, pačiu keisčiausiu būdu jis priklauso netgi nuo mano žvilgsnio (kurį vėliau gudragalviškai pavadiname, tarkim, kad ir požiūriu). Žvelgdamas į pasaulį, aš keičiu jį, palaikau, gal net kuriu. Nusigręžiu nuo jo ar užsimerkiu – ir pasaulis jau kitoks, gal išvis ten,

kur nežiūriu, jo jau ir nebėr. O trečioji pamoka – tiesą sakant, dėl kurios dabar ir rašau – buvo ta, kad ligi šių dienų Vandens Nešėjas man yra nepralenktas pavyzdys buvėjo, tobulai atliekančio jam skirtą Veiksmą, Misiją, Pareigą. Akimirksniu, nedvejojant, niekada nevėluojant. O svarbiausia – per visą gyvenimą jis nėsyk nesujudėjo, bet aš nė akimirksnį nesuabejojau, jog tai buvo Veiksmo žmogus!

Gal todėl, kai retom valandėlėm prisimenu gražiausius žmonijos kūrinius, darbus, nesavanaudiškiausius pasišventėlius, mįslingiausias ir drauge paprasčiausias sielas, man prieš akis beveik visados iškyla maža Šančių virtuvėlė ir tasai melsvais kryžiukais mamos išsiuvinėtas gražaus stoto besišypsantis jaunuolis – Vandens Nešėjas iš vaikystės šventlaikio.

Apie deimantus, seną Joną ir purslą ant krapo

Ir gaižiai žiūri į tą žiedą diedas
ant surūdijusios liktarnos atsisėdęs

Pradėsiu nuo tokio nutikimo: žmogus nuėjo tolimą kelią, kad pasimelstų Šventovėje. O grįžęs į savo kaimą, ničnieko neatsiminė – tik šalikelių smilgas, tik lietutį, užklupusį jį lubinų klonyje, tik skurdžią vakarienę po egle, padūmavusį rytmečio raistą ir virš jo pravasnojusią gervę.

– Aš neatsimenu net, ar tikrai buvau užsukęs į Šventovę...

– Nesikrimsk, tu joje buvai, – nuramino jį apšlubęs kaimo žinių išnešiotojas. – Paskui tave keliavo kitas mūsų krašto žmogus, kuris Šventovėje įsidėmėjo viską iki smulkmenos.

– Vadinas, jis tenai mane regėjo?

– Taip. Jis įsiminė visų žvakidžių formas, kiekvieną maldininką, blyškiausią kunigo karūnos deimanto blyksnį, menkiausią klaupto įbrėžą, – nes jo tenai nebuvo.

Taigi aprašinėju šį nutikimą vasarą, kai bulvės pražydo anksčiau už paparčio žiedą, kaip niekad gerai suprasdamas seną Joną, jaunatviškai nukaršusį visų tautų poetą, šviesiausią naktį sėdintį ant liktarnos šalia žiburiuojančio paparčio krūmo: toks yra grįžimas prie rafinuoto grožio, prie rečiausių brangakmenių aprašymo, prie jų spindesio atkartojimo žodžių briaunelėse... Toks yra pasenęs, O. Valdą K. džiugiai šiurpinantis Dorianas Grėjus, nesuskubęs nusižudyti prieš įsisiautėjant postmodernizmui. Ypatingas rafinuotumas – paskutinis proveržis bei prieglauda silpstančių galių menininkui (ir gyvenimo menininkui; beje, brangakmenių spin-

desį su maniakiška aistra aprašinėjo ir senstantis – o gal vėlyvasis? – Henrikas Radauskas, bet apie jį tolėliau).

O tuomet, krapnojant šiltam lietučiui ant bulvių žiedų, man kilo noras dar kartą perskaityti rusiškąjį Jurgį Baltrušaitį. Keistumas neapsakomas. Bet gal todėl, kad jis ir Oskaras Milašius ligi šiol man atrodo esą kaip patys gelmiškiausi mūsų poetai, nors abu rašė svetimomis kalbomis. Iš lietuviškai rašančiųjų prie tų gelmenų priartėjo gal Alfonsas Nyka-Niliūnas, Gražina Cieškaitė... Tikriausiai dar vienas kitas, bet daugiau nedrįstu vardyti, atsirastų išlygų. Tai nereiškia, kad laikau juos vieninteliais pataikiusiais (ar talentingai prašovusiais) į poezijos dešimtuką. Ne gelmenys, ne dvasinės stigmos, netgi ne vidinis gravitacijos laukas yra poezijos centras ir matas. Centras – visur, o matas... Vienas Dievas žino, kas yra poezijos matas. Bet Dievas išmintingai tyli, nesako. Ir, matyt, ne be reikalo. Nes kam sakyti tai, ką ir taip visi žino. Žino, kol neklausia. Kol minčių erzelynė neužstelbia tos Žinios. Užstelbta ji virsta tiktai dar viena idėja.

Juk ir minėti poetai gelmenis pasiekė dar pernelyg sudėtingomis priemonėmis, todėl sunkiai geba išsiveržti iš nuolat zyziančio mentalinio centro, į kurį kartais plūsteli srautas šviesos ir iš aukštesnių vandenų, tačiau tai dar ne ji, ne aukščiausioji sfera, tik vienas kitas jos nuklydęs pranašas.

Viršmentalinės sferos tikrųjų gyventojų, iš savęs šviečiančių bangų dabar jau kur kas dažniau randu kokiame labai paprastame eilėraštyje, tik bėda, kad mirgančių margančių gelmenų dainiui tokį išgiedoti retai tepavyksta. O štai kad ir Salomėjos Nėries „Diemedžiu žydėsiu“ – nuostabios galios ir vaiskumo šviesa sklinda iš tų garsų dermės. Arba kai kurios Maironio „Jūratės ir Kastyčio“ strofos...

Nieko ten gudraus, superreikšmingo ar sureikšminto nėra (šia žmogiška silpnybe linkę papiktnaudžiauti gelmenų poetai), tačiau tuos žodžiagarsius gali vienumoj kartoti kaip

„Tėve mūsų“, kaip nesuprantamos kalbos mantrą, kuri, tau beveik ir nesistengiant, apvalo mintis, harmonizuoja visatą, atstato natūralų ryšį su pasauliu. Nejučia žmogiška šypsena įšoka į lūpas – lyg pajutus šalia esant tave globojančią Dvasią, tarsi kokį angelą sargą, albatrosiškai nerangų Anapusių pasiuntinį – visiškai nebaugų, tiesiog gražiausių sapnų bičiulį, kuris išniro tavo vidinės regos lauke, vos išgirdęs sutartą slaptažodį, paauglišką linksmą švilptelėjimą:

Oi Kastyti
Baltalyti,
Kam žuvytes man vilioji?..

Tokių burtažodiškų posmų ne tiek jau daug ne tik mūsų, bet ir kitų tautų poezijoje. Štai ir senas Jonas, visų pasaulio kalbų išmanytojas, man pritaria: taip, taip! – sako jis, – netgi žodžio mago H. Radausko eilėraščiuose nesyk galima pajusti persistengus, kai eilutė ar posmas taip tobulai suinstrumentuoti, kad imi jais abejoti, spėji čia esant subtilios klastos ar pinklių naivesniam skaitytojui – ne, ne pagimdytasis tai, ne visatiškasis, o žmogaus proto lygmens tobulumas. Ne visai iš Dievo tai, greičiau iš mentalinio centro nustatytos tobulumo normos. Ne nuo Sinajaus kalno tai, geriausiu atveju nuo kokio muziejinio piliakalnio (šitai gal jau ir ne Radauskui Jonas taiko).

O dabar, jei jau užsiminta apie Sinajaus kalną: kažkada, vos pradėjęs posmuoti, netikėtai pagalvojau, kad gražiausius savo eilėraščius parašo ne patys poetai (originali mintis). Įtikėjau tuo, maniau šitaip apsisaugosiąs nuo daugelį poetų lydinčio išskirtinumo pojūčio. Ne nuo to išskirtinumo, kuris veda į žmogaus unikalumo pajautą, iš kur atviras kelias į visa ko vienovę; maniau apsisaugosiąs nuo to išskirtinumo pojūčio, kuris pamažu išsigimsta į juokingą išdidu-

mą, o galiausiai – į puikybę. Jaunas buvau, tad didžiuodamasis sakiau sau: ne aš tai parašiau, aš čia niekuo dėtas, mane kažkas tik pasirinko kaip instrumentą... Dabar šiuo pasakymu jau smarkokai abejoju, nes pradedu jame įžvelgti ne tik pasipūtimą, bet ir rafinuotą ištvirkimą – kur kas didesnį nei šūksniuose to poeto, kuris atvirai džiūgauja, visiems giriasi savo sėkme. Jis didžiuojasi savo gabumais ir kūriniu, o mano išdidumas užslėptas, todėl bjauresnis. Tai jau išdidumas kvadratu. Nes jis – apsimetusio nusižeminusiu išdidumas: girdi, mane, o ne aną pasirinko... Net jeigu taip ir iš tiesų būtų, jeigu iš tiesų tu esi mažesnis už gražiausius savo eilėraščius, vis dėlto jie neverti nė šešėlio tos Jėgos, su kuria, įsivaizdavai, tavo santykiai yra gana intymūs. Tad kas juos, bent jau tavo kūrybos kontekste, tuos gražiausiuosius, parašė? Dabar jau vėl nežinau. Mano jėgos per menkos, o aukščiausiajai Galiai – jie per menki. Teisūs buvo tie vanvėjai ir riokanai, kurie apdainavo savo vandenis, kalnus ir vėjus, keliavo, pasiramsčiuodami zeno lazdike, ir kartojo: po geru eilėraščiu išvis neturi būti jį parašiusiojo vardo. Autorius nežinomas. Visom prasmėm.

Be to, ir pats vieną dieną nustebau, kad pasaulis ne išreiškiamas, o išvystamas. Net sėkmingiausios pastangos išreikšti tai, ką pamatei, reiškia, kad pamatei dar ne tai.

Bet grįžkime prie seno Jono, kurį palikau sėdintį ant liktarnos, pamiršusį, kad namuose jo laukia šeima ir nešerta kumelė. Taigi jis sako: Henrikas Radauskas labai geras poetas, tačiau ir iš jo išaugama. Kaip iš vaikiškų drabužėlių. Metai po metų natūraliai besiskleidžiančiai sielai jo tekstai ima byloti vis mažiau ir mažiau, vis daugiau „tobulai" padirbtų gaidelių išgirstama tuose trisdešimtmečiui nepaprasto grožio ir dangiškos dermės posmuose. Taip, antrinu, iš Radausko išaugama, tačiau ir sparčiai tįsdamas niekaip neaplenksi erdvės, kurioje karaliaudamas vergauja Radauskas ir kuri pri-

sakė jam byloti jos vardu. Radauskas neišvengiamas. Kaip Raudonoji jūra kelyje iš Egipto. Tačiau ir ne galutinė atokvėpio oazė. Dėkokime jam, o ir tiems, kurie išėjo ir išgirdo radauskiškos jūros ošimą, nes kur kas daugiau tokių, kuriems ir po faraono padu neprasta gyventi.

Todėl kalbėti, o ypač viešai (ir dar sėdint ant pasiskolintos liktarnos), kad iš Radausko išaugama, reikia labai atsargiai. Nes ši mintis gali taip skaudžiai trinktelėti kitu galu, kad vargšas kalbėtojas du tūkstantmečius gulės apsvaigęs kelkraštyje, neatsirinkdamas, kurioje pusėje tikrieji jo tėvo namai. Arba ta pati mintis įvairaus plauko interpretuotojų virtuvėlėje gali labai neskaniai pakvipti (Radauskas – vidutinis poetas, tik Lietuvai reikšmingas formalistas; arba priešingai: šiurpą keliantis siurrealistas, netinkantis prie tautinio rūtų darželio, – girdėjau ir tokią mintį besikalant).

Apskritai apie Radausko praaugimą galima kalbėti tiktai tada, kai iki jo priaugama. Ir tik tiems ir su tais, kurie priaugo. Gal jie ištes jau įgavo galią perskirti jūrą ir keliauti toliau, kad ir į tyrus... O kalbėti apie tai gramdant rūdis nuo pasiskolintos liktarnos – tuščias darbas. Jei ne karklo vytelė, įbrukta vienaląstei vidutinybei, kad ši sušertų poetui per pakinklius – aukščiau nepasiektų.

O šiaip jau, senas Jonai, marios palyginimų tarnauja tik tam, kad vienąsyk pajustume visų skirtumų panašumą. Visų kelių ir postovių panašumą. Kaip tame pokalbyje:

parveski vedly mane šiuo keliu
į namus kaip tave juo parvesiu
jeigu kelias šis veda tolyn
nuo namų ak jei būtų kitaip argi
tavęs aš prašyčiau

Tad lik kolei kas, Joneli, prie besiskleidžiančio žiedo,

kontempliuok, kalbėkis su savimi, klausykis, kaip tavo viršugalvyje iš kažko kalasi MINTIS, o iš minties KAŽKAS, gal ir man kada apsakysi, nors vargu ar prireiks...

Esi tu prie to spingsinčio žiburėlio ar nesi? Kita vertus, anokia čia bėda – esame mes ar išvis mūsų nėra, jeigu tai mums netrukdo būti? Bet pakaks apie žibeles ir brangakmenius, apie poezijos ar buvimo centrus ir pakraščius, nes vis tiek nuo jų nepabėgsim. Pradėjau pasakojimu apie keliauninką, o atsisveikindamas paporinsiu apie niekur jau lyg ir nekeliaujantį:

Purslas per du colius nuo žemės

Vienas žmogus pasakė: „Satori – tai tas pat, kas
ir kasdienybė,
tiktai pakilusi per du colius nuo žemės".
Visai neaukštai, pagalvojau, tai ne
Sinajaus kalnas, ir iškart nustojo lyti. Tuomet išėjau į
lauką ir akimoju pamačiau eilėraštį:

pro lysvę žengia žingine
kumelė, žliugsi purvas

vaivorykštė lakštingala
ant krapo perlo purslas

Apie tragediją

Argi čia gyvenimas, ponia? Tikra tragedija!
IŠ NUGIRSTO POKALBIO

Pakalbėkime apie menų meną, gyvenimo situacijų karalienę, jos didenybę Tragediją.

Kas ji?

Tai situacija, iš kurios nėra išeities: gyventi neįmanoma, mirti nepakeliama, o bandyti balansuoti ant ribos – tai tyliai, tačiau nesulaikomai eiti iš proto. Visos durys užrakintos, visos galimybės išnaudotos, visos bambagyslės, siejusios tave su artimaisiais, su gyvybe, su Visata, nutrauktos. Tačiau tai anaiptol ne gimimas...

Ši situacija bus tragedija netgi tada, jei nežus nė vienas žmogus, nebus pralietas nė lašelis kraujo. Vis dėlto gyvenimo ir mirties, augimo ir puvimo, buvimo ir nebūties klausimas užgrius subjekto (asmens, žmonių grupės, netgi tautos) pečius visu svoriu, didybe, beviltiškumu.

Tai kosminė situacija, nulemta ir sumodeliuota jėgos, kur kas galingesnės už žmogaus intelektą. Lemties taurę privalu išgerti ligi dugno, ligi paskutinio lašelyčio, nesvarbu, kokiu nežemišku kartumu jis nutvilkys gomurį – mirties, pragaro, siaubingo prakeiksmo, nešlovės, visiško užmiršimo, ištrynimo iš artimiausio žmogaus atminties.

Dar senovės Graikijoje buvo sakoma, kad tragedija – meno viršūnė. Jei kūrinys tikrai yra tragedija, tragedija iš esmės, visa savo energetika, gilumine struktūra (ne vien paantrašte), tuomet tai ženklas, kad pats Dangus pasirinko menininką savo planų įgyvendintoju, minčių reiškėju, pakėlė jį kaip fleitą prie žvaigždėtų lūpų ir sugrojo juo tobulą struk-

tūrą – absoliučią situaciją, situaciją be išeities, taigi – jau kaip ir be ribų...

Tragedinės situacijos dieviškumas ir yra tas, kad ji, būdama siaubinga, nepakeliama, beveik neįmanoma, drauge yra ir tokia, kad, išgėrus taurę iki dugno, atveria skaidrią potragedinę erdvę, būseną, kai po pragariškos liūties pasidaro tiesiog neįtikėtinai lengva kvėpuoti, pasaulis tampa paprastas, aiškus, nelauktai tobulas. Toks, koks būna tiktai po Didžiosios Išpažinties.

Tas, kuris išlieka kad ir be gyvybės ženklų, tačiau nesulaužytas, įgyja galią prisikelti, išbandymas tragedija praveria jam vartus į didžiąsias paslaptis, į dvasios pasaulį, į akis išsibadžiusio Edipo skaidrųjį prisipažinimą: „Aš sprendžiu, kad viskas yra gera".

Iš esmės visi žmogaus sielos proregiai, lemtingieji atsivertimai, nubudimai, satorialinės būsenos, ekstaziniai nuskaistėjimai įmanomi tik potragedinėje erdvėje. Nes būtent tragedija, toji padėtis be išeities, gal tik ir gali parodyti išeitį. Mat skatina žmogų ne gudragalviauti, o tiesiogiai išgyventi kosminę misteriją, sutapti su ja. Tai ir yra tragedinis katarsis. Gyvenime jis patiriamas itin retai, nors ir teatre vargu ar dažniau. Išgyvendamas šią būseną, žmogus priartėja prie savęs, savo dvasios slėpiniuose išvysta realų tragedijos personažą, herojų, kuris patiria potragedinės erdvės katarsį, ar bent jau ima nujausti, kad toks tikrai egzistuoja, nelaiko silpnapročiu ar pamišėliu to, kuris ištaria: „Sprendžiu, kad viskas yra gera". Viskas, kas beištiktų.

Be to, tragedijoje veikia ne sąmonės dalelė, o totalus žmogus – su visa savo dabartimi, praeitimi, atmintimi-vaizduote. Į tą kosminę misteriją įsukamas ne tik individas, bet ir jo šeima, tauta, rasė. Padėtis be išeities nusitęsia visomis linkmėmis: į priešistorę, į šią akimirką, į ateities „būti ar nebūti". Į Viduramžių Danijos karalystę ir į modernų suvokimą,

jog jokios Danijos išvis nėra. Pasitelkęs visą savo intelektą, tragedijos neišprotausi, nesumodeliuosi, veikiau kartais ji tave „sumodeliuos“...

Ir dar. Tobula tragedija – tai iškiliausių dvasios galiūnų, gal net didžiųjų religijų pradininkų gyvenimo atkartojimas, suspaustas, taškan sukoncentruotas jų žemiško buvimo modelis. Pavyzdžiui, ar negalima sakyti, kad Kristaus gyvenimo baigtis – tragedija („Atitolink nuo manęs šią taurę!“), o Prisikėlimas – švari potragedinė erdvė, kurioje viskas išspręsta, aišku, misija baigta: Vartai atviri, pro juos gali eiti (įeiti? išeiti?) visi. Aiškiau, prikišamiau, vienprasmiškiau parodyti tuos Vartus, pačią Išeitį, jau neįmanoma. Kas jos nepastebi, vadinas, tam dar neleista pastebėti. Ne tas kelio tarpsnis, ne ta dvasios sklaidos pakopa, ne ta troškimo jėga. Tasai žiūrėtojas gal dar tebemato Abraomą, sunkiu žingsniu einantį aukoti savo vienatinį sūnų Izaoką. Siaubingą to ėjimo momentą. Ir nežino, kas bus toliau. Nežino net – ar išvis kas nors bus. Tai dar ne Vartai, bet jau tragedijos ir tikėjimo prieigos.

Raudot, baimintis, džiūgaut, pajutus, jog patekai į tragedijos verpetą? Sena teisybė: nesidžiauk radęs, neverk pametęs. Be to, nesunku ir suklysti, sudirgusius nervus, elementariausią ašaringą atvejį ar staigesnį likimo vingį pavadinti tragedija. T. y. kančios šaltiniu, bausme, o ne dovana.

Bet juk tragediją reikia užsitarnauti.

O jūs kaip manot, ponia?

Apie užsitęsusią pertrauką

Tu atsisveikinai su Brolija, su žygiu į Rytus, su magija, su gėlių šventėmis, su poezija. Tu laisvas, tu atleidžiamas nuo įžadų.

H. HESSE

Viena kaimo moteris, išvydusi darbų darbelių susikaupus tiek, jog pro juos neįmanoma prasibrauti, mesdavo viską į šalį ir eidavo valandėlę nusnūsti. Neseniai panašiai pasielgiau ir aš: nusisukau nuo lyg ir neatidėliotinų darbų, telefono skambučių, nuo kalno naujų knygų bei rankraščių ir atsiverčiau senokai (1991) išleistą, kažkada ne itin atidžiai peržvelgtą almanachą „Miestelėnai". Pasirodo, šįsyk ir aš pasielgiau gana protingai, nes buvau tiesiog karališkai apdovanotas. Mat almanacho pabaigoje užtikau tokio Dainiaus (vėliau sužinojau – kokio, bet jei jis vien vardu pasirašo, tylėsiu ir aš) eseistinius pamąstymus, pavadintus „Pavasario knyga". Nustebino autoriaus pajautų gelmė, dvasinio gyvenimo intensyvumas, šviežumas, netikėtos įžvalgos, gebėjimas perteikti jas skaidriai, intriguojamai, vaizdžiai dirgloka, bet sodria lietuvių kalba. Be abejo, pamaniau, tai vienas rimčiausių keliauninkų į Rytų šalį, be abejo, jis pažįsta ir Leo, ir H^2, ir gražuolę Šakti, ir nesuvokiamą Kundalini, ir kerinčius Meistro fleitos garsus, sukauptį bei įkvėptą meditaciją, kartais tokią panašią į kvapą gniaužiantį skrydį nuo skardžio ar net į mirtį; o ir mūsų keliai veikiausiai buvo kada nors susilietę, susikryžiavę, susipynę, nes kitaip argi sugebėčiau aš taip puikiai suprasti, ką jis sako!

Štai kaip „Pavasario knygoje" kalbama apie visų trokštamą išgirsti Žinią: „Pikta ir apmaudu, jog tą stebuklingą išgelbstinčią Žinią, kurią vis dar slapta vilies kur nors kada

nors – štai tavo neperžengiamas slenkstis! – kur nors kada nors suuosti, sušniukštinėti, išmėginti, išmokti ir nebeatimamai pasiglemžti; pikta ir apmaudu, jog tu nė nenutuoki, kad *jau* žinai Ją, kad žinojai, išgirdai Ją tą pačią pirmą akimirką, kada iš tiesų rimtai ir nuoširdžiai Jos paklausei, ir nuo tos akimirkos visas tavo laikas – tik atgrasiai užsitęsusi pertrauka, įkyriai užtrukusios tos dešimt minučių, kada ligi galutinio apsisprendimo ir peržengimo sumanei dar surūkyti cigaretę... Ak, tu juk puikiai supranti..."

Suprantu, puikiai suprantu. Nes ir aš, ir jūs po to, kai *išgirdome*, nutarėm surūkyti po cigaretę. Va ir rūkom iki šiol. Tos dešimt minučių ištįes baisingai užsitęsė, rimto, lemtingo sprendimo taip ir nepriėmėm, susigūžėm, pamanę, jog svarbiausias darbas jau nudirbtas, – ak, tu juk irgi puikiai supranti...

Ir vis dėlto... Jei rūkančiųjų būrelyje yra nors vienas, kurio prigimtinis noras *būti* ne mąžta, o vėl ima augti, netilpti krūtinėje, vadinas, kelionė dar nebaigta, tiesiog dabar toks kelio tarpas, kai keliaujama stovint. Nes „jeigu iš tiesų Nori, nieko, ničnieko nebenorėdamas – jau ne pasirinkimo, ne aplinkybių, ne pastangų galioje esi. Nesgi tikrasis Noras yra lemtis".

„Pavasario knyga" – vienas didžiausių pastaraisiais metais mano nustebimų, netikėtumų. Turiu galvoje ne vien eseistiką, bet ir lietuvių literatūrą apskritai. Keisčiausia (o gal jau natūralu?), kad tos knygos niekas, regis, ir nepastebėjo, neįsidėmėjo, kitiems nepasiūlė. Recenzentai apėjo ją kaip vienadienį niekutį, egzotišką mažai žinomo autoriaus kaprizą. Dabar matau, jog autorius žinojo, ką daro, kai skliausteliuose užrašė: pogrindiniam naudojimui. Tai ne tuščias manieringumas, anaiptol. Oficialioji lietuvių literatūra ligi šiol nežino *tokią* knygą turinti.

Dažnas dvasios keliauninkas (pamažėl prigyja ir naujas terminas – psichonautas) ryto maldoj prašo sveikatos savo artimiesiems ir ištvermės bei kantrybės sau. O kantrybė, kaip taikliai „Pavasario knygos“ pastebėta – tai narsa pralaimėti. Prisiminus tobulėjimo pakopas primenančias laiško romiečiams eilutes („Sielvartas gimdo ištvermę, ištvermė – išbandytą dorybę, išbandyta dorybė – viltį“ – Rom 5, 3–5), galima išvysti, kad palengva daug kas ima stotis į savo vietas. Pradeda aiškėti kantrybės, ištvermės svarba tam, kuris pasiryžo priimti rimtą dvasinį sprendimą, nutraukti pagaliau tą užsitęsusią pertrauką.

Bet kas toji išbandyta dorybė?

Gal tai dorybė, kuri ilgą laiką buvo nepažeista, todėl suleido šaknis į gyvenimą taip, kad jos jau neišrausi? Nes yra ir kita dorybė – trumpalaikė, azartinė, egzaltuota, greit užsidegančio žmogaus dorybė valandėlei, kai po skaudžių nuopuolių jis pradeda suvokti nesėkmių priežastis ir, bijodamas prisišaukti naują kančią, nutaria užkirsti jai kelią nepriekaištingu gyvenimu. Išbūna taip valandą, dvi, dieną, savaitę, ir... sąmonėje sukirba kipšiukiška mintis apie laiko reliatyvumą. Išties – ar yra skirtumas tarp penkių valandų ir penkerių metų doro gyvenimo? Jei dabar gyvenu tikrai dorai, skirtumo lyg ir neturėtų būti; o jei jis yra, tai privalėtų egzistuoti ir tam tikra dorumo riba (tarkim, 5 metai 7 mėnesiai ir 29 sekundės), kurią pasiekęs tampi tikrai švarus ir dvasiškai apsivalęs... Bet, pasak filosofo, mūsų poelgių padariniai griebia mus už plaukų visiškai neatsižvelgdami, kad mes per tą laiką „pasitaisėme“.

Ir vis dėlto – arba doras gyvenimas yra gryniausia fikcija, arba netgi penkių valandų „dorumo priepuolis“ yra šio to vertas. Nes ir mažas žingsnelis gali būti didelės kelionės pradžia. Tik jis, penkių valandų dorumas, kyla ne iš ištvermės ir kantrybės, todėl ir netampa tuo ypatingu dorumu,

apie kurį kalbama laiške romiečiams, dorumu, atvedančiu į viltį, kuri neapgauna, praneša Žinią, nustebina mus: mes visada Ją žinojom!

Tad dorybė ir išbandyta dorybė – ne visai tapačios sąvokos. Tiksliau – toli gražu netapačios. Nors kartais jas skiria tiktai tos „įkyriai užtrukusios dešimt minučių".

Bet kodėl kuo toliau, tuo labiau stiprėja nuojauta, kad kai kurias sielos paslaptis mes atskleidžiame, o kai kurias išduodame? Kaip kokia Drebulėlė.

Ak, ponai rūkantieji, buvę ryžtingi žygeiviai, o dabar užsitęsusios pertraukos riteriai, kvėpuojantys nykuma ir nusivylimu, juk jūs ir patys puikiai viską suprantat...

Apie spindulėlį tamsoj

Jauna moteris policininkui:
– Man patinka tavo motociklas!
– ???
– Gera turėti tokį didelį daiktą tarp kojų!
IŠ AMERIKIEČIŲ FILMO

Šachta. Tamsiai žalia prieblanda, beveik tamsu. Sustingusi nugrimzdusio vėjo migla... Prislopinti požemio akmenų mirgesiai... Ir vos vos įžiūrimas žmogelis tarp tūkstančio gašlių, nepasotinamų moterų – patelių. Lipa ant vienos, ant kitos, tratina jas staigiais mechaninio triušio judesiais, bet vis nepasitenkina, vis negali užbaigti, atsikratyti brangiosios savo sėklos; tasai jo daiktas vis stovi, nenuleipsta, nors jau nubrūžintas iki kraujo, iki baisaus perštėjimo; o moterų formos vis bjauresnės, šlykštesnės, žmogelis jau žiaukčioja, vos jo lūpos paliečia plaukuotus apgamus ar glebius spenelius, jo raumenis tampo mėšlungis, o sąmonė vis negailestingiau primena: tu išduodi savo sielą, Tvėrėjo pasaulį, gražiausias gyvenimo akimirkas, tu, nusistekenęs gašly, darai neatleistiną nuodėmę ir tarsi tikras kretinas bandai sumokėti už ją padirbtais pinigais, – vis dėlto tasai žmogelis beda ir beda savo nubrūžintą mėsgalį kaip kokį amžiną stūmoklį į išplerusią kliuksinčią masę, dejuoja iš baisios negalės, saldaus perštėjimo, bet nesugeba nei baigti, nei sustoti; visomis fibromis jaučia, jog tąi yra pats šlykščiausias veiksmas šlykščiausio padaro šlykščiausioje visatos vietoje, pačiame jos pasturgalyje, šiurpiai sutinusio pasturgalio pasturgalyje, – štai kaip turėtų atrodyti Pragaras! Plius

Kliuksėjimas

Čepsėjimas
Nieztinti smarvė
Pūlingi spuogai
Karštos gličios išskyros
Drėgmė
plius

Organų rijimas: organas organą, galva savo uodegą, beprotiškas persisotinimas tuo, ką esame įpratę vadinti pasismaginimu, nors tai jau seniai nei meilės šokis, nei giminės pratęsimo ritualas, netgi ne perkamas malonumas, o elementariausias nesugebėjimas sustoti: instinktyvus krutėjimas, lėtas ėjimas iš proto, puikiai suvokiant šitai, bet nesugebant ničnieko pakeisti, nuolankiai stebint viską tartum iš šalies... Ir nuobodulys, totalus siaubingo persisotinimo nuobodulys, pragarmė. Aklinai uždara organų erdvė, jokios išeities, jokios švieselės klampioje tamsumoje. Ir sąmonės įtampa, įtampa, įtampa – kol ji, sąmonė, pati tampa uždaru organu, neturinčiu menkiausios galimybės skleistis, augti, kisti, judėti naujų erdvių, būsenų, abiejų begalybių link...

Taip, ir sąmonės virtimas organu, įkaitusiu mechaniniu stūmokliu. Juodai raudona spalva, saldi spermos smarvė ir Tas Garsas. Monotoniškas. Kliuksintis. Drėgnas. Atimantis gebėjimą patirti tikrą skausmą. Ir pati baisiausia mintis: o varge, šiame Pragare net neskauda! Štai kas klaikiausia – net neskauda! Nes skausmas jau būtų atpirkties pradžia. O atpirkties čia nėr. Mirties nėr. Gyvenimo nėr. Atleidimo taip pat. Vadinas, ir prasmės...

Viskas gryna apgaulė, niekšybė, beprasmis mechaninis krutėjimas-triušėjimas. Nei kančia, nei pasitenkinimas. Tačiau ir ne tuštuma. Išsivemt negali. Čekt kliukt, čekt kliukt...

Ir staiga iš toli toli (niekad nesibaigiantis gvaltavojimasis be orgazmo, be jo galimybės, be skausmo, ilgesio, be atodūsio), iš toli toli kažkieno vos girdimas:

– Sergėk mane, Spindulėli!
Ne, gal jau ir ne visai Pragaras...
Filologija.
Didelis didelis save ryjantis Organas-Vagneris,
Perkaitęs Raudonas Motociklas,
Superžmogus.

(Kadaise per vieną radijo stotį girdėjau: „Nietzsche's antžmogis – joks superžmogus, o tiktai superfilologas". Lyg ir taiklu.

O šit kažkoks anglas yra teigęs, kad P. Čaikovskio muzikos santykis su savižudybe lygiai toks, koks pornografijos su onanizmu. Pasakyta efektingai, tik ar čia yra tiesos?)

Visos tos šachtos, tie glitūs urvai, neprijaukintos jėgos tėra vien fantazijos, paika išmonė, filologija? Bet juk mes iš principo negalime mąstyt, įsivaizduoti, samprotauti apie tai, ko nėra – apie tikrą nebūtį. Tai Dievo privilegija.

Tad gal ir taip: kiek pakyli į aukštuosius sąmonės lygmenis, į vaiskiąsias sielos būsenas, tiek pat turi nusileisti ir apačion, atidirbti tamsoj, plėšrių instinktų urve, geismų ir potroškių labirintuose, savotiškame pragare. Taigi – kiek pasisėmei šviesos, tiek jai padedant privalai atkovoti gelmenų tamsos, glitumos, dvasinio džeržgesio. R. M. Rilke: „Myliu aš savo esmės tamsiąsias valandas, / į kurias mano jausmai pasineria".

Svarbius dalykus Rilke nujautė.

Bet kodėl taip nežmoniškai sunku atleisti? Net ne svetimam, o savo dalelei – tai nesąmoningajai, juodajai... Ne vien užmiršti, priverstinai šyptelėjus sumurmėti: „Nieko, nieko...", ne gudragalviškai išvedžioti, atseit toji kaltė ne tokia jau ir didelė, o *atleisti!*

Ar ne todėl, kad atleisdamas, iš gelmių giliausiųjų atleis-

damas, aš privalau prisiimti pareigą kada nors sumokėti tikrą kainą už nusižengimą to, kuriam atleidžiu? Atpirkti jo kaltę kaip savo. Atkentėti už ją. Ar ne taip buvo atpirktas ir mūsų pasaulis?

Tačiau ar kiekvieno pečiams toksai svoris?

Štai tau ir filologija, štai tau ir motociklas, štai tau ir Rilke's juodosios valandos, Spindulėli vaiskiausiasis...

Apie Ketvirtą Matą, o gal ežiuką

Ne tas ėjo pirmas, kuris rado, o tas, kuris pametė.
LIAUDIES IŠMINTIS

Vienoje knygoje skaičiau, kaip pradinės klasės mokytoja aiškino vaikams apie visuotinį traukos dėsnį, vaizdžiai pasakojo apie genialųjį Izaoko Newtono atradimą, apie žemėn bumbtelėjusį obuolį. Baigdama pasakė, kad žmonės anksčiau to dėsnio išvis nežinoję, nors vien jo dėka mes galime išsilaikyti ant Žemės rutulio. Patį mažiausią mokinuką tie žodžiai tiesiog priblokšė, jis niekaip negalėjo suvokti, kaip mes įsigudrinome nenukristi nuo apvalios Žemės iki tol, kol šis dėsnis nebuvo atrastas...

Tai ne vien to vaikiuko mąstymo naivumas. Labai panašiai mąsto visa dabartinė civilizacija, kuri ypatingą dėmesį skiria elementariausiai inventorizacijai – regimo (dažnai – vien pačiupinėjamo) mentalizavimui, verbalizavimui, įkainojimui, riboženklių nustatymui. Ne vienas iš mūsų įpratintas manyti, kad to, kas nesurūšiuota, nesurašyta, nesunumeruota, apskritai nėra. Atradimą ar net išradimą prilyginame stebuklui – daikto sukūrimui... (Iš nieko?)

Tai trimatės erdvės, suabsoliutintos mentalinės sąmonės džiaugsmai, žaidimai, bet kur kas dažniau – bėdos ir negandos. Nes suvienyta sąmonė nujaučia, intuityviai žino, kad žmogaus kūnui ir dvasiai toks pasaulis per ankštas. Pasaulis, kuriame ne tik gyvename, bet ir būname, privalo turėti dar bent vieną – Ketvirtą Matą. Matą, trimatį pasaulį paverčiantį keturmačiu, kuriame dvasia sugeba nusileisti ir priglusti prie negyvybės, o kūnas pakilti dangun, nors tai akivaizdžiai prieštarauja žemiškiesiems dėsniams.

Išties – kaip mes, neatradę to Mato, įsigudrinome egzistuoti, neiškristi ne tik iš gyvenimo, bet ir iš buvimo? Ko verti mūsų nuoseklūs samprotavimai, teorijos, gudriausi filosofiniai traktatai ir logikos triukai, jeigu esame priversti ignoruoti (= nežinoti) vieną iš pagrindų, o tai, be abejo, nulemia erdvės, laiko ir psichikos iškraipymus, taigi mes regime ne tikrą, o deformuotą pasaulio vaizdą, *ergo* fikciją.

Tad pabandykime pasamprotauti apie slaptingąjį Ketvirtą Matą. Iš pradžių kad ir pakylėtai, kad ir šitaip: jei staiga priešais tave atsistotų visų laikų ir pasaulių dievai, pusdieviai, Dievo įsikūnijimai – nuo Ozyrio, nuo Dzeuso, Perkūno iki Krišnos, Buddhos, Kristaus, – jei visi jie priešais atsistotų ir paklaustų: „Sakyk, kuriam iš mūsų norėtum patarnauti, nuplauti nuvargusias kojas, atnešti stiklą vyno, ištepti odą kvapniaisiais aliejais ir kantriai budėti per naktį, saugodamas miegančiojo ramybę budriau nei savo gyvastį?“ – esu tikras, jog daugelis nedvejodami atsakytume:

– Jėzui, dailidei iš Nazareto.

Taip atsakiusis jau pradėtų nujausti, kokia turi būti krikščionių kunigo nuotaika per pamaldas, aukojant šv. Mišias, ankstų rytmetį atveriant šventovės duris, uždegant žvakelę, klūpint priešais altorių. Jo dvasios būsena, jo veiksmai ir mintys turi būti tokie, tartum šią akimirką šioje pasaulio vietoje jis patarnautų prieš jį stovinčiam pačiam Jėzui Kristui.

Susikaupk ir nors trumpą valandėlę įsivaizduok, kad kreipiesi į gyvą, pro bažnyčios duris ką tik įžengusį Viešpatį!

Argi kreipsies į jį mediniu gergždžiančiu balsu?

Įsivaizduok, jog paduodi taurę raudono vyno Žmogaus Sūnui!

Argi paduosi ją taip, kaip godus smuklininkas prasiskolinusiam girtuokliui?

Įsivaizduok, jog čia pat, kaip mišių varpelį, išgirsti jo ramų ir įtaigų balsą.

Argi tą valandėlę tavo galvoje šokinės, argi stumdysis mintys apie paliktą ūkį, sienų remontą ar valdžios suktybes?

Įsivaizduok, jog Dievo Sūnus patylom šypsodamasis žvelgia tiesiai tau į akis.

Argi neatsakysi į tai širdies šypsena, sklidina patiklumo ir kūdikiško krykštavimo?

Įsivaizduok, jog Viešpats pasirinko tave jam patarnauti!

Ar nepajusi, kaip tavo kūnas prisipildo šviesos ir kosminės energijos, o siela ima spindėti tokia palaima, kokios štai jau du tūkstantmečiai nepatyrė nė vienas mirtingasis?

O dabar įsivaizduok beveik neįmanoma, visų sunkiausiai įsivaizduojama: Jėzaus Nazariečio vietoje stovi paprasčiausias žmogus, tas iš gatvės, sustiręs besikeikiantis girtuoklis, benamis išklaipytais sąnariais, sutrikusi senutė, suktas, sielos žaizdom apėjęs nelaimėlis, nuožmus, raumeningas, viskam pasiryžęs tūkstantmečio pabaigos legionierius, ant viso pasaulio įniršęs, savin nulindęs irzlus paauglys, vienas iš mūsų, – ar sugebėsi jam nusilenkti, patarnauti su tokiu pat džiaugsmu, pagarba ir nusižeminimu kaip ir Dievo Sūnui?

Jei sugebėsi – aš nuoširdžiai tau pavydžiu. Tu pribrendai Kelionei, tikrai užuojautai, vidinei kunigystei, paslapčiai. Tapai. Sutapai su savimi, su jais, su visa esinija. Tavo siela išsiveržė iš ankšto trimačio pasaulio, jos giliojoje atmintyje nušvito Ketvirto Mato nuojauta. Apstulbai: tasai Matas buvo, yra ir bus amžinai, jis suteikia malonę ne tik žiūrėti, bet ir išvysti – pasaulį, sąmonę, daiktą, kiekvieną iš mūsų; jis vienija mus, sutvirtina, moko kūną pakilt iš puvėsių, o dvasią nusileist į snaudžiančią materiją. Tik mes vis nesugebame jo atrasti, apčiuopti, nustatyti jo vietą ir laiką, todėl sugalvojame jam įvairiausius vardus ir pavadinimus, miglotus simbolius ir ezoterines sąvokas. Bet kartais skaidriojoj sąmonės

sutelktyje pagalvoju: ar nebus taip, kad Ketvirtas Matas pasirodys esąs arčiausia to dydžio, tos galios ir gaivalo, to kasdien visus vienijančio stebuklo, kurį gražiausiomis savo buvimo bei dvasios proregių valandėlėmis per amžių amžius vadiname Meile?

Dėstydamas šias mintis, galvodamas apie civilizacijos atradimus ir prarastis, kažkodėl prisiminiau vienos mergaičiukės kadaise man papasakotą „anekdotą". Eina keliu ežiukas. Lia lia lia, lia lia lia. Prieina žydrą žydrą ežerą. Perplaukia. Linksmas traukia toliau. Staiga prisimena, kad nemoka plaukti. Grįžta ir nusiskandina.

Jei norit, galima susieti šias dvi pasakojimo dalis į vieną. Bet galima palikti jas ir skyrium.

5 x 3

I. Apie citatas

1. Žmogaus portretas, nutapytas pagal jo mėgstamiausias citatas. Guldau galvą, tai būtų pats tiksliausias portretas!

2. Citatų komentarai, tęsiniai, ginčai su jomis. Taigi – bendravimas su citatomis kaip su gyvu žmogumi, be to, ne pačiu kvailiausiu.

Dar viena vienatvės rūšis?

Dar vienas vienatvės įveikimo būdas?

3. Citatų poema, citatų mirgesys, šokis, plastėjimas.

Citata kaip vedlys, kaip nuodėmklausys, kaip tėvas.

Citatmeldystė.

II. Apie mąstymą

1. Du priešingomis kryptimis vedantys mąstymo būdai: tapk ir – įsivaizduok, kad tapai.

Atsimink tai, tuštuliuk.

2. Bet: nėra nesuderinamų, yra tik nesuderinti dalykai, – ir šitai atsimink, tuštuliuk.

3. O dabar dar kartą patyrinėkime šventumą, atsiradusį tarpelyje tarp japonų gagaku ir J. S. Bacho mišių. Po to du užuolaidos kraštelius, besiplaikstančius balkono tarpduryje.

Tada vėl susimąstykime: ar tikrai jau toks kvailas anas tipelis, kuris visą gyvenimą vogčia rašė traktatą „Kodėl nesu genijus, nors ir galėčiau“.

III. Apie knygas

1. Puikiai įsivaizduoju skaitytoją, kuris įsigijo nepaprastai retą leidinį, ezoterinę knygą. Siauro žmonių rato didžiai vertinamą, turinčią, tartum amuletas, paslaptingą galią.

Tasai žmogus perskaitė knygos įvadą, išstudijavo straipsnius apie ją, enciklopedines žinias, interpretuotojų aiškinimus, komentarus, pastabas. Tai buvo sunkus, varginantis darbas; žmogus žinojo apie knygą bemaž viską, tačiau jos pačios atsiversti nedrįso.

Kai kurie foliantai skaitomi būtent šitaip.

2. Vienos knygos skirtos stumti kvailių laiką, kitos – keisti nors kelių žmonių gyvenimą, o trečios...

Štai šios ir yra niekam tikusios. Arba genialios.

3. Abejoju knyga, jeigu jinai buvo atversta tiktai vieną sykį. Gerą knygą mes atverčiame mažiausiai du kartus: pirmąkart – kad nežinome, kas joje parašyta, o antrą – būtent todėl, kad žinome.

Nors, tiesą sakant, nėra knygos, į kurią būtų galima įbristi dukart.

IV. Apie genijus ir grafomanus

1. O, kokių groteskiškų formų eilėraščio koplytėlė! O, koks įsitempęs jon įėjusysis! Mat elgiasi taip, tartum Dievas neturėtų nė menkiausio humoro jausmo! Įsivaizduoja jį esant amžinai surūgusį kretiną! Kraupiai bijo nusišypsoti ne tik iš minties apie Dievą, bet ir kartu su mintimi apie Dievą!

2. Genijais apsiskelbia visi, kas parašė nors vieną eilėraštį arba pusę apsakymo. Tačiau, anot J. Cortázaro, tik genijus gali apsiskelbti genijumi ir nesuklysti. Nes jis kaip toji

skandalingos reputacijos moteris, kurios kunigas per išpažintį klausia:

– Tai ar darai nuodėmes?

– Kad lyg ir ne... Viskas, ką darau, man šventa.

3. Todėl vieni (kiti) poetai savo knygų paantraštėj nurodo: eilėraščiai, o kiti (vieni): poezija.

V. Apie žinojimą

1. Gal aš irgi jau ničnieko nežinau.

Tik iš to, ko nežinau, beveik viskas yra gera.

2. Dorovinė aporija. Stovi pievoje prie siauros bedugnės, per kurią permestas bambukinis lieptelis, ir grožiesi drugeliais. Staiga pastebi ana bedugnės puse atbėgantį žmogų – pervargusį, nieko nematantį, negirdintį, težinantį viena – bėgti pirmyn. Akimoju suvoki, kad jis nugarmės prarajon, todėl, sukaupęs visas jėgas, perkeli lieptelį į kitą vietą ir taip išgelbsti to pervargėlio gyvybę. O jis šito net nepastebi, nubėga savo keliu tolyn.

Didžiuodamasis savo poelgiu krenti žolėn, tačiau tą pat sekundę išvysti, jog senuoju keliuku atbėgę bėgikai vienas po kito ima kristi į prarają...

Tad dar kartą pagalvok, tuštuliuk, apie savo gebėjimą spręsti ir išspręsti, apie žinojimą savo.

3. Ir paskutinis, tragiškiausias, akordas, beveik šventvagiškas: tu tvirtai žinai, kad nesi Dievas.

Tačiau niekados nebūsi tikras, kad ir Dievas mano lygiai taip pat.

Apie dendžio lazdelę ir nuostabią bejėgystę

Tik septyniasdešimt pirmaisiais gyvenimo metais supranti pirmąją Koheleto knygos eilutę.

A. SCHOPENHAUER

Mintis gali būti ir takiuku pro šventorių, ir didmiesčio bulvaru, ir senu provincijos vieškeliu, traktu. A. Schopenhauerio mintis atvedė į didelę plynę – čia nebėra nė vienos protu suvokiamos idėjos, lengvą viltį teikiančios frazės. Paskiri žodžiai, nešiojami vėjo, nieko daugiau.

Ir gal ne tie paskiri žodžiai čia svarbiausia, o tas vėjas. Košiantis praeivį kiaurai, tačiau be pykčio, be nekantrumo ir be susižavėjimo: tuštybių–tuštybė–ir–viskas–tuštybė...

Šia plyne judama ramiai, atidžiai žiūrint – kur žengi, tiriant žemę – po sprindį, po gurvuolėlį. Ateina laikas, kai sąmonė tampa nuvargusiu keliauninku, o ne papūstžandžiu balionėliu, gainiojamu vėjo. Autentiškos patirties mirksnis pasidaro vertesnis už kalnus platonų ir kantų, laikraštinių pagyrų ir tuščiavidurių patarimų.

Iš seno sąsiuvinio: „Plaukiau meditacijos valtele nurimusia savo sąmonės jūra ir neturėjau nė menkiausio rūpesčio. Neieškojau atsakymo, nes neįsivaizdavau nė vieno klausimo; neišmaniau, kas yra troškimas, tad negalvojau ir apie išsipildymą. Plaukiau drauge su Laozi, su Bodhidharma, su Pranciškum iš Asyžiaus, su genialiuoju Vanu Fo, su vėju, su savimi be savęs, savimi-ne-savimi. Netrukus nuo slaptingosios Šambalos pusės pajutau karmos vėjelio dvelksmą: „Silpnas tikėjimas, susijungęs su stipriu intelektu, paverčia žmo-

gų plepiu; stiprus tikėjimas, susijungęs su silpnu intelektu, skatina siaurakaktį dogmatizmą".

Ir tasai vos juntamas dvelktelėjimas akimoju sudrumstė mano sąmonę, minčių bangos ėmė negailestingai daužyti valtelės šonus..."

Stop! Grįžkim vieną sakinį atgal. Silpnas intelektas – štai kas privertė suklusti, atitraukti akis nuo sąsiuvinio.

Ak, svetimą išmintį žarstantis jaunas drąsuoli! Ateis metas ir tau liūdnai prisipažinti: „Ėhė, ir mano sąmojis prigeso, protas atšipo, nusilpo, atsiliko..." Iš pradžių tai bus nepaprastai skaudi mintis. Bet trupučiuką aprimęs negalėsi kategoriškai teigti, jog jis, tavo protas, labai blogai pasielgė. O dar po dienos kitos įsitikinsi, kad laikas iš tavęs atėmė logišką, aštrų, skvarbų intelektą, tačiau tas nuostolis primins ne bėdą, o greičiau nuostabą, gal net lengvą palaimos atodūsį. Mat pasijusi įžengęs į naują kelio tarpsnį, kurį įveikti sugebės tik neskvarbus tavo mąstymas, ir pamažu ims aiškėti, kad Visatos keliauninkui nieko nėra blogai. „Blogai" pradeda šmėkščioti tuomet, kai visomis išgalėmis stengiesi įsikirsti į subyrėjusį, sraunių akimirkų nuneštą „gerai". Jei tau kurį laiką sekėsi, nagais ir dantim įsikabini į tą sėkmę, tarsi katė visur tampai ją su savimi, nepastebėjęs, jog ji pavirto dvokti pradėjusia kiaulės pūsle, gyvatės išnara, driežo uodegos galiuku – praeitimi. Akimirksniu kažkas nupučia giedrą nuo veido, kūną pakerta nuovargis, sąmonėje atsiveria stangrumą praradusių minčių kraujosruvos.

Bet įsižiūrėk į save atidžiau! Nustatyk dabartinio savo intelekto dominuojančias savybes, naująją užduotį, energetinį kodą ir kelio kryptį. Sakai, tavo protas nesugeba analizuoti, grupuoti, įžvelgti perspektyvos? Ir puiku! Užtat jis sugeba neanalizuoti, nedėlioti į lentynėles, likti tam tikroje ramybės būsenoje. Tai ne pasklidumas, o sukauptis ties vis-

kuo tarsi ties vienu. Koks nelabojo apsėstas autoritetas tau įteigė, kad anos intelekto savybės vertingesnės, tikresnės už pastarąsias? Dar vakar piktinaisi mentaliniais melais, o dabar, kai jų atsikratei, pradėsi dejuoti, grąžyti rankas, rautis plaukus? Dabar, kai tavo stuburą – kiaurai, ligi paskutinio slankstelio – nutvilkė žvarbus plynės vėjas: tuštybių–tuštybė–ir–viskas–tuštybė?!

Sėkmės grimasos, filosofiniai vakardienos pasaulio modeliai, suakmenėję psichologiniai prakeiksmai ir titulai, gėriai ir blogiai – jie jau nealsuoja, jų jau nėra. Susitvardyk ir, kol gyvas, ramus keliauk toliau. Ten, kur skirta, liepta, būtina. Tada vėl atsiras galimybė sąmonėje sušvisti neįvardijamam Gerai, kurio gelmėje neegzistuoja nei gerai, nei blogai, vien beribis, bekryptis, beveiksmis Buvimas, ir tiek:

Šimtametis senis,
Iš jaunų žmonių nugirdęs,
Kad pasaulyje kažkas
Vėlei atsitiko,
*Tik juoku atsako.**

Taigi – vakarykštės proto pergalės mirė. Be graužaties palik pudruotus ir frakuotus jų fantomus, plastmasinėm lėlėm virtusias skandalingas idėjas ir šokiruojančias teorijas. Jeigu protas, tarsi zuikis prieš žiemą, pakeitė kailį, t. y. prislopino vienas savo savybes ir išryškino kitas, vadinas, tavęs laukia kokybiškai naujas dvasios laikas. Tai nėra nelaimė, tiesiog kitokios, dar neįsisąmonintos patirties galimybė – brangiausia dovana šitai suvokusiam keliauninkui.

Anksčiau mojavai subtiliai nulakuota dendiška lazdele, o dabar gavai truputį grubesnį daiktą, įrankį, padargą. Tarkim, rąstą, iš kurio likimas visai nesunkiai sumeistrauja ir

* Okuma Kotomiti, „Senis“.

dantų krapštuką, ir kryžių. Priimk jį, paikas plevėsa, šaunusis *boulevardier,* nuolankiai užsiversk ant nugaros, nes nerūpestingieji bulvarai, matyt, baigės, netolies tikriausiai laukia pavojinga, pinkliška vieta, kurios be jo neįveiksi. Gal praraja, per kurią teks tą rąstą permesti, gal patvinusi upė, kurią, įsitvėręs į jį, laimingai perplauksi, o gal dievai žino kas, netgi dar vienas – tik šįkart tavo – Kaukolės kalnas.

Priimk duodamą, pasitikėk Duodančiuoju. Ir pasistenk pamiršti, kad dar neseniai ėjai švilpaudamas ir mojuodamas lazdike, o dabar esi priverstas tempti ant nugaros tokią sunkenybę. Rąstą tau užkrovė ne keliui pasunkinti, o kad sugebėtum įvykdyti savo gyvenimo užduotį.

Įžvelgta, įsisąmoninta ir stoiškai priimta intelekto bejėgystė – neklystantis vedlys, didi jėga. Nė per nago juodymą ne menkesnė už buvusiąją, kuri saugojo nuo siaurakakčio dogmatizmo. Skirta konkrečiam žmogui, laikui, kelio atkarpai. O kartais – pirmajai Koheleto knygos eilutei.

...Odisėjas savo laivės įgulai įsakė užsilipdyti vašku ausis, o jį patį pririšti prie stiebo (vadinas, Itakės karaliui likimas iš rąsto tąkart sumeistravo stiebą). Taip jis ir praplaukė pro demoniško grožio ir be mažiausio gailesčio žudančius sirenų balsus. Tai ir buvo nuostabioji bejėgystė – kaip sauganti, gelbstinti, pro pinkles pravedanti jėga. Be to, sklidina naujo, dar nepatirto pažinimo.

Nepamiršk to, anot Homero, paikas drąsuoli.

Apie sėdėjimą ant slenksčio

patylėki mintie už visus, leisk išgirsti

...Dėmesingai apeiti visą save: apžiūrėti minčių kerteles, alsavimo potvynius ir atoslūgius, pojūčių adatėles, žaliąją širdies menę, energetinių centrų mazgus, prieblandoje skendinčius atminties veidrodžius, šilkinius pasąmonės voratinklius, – apeiti visa tai tartum namus, uždaryti duris, užsklęsti langines, tada atsisėsti ant slenksčio ir laukti. Paskutinės akimirkos prieš Išėjimą.

Viskas jau sutvarkyta: namai užrakinti, daiktai kambariuose stovi savo vietose, nereikalaudami, kad juos prilaikytum, kad padėtum stiklams žvilgėti ar pamerktai gėlei skleisti aromatą (plaučiams kvėpuoti, širdžiai plakti, gyvybei pleventi...). Jie viską daro patys, be tavo įsikišimo, neprašo nei tavo dėmesio, nei pastangų, nei pačio tavo buvimo.

Namai palikti, kelionei pasiruošta. Bet dar neiškeliauta, dar nežengtas nė vienas žingsnis nuo slenksčio. Lūkuriavimo akimirka gali trukti be galo ilgai. Mat ji nepavaldi linijinio laiko dėsniams. Tai ne ištiesta akimirka, o akimirkos rutulys, gelmė – joje gali likti amžiams.

Sunkiai nupasakojama priešišėjiminė būsena: „Tas pasitraukimas nuo tokios svetimos dabar ir jau nebetinkamos gyvenimo formos, tas atsisveikinančio ir kelionėn pasiruošusio žmogaus gyvenimas...“ (H. Hesse).

Kokie saitai, kokios jėgos ar įžadai laiko tave pririštą prie savo kūno, savo namų, įpročių? Visa esybė jau pasiruošusi išeiti, bet vis dėlto tu dar lūkuriuoji, sėdi ant slenksčio. Kokia riba, kokia forma ar būsena skiria tave laukiantį nuo iškeliavusio? Ar balse, kuriuo dabar klausi, nėra ir išėjusiojo gaidelių?

Juk esti akimirkų, kurių tykios skaidrumos nedrįsti sudrumsti netgi malda, vaiskia psalmės melodija ar genialiu eilėraščiu. Patys gražiausi žodžiai, darniausi sąskambiai toje skaidroje būtų panašūs į šventvagystę. Tarsi, mirtinai nuvargusiam ir be galo brangiam pasiuntiniui ilsintis tavo krūtinėje, kažkas joje netikėtai įjungtų patį nešvankiausią Elvio Presley rokenrolą. O juk tenai taip tyku, kad netgi „prabilusi mano mintis / apkurtina mane".

Be abejo, esti tokių valandėlių, virstančių priešišėjiminės sukaupties rutuliu. Nelengva patekti į ją, tą tyliosios akimirkos gelmę, tačiau dar sunkiau pramušti jos kevalą, lukštą ir iš tiesų išeiti, tapti visiškai laisvam. Gali kiaušinio viduje mosuoti galingiausiu kūju – lukštas net neįskils. O mažas neapsiplunksnavęs paukštukas bakstels snapeliu į reikiamą tašką – ir lukštas akimoju subyrės į smulkiausius gabalėlius.

Tačiau neapsirik, sėdėtojau ant slenksčio, nes gali būti ir taip: tu tik įsivaizduoji, kad esi pasiruošęs išeiti, tau tik atrodo, kad palikai sutvarkytus namus. Atidžiai apsidairyk ir pasibaisėsi: gėlės vandenyje suglebusios tartum rūkoriaus plaučiai, sienojai išvarpyti kinivarpų, sakytum – alkoholiko kepenys, šakutės ir šaukštai neplauti nei apsileidėlio dantys, o knygos išmėtytos po kampus – visai kaip tavo mintys! Maža to, ar grindų dėmės neprimena sąvartynų valkatos niežtinčios odos, sujaukta lova – maisto apsirijėlio žarnose, įsiklausyk gerai: juk ir paukštis rytais nečiauška prie tavo lango, tarsi jis būtų iškirstas troboj, kurioje žmogus gyvena jau taip seniai ir nuobodžiai, kad, anot Faulknerio, visiškai pamiršo, kas yra meilė...

Tad ar tikrai tvarkingus namus palieki?

Sėdėk ant slenksčio, sukauptai žiūrėk savin, klausykis.

Yra nuostabus himnas meilei; pasirausę žmonijos atminty, rastume protą gniaužiančių himnų sąmonei ir širdį stingdančių himnų proto galybei, tačiau kodėl tiek nedaug gražių ir pasitikinčių žodžių žmogaus kūnui? Tik paskiros mintys, idėjų nuoskilos, sakiniai vienišiai: žmogaus kūnas – tai Visatos reziumė, būties nušvitimo vieta; dvasia vien parazituoja ant kūno medžio, maitinasi jo syvais; kosminė energija kristalizuojasi kūno būvyje; kūnas gali tapti aukščiausio grožio ir palaimos atviru indu...

Ne, vienas nepaprasto grožio himnas kūnui vis dėlto yra:

tavo akys – balandės
Po garbanom.
Tavo plaukai – ožkų banda,
kuri leidžiasi nuo Gileado,
Tavo dantys – nukirptos avys,
grįžtančios iš maudyklės...

Taip, „Giesmių giesmė". O štai dar vienas bičiuliškas balsas: „Kūnas yra visų mokslų pagrindas. Čia teka šventosios upės, čia išsidėsčiusios visos dievų buveinės ir piligrimystės vietos, Saulė ir Mėnulis. Aš niekados neregėjau vietos, vertesnės garbinimo nei mano kūnas. Ramybę tu pasieksi ne anksčiau, kaip sužinojęs jo paslaptis" (A. Pauelas).

Taigi žmogaus kūnas – visų pasaulių kryžkelė, lemtingojo Susitikimo vieta, atstovybė, tarpininkas, erdvi, iš savęs švytinti visų tikėjimų šventovė. Ne toks jau menkas, ne toks jau juodas, apipuvęs ar nuodėmių pagraužtas daiktas, kokiu mes tą šventovę dažniausiai vaizduojame, lygindami ją su dvasia, siela, psichika. Juk apie ją štai kaip pasakyta:

Visa tu graži, mylimoji,
ir jokios dėmės nesurasi.

P. S. Prieš atsisėsdamas ant slenksčio žmogus švariai nusiprausdavo, nusiskusdavo, apsivilkdavo baltus išeiginius baltinius ir juodą kostiumą. Pasiruošdavo viskam, net dideliausiam netikėtumui, žinoma, jei įmanoma pasiruošti nors vienam – kad ir pačiam tikėčiausiam – netikėtumui.

Paskui, nusivilkdamas kostiumą ir baltinius, šypteldavo, jog vien už tai daugelis solidžių ir protingų piliečių pasiūlytų jam pasigydyti beprotnamyje, tikriausiai net jėgą panaudotų. Šypteldavo be pykčio, veikiau su slapta užuojauta, kad jie kol kas nesupranta paprasčiausių dalykų. Kad ir tokio: viena meditacijos būsenų gali būti ir mirtis, iš kurios į šiuos namus negrįžtama.

Tada vėl pasikabindavo kostiumą į spintą. Tvarkingai, oriai, iki kito karto.

Apie merdinčio Meistro boružę

Jaučiu, kūnas jau rimtai stengiasi išstumti mane iš savęs

Senasis Meistras gulėjo pavėsinėje ant grubiai sukaltų medinių gultų, užsiklojęs juoda antklode. Jo kakta buvo išrasojusi, bekraujės lūpos tarpais vis dar sukrutėdavo. Gerai įsiklausius, buvo galima išskirti paskirus žodžius, netgi ištisus sakinius, tačiau pavėsinėje nebuvo kam klausytis.

– Jau penkeri metai, kai Viešpats atėmė iš manęs galią kurti... Bet jis turėjo gailesčio neatimti poezijos iš mano pageltusių rankraščių... Tenai poezijos dvasia dar plevena, srūva, verpetuoja... Vis dėlto žmogus niekados negali būti tikras, kad vieną dieną ir ji nebus ištremta iš jo žodžių, nors šiandien ir atrodo, jog jie buvo parašyti didžio įkvėpimo akimirkomis...

Valandėlei Meistro žodžius nutraukė jo paties sprangus ir sausas kosulys.

– Viskas Aukščiausiojo valioje. Jei jis panorėtų, poezijos dvasia akimoju išnyktų ir iš „Giesmių giesmės“, ir iš „Dieviškosios komedijos“, ir iš Shakespeare'o sonetų. Ne, tenai nebūtų pakeista nė raidė, neišbrauktas nė vienas žodis, tik ūmiu pažvelgimu būtų atimta tai, kas neapčiuopiama ir bemaž neįvardijama – pati poezijos dvasia, sapno atspindys, kerinčio vaizdo jėga... Mes droviai suktume akis į šalį ir gėdytumės, kad dar vakar tokį rašeivą sutartinai liaupsinome kaip dangaus įkvėptų sonetų kūrėją!

Meistras valiūkiškai sukikeno panosėje, jo skruostai trumpam atgijo, nuraudo iš slapto pasitenkinimo ir sykiu iš gėdos dėl metų metais slopintų savo minčių.

– Įdomu, kokią nuodėmę, kokią neleistiną bjaurastį rei-

kia padaryti, kad poezija būtų išvaryta ir iš mano posmų? O gal aš, pats apie tai nenutuokdamas, rašiau juos vien tam, kad jie, virsdami kasdien atnašaujama auka, atpirktų mano sielą? Tuomet eilėraštis, kurį ką tik parašytą paaukoju Aukščiausiajam, privalėtų akimoju išblėsti, prarasti spalvą ir žavesį, tapti „žvangančiu variu ir skambančiais cimbolais", tuščiavidurių žodžių vėriniais, nes visas aromatas, visas grožis ir gyvasties stebuklas būtų atiduoti Vienatiniam Karaliui, paaukoti sielos išganymui, jos amžinatvei...

Jis sunkiai pasuko raukšlėtą savo veidą, ir jo žvilgsnis sustingo ties rausvu vabalėliu, ropojančiu vytele. Meistro lūpos sukrutėjo, tik šįsyk balso beveik nepasigirdo, vien korėtų plaučių švogždesys:

Iš padangių, iš aukštųjų,
Atalėkė boružėlė...

Po trumpo atokvėpio senis vėl atgavo jėgas.

– Atsimeni, vabzdeli, kai vieną pavasarį pas mus viešėjo anas talentais apdovanotas jaunuolis, norėjęs tapti mano mokiniu? Jau tada jis rašė gana puikius eilėraščius. Tačiau pokalbio įkarštyje labai jau neatsargiai sušuko, jog pagaliau pajutęs skirtumą tarp savęs ir kunigo! Matyt, tai ir nulėmė mano atsisakymą atskleisti jam kai kurias savo amato paslaptis. Iš dalies jis, žinoma, teisus, nes kiekvienas žodžio meistras savo viduje privalo pajusti egzistuojant tą kunigo-poeto ribą, laiku sustoti ties ja, o kartais stumtelti ją į vieną ar kitą pusę. Kaip jis ten sakė? „Jei man tektų rinktis Dievą arba poeziją, aš pasirinkčiau poeziją, o kunigas, be abejo, Dievą." Čia visų svarbiausia – tasai naivus nuoširdumas, mat jisai, varvaklynis, rinktųsi poeziją... Visai kaip „Biesų" autorius, kuris dėl Kristaus būtų galėjęs atsisakyti netgi Tiesos. O gal iš tikrųjų suvokimas, jog privalu rinktis, nors iš dalies

atperka kaltę, palieka žmogų jau ne nuopuolyje, o kryžkelėje? Nes tai nėra banali nuodėmė, nuodėmė kaip atsisakymas bendradarbiauti su Aukščiausiąja Valia, o kraupokas šventojo ligonio stabtelėjimas, proto abejonė, drama...

Kretančia ranka Meistras prinešė prie lūpų stiklinę drungno vandens, nugėrė kelis gurkšnelius. Benešant atgal, stiklas išsprūdo iš rankų, vanduo pasiliejo ir beregint susigėrė į suskeldėjusią žemę.

– Vis dėlto, – nusišypsojo Meistras, – ano jaunuolio psichikos būsena buvo dar pernelyg kunigiška, kad tiktų poetui, o jo nusiteikimas – pernelyg poetiškas, kad sugebėtų padėti sielos kunigystei. Lengvos žaismės trūko, nuotolio. Be abejo, vabalėli, geriau, kad šis pasirinkimas apskritai neiškiltų. Kita vertus, negabus eiliuotojas ir negalės patirti panašaus pasirinkimo svaigulio ir saldžios skaudaties. Nes jis neturi ką padėti ant kitos svarstyklių lėkštės – pačios Kūrybos... Niekalą paaukoti nesunku, o štai parašius žodžius, sklidinus nuostabaus nektaro, tauraus skambesio, nežemiškos jėgos burtų ir pavojingo sirenų balso, – ne, tik tuomet ir gali iškilti tasai lemtingasis, o gal nelemtasis „arba – arba“. Ir jei šis pasirinkimas nėra vien rafinuoto proto grimasa, o apima visos žmogaus esybės apsisprendimą, tuomet jis pasidaro neapsakomai sunkus. Nes ką pasirinktum – vis tiek tai bus atsisakymas ir netektis, lydima tragiškos refleksijos. Rinksies tarnystę Dievui – prarasi praėjusį gyvenimą, kurį įprasmina maištingoji poezija; rinksies poeziją – prarasi būsimą gyvenimą, kurį dovanoja tikėjimas ir kantri vienuolystė. Ir atsimink, rausvoji vabzdele, tiktai teoriškai lengviau pasirinkti ateitį. Iš tikrųjų žmonės visados renkasi praeitį, mat su ja būna susiję daug tvirčiau, emocingiau. Atplėšti save nuo praeities – kur kas pavojingesnė ir daugiau skausmo suteikianti dvasios operacija nei atsiribojimas nuo ateities, kurios dar nebuvo, todėl ji atrodo esanti kaip ir niekieno,

juolab ne tavo. Tačiau abi operacijos palieka stipriau ar silpniau maudžiantį randą – prarastį, nuoskaudą...

Meistras vėlek nutilo. Šįsyk ilgam. Atrodė, jog jis jau išvis neprabils, niekad. Jo akys buvo įsmeigtos į juodataškį vabaliuką, tačiau vargu ar jį matė. Tik vakarėjant, kai didelė raudona saulė jau ruošėsi paliesti horizonto liniją, pavėsinėje vėl pasigirdo ramus Meistro balsas. Galėjai pamanyti, jog jis ir nebuvo nutilęs – pusdienio pauzė virto trumpa akimirka tarp dviejų žodžių.

– Ir vis dėlto tebus pagarbinta šventoji nuoskauda, turinti galios pavirsti sielą gludinančia kančia – ne pykčiu, o būtent kančia, mažoji mano raudonšone... Nes labai jau daug visokių mechanizmų šioj žemėj išrasta ir prigalvota, tačiau dar niekas nesumeistravo žadintuvo, kuris pažadintų žmogaus sielą.

O paskui, jau suvisam nutildamas, įsmeigęs pamažu stiklėjančias akis į tą didelę ir verpetuojančią raudoną saulę, silpstančiu paukščio balsu išgiedojo:

Atalėkė boružėlė,
Pakakojo širdelėm...

Apie intuicijos kolibrį ir niūrųjį epilogą

...Ir vieną gražią pavakarę tarytum nuvargęs kolibris į tavo sąmonę nusileido mintis: „Kodėl man duotas toks ilgas gyvenimas?“

Stulbinanti būsena, išgirdus savyje tuos naujai suskambėjusius „kodėl“ ir „toks ilgas“. Nuostabą ir buvimo skaudatį pajutai tame klausime-virptelėjime, kur susitiko ne tik tavo išplėstos akys, bet ir kažkieno, davusio ir kas akimirksnį visiems tebeduodančio gyvybę, pakanta bei kantrybė. Iš tiesų – kas turi tiek kantrybės neatsiimti iš tavęs šio gyvenimo, nors tu vis dar neišmanai, ką su juo veikti?!

Nuostaba buvo tavo, kantrybė – Jo, skaudatis tarsi abiejų... O gal Jo kantrybė per judviejų skaudatį įsikūnijo tavo nuostaboje, kuri trumpam suvibravo sąmonėje, o vėliau virto gana paprastu, gal net tiesmuku klausimu. Bet jei pajutai esant tą kantrybę, vadinas, čia pat turi būti ir Jo pasitikėjimas. Pasitikėjimas ne kažkuo, o būtent tavimi.

Palengva pradedi prisiminti, kad tokių mažų stebuklų, vos ne vos juntamų virpesių esi patyręs ir anksčiau, tik nekreipdavai į juos dėmesio, kaipmat užmiršdavai, netyrinėdavai, neįstengdavai (o ir nesistengdavai) prakalbinti, palikdavai juos grimzti pasąmonės liūnan...

Tai ne kalbos sfera. Ne jutimų, ne emocijų, ne logikos. Greičiau egzistencinės intuicijos. Sukauptyje nurimusioje sąmonėje iš kaži kur atsklidę silpnučiai signalai sustiprėja, tampa neabejotini, įsakmūs, tiksliai ir energingai kreipiantys dėmesį viena linkme. Vidinio tylesio valandėlėmis paaiškėja, jog intuicijos signalai yra realesni už visus kitus sąmonės ratilus bei bangavimus, kurie daug ką užgožia. Vien sąmo-

nės rimtyje, koncentracijoje tie kasdienybės signalai nuslopsta, susigeria į visa susiurbiančią tylos kempinę, ir tuomet vidiniu žvilgsniu išvysti vienui vieną žydrą intuicijos signalo švieselę, atsklidusią iš Tikro, Realaus ir Nesunaikinamo. Tokiomis valandėlėmis poetas su švelniu virpuliu krūtinėje išdrįsta kreiptis: „Tu, kaimyne Dieve...“ (R. M. Rilke). Tame ramiame amžinatvės plyksnyje pamažu pradedi suvokti, kad stiprūs kūno ir įprastinės aplinkos signalai – mintys, kvapai, vaizdai, pojūčiai, žodžiai, aistros, judesiai, tikslai – vieną dieną ims ir pradings, o tasai vos girdimas, silpnutėlis, niekieno lyg ir neginamas, pasaulio šurmuly stipresniųjų dažnai nustelbiamas intuicijos signalas neišnyks niekados!

Jis amžinas. Jis To, Kuris Yra, ryšys su tavimi. Gal tiksliau – su tąja tavo dalele, kuri negimė ir kurios neužgesins nė viena mirtis. Jis – didžioji Paslaptis, aukštoji Vibracija, Pradžia, kuriai vardą žmonės suteikia priklausomai nuo to, kokia religine-kultūrine-filosofine sistema vadovaujasi savo mintijimuose ir gyvensenoje. Tačiau vardai ir ištartys po teisybei yra antraeilis dalykas. Antraeilis tam, kuris dvasinės praktikos metu patyrė, jog čia svarbu pats signalas, jo krūvis, pamoka, žinia, kurią jis neša, o podraug ir paprasčiausiai džiugus pojūtis, kad jis tiesiog yra. Pavadinimas, apibrėžtis, sąvoka iškils į pirmą vietą tada, kai bandysime tai paaiškinti kitiems, t. y. kai intuicinis signalas privalės virsti sakiniu, kalbos struktūra, loginiu voratinkliu. Štai tada ir prasidės visos painiavos: kalbos pinklės, psichologinės kovos, frustracijos, mutacijos bei sumaištys.

Iš šio šaltinio kyla ir žmonijos nesusikalbėjimo didžiosios bėdos (nesugebame racionaliai, visiems prieinamai To apsakyti), ir genialioji Žemės poezija, kuri vienintelė Tai perteikia, nors ir ne atviru tekstu, o subtiliomis poetinėmis priemonėmis: intonacija, pauze, fonetika, ritmine struktūra, žodžio reikšme, žaisme, aliuzija, metafora, bereikšmiškumu...

Gal todėl kiekviena religija turi neabejotinus savo autoritetus, kurių likusi žmonijos dalis gali ir nepripažinti, tačiau net skirtingiausių tikėjimų poezijos genijus pripažįsta bemaž visas pasaulis – nuo Homero iki Dante's, nuo Bashō iki Chajamo, nuo Donelaičio iki Tao Juan mingo.

Bet grįžkime prie to nuvargusio kolibrio, prie vos krustelėjusios minties – kodėl man duotas toks ilgas gyvenimas? Be daugelio išganingų prasmių, mažasis paukštukas ant savo sparno gali atnešti ir tokią: „Tu neužmirštas. Vis dar jauti keistą ilgesį žvelgdamas į žvaigždėtą dangų, uosdamas vėjo kvapą, mąstydamas apie sutaptį su viskuo, kas egzistuoja, bet ar sugebi matyti, klausytis, save ištylėti, ar moki laukti? Ar pabandei nors sykį sukauptai priimti vienovės signalus, kurie siunčiami tokio stiprumo, kokio nusipelnei – vos vos juntami, atvibravę lyg tarp kitko, laistant veją, ginčijantis, uždarbiaujant... Tu neužmirštas, tačiau ar pats dar atsimeni, kokios prigimties šie signalai, jei išsiugdei vien tuos įpročius, kurie išvis nesugeba išgirsti subtilesnių virpesių?"

Neužmirštas... Ar gali būti viltingesnė Naujiena, džiugesnė Žinia klystkelių purvais maknojančiam, „pro ašaras kelio nematančiam"? Ar gali dar subtiliau virptelėti kolibrio sparnelis, kuris ant savo galiuko tą Žinią atnešė? Jei jis virpteltų dar subtiliau, dar nesugaunamiau, to judesio aš jau suvis nepastebėčiau, neišgirsčiau, nepatirčiau. Tačiau netgi tada kažkuri mano dalelė žinotų, suprastų, atsimintų, kad intuicijos bangos perskrodžia kiaurai visus ir visados. Tik jos siunčiamos tokio stiprumo, kokio žmogus nusipelno. Nusipelno ne primityviąja prasme, o kažkokia kita, gelmeniškesne, kai sąmoningi, racionaliai atsekami nuopelnai, matyt, nėra patys svarbiausi, o kai kurie gal net kenksmingi. Nusipelnyti – tai ne tik susitelkusiojo gebėjimas priimti intuicinius signalus, bet ir suteikta malonė išskirti juos iš kitų,

iš pašalinių, išskaidrinti ir paversti suvokiama kalba, ženklų sistema, turinčia gyvą ryšį su signalo Šaltiniu, sykiu ir galimybė pasiųsti jį kiton sąmonėn ar tiesiog – toliau: „Gal išgirs kas, gal žodį ar kriauklę prie lūpų pakels ir užgros Tavo iškilmių dainą, atsukęs mums nugarą – tolin“. Tai ir būtų gebėjimas subtilią vibraciją paversti Žinia, teisėtu erdvėlaikio gyventoju – tuo, kas įsikuria beribiuose sąmonės soduose, o ne švysteli joje kaip liepsnojanti kolibrio kibirkštėlė ir apanglėjusiu, užšifruotu pavidalu nugrimzta pasąmonės liūnuosna.

Nes kai tasai kolibris nugrimzta, žmogus tampa užmaršties įkaitu. Jis netenka ryšio su Visata, su visa esatim, su Kūrėju ir kūrinija. Jo sielos šviesa tarsi priblėsta, jo pasaulį ima valdyti ne Sąmonė, o kuri nors despotizmu užsikrėtusi jos dalis. Tuomet įmanomas ir niūrusis šio teksto epilogas, tarkim, toks: laksto po dangų angelai, apsivilkę odinėmis striukėmis, laksto įkaušę, įniršę, susmirdę, mosuoja parabeliais vieni kitų panosėse, rodo špygomis apačion į Žemę ir šaukia:

– Nėra, nėra ten jokio žmogaus!

Apie asilaitį akimirksnių dulkėse

Štai tavo karalius atvyksta sėdėdamas ant asilaičio!
JN 12, 15

Kodėl mes, pajutę virpant, tarkim, savo šnervių galiukus, galime ištarti: aš uodžiu, kvėpuoju; ir kodėl, išvydę upelį, nė vienas rimtai neištarsime: aš teku?

Arba: jeigu sąmonė apie šnervių galiukus, odą ar nagą sako „aš", tai kodėl ji negali to paties tvirtinti ir apie upę, žvaigždę, vasarą, asilaitį ar kitą žmogų?

O jei gali?

Tą savaitę oras Nidoje buvo tartum rojuje. Paskutinį vakarą prieš išvykdami nuėjome su dukra prie jūros palydėti saulės. Apytuštėje pajūrio kavinaitėje išgėriau butelį šalto alaus, o kai nusprendėme, kad saulė jau netoli horizonto, nusileidome mediniais laiptukais prie jūros. Smėlis buvo atvėsęs, paraudusia oda vaikščiojo lengvo šiurpo šuorai. Paplūdimys kone tuščias, tik keletas žmonių, tokių kaip ir mes, ramiai laukė saulės laidos. Bet jos po teisybei ir neišvydome – mat saulė nugrimzdo ne už horizonto, o paniro į pahorizončio debesis, kurį laiką buvo net neaišku – nusileido ji ar dar ne?

Kopos pašlaitėje atsisėdau ant plataus ir aukšto suoliuko, duktė viena sau rinko paplokščius jūros akmenėlius. Ir štai tą valandėlę aš vėl patyriau manin srūvantį buvimą, kažkada prarastą vienovės pojūtį, sielos pilnatvę, neapsakomą egzistencijos stebuklą. Ramus, šiek tiek perštinčia oda, truputėlį nuvargęs sėdėjau vėstančiam paplūdimy, man niekur nereikėjo skubėti, apie ką nors įtemptai galvoti, spręsti, ieš-

koti išeities, o mano mergytė – dvylikametė grakšti ilgakojė, kol kas neužnuodyto proto, nesugniuždytos širdies paauglukė – rūpestingai rinko įvairiaspalvius jūros riedulėlius. Tų akimirkų mudviem galėjo pavydėti ne vienas pasaulio galiūnas, dykumų šeichas, amžinas dangoraižių skubėtojas. Gal netgi aš pats.

Mes buvome vienas kitam neįkyriai, bet neabejotinai reikalingi, jautėme vienas kitą per nuotolį, mylėjom, nors to jausmo nereikėjo kaip nors priminti, prikišamai parodyti; tai buvo aišku be žodžių, be viešų pareiškimų, aišku iš violetinių akmenukų, iš įdegusių kelių, iš mano romaus žiūrėjimo į gęstančius debesis, iš melodingo vandens teliūskavimo, netgi iš jaunų vokiečių porelės, kuri paprašė nufotografuoti juodu jūros fone.

Mano siela buvo mylinti, nurimus, esanti. Sklidina giliosios atminties, labai daug žinanti. Taip, tomis akimirkomis – labai daug, kone viską. Nes tai buvo vienovės metas su viskuo, kas yra ir ko gal nėra. Sandora su Aukščiausiąja Valia ir tarsi veidrodis ramios sąmonės santarvė su jūra, su artimu, su visu savo gyvenimu, su nedrąsiai virš galvos suvirpėjusia pirmąja žvaigždike ir juokingai iš visų galių plieskiančiu papūstžandžiu švyturiu. Aš buvau. Mano siela plytėjo išsiskleidusi ir tyliai mylinti.

Paskui mes įmetėm jūron kelias monetas. Sugalvojom po slaptą norą ir įmetėm. O gal ne dėl to noro įmetėm, gal todėl, kad sugrįžtume?

Beje, slaptasis mano noras ir buvo – kada nors grįžti. Čia, į Edeną.

(Toks nukrypimas lyg ir į šalį. Eilėraštis „Sesuo“:

– ko drėgnom akim palydi mano meile
krykščiančių mergų atstumtą girtą kvailį?

– aš valdove ašarom palaisčiau
kelią broliui tolstančiam ant asilaičio

Vienas mano bičiulis iškart pasakė, kad čia kalbama apie girtą Kristų. Truputėlį sutrikau, tik vėliau man toptelėjo, jog „karalius atvyksta sėdėdamas ant asilaičio".)

Kitą dieną, prapliupus lietui, patogiai snūduriuojant minkštame autobuse, vežančiame mus iš Kuršių nerijos, sąmonėje labai ryškiai iškilo Jono Meko filmas „Rojus dar neprarastas", matytas seniai, gal prieš penketą metų. Atsimenu, iš pradžių nepaprastai šokiravo, stačiai erzino tasai kadrų trūkčiojimas, virpanti, sykiais net šokčiojanti kamera, tarsi ji būtų buvusi apie kino meną nieko neišmanančio mėgėjo rankose. Tos nerišlių vaizdų šukės, specialus trukdymas įsižiūrėti į atskiras detales, veidus, įvykių užuomazgas, tas montažinis spalvinis chaosas, minties neišbaigtumas, dievaži, iš pradžių netgi erzino. Tik vėliau pradėjau suvokti, kodėl taip daroma. J. Mekas taip elgėsi anaiptol ne iš diletantiškumo, o priešingai – kad puikiai išmanė savo amatą, be to, buvo išsaugojęs vaikiškai naivią, vis dar ieškančią, keliaujančią sielą. Tas trūkčiojimas, tas demonstratyvus „mėgėjiškumas" ir buvo didysis banginis, ant kurio laikėsi techninė juostos pusė, pati raiška. Tačiau dar nuostabiau buvo kitkas – suvokimas, kad svarbiausieji, gražiausieji, švenčiausieji dalykai mums ir duoti tokiais trūkčiojimais, neišbaigtais pavidalais: nemąstomais dabarties motyvais, sapno nuoplaišomis, intuicijos plyksniais, neartikuliuotais garsais, paskiromis, konkrečių kontūrų dar neturinčiomis detalėmis, mirksniui iškylančiomis lyg iš nebūties, lyg iš atminties – nesvarbu, ar ji siektų paliktą tėviškę, ar asilaičio voliojimąsi šiltose kelio (vienuolyno kiemo?) dulkėse, ar dukrelės šokį, pasivaikščiojimą Niujorko gat-

vėmis, milžiniškus snaigių kąsnius, kažkada girdėtą dainą, iš kurios atmintyje likęs tik vienas posmelis...

Tasai graudus, neįgyvendinamas noras nė kiek nepameluoti, nerestauruoti, nepratęsti, neapkarstyti reikšmėmis, prasmėmis, simboliais ar kitomis mentalinėmis puošmenomis, o palikti viską taip, kaip tai išnyra iš kažkokios skylės, tiesiog iš oro, iš atminties – ir buvo didysis ir nepakartojamas filmo dorumas, jo tiesa, tikroviškumas. Juk pirmą pasitaikiusią detalę J. Mekas galėjo paversti apibendrinimu, daugiaklodžiu simboliu, galėjo ir kur kas „protingiau" pakalbėti už kadro, tačiau jis to nepadarė, susilaikė. Ir susilaikymas šiuokart iš tikrųjų virto dorybe. Neabejojai, kad tai, kas rodoma, autoriui yra be galo brangu, nors, kita vertus, ir visai nereikšminga, tokių „brangenybių" kiekvienas iš mūsų perdien galime prisirinkti tiek, kad nepakelsime. Bet mes jų nerenkame, apeiname kaip šlamštą, mat mus traukia visai kitoniški daiktai, kitos formos – išbaigtos, protingųjų nušlifuotos, nugludintos, puikiausiai išsitenkančios visiems pažįstamame kontekste, paverstos blizgia preke, kuri jau neturi ryšio nei su laukine mūsų praeitimi, nei su nenuspėjama ateitimi. Mes nekantriai ieškome to, kas įtikinamai sumeluota, įmantriai suvyniota, apeiname tai, kas tikra vien todėl, kad neišbaigta, nesureikšminta, pradmeniškai nuoga.

Pradmeniškai nuoga – kaip žmogus prieš pirmąją nuodėmę.

Nesureikšminta – kaip bet kuris būties pavidalas, menkiausias tvarinys ką tik sukurtuose Edeno soduose, kur viešpatauja neišardoma visa ko vienovė, nors tuo pat metu kiekvienas buželis, šapas, akimirksnio dulkė virpa, švyti, ropoja paskirai, tarsi kas sau...

Mums, šią patirtį jau primiršusiems, kasdieniškos mažų džiaugsmų akimirkos dažniausiai lieka nebylios, prarastos, o J. Mekui – tam naiviam stebukladariui, ausylam klausyto-

jui – ne. Todėl jis ir turi teisę nesimaivydamas ištarti: „Rojus dar neprarastas“. Nedaug kas į šią ištartį pasuks galvą, dar mažiau ja įtikės. Bet kas įtikės, tasai nors trumpam, nors saulei leidžiantis – kaip koks evangelinis asilaitis arba liūdnaakis Mafinas iš vaikystės knygos – žvelgs į nurimusią vakaro jūrą, – taigi tasai nors trumpą akimirksnį patirs, mažom naiviom smegenėlėm suvoks ir didžiai nustebs, jog jis ligi šiol niekur neišvarytas, ir iš niekur! O ypač iš Rojaus, kuris yra dabar ir čia, ir kasdien, ir visur, ir per amžių amžius, ir tai yra tikra.

Apie piramidę ir gražiąją mirtį

Tai ne mirtis, o sielos pagrobimas.
P. FLORENSKIJ

Apsidairai vieną rytą aplinkui – ogi tu jau užmūrytas. Džeržgiantys garsai, ryškių spalvų šėlsmas, gyvenimų išnaros, frazės, tušti kultūros ženklai, pornografinis stilius, triukšmingi bankrotai, vienadieniai klipai – tempas, tempas!.. Visa tai ir daug kitų nežmoniško sunkumo luitų prislegia tave iš visų pusių, naikina subtiliąsias pajautas, siaurina emocijų skalę, priverčia reaguoti vien į pačius stipriausius dirgiklius, tapti nejautriu dar tik ryškėjančioms minčių formoms, nuojautai, aukštosioms vibracijoms.

Visi mes esame panašūs į užmūrytą, nors kažkodėl dar gyvą mumiją – aklinos piramidės gyventoją. Taip, tai dar ne mirtis, tai primena sielos pagrobimą, ir vis dėlto...

Vis dėlto kiekviena piramidė turi tris trikampes sienas, vadinas, turi bent jau tris išeitis: sapną, dvasios Proregį ir mirtį. Kai kas ir piramidės pagrindą vadina siena, tačiau daugiau patyrusieji perspėja, kad ji nėra išeitis, kad pro ją tik įsmunkama – į požemius, kur karaliauja nelaimingi šventieji ligoniai. Nes tai ne trikampio akis, nukreipta į dangų, o aklas masyvus akmens luitas, kurį pakėlus žvelgiama tik žemyn – į baisatį, į nesuvaldomą pavidalų šėlsmą, į gyvybę draskančias jėgas, į siaubingą karminį slėgį.

Taigi vienas piramidės trikampis – mirtis. Gražioji mirtis. Nuojauta apie šią angą suverpetavo, perskaičius laiško romiečiams žodžius: „Mirę nuodėmei". Taip mirštama konkrečiam žmogui, vietai, poelgiui, aistrai, įpročiui... Neįprasta

mirtis, dalinė. Tarsi elementariu pavyzdėliu patvirtinanti šalimais esant lyg ir kokius paralelinius pasaulius, atėjusius iš fantastikos knygų, tik gana lengvai suvokiamus, telpančius į tą patį erdvėlaikį.

Žmogus miršta, ištirpsta, išnyksta. Nors iš tikrųjų jis būva, alsuoja, mąsto... Tačiau kam nors jo jau nėra, absoliučiai nėra. Tam, kas spinduliavo į jį juodumą, susierzinimą, pyktį, kas atitraukdavo jį nuo vidinės angos, pro kurią išvystama. Tai sielą gludinanti, žmogų atverianti mirtis. Gražioji. Ji nuspalvina pasaulį dar subtilesniais, dar žaismingesniais atspalviais ir sykiu grąžina mūsų suvienytai sąmonei saiko pojūtį. O juk saikingas malonumas, anot vieno keliauninko – dvigubas malonumas.

Visa bėda, kad žmogus nemoka mirti. Reikia mokytis, repetuoti mirtį. Gyventi taip, tarsi atsakingai ir kruopščiai ruoštumeis išeities akimirkai. Bet ruoštumeis ne todėl, kad gyvenimas būtų skirtas mirčiai, o priešingai – kad mirtis, tarsi kokia įstabios formos vaza, būtų skirta natūraliai gyvenimo sklaidai ir pilnačiai, jo aromatui.

Taip, tai gražioji mirtis.

Trumpam atsigręžkime ir į kitą piramidės sieną, į simbolinę trikampio akį – į dvasios Proregį. Retam ši akis atsiveria. Priežasčių tam begalės, tačiau intelektualai dažniausiai lieka akli dėl savo vienpusiškumo, dėl baimės patirti nesėkmę, pralaimėti ir iš to kylančio besaikio intelekto aukštinimo, tiesiog fetišavimo, tikintis, jog jis – šitaip pamalonintas! – pavers juos lyderiais, atradėjais, šedevrų autoriais... Tuomet netgi genialios minties švystelėjimas tampa tik vienu iš gudriausių proto savigynos būdų. Ir šis paskutinysis bastionas beveik visuomet sėkmingai pastoja kelią dvasios Proregiui, kuris akimoju demaskuotų painių silogizmų nepelnytai išpūstą intelekto vienvaldystę ir svarbą. Taip pasi-

tenkinama dalele – švystelėjusia mintimi, toliau nežengiama. Todėl tiek daug protingų ir tiek mažai iš vidaus švytinčių žodžių; todėl aplink apstu pasipūtusių, surauktakakčių, savin suropojusių „kūrėjų“ ir tik vienas kitas ramus buvėjas, kuris tvirtai stovi ant žemės, tačiau tuo pat metu yra bent „du colius“ virš jos pakilęs.

Bet jeigu dvasios Proregio akis užmerkta, užakusi ar savanaudiško gudrumo taukais aptekusi, žmogui dar lieka trečias gyvenimo piramidės trikampis – sapnas. Kad ir šis: grįžti naktį tuščiomis miesto gatvėmis, o prieš tave neatsigręždama žingsniuoja mergina, dar visai mergaitė. Jos eigastis primena grynaveislio, tik dar jauno ir netikusio šunelio judesius, bet sykiu toji eigastis kupina skaudžiai ilgesingos elegancijos, tiksliau – jos galimybės. Eini nejaukiai aidinčiomis gatvėmis, eini ilgai ilgai ir, kai prisiartini prie savo namų, pamatai, kad toji mergina rakina tavo buto duris, praveria jas ir be garso įplaukia vidun. Sustoji nustėręs, nes toji būtybė keistai nereali, ji primena tau kažką be galo trokštamą, švelniai išpildantį slapčiausius tavo norus, tačiau klastingą, gal net nuožmiai svetimą.

Ir tu nedrįsti įžengti į savo namus, pasuki atgal klaidžioti nejaukiais miesto akligatviais. Paskui nubundi ir gerą valandą, likusią iki brėkšmos, jau neužmiegi, plūduriuoji ant realybės-sapno ribos, snūduriuoji migloto rytmečio valtelėje, tartum būtumei įvyniotas į kažin kokį švelnų nerimą, į protingą, gyvą kultūringos esybės nerimą, kuris tik atsikėlus virsta aštresniu, spengiančiu, verčiančiu nepasitikėti savimi. Toks nerimas dažniausiai lydi gana ramią mintį apie savižudybę, nors jai dar nepriklauso.

Jauti – tai mirtis perėjo tau kelią.

Tik šįkart nesi tikras – ar išties gražioji mirtis.

Ir dar.

Galbūt negalima provokuoti mirties Galbūt
mirtis yra kerštinga

Tai eilutės iš Antano A. Jonyno eilėraščio, skirto tragiškai žuvusiam Vaidotui Dauniui. Paskutiniai išspausdinti Vaidoto žodžiai buvo apie mirtį. Daugelį tai sukrėtė. Minėtame eilėraštyje Antanas A. atsiduso: „Mirtis yra nelaiminga". (O serbų poetas Srba Džerdževičius kadaise lyg ir lengvabūdiškai rašė: „Gražioji mano mirtie". *Eu-thanasia?*)

O gal iš tiesų mirtis – tarsi kokia žemiška būtybė – kartais būna nelaiminga? (Bet graži?)

Taigi.

Tik geriau nedaryti jokių išvadų.

Apie ribas

Kadaise „Komentaruose“ rašiau: „Nors kartą gyvenime žmogus privalo šį tą padaryti iki galo“.

Ir jaučiausi teisus.

Po kiek laiko perskaičiau E. Canetti mintį: „Niekada neverta brautis iki galo. Kiek daug pakeliui įdomaus!“

Ir jis, esu tikras, buvo lygiai taip pat teisus.

Mes abu pažymėjom tuometines savo buvimo ribas. Konkretaus laiko, sielos peizažo, kelio lanksto, medžioklės, savo provincijos ribas. Šitai mėgsta daryti bemaž kiekvienas rašytojas.

O ir apskritai visas gyvenimas – vien ribos, jų žaižaravimas, mirgesys, margaraščiai audiniai, vėjo ir voro tinklai. Vienos žymi nujaučiamo proceso pradžią, kitos – savo galimybes ir energiją jau išeikvojusio vyksmo baigtį; nuo vos įžvelgiamų dvasios įbrėžų prasideda lemtingieji apsisprendimai ir košmariški nuosmukiai, jos atskiria daiktą nuo jo atspindžio ar šešėlio, alsavimą nuo gargimo, gašlų stenėjimą nuo meilės aimanos, įkvėpimą nuo mirties atodūsio. Ištrūkti iš šio ribų voratinklio – tai arba susitraukti iki garstyčios grūdo, virsti mažąja begalybe, arba priešingai – tapti tuo, be ko apskritai nieko nėra, didžiąja begalybe, kuri tartum kokia juodoji skylė viską be atrankos susiurbia savin. Tai išties panašu į tobulą Nieką, o jis, anot kai kurių filosofų, yra metafizinio siaubo esmė. Tačiau be šio Nieko akimirkų, be transcendentinio judesio, be meditacijos „stereovaizdo“ mes ir liksime užverti, vienplokščiai, pakliūsime į lėkšto gyvenimo pinkles, imsime irzliai spurdėti, zyzti dulkėtame kasdienybės voratinklyje, o netrukus pajusime – štai tikrasis siaubas! – į mūsų ląsteles besismelkiančius voro čiulptuvėlius, voro, kurio vardas...

Beje, koks to voro vardas?

Senovės Kinijoje buvo paplitęs toks dvasinio tobulėjimo vaizdinys: tamsiam, apatiškam, primityviam žmogui kalnas yra tiktai kalnas, vanduo tik vanduo, vėjas tik vėjas. Jie skirtingi, neturi nė vieno bendro taškelio, tarsi iš įvairių pasaulių. Ėmęs gilintis į save ir aplinką, pradėjęs pamažu artėti didžiosios begalybės link, žmogus netikėtai pastebi, kad kalnas yra visai ne kalnas, vanduo ne vanduo, vėjas ne vėjas. Juos skyrusios ribos susilieja, išvystama, kad visi daiktai suverti ant vieno siūlo, ir tik tas siūlas atrodo esąs visų svarbiausias, pati sąrangos esmė! Tačiau tai tik pusiaukelė. Einant dar toliau, dar kantriau gilinantis į būties paslaptis, pagaliau pamatoma, kad kalnas vėl tiktai kalnas, vanduo tik vanduo, vėjas tik vėjas. Be abejo, juos vienijantis (ne niveliuojantis) principas išlieka, tačiau lyg iš naujo atsiveria kiekvieno daikto unikalumas: kaip nuostabiai, kaip pradmeniškai, kaip fenomenaliai jie skiriasi!

Taip priartėjama prie esminių (paprasčiausių?) pasaulio sąrangos elementų, prie nujaučiamo pamato, prie dvasinės aprėpties būsenų, kurias nuo iškraipymų saugo ir jų slaptumą užtikrina tai, kad jos nepriklauso nei erdvėlaikiui, nei nuo erdvėlaikio. Tai tylos, didžių pajautų, kosminės energetikos zona. Tačiau žmogus – nekantri būtybė, todėl anksčiau ar vėliau visa tai išduoda – pabando apsakyti tą patirtį žodžiais, išreikšti kalba, kuri gyva tik todėl, kad kaip privalomą sąlygą priėmė erdvės ir laiko dimensijas, dėsnius ir, kas be ko, iltis. Be šios sąlygos jokia kalba nei kiti mūsų riboženkliai yra paprasčiausiai neįmanomi. Todėl veik visados, kalbėdami apie didžiąsias būties paslaptis, patenkame aklavietėn: vieną iš realybės aspektų stengiamės įžiūrėti tomis akimis, kurios yra absoliučiai nepritaikytos įžvelgti tą aspektą, jos yra aklos jo spalvoms ir pavidalams, jo šviesai. Kurmių pastangos. Šioms pastangoms tiktų ir kitas palyginimas. Tarkim, mums pasisekė, akimoju išvydome pasaulių

Valdovo veidą – ir čia pat puolėme kalti jo atvaizdą ore. Netruko atsirasti ir ekstaziškai šūkaliojančių, jog jie iš tikrųjų regi tą neegzistuojančią skulptūrą! O juk šalimais darbuojasi ir tie, kurie tvirčiausiam granite kala Valdovo profilį, nors jo net akies krašteliu nė karto nėra regėję! Bet šie „skulptoriai" visiškai nerizikuoja, mat tarp jų nėra mačiusiojo, kuris patvirtintų kūrinio autentiškumą. O jeigu netyčia atsiranda matęs ir protestuojąs, jis tuoj nutildomas gudragalvišku klausimu: kokie to veido bruožai? Papasakok! Ir vargas kiekvienam užkibusiam ant šio sukto kabliuko. Nes labai nesunku gelmeniškąją, erdvėlaikiui nepriklausančią sąmonės patirtį apversti aukštyn kojom, o patį pasakotoją paversti trečiuoju broliu, pajuokos vertu buvėjėliu. Paskui jau galima užsodinti jį atbulą ant biblinio asilaičio ir linksmai sušerti gyvuliui delnu per pasturgalį – keliauk sau sveikas! O jeigu nekeliauja – tokį ne nuodėmė jau ir „pagydyti" artimiausiame beprotnamyje.

Taip buvo ir taip bus. Nes viskas iš meilės.

Neseniai kilo noras, jaučiant R. Barthes'o siūlomą teksto malonumą, aristokratiškai neskubriai skaityti knygą, kuri vadintųsi „Ribos". RIBOS. Apie potyrius, mintis, būsenas ir klausimus žmogaus, kuris nusileido iš menamų aukštybių, intelekto abstrakcijų, nes ūmai visa savo esybe suvokė, kad braunasi, lipa, ropoja būtent šiuo, iš nesuskaičiuojamų ribų nuaustu gyvenimo voratinkliu, kuris, pasirodo, ir yra mūsų namai. Apie patį brovimąsi, amžiną pareigą (virtusią graudžiu vitaliniu instinktu) judėti, kol dar įmanoma judėti, kol nesi pavytas besočio voro.

Tik nežinau tokios knygos. Arba kone visos knygos vien apie tai. Bet... anaiptol ne apie tai. Nes reta jų turi neabejotiną vertikalę. O šiuo atveju nepaprastai svarbu, kad tokia knyga būtų parašyta šventai, tiesiog vaikiškai naiviai tikint amžinybe, beribiškumu, vientisos sielos misija, turint dar

neišblėsusią ar vėlei įgytą patirtį, kuri neleidžia abejoti, jog kai kuriuos amžinųjų dydžių kontūrus, vibracijas, „stereovaizdus“ įmanoma išvysti dar šiapus mirties vartų. O pavadinimas RIBOS būtų knygos raktas, jos įžeminimas, išmintingas žaibolaidis, kad dėl „dvasingumo“ pertekliaus nepradėtų tekėti žalsva seilė. Ir žingsnis paklusimo, nusižeminimo, kasdienio šerpetoto buvimo link, kur galima tvirtai ir ramiai ištarti: „Keletas bičiulių, nedaug, labai nedaug knygų ir šuo – štai ir viskas, ko reikia žmogui, kol jis turi pats save“ (Axel Munthe). Taigi kol jis turi pats save, kol šneka savo balsu. O žmogus žmogaus balsu geba šnekėti vien apie ribas.

Todėl nusižeminti, paklusti (dažnas, deja, tai priima kaip bejėgystę) – vadinas, grįžti iš abstrakčių konstrukcijų, iš fragmentų, sutapti su konkrečiu gyvenimu, kuriame mirga marga tavo akimirkos, tavo žmonės, daiktai, tavo bėdos ir šventės, irzlios minutės ir mielos smulkmenos. Trumpai tariant, suvokti, kad kalnas vėl yra kalnas. Kalnas iš naujo – ir niekas kitas.

Todėl ir RIBOS.

Mat tiktai ankstyvoje jaunystėje arba puikybės bacila užsikrėtęs žmogus ima įsivaizduoti, kad jo sąmonė (iš tikrųjų – vienas jos kraštelis, vadinamas intelektu) jau pasiekė beribiškumą, pasaulį be linijų, be rėžių, įskilų, be tvorų, t. y. neaptvertą = nesutvertą. Bet norėdamas juo pasigirti, tasai tuštuliukas vėl griebiasi linijų, rėžių, tvorų, iš jų dėlioja „beribį anapusių gamtovaizdį...“ Mat pamiršta (ir tai žmogiška), kad visa, kas išreikšta žodžiu, kitu simboliu ar sutartiniu ženklu, tėra ribų žaismas, mirgesys, plastesys, gal ir gražus, netgi didingas, bet vis dėlto šiapusių varpo gausmas. Suvokti šitai – vadinas, peržengti dar vieną itin svarbią sąmonės atverties ribą, pakilti/nusileisti į dar vieną jos lygmenį, kuriame jau įmanomas nusižeminimas, pirmoji sutapties pastanga, grynoji egzistencinė patirtis ir tikroji galybė, įgyjama tik tada,

kai iš tiesų nebijoma pralaimėti, pasijusti dulke, atsukti skriaudėjui kitą skruostą. O tai, matyt, ir yra pirminė paskata būti – t. y. eiti šiuo atsivėrusiu dvasios gamtovaizdžiu iki galo, tuo pat metu kas mirksnį suvokiant, kiek daug pakeliui įdomaus!

Šit – rašinio pradžioje minėtos dvi mintys, dvi idėjos, kurios vilkėjo tezės ir antitezės drabužėliais, šioje keleto puslapių kelionėje lyg ir susitaikė, susigiminiavo, neišsprendžiamų prieštarų tarp jų neliko. Arba jos pakely virto europiečio protu „suvokiama" hegeliškąja sinteze. Tebus taip. Teisus Canetti, skersai išilgai išvaikščiojęs „žmogaus provinciją". Teisus, regis, ir šių komentarų autorius. Nes dviejų buvėjų pokalbyje, gal netgi neakivaizdžiame, bet būtinai dorame ginče dažniausiai susikerta ne dvi priešingos tiesos, o vienos Tiesos dvi žodinės raiškos.

Septynių karolių vėrinys

1. Apie rytojaus baimę

Tai vis dažniau patiriamas jausmas, vienas iš negailestingiausiai mus plėšančių maitvanagių. Tačiau rytojaus baimė yra ne kas kita, kaip pats baisusis rytojus, atėjęs per anksti ir pagrobęs iš mūsų šiandieną, kurioje dar nėra nei pavojaus, nei negandos, nei katastrofiško stygiaus.

Bijoti rytojaus – vadinas, neturėti šiandienos.

O neturėti šiandienos – tai pamiršti, kad esi čia, kur esi, ir pasijusti esančiu tenai, kur tavęs nėra.

O pasijusti esančiu tenai, kur tavęs nėra – tai sudvejinti save, perskelti, netekti savęs vientiso ir nedalomo.

O netekti savęs vientiso ir nedalomo – tai pradėti jausti nuolatinę baimę dėl kiekvienos savo dalelės, baimę, kuri yra pats baisusis rytojus, atėjęs per anksti ir išstūmęs šiandieną.

Užburtas ratas. Geriau į jį nepakliūti. Juoba kad „kiekvienai dienai gana savo vargo“ (Mt 6, 34). Tad ar nevertėtų juo ir pasirūpinti?

2. Apie kančią

Bet galbūt egzistuoja ir toks kančios išgyvenimo būdas: ne klykiantis, ne pasišventėliškas, ne stoiškai suvokiantis Sizifo skirtį, o pats paprasčiausias: kentėti – tas pat, kas kvėpuoti, jokia bausmė nei nuopelnas.

3. Apie savigraužą

Žmogus, kurio veidan įšoko rami buvėjo šypsena, beveik niekados nesigraužia padaręs ką nors ne taip. Tik jo vidus švyti ne todėl, kad jis nesigraužia, veikiau jis nesigraužia todėl, kad jo vidus palaimingai švyti.

Šią retą sielos būseną vienas geros nuotaikos senukas apibūdino glaustai ir liaudiškai paprastai:

– Gyveni – ir būk patenkintas. Bet ne kaip šikinyko musė!

4. Apie tobulėjimo pakopėles

Ankstyvoje jaunystėje žmogui atrodo, kad jo laimė priklauso nuo išorės, nuo kitų malonės; būtent išorė, anot jo, suteikia jam laimę arba atima ją.

Įžengęs į dvasinio tobulėjimo kelią, žmogus nustemba, kad laimė priklauso tik nuo jo paties, nuo vidinių turtų, kuriuos vien jis gali atrasti, padovanoti sau arba laikyti slaptybėje.

Pasiekęs dar aukštesnę sąmonės sklaidos pakopą, žmogus vėl pastebi, kad laimė priklauso ne tik nuo vidaus lobių, bet ir nuo išorės pasaulio. Tačiau jau ne taip nei pradiniame etape, kai jis laukė, jog laimę jam suteiktų aplinka. Dabar jam kur kas didesnę laimę teikia kitų sugebėjimas deramai priimti tuos turtus, tą dvasios patirtį, kurią išmintingas buvėjas sugebėjo iškelti iš savo gelmių.

Tik tada ir pradedama suprasti, kad negauti – ne tokia didelė bėda, kokia yra neturėti kam atiduoti.

5. Apie Dievo beždžionę

Diabolus simius Dei, sakydavo Viduramžiais. Šėtonas – Dievo beždžionė. Pridurčiau: ir žmogaus prievaizdas. Kuris perlieja mus rimbu, kai atsisakome bendradarbiauti su Dievu, nutariame pasimuliuoti, patinginiauti Pasaulio Šventovės statyboje. Galų gale tokios šėtono pareigos, jis dirba jam patikėtą darbą. Savo galva, savo metodais, savo teritorijoje. Kaip jis ten sako Faustui? *Aš esu...*

Dalelė tos jėgos,
Kuri, visiems be atvangos
Darydama tik gera, bloga linki.

Kita vertus, šėtono santykis su Dievu savo tragizmu primena Judo santykį su Kristumi. Nes ir šėtonas, ir Judas, turėdami juodų užmačių, galop dalyvauja realizuojant Kūrėjo planą. Beje, tikrasis tragizmas išryškėja tik tuo atveju, jei abi šios jėgos savo baisiuosius darbus daro turėdamos skaidrią sąmonę, puikiai suvokdamos esančios Dievo tarnai, o ne jam lygūs partneriai.

Vadinas, jei Judas išdavė Mokytoją sąmoningai, gerai suprasdamas, ką daro, gal net būdamas tikras, kad Jėzus jį, kaip ypatingąją užduotį vykdantį mylimiausią mokinį, slapta laimina šiam poelgiui („Kad išsipildytų Rašto pranašystė"), tuomet Judas yra pati tragiškiausia figūra visoje žmonijos istorijoje. O ir įžvalgiausia, sklidina nepaprasto krikščioniško nuolankumo bei tikėjimo figūra, nes rūpinosi ne žemiškuoju savo įvaizdžiu ir likimu, o tuo, kas prisakyta – dvasine misija, skirtimi.

6. Apie auką

Retsykiais atrodo taip: pasaulis egzistuoja vien todėl, kad jame yra auka. Kad tai šen, tai ten žmogus visąlaik ką nors aukoja arba aukojasi. Jei šis procesas nutrūktų – pasaulis išnyktų. Tą pat mirksnį. Gal griūtų su baisiausiais trenksmais – kaip šv. Jono pranašystėj, o gal paprasčiausiai akimoju tykiai pranyktų, neliktų nei kam skaudėti, nei kam atsiminti jį buvus.

Auka yra tai, kas verta nuolat kuriančiojo Žvilgsnio. Nes egzistuoja vien tie dalykai, į kuriuos Pažvelgiama. Kol yra nors vienas, kuris aukojasi, Žvilgsnis bus nukreiptas į mūsų pasaulį, tvers jį, maitins. Kai besiaukojančiojo neliks, Žvilgsnis nusisuks, pasaulis pradings. Nebus nei kam, nei iš ko kurti mūsų erdvę ir laiką.

Auka – tai, kas verta Žvilgsnio.

Arba: auka ir yra pats Žvilgsnis.

7. Apie meditacijos stebuklą

Kuo giliau, sukaupčiau, vientisiau imi mąstyti savo sąmonę, tuo akivaizdžiau atsiduri priešais neįsivaizduojama: pradedi visiškai nenutuokti, neatskirti, neatsiminti, jausmais nei juslėm, nei mintimis neapčiuopti, kur ir kas yra tasai, kuris geba mąstyti savo sąmonę!

Apie mėnulio šviesą

Sąveika.
Ji palies vien didįjį kojos pirštą.
„PERMAINŲ KNYGA“;
31 HEGZAGRAMA – SIAN

– „Mėnulio šviesa“?

– O kodėl ne?

– Atsipeikėk! Toks rinkinio pavadinimas – banalumo viršūnė!

Linksmų, jaunatviškai kategoriškų studentų būrelis. Gin-čijas, mostaguoja rankomis. Paskui, tartum vienas iš jų, tipena nusmurgęs benamis šunėkas.

Jiems nutolus, nelauktai sąmonėj sušlama senas ir slaptingas kinų penkiaeilis:

Miegojau, ir sapnavos man,
Kad aš, tyloj išgirdęs varpo dūžį,
Iš miego nubudau ir žvelgdamas,
Kaip supas mėnuo ant vandens,
Stebiu bekūnį daiktą.

Kodėl vis dėlto mums tokia svarbi naktis, kodėl žvaigždės, mėnulio šviesa? Kad naktį matyti toliau? Dieną mūsų žvilgsnis tesiekia horizontą, debesis arba akinamai žydrą dangaus užuolaidą. O naktį gebame stebėti toliausių žvaigždynų spiečius. Dieną mums atviros žemės kertelės, naktį – dangaus. Todėl saulės šviesoje tvarkome žemiškuosius reikalus, o patekėjus žvaigždėms, netgi miegodami – dvasinius, amžinuosius, kosminius.

Menu sapną: naktis, rami jūra, valtis. Sėdžiu joje ir žvelgiu į mėnulį, atsispindintį per tris metrus nuo valties nosies. Kitoje valtelėje, nutolusioje nuo manosios gal pusšimtį žingsnių, kitas žmogus irgi mato mėnulio atspindį, irgi per tris metrus nuo savo valties priekio. Apsidairau – ogi tą patį regi ir trečiasis, ir ketvirtasis, ir šimtasis stebėtojas... Jų daug, jūra pilna lengvų laivelių, tarsi iš popieriaus iškirptų žmogiukų. Tačiau net ir dešimtis kilometrų nutolę nuo manęs, visi jie mato mėnulį per tris metrus nuo savo valties smaigalio.

Ką tai reiškia? Kad vanduo pilnas gelsvų atspindžių, kad nėra nė vieno jūros paviršiaus lopinėlio, lašiuko, taškelio, kur nešvytėtų mėnulis? Nesuskaičiuojama galybė mėnulių, nors kiekvienas žmogiukas mato tik savąjį. Tačiau juk *egzistuoja i r anie*, kurių nei aš, nei jie dabar nematome! Bet ar tikrai egzistuoja? Ir taip, ir ne?

Reliatyvumo pamokos susapnuotoje jūroje. Sudėtingesnės nei Einsteino.

Šis vaizdas ligi šiol neduoda man ramybės. Kartais jis primena Kristaus palyginimus – regis, tokia beribė galia jame slypi. Tik negaliu suvokti, kas ir su kuo čia lyginama, neaišku, kokią žinią juo norima pranešti.

Tai tarsi išvirkščias palyginimas. Arba: palyginimas be šaknų. Žmogus, norėdamas ką nors svarbaus pasakyti, dažniausiai naudojasi klasikiniu palyginimo modeliu, kuris jo idėją iliustruoja, įrėmina, sustiprina, išreiškia vaizdinga ir glausta forma. Šiuo atveju aš teturiu patį palyginimą-vaizdą, tačiau nežinau jį pagimdžiusios minties impulso. Ar įmanoma iš gryno vaizdo priartėti prie idėjos, restauruoti ją, suvokti pasaulį, kurio syvais ji maitinasi?

Vienas japonas, kalbėdamas apie čia cituotą kinų penkiaeilį, buvo įsitikinęs, kad jame išreikšta „aš“ ir „ne-aš“ ta-

patumo idėja. Tai gali sietis ir su visumos bei dalies idėja, kur mėnulis simbolizuoja, tarkim, Dievą, o jo atspindys – žmogų. Todėl žmogus geba įžvelgti vien savąjį „aš“, nepastebėdamas milijardų lygiai tokių pačių „aš“, egzistuojančių šalimais, kartais jį net liečiančių, sąveikaujančių su „nepakartojama“ jo asmenybe...

(Beje, kai vėjelis sudrumsčia veidrodinį vandens paviršių, žmogus iš savo valties išvysta ne vieną, o begales suraibuliavusių mėnulių, jų nuoskilų, šukių, kurios spindi ant kiekvienos bangelės keteros – iki pat horizonto. Kas yra tasai dvelktelėjimas, leidžiąs mums nors akimirksnį patirti, jog šalimais tvaska daugybė atspindžių, knibždėte knibžda lygiai tokių pat žmogiukų, milijardai mistiškųjų „aš“? Ir kas yra toji jūra?)

Minėtas japonas jaunystėje sirgo džiova. Ir išsigydė. Be jokių vaistų, pats. Visiška kūno ramybė, „bemintiškumo ir nemąstymo“ būsena ir tinkamas maistas. Įdomi detalė: kai jo mintys imdavo sūkuriuoti, kai sąmonėje įsivyraudavo chaotiški mąstymo procesai, jis pradėdavo skaityti ne kokią zenbudistinę sutrą, o Naująjį Testamentą. Atsiversdavo Kristaus žodžius ir skaitydavo. Būtent jie padėdavo. Mintys nurimdavo, tartum ištirpdavo, protą vėl užvaldydavo ramybė.

Dar kelios to japono idėjos.

Dievas – tai Didžioji Gyvybė, beribis ir viršlaikis jos okeanas.

Žmogus – tik egocentriškai mąstantis pirštelis, nėmaž nenutuokiantis, kad jis yra Visatos kūno dalis, ir tiek. Todėl egocentrinis protas – beveik žmogaus sinonimas.

Gyvybė mums nuolat duodama. Dėl šios priežasties žmogus negali turėti savo (nuosavybės prasme) gyvenimo, jis jį gauna. Tai kertinė idėja. Ją perpratęs, tasai japonas ėmė sveik-

ti. Jis nepaprastai nustebo atradęs, kad Kristus kalbėjo ne žmogaus, o Didžiosios Gyvybės vardu. Pavyzdžiu galėtų būti kad ir šie žodžiai: „Mylėk Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi, visa siela ir visu protu. Tai didžiausias ir pirmasis įsakymas. Antrasis – panašus į jį: mylėk savo artimą kaip save patį. Šitais dviem įsakymais remiasi visas Įstatymas ir Pranašai“ (Mt 22, 37-38).

Tie keli sakiniai – tai nepaprastos svarbos visa ko vienovės principas. Vienaip ar kitaip išreikštas, jis sudaro ne tik krikščionybės, bet ir beveik visų religijų pagrindą.

Grįžtu prie mėnulio jūroje. Prie paslaptingų reliatyvumo pamokų, prie sapno logikos. „Sukurtasis kuria kuriantįjį.“ Kieno šie žodžiai? Tiek to. Šiuo atveju svarbiau pati priežastingumo doktrina, jos metamorfozės. Minėtame posakyje priežastis (kuriantysis) atsiduria pasekmės vietoje, pasekmė (sukurtasis) virsta priežastimi, netgi priežasties priežastimi.

Regis, tai irgi Rytų logikos aidas. Na gerai, užteks Rytų, grįžkim į Vakarus: „Dievas yra negimusiojo vaikas“ (M. Katz). Panašu. Ir čia kryptis, pradžia ir pabaiga – suraizgytos, neįspėjamos. Priežastingumo doktrina sukompromituota, išskydus. Priežastis ir pasekmė susivijo, tapo vienu – mitine gyvate, ryjančia savo uodegą, mažėjančiu rutuliu, tašku, nieku...

Priežastingumas, kaip ir kiekvienas dėsnis, tėra proto įprotis. Deja, netekus šio įpročio, pasidaro neaišku, kieno ir pats protas. Bet argi šitai itin svarbu? Gal svarbiau neklausti kieno, neskaidyt, netrupinti?

Vis dėlto susapnuotas vaizdas – jūra, mėnuo, žmonės valtyse – man yra be galo paslaptingas. Sekdamas ponu Carlu Gustavu Jungu, apie šį vaizdą galiu pasiteirauti, tarkim, „I chingo“, tereikia teisingai paklausti, kitaip sakant, tiksliai

suvokti, kas mane domina. Jei klausčiau tiesiai: ką tai reiškia? – liktų daug neaiškumų. Pirmiausia – kam reiškia? Man? O kas aš esu? Žmogus, kuris sėdi valtelėje ir žiūri į mėnulį, atsispindintį per tris metrus nuo valties nosies? O gal aš esu tas, kuris, dvelktelėjus vėjui, išvydo daug daug mėnuliukų? O gal vertėtų klausti, ką tasai vaizdas reiškia šalia esančiam arba jūrai, arba pačiam mėnuliui?

Mat ne tik vaizdas, bet ir jo reikšmė, jo vieta mūsų vertybių skalėje priklauso nuo žiūros taško. Toks anaiptol nereliatyvus reliatyvumas, darni chaoso formulė.

C. G. Jungas: „Jeigu ant grindų numesime saują degtukų, jie išsidėstys ornamentu, būdingu tam momentui". Metu degtukus, metu savo mintis, savo šviesą ir tamsą, savo atmintį ir sudžiūvusius tūkstantlapės stiebelius – kas iškrenta?

Nugirstas studentų pokalbis (šešiukė).

Penkiaeilis apie mėnulio šviesą (devyniukė).

Mano sapnas (devyniukė).

Džiova sirgęs japonas (devyniukė).

M. Katz eilutė (šešiukė).

Jungo įvadas „I chingui" (šešiukė).

Toks šešių stiebelių ornamentas, sielos hegzagrama, būdinga šiam momentui – devyniasdešimt penktųjų rudens pradžiai.

Vis dėlto – jei kada nors knygyne pamatysiu eilėraščių rinkinį, kuris vadinsis „Mėnulio šviesa", nedvejodamas jį nusipirksiu. Nes nėra nusikaltusių ar banalių žodžių nei pavadinimų, yra tik banalūs žodžių junginiai, eilėraščiai. Nors ir šitai dažnai būna ginčytinas daiktas. Be to, ne jų aš ieškau. Kažko kito. Gal slaptažodžio, slaptagarsio, jungties taško, metafizinio vagies visrakčio. O jį gali rasti netikėčiausioje vietoje, netgi atsitiktinai nugirstam pašnekesy. Arba kasta-

nediško vėjo dvelktelėjime, šunėko pleiskanoj, žemės žiupsnelyje didžiojo piršto panagėje. Arba susapnuotoje valtelėje to, kuris sapnuoja, kad, išgirdęs varpo dūžį, staiga nubudo ir vos ne vos banguojančiame vandenyje tylomis stebi bekūnę mėnulio šviesą.

– Ko šypsotės, jūsų vienišybe?

Apie Šunelę, bitę ir žiaurumo mechaniką

„Tuos jau Dievas pamiršta" – nepaprastos gelmės ir galios posakis.

F. DOSTOJEVSKIJ

Suku įprastą savo ratą aplink Eigulių kapinaites, dykinėju. Saulė šildo nugarą, mano Šunelė dzibena prieky, truputį šone, akies kampeliu seka mane pagal šešėlį.

Vos išeinam į plynlaukį – kad pakyla vėtra, iš retų krūmokšnių neša į mus žvirblių čirškesį, čiauškėjimą, linksmus paukštiškus barnius, stačiai apipila mus visu tuo nuo galvos iki kojų. O leidžiantis nuo šlaito, pamatau šalia savo Šunelės draugingai skrendančią juodgeltę bitę ir kelias sekundes ničnieko nesuprantu: ta bitė, atrodo, irgi mano, prijaukinta, aš su dviem dykinėju! Tačiau po valandėlės jau visai kitaip viskas regisi, tiesiog priešingai: ši Šunelė visai ne mano, laukinė, anava – ims ir nuskris drauge su ta bite...

Tokia neapibrėžta jausena, minčių dvigubas dugnas, vaizdų žaismas. Kas yra laisvė ir prijaukinimas? Ką reiškia atsitverti ir sutapti, o ką – būdrauti ir sapnuoti?

Einu šienu kvepiančia pieva ir galvoju, kaip tas Kukutis, apie visokiausius pasaulio reikalus, apie tai, kaip viskas jame susiję, darnu, slaptinga. Prisimenu ir išmintingąjį Zhuangzi, kuris susapnavo esąs drugelis, o kai nubudo – paniro į gilias dvejones: ar jam prisisapnavo drugelis, ar drugelis dabar sapnuoja, kad jis – Zhuangzi? Iš šio klasikinio galvosūkio vieni gudragalviai padarė išvadą, kad tapatumas – tai viena skirtumo formų, o kiti nusprendė, kad skirtumas yra tapatumo forma.

Nesupaisysi.

O kas ten? Baltuoja kažkas priekyje tartum didelio paukščio sparnas, vis kilstelimas lengvo vėjelio. Laikraštis. Vakarykštis, bet gali skaityti kaip ir šiandieninį. Ne šiukšliadėžėj, o ant džiūstančio šieno plako. Tiesą sakant, laikraštis pats yra visų nešvariausia šiukšliadėžė, gliaumėsių urna, kompleksų, apkalbų ir pykčio konteineris. Ir žiaurumo okeanas. Be jo mūsų „duonos ir žaidimų" laivas – nė iš vietos. Žiaurumu mėgaujamasi kiekvienam puslapy, kas antroj pastraipoj, antraštėj. Skaitai, skaitai ir galop, praradęs kone visas žmogiško buvimo koordinates, pagalvoji: o gal iš tiesų prieš tuos rafinuotus zombius arba bukus, tvirtai surėstus sadistus reikia atsiklaupti, kaip Dostojevskio senolis Zosima atsiklaupė prieš Dmitrijų Karamazovą – žmogau, kokia siaubinga, kokia gili kančia tavęs laukia! Ir koks neapsakomai sunkus ir ilgas kelias į namus, kuriuose tau vėlei bus leista su kuo nors sutapti, būti...

Štai „smalsus" pusbernis nutveria pensininkės katę, įkiša ją į plyštančią nuo karščio orkaitę ir įdėmiai stebi, kaip gyvulėlis ten blaškosi, ne savo balsu kniaukia, spiegia, rūksta, spirga, kol pagaliau nusibaigia. Stebi kantriai, ramiai, kaip koks Šambalos atsiskyrėlis, jogas, didis išminčius – gali pamanyti, kad jo viduje viešpatauja vos ne dvasios rimtis, harmonija, absoliuti sąmonės nebylystė... Tačiau iš tikrųjų ne visai taip. Arba – visai ne taip. Žiaurumas – tai ne nurimusio proto blaivumas, o prarastas gebėjimas sutapti su gelmeniškuoju (taigi – ramiuoju) savo protu, susitapatinti su šalia esančiu nelaimės broliu, reiškiniu, gyviu, pasijusti jo kailyje, kad vėliau, patyręs Malonę ir sielos atverties stebuklą, gebėtum tapti ne tik bet kuria visumos dalele, bet ir pačia visuma.

Žiaurus žmogus tarsi be jokių normaliam asmeniui būdingų emocijų žiūri į kankinamą būtybę – vaiką, moterį, gyvulį, konservų skardinėje kepinamą varlę. Sadistas nesu-

sitapatina su jais, lieka bejausmis, šaltas, lindintis nepramušamame savojo ego kiaute. Ne, jis nėra debilas, kito skausmą jis *suvokia* (kartais tai suteikia jam netgi juslinę palaimą), tačiau nejaučia, nepatiria jo kiekviena savo skaidulėle. Jam toli gražu iki to indų šventojo, kuris, išvydęs negailestingai rimbu čaižomą buivolą, pajuto, kad jam nugaroje ima vertis pailgos kirčių žaizdos.

Žiaurumas – baisi liga, pirmieji artėjančios nepakeliamos kančios simptomai, įspėjamieji priepuoliai, siera trenkiąs pragaro prieangis. Tai kosminė blokada, sukelianti totalaus vienišumo jausmą, klaikią atitvertį nuo visų ir visko: nuo savo artimo, tolimo, nuo daikto, nuo savęs, gal net nuo Dievo.

„Dievo pamirštas...“ Šis posakis labiausiai gal ir tinka žiauriesiems – būtybėms, praradusioms meilės, atjautos energiją, ryšį su Visata, sergančioms sunkiai išgydoma atstumtųjų liga. Tai nukirstieji, galaktikos raupsuotieji, nejautros subjauroti žmoggyviai, tačiau jiems irgi skauda; bet ilgas bus tasai skausmo maldymo kelias...

Žmogus trapus kaip šiaudelis, dužus kaip porcelianas, bejėgis kaip pavasarį kambarin atpūstas topolio pūkas. Tačiau vos gimusiam jam suteikiama tokia galia, toks atsparumas, tokia kuriančioji dvasia, kad ne tik pavieniai žmonės, bet retsykiais ir visas pasaulis netenka amo. Ir pamažu žmogui ima atrodyti, kad tai jo galia, jo atsparumas, jo kūrinija. Kvailelis, – juk per akimirksnį visa tai vienu pirštelio krustelėjimu gali būti suardyta, sugniuždyta, nugramzdinta į amžiną užmarštį. Akimoju tavo didieji atradimai ir subtiliosios įžvalgos gali pavirsti nesąmonių kratiniu, gali dingti tavo nuostabiųjų raumenų stangrumas, kūną apleisti gyvybė, staiga gali perlūžti tartum šapelis, išprotėti, pradėt jausti baisingus fizinius skausmus, svetimų sąmonių „lazerius“, valią gyventi paralyžiuojančius „balsus“, sapne visą jėgą iščiulpiančius monstrus, – akimoju!

Žmogus – trapi būtybė, siaubingai, žiauriai trapi. Ir tiesą sakant, šiame pasaulyje vargu ar yra kam jį ginti, užstoti, jei Tvėrėjo Dvasia jo negina, negloboja, neužtaria. Toks dangaus pamirštas žmogus sugniuždomas, sudraskomas, sukramtomas – akimirksniu ir su visais drabužėliais, kaulais, mintimis, su visais ketinimais ir turtais.

Taip ir Nerį priėjom. Pasiraitoju kelnes, brendu vandenin, žiūrėdamas į žaluma putojantį priešingo kranto šlaitą. Ir čia mano Šunelė neišlaiko – matyt, labai jau vieniša pasijuto, tolstanti nuo šeimininko, gal suvisam pamiršta. Tad suinkštusi šoka į upę, kapstosi manęs linkui, tik aksominė nosis ir išsigandusios akys styro iš vandens, žalsvuoja.

– Geras kaliukas, geras...

Taigi.

Apie palaidūną ir paklydėlį

Aš atversiu savo burną palyginimais.
MT 13, 35

Visi atsimename Evangelijos pasakojimą apie nepaklusnųjį sūnų, palikusį tėvo namus. Kurį laiką jis lėbavo, mėgavosi nevaržoma laisve, o praūžęs paskutinius skatikus, ėmė klaidžioti po pasaulį elgetaudamas ir dirbdamas juodžiausius atsitiktinius darbus. Vieną rytą prie kiaulių lovio pagaliau suvokė savo poelgio bergždumą, palaidūniško gyvenimo beprasmybę, grįžo pas tėvą ir, puolęs ant kelių, ėmė maldauti atleidimo. Tėvas be mažiausio priekaišto jį priėmė ir viską jam atleido.

Tiesą sakant, visi mes esame maištingi sūnūs, tik gyvename skirtingus tos istorijos epizodus: vieni tik ruošiamės išeiti, kiti kol kas džiugiai lėbaujame, treti gal net susimąstėme, pasirėmę ant šakotos klajūno lazdos, ketvirti, žiūrėk, jau ir namo patraukė prašyti atleidimo... Tai visas žmogaus pajautas, visus įvykius, likimo vingius aprėpiantis gyvenimo modelis, nuo jo nenuklystama. Kur būtum, ką darytum, kokią patirtį išgyventum – tai tik sūnaus palaidūno klajonių, minčių, gyvenimo situacijų pakartojimas.

Egzistuoja ir kita šio pasakojimo versija – kiniškoji, kur minėtoji istorija prasideda taip pat, bet vėliau prasminiai akcentai sukeičiami vietomis: tėvas pamato elgetaujantį sūnų ir liepia tarnams atvesti jį į rūmus. Išsekusį, apdriskusį, ničnieko neatsimenantį jaunuolį jis įdarbina arklidėje. Po kiek laiko paskiria jį arklidės vyresniuoju, o kai ir su šiuo darbu sūnus susidoroja, tėvas vėl paaukština jį – padaro rū-

mų ūkvedžiu. Žodžiu, tėvas veda sūnų tarsi kokiomis pakopėlėmis, kol paskiria jaunuolį savo dešiniąja ranka, ir tik tada prisipažįsta esąs jo tėvas. Trumpai tariant, atskleidžia savo paslaptį tik po to, kai padaro sūnų sau lygų.

Taigi kinų istorija truputėlį skiriasi nuo evangeliškosios. Pirmuoju (sūnaus palaidūno, Vakarų versija) atveju žmogui užtenka atlikti nuoširdžią bei gilią atgailą, ir jam bus suteikta Malonė, jis vėl bus priimtas į šeimą. Antruoju (sūnaus paklydėlio, Rytų versija) atveju žmogus privalo nueiti ilgą dvasinio tobulėjimo kelią, kuriuo, beje, jis ne tiek eina pats, kiek yra vedamas kito. Tik tada, pasiekęs vidinę harmoniją, jis išgirsta esąs savo geradario sūnus.

Tad Evangelija akcentuoja sūnaus pastangas, kinai – tėvo. Pastarąją istoriją teisingiau būtų vadinti ne „Sūnaus palaidūno sugrįžimas“, o „Tėvas susigrąžina sūnų paklydėlį“. Tai ta pati istorija, tiktai pakartota skirtingų žmonių – sūnaus ir tėvo – lūpomis: sūnaus pasakojime akcentuojami sąmonėjančio palaidūno apmąstymai, skaudi patirtis, apsisprendimas ir ryžtas nusižeminti, o tėvo pasakojime – išmintinga atjauta, teisinga linkme kreipianti tėvo ranka, susigrąžinant paklydėlį. Beje, rytiečių paklydėlis yra kur kas negrįžtamiau paklydęs, jis visiškai neatsimena nei savo tėvo, nei namų. Tokį parvesti namo gali tik mylintis tėvas. Todėl šiame pasakojime itin ryškus Mokytojo, Guru, Išminčiaus vaidmuo. Tuo tarpu krikščionių sūnus palaidūnas sugrįžti gali ir savo vidinių galių, apmąstymų, atgailos padedamas. Svarbu tik, kad jis nepamirštų, iš kur „išėjo pasaulin vandravoti“. Kinų paklydėlis šito gali ir nežinoti, jam užtenka nuosekliai ir tiksliai vykdyti Mokytojo nurodymus, laikytis doro gyvenimo taisyklių, etinių normų. Tai, matyt, Konfucijaus mokymo įtaka. Bet čia užtinkame Rytams būdingą staigaus dvasinio nušvitimo momentą: keliaudama vidinės sklaidos keliu, paklydėlio sąmonė *akimirksniu* atran-

da tėvą. Evangelijos palaidūnas atranda jį tiktai po ilgų klaidžiojimų, sąmoningų dvejonių, savo pažiūrų ir patirties pervertinimų. Netgi suvokęs, jog vien grįžimas išgelbsti sielą, jis iki pačios paskutinės akimirkos *bijo*, kad tėvas gali jo nepriimti, atstumti, išvaryti, iš kur atėjęs – į naktį, liūtį, amžiną elgetystę. Šis sūnus palaidūnas visąlaik abejoja tėvo geraširdiškumu, bet svarbiausia – jo niekad neapleidžia ryžtą kaustanti baimė!

Arklidžių pradžiamokslį išėjęs sūnus paklydėlis – priešingai – baimės išvis nejaučia. Kaip ir potraukio atgailauti. Arba: atgailą jis atlieka ne mąstydamas, o dirbdamas jam nurodytus darbus, teisingai gyvendamas. Tai yra jo atgaila pasireiškia ne baimės sklidinais silogizmais, o konkrečiais veiksmais, kasdieniu triūsu.

Taip išryškėja du požiūriai į žmogų: 1) žmogus yra visąlaik įsitempęs, kažko paniškai bijantis, priešpriešom mąstantis dvikojis gyvūnas; 2) žmogus – tai augalas, kuris spontaniškai stiebiasi, vystosi, skleidžiasi. Mąstančio–„nemąstančio" poliai. Nuolatinės kančios, prieštarų kelias ir išmintingo sodininko prižiūrimo „kvailo" augalo stiebimasis saulėn. Tačiau abiejuose požiūriuose esama niuansų, kuriems intuityviai priešinamės, jaučiame juose šiokią tokią neteisybę. Evangelijos istorijoje mums lengvą šiurpuką sukelia tėvas, kurio rūstumas vargšui palaidūnui įvarė tokį baimės sindromą, jog jis abejoja, ar išvis bus priimtas, neprakeiktas (despotiško tėvo vaizdinys – Senojo Testamento atgarsis?). Kinų pasakojime mus erzina sūnus, kuris be didesnių kančių, vien paklusdamas tam tikroms elgesio taisyklėms, „rūmų ritualams", atranda tėvą (nemąstančio, lengvabūdžio sūnaus įvaizdis). Tiktai įsigilinę į abiejų istorijų pabaigas suprantame, kad mūsų psichologinis priešinimasis neturėjo jokio pagrindo: tasai „rūstusis" tėvas su ašaromis akyse atleido sūnui, priėmė jį kaip patį artimiausią žmogų; antrojo pasakojimo neva leng-

vabūdis sūnus, išgirdęs visą tiesą, akimoju praregėjo, nušvito, pasiekė satorialinę būseną, todėl primityvaus nemąstymo, o juo labiau plevėsiškumo primesti jam tikrai nedera.

Ir vis dėlto... Romėnai sakydavo: *in medio stat veritas* – tiesa yra ties viduriu. Galbūt ties ta vieta, kur susijungia pastangos evangeliškojo sūnaus palaidūno, per gilius kentėjimus grįžtančio pas tėvą, ir rytiečių sakmės tėvo, be galo jautriai ir išmintingai susigrąžinančio kiekvieną paklydusį sūnų. Tai gal ir būtų tasai trupučiuką kitoks Rytus ir Vakarus suartinantis mąstymo būdas, kuriame tilptų ir kančia, ir atgaila, ir atpirkimas, tačiau neliktų nužmoginančios baimės, o jos vietoje imtų skleistis gležnas sielos daigelis, prižiūrimas Sodininko, kuris kupinas Didžiojo Susitikimo nuojautos. Tuomet vienoje dviejų kultūrų sakmėje sūnus kantriai ieškotų tėvo, o tėvas – sūnaus. Abu – sunkiai, įveikdami daugybę išbandymų, tačiau tame kelyje pamažu skaistėjančios klajūno sielos jau nedrįstų sudrumsti nei gyvuliška baimė, nei infantili augalo bejėgystė.

P. S. Intelektualinio sąžiningumo dėlei reikėtų pasakyti, kad šios abipusės paieškos logiškai yra beveik neįmanomos, jos ardytų visą sakmės struktūrą, įtampą, iškreiptų jos stuburą. Vis dėlto manyčiau, jog jos neįmanomos tik tiek, kiek Hegelis logiką susiejo vien su racionalumu. Bet juk egzistuoja ir iracionalumas, apimantis irgi tam tikrą realybės dalį. Todėl ši loginė neįmanomybė (kalboje?) dvasinėje veikloje gali virsti natūralia galimybe – abipusėmis paieškomis.

Beje, argi ne taip ir yra tikrojoje dvasios kelionėje?

Apie vieną frazę. Nuotykis

Vėl grįžtu prie skurdaus gyvenimo, tokio lėkšto ir ramaus, jog frazės jame tampa tikrais nuotykiais...
G. FLAUBERT

Nesu didelis miesto gerbėjas, veikiau priešingai. Daugelis miestų man bemaž vienodi ir beveidžiai. Neseniai supratau to beveidiškumo priežastį – tai žmonės. Vien jie paverčia miestą panašiu į šimtus ir tūkstančius kitų, išbarstytų po visus planetos pakampėlius.

Norint miestą pažinti, pajusti jo dvasią, gal net pamilti, reikia jį ne apgyvendinti, o ištuštinti, kad galėtum vaikščioti po jį tartum po mirusį, intymiai apnuogintą, bent valandėlei praradusį žmonių nulemtą pavidalą ar banaliai išprovokuotą judesį.

Vieną ankstų rytmetį aš ir atsidūriau tokio miesto gatvėse. Ėjau šaligatviu iškamuotas nemigos, neturėdamas kur skubėti, tiesą sakant, nė kur eiti. Tušti senamiesčio skersgatviai bei nedidukės jaukios aikštės atrodė man kur kas draugiškesni nei prirūkytas mano kambarys, kuriame praleidau niūrių minčių naktį. Gal pirmą kartą pajutau, kad miestas mane priima. Maži uždari kiemeliai sualsavo, atgijo, mat juose nebuvo matyti nė vieno žmogaus; štai už sidabro spalvos užuolaidos stovi trilitrinis stiklainis su užraugtais piršto ilgio agurkėliais, štai juokingas katinas gelsva kreidele nupieštas ant tarpuvartės sienos, o anam balkone padžiauti melsvi kūdikio marškinėliai, nors į jį išeiti, regis, nėra jokių durų!

Pasukau siauru, ne kartą vaikščiotu skersgatviu – o namai, nameliai, pasakų namulyčiai! Dairiaus ir negalėjau at-

sistebėti: kuo toliau, tuo akivaizdžiau jie grakštėjo, laikas ne ardė juos, ne sendino, o tarsi kiekviena praplaukiančia akimirka puošė, išryškindamas senovišką arką, portiką, dekoro plytą, nišos vėsoj skendinčią skulptūrėlę ar sunkią durų rankeną, baltapilvę koloną ar šimtamečio grindinio akmenį, kurie tą rytmetį prabilo man savo mįslinga kalba, architektūrinių formų tartim, priešgyniaujančia kasdienei logikai: šit jūs, žmonės, manote, jog viskas, ką paliečia laikas, vysta, blunka, sensta, griūva, jūs esate šventai įsitikinę, kad visus daiktus valdo irimas, bet juk yra visiškai kitaip! Kiekviena akimirka – ne nykimas, ne dūlėjimas, ne degradacija, o naujas grožio pliūpsnis, širdies palaima, dovana, sielos pilnatvė! Laikas teka visai ne ta kryptimi, kuria jūs manote – ne į kančią ir klyksmą, o į meilę ir šviesą. Akimirka, kurią dabar jaučiate, yra pati šviesiausia, tauriausia, tobuliausia, kokią tik esate patyrę savo gyvenime, nes toks yra kertinis buvimo principas, esminis visatos dėsnis, kurį žinojote, tačiau nejučia pamiršote. Prisiminkite, ar ne jo garbei kadaise buvo ištarta nepaprastos svarbos karališka frazė: TU PALAIKEI, KAS GERIAUSIA, IKI DABAR. Kiekviena atėjusi akimirka yra šiek tiek gražesnė už nuėjusią, o ateinanti dar truputėlį gražesnė už šią, laimingesnė, vaiskesnė – ir taip tęsis per amžius amžinuosius, taip yra ir taip buvo, ir niekad nebus kitaip!

Vaikščiojau apstulbęs po tuščią saulės spinduliais putojantį senamiestį, ir tai buvo didžioji mano kelionė, nepakartojama istorija, kurioje visiškai nieko neįvyko – didelė rausvai geltona saulė kilo dangun kaip kilusi, namai žaisliniuose skersgatvėliuose stovėjo kaip stovėję, o pirmas sutiktas praeivis nėmaž nesiskyrė nuo kitais rytmečiais sutiktųjų. Ir vis dėlto, esu tikras, tai buvo nepakartojama istorija, slapti daiktų kuždesiai, nuostabus dvasios nuotykis, kuris ir dabar mane pasiutusiai jaudina, nors iš jo teliko atminties rūdimis apė-

jęs ganėtinai elementarus sakinys – TU PALAIKEI, KAS GERIAUSIA, IKI DABAR.

Deja, kaip ir maniau, laikas grįžo į senąją vagą ir po gurvuolėlį, po smiltelę ardo tikrąją šių žodžių prasmę, kadaise visa valdoviška didybe sušvitusią mano sąmonėje – tuščiame vidurvasario mieste. Šiandien minėtos frazės gelmė, aną ritmetį tarsi skaidriausioje upėje išvysta ligi pačio dugno, man jau nepasiekiama. Viena žinau tvirtai – aš ją regėjau, jutau, patyriau, suvokiau. O tai, netgi persiritus į antrąją gyvenimo pusę, patikėk, romusis džiaugsme mano, jau šis tas.

Apie juoko metafiziką

Daiktai buvo paskirstyti teikiamos naudos požiūriu.
Ir kaip tik šią klasifikaciją aš pastebiu daug labiau
negu daiktų formą ir spalvą.
H. BERGSON, *JUOKAS*

Pradėsiu nuo dviejų sąvokų – žaisti ir lošti. Kartais riba tarp jų beveik neįžvelgiama. Net nepajuntam, kada žaidimas pereina į lošimą. Tuomet prasideda trintys, krizės, dramos.

Žaisti – tai veikti ką nors prigimčiai mielo, džiugaus, pradmeniškai gryno. Neieškoti prasmės, nesikamuoti dėl tikslo. Giedoti kaip paukščiui, vartaliotis pamiškės žolėje kaip kelių savaičių lapiukams. Nesiekti naudos. Nors, aišku, naudos nebūtina visiškai atsisakyti, tačiau ji gali egzistuoti tiktai kaip gera nuotaika, smagumas, juokas, išvydus pagaliau neįprastas daiktų spalvas ir formas.

Šit sėda tėvas žaisti su sūnumi šaškėmis. Šypsena, linksmi žiburėliai akyse, iš pasitenkinimo trinami delnai. Bet visa tai ima blėsti tą pat akimirką, kai juos užvaldo troškimas laimėti, kai žaidimas virsta lošimu, o žaidėjai – varžovais. Ligi šiol prisimenu vieno šviesaus žmogaus žodžius: „Argi ne protingas tas, kuris sugeba taip meistriškai pralaimėti, kad jo partneris nė valandėlę nesuabejoja, jog jis pats išlošė, ir todėl didelis džiaugsmas aplanko jo sielą?“

O menininkai, kurie dažniau už kitus, turėdami galvoje savo kūrybą, patetiškai sušunka: „Žaidžiu!“ – ar kai kurie iš jų nepavirto mažai ką nutuokiančiomis papūgomis, nes jau plika akimi matyti, jog jie seniai nebežaidžia, tik suka azartišką laimės ruletę, o jų žvilgsnis, kupinas nesveiko blizgesio, išduoda nepasotinamą laimikio troškimą! Suprantama, žai-

džiant aistra irgi reikalinga, bet tai kitokia aistra, tai prigimtinė vijoklio aistra stiebtis, kilti, gerti šviesą. Deja, žmogaus gyvenime žaidimas beveik visuomet pereina į lošimą, retai būna priešingai. O tie, kam šitaip atsitinka – jau pusiau angelai.

Metas prisiminti ir juoką. Kalbant apie literatūros valdas – humorą ir satyrą. Humoras pakelia savo vaikišką galvą ten, kur žaidžiama, satyra kilsteli plikę ten, kur lošiama. Mat ši persenusi dama, kaip ir lošimas, taip pat turi tikslą, užduotį, programą griauti, laimėti, atrodyti teisuole. Humorui šito nereikia, jam užtenka paprasčiausiai žaisti. Kaip tik tada ir paaiškėja, kad jis be jokių pastangų sugeba daryti tai, ko satyra niekados neišmoks. Mat ji jau praradus vaikų arba mažų pamiškės lapiukų prigimtį, ji pernelyg suaugusi, godi ir tikslinga. Ji ne buvimo, kaip humoras, o peraugėlių gyvenimo priemonė: tarpais špaga, bet dažniau, deja, špyga.

Ima vertis esminis šių sąvokų skirtumas. Žaidimas – skaidrus, lošimas – drumstas. Humoras žmogų saugo, satyra – išrengia, erzina, ardo. Įdomu, kad jie, taip skirtingai veikiantys, dažnai suplakami į krūvą. Ligi šiol man daug abejonių kelia „žanras", kuris vadinamas vienu vardu – satyra ir humoras.

Lyg ir juokais sakoma, kad juokas ilgina gyvenimą. Bet ar nebus šitai viena tų tiesų, kurios pasiekia mus užbaigtu pavidalu, o jų įrodymas yra stačiai miršte užmirštas arba iš principo neįmanomas. Tačiau tokiu atveju sakoma: jei tave išprašė pro duris, pabandyk sugrįžti pro langą. Juoba kad tikras juokas – tai buvimo palaimos išgyvenimas, akimirksninis visos tiesos žinojimas. O toji tiesa, perfrazuojant „Stabų saulėlydžio" autorių, ir yra vienintelė realybė. Visa kita – ženklai, skirti pranešti apie jos egzistavimą. Nuoširdžiai besijuokdamas tiesiog būni, ir tiek. Esi tarsi „iškeltas" iš laiko,

kurį vadiname gyvenimu. Proto sureikšmintos negandos, graužatys, matų reliatyvumas, suveltos mintys ir jų būsimos pasekmės nustoja egzistavusios, netenka savo gniuždančios galios, žmogus tarsi kilstelimas į absoliučios pasaulio vienovės erdvę, įgavusią nuostabiai paprastą buvimo formą. Juoko akimirkos – tai natūrali gyvenimo ir buvimo sutaptis. Žmogus virsta buvėju, išeina iš jį ardančio gyvenimo niekur iš jo neišeidamas. Jis apie nieką negudragalviauja, tačiau tą valandėlę žino viską, ką verta žinoti (ne gamtamoksline, o egzistencine prasme: žinoti – tai ne kokia nors ženklų sistema atsakyti į klausimą, o tiesiog neturėti jokio kankinančio klausimo; būti ne racionalaus atsakymo lauke, o pačiam buvime, kur neįkiša nosies joks zyziantis klaustukas).

Taip su juoku už parankės „išeiti" valandėlei iš gyvenimo, niekur iš jo neišeinant, ir yra tūkstantmečių išbandyti vaistai nuo senėjimo. Fizinis mūsų egzistavimas pailgėja tiek, kiek sugebame išsprūsti iš gyvenimo nagų. Kai juokiamės, gyvenimas tarsi nustemba, suklūsta ir nustoja mus kramtęs. Žinoma, tai tik akimirkos. Tačiau tai tos akimirkos, kai kiekvienas žmogus būna šventas. Todėl nieko nuostabaus, kad tikri nusikaltėliai nesugeba nuoširdžiai juoktis: juose gyvenantis šventumas aklinai uždarytas, užkastas, palaidotas. Jis per giliai, kad prisišauktų juoką, juokas nuo jo per toli, kad ištartų jam: „Lozoriau, išeik!"

Apskritai kuo žmogaus vidus tamsesnis, klampesnis, tuo retesni jame tikro džiaugsmo plyksniai. O ir tie – įtartinai blyškūs, pilki. Tai gal netgi ne džiaugsmas, vien pasitenkinimas: žodis, nusakantis kūno būvį, ne dvasios. Tačiau džiaugsmas brandina sielą, brandi siela kaip magnetas traukia džiaugsmą. Dar Montaigne'is rašė, kad tikros išminties ženklas – gebėjimas džiaugtis. Taigi – mokėt mylėti, šypsotis, juoktis: nors kelias trumputes akimirkas patirti, kaip naudinga nesiekti naudos.

Tad toji juoko metafizika iš tiesų yra gana paprasta. Nepaprasta kitkas. Nepaprasta atsidurti toje buvimo erdvėje, iš kur kuo aiškiausiai išvystama, kaip galų gale viskas paprasta! O vienas elementariausių, bemaž kiekvienam prieinamas būdas atsidurti tenai – tai juoktis. Tikrai, nuoširdžiai, kvatokliškai.

Vadinas... juoktis – ne taip jau paprasta?

Išeitų – kad taip. Gal net labai nepaprasta. Stačiai stebuklas.

Apie juodąjį nemigos strazdą

Tai buvo ne lakštingala, tai buvo juodasis strazdas <...>.
Juk žinoma, kad juodieji strazdai mėgdžioja kitus paukščius.
R. MUSIL

Tartum budynių pasakoje: dar viena naktis be miego. Ši – trečioji – iš pradžių buvo su Roberto Musilio „Juoduoju strazdu". Beskaitant ėmė merktis akys. Tačiau vos užgesinau naktinę lempą – miegas išgaravo kaip kamparas. Galvoje ėmė suktis pabiros mintys, intuityvios pajautos, vaizdai, smulkios nerimo bangelės, slaptieji daiktų ryšiai. Vis dėlto man sunku buvo juos įsisąmoninti, „pagauti" kalbos tinklais – jie išsprūsdavo, nutoldavo, išsisklaidydavo, tepalikę sąmonėje neryškų pėdsaką: būta.

Vakare ant nedidelio lapuko buvai užrašęs:

„Susieti tris istorijas.

1) Žmogus nubunda birželio naktį, pažadintas dar negirdėto žvaigždžių spengsmo. Prieina prie praviro lango – iš tiesų: vos vos vilnijanti giesmė sklinda iš kosmoso gilumos, iš pačių jo įsčių: nežemiška mantra, besisukančių dangaus sferų muzika, subtiliai melodingi garsų deriniai. Žmogus klausosi apstulbęs, išplėtęs akis, pavirtęs grynąja klausa ir tik vėliau nustebęs pradeda suvokti, jog jo ausis pasiekia vien tolima girtuoklių daina. Bet gal tasai „įžeminimas", toji metamorfozė įvyko vien todėl, kad šią sukrečiančią giesmę būtų įmanoma paaiškinti dydžiais, suprantamais skeptiškam mūsų civilizacijos protui?

2) Tėvai aptinka gumbelį po kairiuoju dukrytės speneliu. Abu nustėrsta, o po to kiekvienas atskirai puola melstis:

Viešpatie, atitolink nuo mūsų šią taurę! Kitą dieną paaiškėja, jog tenai – joks augliukas, paprasčiausiai ankstėliau pradėjo dygti krūtys. Išklausyti! Nuostabiausiu būdu: stebuklas įvyko, tačiau įvyko taip dieviškai paprastai, kad niekas negali jo įrodyti, juoba piktnaudžiauti juo. Vis dėlto kiekvienas turi teisę įtikėti. Arba ne.

3) Neviltis, siaubas, visiška beprasmybė. Vyriškis tris paras mirksta alkoholyje: beprotystės dvokas, šlykščiausios vizijos, košmarai, baimė be priežasties. Jokio pagrindo po kojom. Naktį nuo vidinio suirimo gelbsti tik dešimtys „Tėve mūsų...", tartum karštinėj kartojamų vienas po kito. Sakytum budint prie savo *alter ego* – atgrasaus, bedvasio siaubūno karsto. Tik taip išgyventa, išlikta, nesuirta. Paryčiui žmogus sunkiai išslenka į lauką. Sena ir nutriušusi galutinė autobusų stotelė. Tyku, ramu, tuščia. Jaunas strazdanotas vairuotojas išlipa iš kabinos ir tingiai šlapinasi ant užpakalinio rato. Toks garsas".

Taip užrašei ant lapuko, kurį įkišai į R. Musilio apsakymų knygą. Beje, noras susieti šias tris istorijas – „Juodojo strazdo" įtaka. Mat tenai irgi pasakojamos trys istorijos. Vėl magiškasis trejetas. Ūmus minties šuolis į visai kitą epochą: mįslingi Jėzaus Kristaus žodžiai – pakuždėti, bet garsiai neištarti.

Apokrifinė Evangelija pagal Tomą. Jėzus prašo, kad mokiniai pasakytų, į ką jis panašus. „Simonas Petras tarė jam: Tu panašus į teisingą angelą. Matas tarė jam: Tu panašus į išmintingą filosofą. Tomas tarė jam: Mokytojau, mano lūpos jokiu būdu neprasivers pasakyti, į ką tu panašus."

Trumpam stabtelkim: kokią siaubingą mintį galėjo turėti galvoje Tomas, kad nedrįso jos net ištarti? Toliau: „Jėzus tarė: Nesu tavo mokytojas, nes tu gėrei iš kunkuliuojančios versmės, kuri yra manyje ir kurią tik aš išmatavau. Ir jis paėmė jį, pasivėdėjo ir pasakė trejetą žodžių. O kai Tomas su-

grįžo pas draugus, šie klausė jį: Ką tau pasakė Jėzus? Tomas tarė jiems: Jei pasakysiu bent vieną man pasakytą jo žodį, imsite akmenis ir sviesite į mane, ir ugnis ištrykš iš akmenų ir sudegins jus“ (Tom, 13).

Kokie tie trys žodžiai? Ką reiškia, kokią prigimties slaptį atveria, kokia „materija“ ją pripildo?

Neapsakomai mįslinga vieta: Mokytojas sukužda trejetą žodžių, kurie garsiai ištarti užrūstintų jo mokinius, bet mokiniai už tą rūstybę būtų sudeginti ugnimi! Šventi ir sykiu šventžodžiaujantys žodžiai? Kas juos įspės? Kas juos praneš jų neištardamas?

Kone krikščioniško zeno koanas. Arba: intelektualinės narkomanijos situacija – pavojinga ir sykiu baisiausiai traukianti, gal net likimiška. Kadaise S. Kierkegaard'as į menamo poeto lūpas įdėjo tokius žodžius: „Nesuprantu aš Evangelijos – mudviejų kalbos skirtingos, o jei suprasčiau – tai mane nužudytų“. Girdėtas motyvas, panašus į šiurpią apokrifo ištarą.

Išties dvasiniai ieškojimai kartais gali būti nepaprastai pavojingi: bausmė supratusiam Evangeliją, bausmė išdrįsusiam persakyti Mokytojo žodžius, bausmė nužudžiusiam persakiusįjį, bausmė nustojusiam ieškoti... „Štai jums ir teismo diena, / Tai ne sprogimas, o klyksmas“*.

Neseniai, skaitydamas Gražinos Cieškaitės meditacijas, stabtelėjau prie žodžių: „Nuodėmė kaip šventoji prigimties paslaptis“. Tai tarsi tema meditacijai. Beveik intuityviai suglaudžiau šią mintį iki trijų žodžių: „Nuodėmė – šventoji paslaptis“. Vargu ar tai tie žodžiai, kuriuos Jėzus pakuždėjo Tomui, tačiau tau jie visąlaik atrodė turį savo slaptąją prasmę. Gal net taip: šie žodžiai – tai vienas iš trijų Tomui pakuždėtų. Dar du tokios pat keistos galios žodžiai – ir galima

* S. T. Eliot, „Tuščiaviduriai žmonės“.

būtų ne tik sviesti akmenį į savo artimą, bet ir išsikraustyti iš proto, t. y. būti prarytam ugnies, ištryškusios iš akmenų. Juk įmanoma ir tokia „nelogiška" pasaulio istorijos baigtis: į rojų visų pirma pateks patys didžiausi nusikaltėliai. Negana to, jie visąlaik bus kur kas arčiau Jėzaus nei dabartiniai teisuoliai, o Dievo dešinėje sėdės pats Judas Iskarijotas – mylimiausias Sūnaus mokinys; nes kuo didesnis nusikaltėlis – tuo didesnis ir kankinys...

Vargu ar tai visiškas absurdas, karščiuojančių smegenų sapalionės, nors sveikas protas šito suvokt ir neįstengia. Pagalbon vėl atskuba tos bemiegės nakties Musilis: „Aiškiai susiformavusi aukštoji būsena kiek panaši į beprotybę".

Džiugesys ir siaubas sykiu.

Vis dėlto įmanoma eiti dar toliau. Šitaip ir daro didysis mūsų amžiaus ereziologas Jorge Luisas Borgesas. Apie Dievo virtimą žmogumi tasai velnių prisišveitęs argentinietis rašo: „Dievas tapo žmogumi, tapo juo visiškai – iki pat jo menkystės, iki niekšybės ir pragarmės. Kad mus išgelbėtų, jis galėjo pasirinkti bet kurį likimą iš tų, kurie rezga sudėtingą istorijos tinklą; jis galėjo tapti Aleksandru arba Pitagoru, arba Riuriku, arba Jėzumi; jis pasirinko pačią niekingiausią lemtį – tapo Judu".

Taigi – viena ir ta pati idėja akimirką atrodo esanti dieviška, jokiais silogizmais neatremiama, o kitą – jau ciniškas pasityčiojimas iš visko, kas logiška, skaidru, šventa. Mūsų sąmonė mainos, pulsuoja, teka, mes visąlaik plaukiame ja – kaip upe ir podraug kaip valtimi – tarp dviejų, regis, niekad nesuartėsiančių krantų. Gal todėl ir prisakyta: „Neteisk, kad nebūtum teisiamas", nes kas galėtų nurodyti, iš katro kranto skelbti tą ar kitą tribunolo nuosprendį?

Vis dėlto čia dar nedėkime taško, gal tik dvitaškį: „Tačiau ir tamsa be mėnulio džiugina akį". Savotiško jautraus

taurumo yra šiuose XI amžiaus japonų aristokratės žodžiuose. Tai jau ne estetika. O kas? Tegu kiekvienas paklausia savęs. Paklausęs – nustėrs, suvokęs – nustebs, patyręs – bus. Kamantinėjamas – tylės arba tyliai pakartos: tegu kiekvienas paklausia savęs.

Taigi – tegu paklausia. Tokia vaizdų, asociacijų seka, grandinė, liguistų ar net eretiškų minčių skivytai. Trečiąją nemigos naktį, naktį be mėnulio. Mintys atvibruodavo ir akimirksniu išsprūsdavo, pasklisdavo, išsisklaidydavo, sąmonėje tepalikusios neryškų trumpalaikį pėdsaką: būta. Ir vaikiškai negudrų žvaigždynų melodijos motyvą: „Tai buvo ne lakštingala, tai buvo juodasis strazdas“.

Taip, juodasis nemigos strazdas.

... Paryčiui pamažu užmigau.

Apie slaptąsias Rūmų dureles

Dievas tapo žmogum, kad žmogus taptų Dievu.
ŠV. AUGUSTINAS

„Būti ar nebūti? – štai klausimas koks.“ Keturis šimtmečius šie Danijos princo žodžiai jaudina žmoniją. O štai klausimas kitoks: kaip mes galime rimtai kalbėti apie laisvą žmogaus valią, jei nė vienas neturime teisės ištrūkti iš Būties gniaužtų, iš amžinatvės, savarankiškai pasirinkti Nebūtį? (Nebūtis anaiptol nelygi mirčiai, po kurios sielos būtis tęsiasi kaip niekur nieko. Naivuolis Hamletas! Jis vylėsi, jog įmanoma ir nebūti!)

Esame apgyvendinti milžiniškuose Rūmuose, kur mums prisakyta: jūs – visiškai laisvi, tačiau neturite teisės atidaryti slaptųjų durelių, kurios veda į dieviškuosius Nebūties sodus. Ir vaikštome, kaip toje pasakoje, painiais koridoriais ir prabangiomis menėmis „visiškai laisvi“, lydimi patikimų asmens sargybinių, sergstinčių ne mus, o slaptąsias dureles nuo mūsų smalsių akių, – tad apie kokią visiškai laisvą asmens valią kalbama?!

Gal ir įmanoma kalbėti apie žmogaus valios laisvę, bet toji laisvė yra ne absoliuti, o apibrėžta, įrėminta, priklausanti nuo sąlygų, teisingiau ją būtų vadinti pasirinkimo laisve arba laisve rinktis. Juk tavo valia išsiveržti iš tam tikrų rėmų negali, tad jos „absoliuti“ laisvė tėra talentinga mistifikacija: vargšo Joriko laisvė. Šis laisvės išpūtimas, garsus sureikšminimas, matyt, reikalingas tam tikros filosofinės-religinės doktrinos ideologams, nes kitaip jie nesugebės įtikinamai paaiškinti nuodėmės mechanizmo, nuodėmė atrodys kylanti iš paties Dievo, glūdėjusi jo planuose, stačiai jo inicijuota...

Pasaka apie milžiniškus Rūmus su begale durų, iš kurių vienų šiukštu nevalia atidaryti – štai mūsų „laisvos“ valios įvaizdis. Galimas ir kitas palyginimas: mes visąlaik esame rojuje, tik šiuo momentu mums uždrausta ragauti ne Pažinimo, o Nebūties medžio vaisių. (Beje, įdomi Nebūties ir Gyvybės medžių paralelė: ar čia ne apie tą patį kalbama? Tačiau šio amžiaus žaltys kužda: tik Nebūtį pažinęs žmogus gali prilygti Dievui, virsti amžinu tiek buvimo, tiek nebuvimo prasme; tuomet jau tikrai VISA, kas yra ir ko nėra, bus tavo, žmogau, valios aprėptyje!)

Tad asmens laisva valia – mitas, fikcija, blefas? Turbūt taip. Mat žmogus laisvas rinktis nuodėmę arba bendradarbiavimą su Absoliutu, tačiau jis neturi galimybės pasirinkti Nebūtį.

Visos materialistinės pakraipos idėjos giliausiuose savo kloduose yra pagrįstos paaštrėjusiu kaip tik šios „neteisybės“ pojūčiu. Kyla nenumaldomas troškimas prieštarauti Aukščiausiajai Valiai, uždraudusiai žmogui praverti Nebūties dureles. Metafizinis materializmo pagrindas – desperatiškas maištas prieš draudimą išnykti be pėdsako, nebūti absoliučiai, nebūti taip, tartum niekad ir niekur nebuvus, neegzistavus, negimus, nebūti labiau, nei nebūna daiktas po visiško suirimo, sudūlėjimo, atomų išsisklaidymo. Dėl šios pakvaišėliškos aistros nebūti ir stengiamasi tai vienur, tai kitur nuversti Dievą nuo sosto, pagrobti iš jo raktus nuo visų Rūmų durų.

Materializmo idėjų išpažinėjas – tai žmogus, kuris slapčia, tačiau nepaprastai stipriai ilgisi Nebūties. Tai tobulo, idealaus materialisto, aistringo priešgyniautojo dėl Kūrėjo „neteisybės“ modelis. Ne toks idealus materialisto pavidalas – tai žmogus, kuris jau ne tiek ilgisi Nebūties, kiek stengiasi pabėgti nuo užmokesčio už kaltes ir nuodėmes, padarytas Būtyje; tai pavyzdinis „maištininkas prieš ciesorių“. Yra ir dar viena, bjauriausioji, materialisto atmaina – vidu-

jai visiškai susijaukęs „praktikas“, kitaip sakant, elementariausiai sužvėrėjęs žmoggyvis, kuris jau netgi nesistengia pabėgti nuo užmokesčio, tik kaip aprietas daro nusikaltimą po nusikaltimo, apie nieką rimčiau nesusimąstydamas, – mat taip giliai yra puolęs, apakęs, užgeseęs, kad kitokios egzistencijos paprasčiausiai neįsivaizduoja.

Pirmojo tipo materialistų laukia faustiškasis kelias: kančia, ilgas blaškymasis ir galop išeities radimas; antrojo – kai kurių filosofų (tarkim, K. Marxo) skirtis; trečiojo – leninų, hitlerių ir visokio plauko kaligulų klaidkeliai.

Bet vis dėlto tai yra pastangos grumtis dėl savo valios absoliučios laisvės. Tai metafizinės grumtynės – netgi tada, kai negalvojama apie jokias grumtynes. Tačiau ši kova rezultatyvi būna tik vienu atveju – ne maištaujant, ne naikinant Esamą (padėtį), o įsiliejant į Jį, į Jo Valios srautą. Šia kryptimi judant, kartais įmanoma įgyti taip trokštamą absoliučiai laisvą valią. Ne savo, žmogiškąją, tokia paversti, o ištirpti Jo Valios sraute, pirminėje užduotyje ir taip įgyti ne dieviškąją, o tiesiog Dievo Valią: lašelis niekados netaps jūra, bet jis įgaus jūros jėgą, įsiliedamas į ją, tapdamas ja. „Tada jau nebe jūs kalbėsite, o jūsų Tėvo Dvasia kalbės jūsų lūpomis“ (Mt 10, 20).

Tačiau kol vaikštome po šios padangės Rūmų menes, koridorius, kol landžiojam po dulkėtus užkaborius, prisiminkime nuostabią maldą, kurioje prašoma: kantrybės – kad galėtume susitaikyti su tuo, ko mums neleista pakeisti (paversti savo valią visiškai laisva); jėgos – kad įstengtume pakeisti tai, ką privalome pakeisti (artinti savo valią prie Kūrėjo Valios); proto – kad sugebėtume atskirti pirmąją nuo antrosios. Deramai vadovaujantis šia išmintinga nuostata, matyt, jau galima be didesnės baimės vaikščioti po milžiniškus buvimo Rūmus, atidarinėti visas dureles ir nejausti su-

sierzinimo, kad vienas praverti mums vis dėlto užginta. Tuomet ir laisvės dalį priimsime su padėka, priimsime kaip neišvengiamybę, kaip būtiną ilgo kelio lankstą, kaip skirtį pagaliau... „Dvasinė žmogaus raida sykiu yra ir laisvėjimas“ (A. Menis). Laisvėjimas šiuo atveju reikštų tam tikrą išbūtinimą. Išbūtinimą anaiptol ne neigiama prasme, o ta, jog kada nors žmogaus dvasia turės „prisijaukinti“ ir Nebūtį, jos slaptybę, vienąkart ilgesyje suvokti: ateis metas, kai Valdovas sugrįš į Rūmus ir iškels tikrą meilės puotą. O jos įkarštyje atidarys slaptąsias dureles ir, paėmęs žmogų už rankos, išves pro jas į gaivius nakties sodus; mat išmuš valanda parodyti tave esant Jam lygų, gebantį patirti ir ištverti ne vien Būtį, bet ir Nebūtį. Ir išeisi iš Rūmų, ir išvysi, kas plyti už jų, ir aiktelsi iš begalinės nuostabos: tu, o ne kas kitas, visados ir buvai Tuo, Kam karštai meldeisi, nors – puikiai žinai! – tai buvo ne Narcizo maldos...

Baigti norėčiau mintimi, kurią kadaise užrašiau viename savo tekste. Nes pajutau, jog šie pasvarstymai yra anos minties sklaida, atvertis, podraug ir savotiška priešistorė. O mintis buvo tokia: „Ir paskutinis, tragiškiausias akordas, beveik šventvagiškas: tu tvirtai žinai, kad nesi Dievas. Tačiau niekados nebūsi tikras, kad ir Dievas manė lygiai taip pat“.

Šiandien sakyčiau: tasai akordas iš tiesų yra tragiškas, tačiau vis mažiau šventvagiškas.

Ir čia pat vėl suabejočiau: tik niekados nebūsi tikras, jog ir Dangui atrodo lygiai taip pat.

Bet netgi tas netikrumas – gražus yra, manau...

Apie tamsą ir Švėgždos šiaudelį

Mes atsidūrėme kažkokios labai įdomios apysakos pirmame skyriuje.

T. TRANSTRÖMER

1997-ieji, lapkritis, Vilniaus šiuolaikinio meno centras. Parodų salių sienos nukabinėtos nedidelio formato natiurmortais: svogūnas, česnakas, medžių sėklos, vijoklio ūseliai, durų rankena, dubuo, kriauklė, kankorėžis, senas peilis, kaštonas... Riešutas, sudžiūvęs dagys... Virvė, sukryžiuoti pagaliukai, pageltęs lietuviškas sūris, patisonas, vapsvų lizdas, kiaušinis (margutis), gilė, moliūgas, granatas, erškėtuogė, pypkė, šiaudelis... Vien vardyti neapsakomai malonu – sakytum, akimis tari daiktų vardus.

Būna – gyveni tartum knygą skaitai. Ir staiga pačioje įdomiausioje vietoje imi ir užmiršti raides! Bet skaitai vis tiek – lyg niekur nieko. Pasirodo, norint skaityti, kartais mokėt raides visiškai nebūtina!

Ir čia taip. Toks maldos gaidelis.

Taigi – Švėgžda, Algimantas. Lietuvių dailininkas, 1982 metais išvykęs Vokietijon gydytis, neseniai ten ir miręs. Štai jo piešinių ciklas „Pokalbiai su daiktais“. Tabokinė. Šalia sakinys (apie dėdę – Dėdeliotę): „Mergos pačios turėjo pasisemti riešutų iš jo kelnių kišenių“. Tiek kaimietiškai naivios erotikos. Tolima sąsaja su P. Lagerkvisto „Budeliu“. Toje apysakoje kalbama apie pakaruoklį, nuo kurio naktį žmonės nuplėšė drabužius. Tai „mergos traukia ten nuo pat ankstyvo ryto kaip į pamaldas...“

Va kaip, mergiukai ir bernaitės.

Kadaise norėjau parašyti eilėraštį apie vyriškį, stovintį ant suplūkto nuožulnaus takiuko, kertančio rudenėjantį šermukšnyną. Ir staiga žmogui pro pat kojas be jokio garso prarieda ryškiai raudona uoga. Ir viskas. Ničnieko daugiau. Vėl ramybė, statika, rudens askezė. Beje, gal tai būtų buvęs eilėraštis ne apie žmogų, o apie uogą? Bala žino. Juoba kad ją – tokią saikingai ryškią – jau nupaišė Švėgžda: pažvelgi į ją – ir neturi ko klausti.

Nepražydęs rugys... Užrašas šalia jo: „Medis ir popierius, kaip gerai sutinka! Kaip švelniai piešia!“ Ir dar: „Jei rasiu ilgesnį popierių, nupaišysiu ilgą rugį“. Net graudu. Senosios Kinijos dailininkai irgi panašiai darė: piešinys, keli grakštūs hieroglifai, erdvė (pauzė)...

Beje, tas rugys apvytęs, nugeibęs. Toks pasigailėjimo vertas gamtos stebuklas. O gal stebuklas – pats pasigailėjimas, vidun įsivogęs graudulys, milžiniška negalės galia? (Akimoju atmintį nutvieskia šviesus vidurvasario vaizdas: keturmetė mergytė mosikuoja pievoje rankomis ir šaukia: „Štiš, drugeli!“, o tas klauso!)

Teisus V. Nabokovas: „Tai, kas kartą pamatyta, negali sugrįžt į chaosą niekada“.

Kaip kruopščiai viskas nupiešta! Kas tai – realizmas, hiperrealizmas, magiškasis realizmas, mini realizmas, postrealizmas? Vargu. Jei reikėtų apibrėžti, pirmenybę teikčiau meditacinio realizmo terminui. Ar ne todėl kiekvienas daiktas toks tikras, tiesiog nerealiai realus, kad vilki dvasia? Štai ir pats Algimantas Švėgžda kai kuriuos savo ciklus vadino „Žiemos meditacija“, „Rudens meditacija“... Tarsi sutikdamas, kad kūryba – toks pat religinis veiksmas, tarkim, kaip ir askezė. Iš lietuvių dailininkų gal tik Čiurlionio meditacijos vertos švėgždiškųjų. Nors jos – visiškos

priešingybės. Priešingybės, kurių nevalia supriešinti, sudaužti kaktomis, liaupsinti vieną, išsijuosus menkinant kitą (pvz., minties ir bemintiškumo, abstrakcijos ir vaizdo meditacijas). Pas mus, deja, kai kurios postmoderno rūdimis apėjusios akademinės smegenėlės itin pamėgo kaip tik šį „komparatyvistikos" metodą: vieno reiškinio aukštinimas kitą gramzdinant. Arba: pagiežos ir pykčio principų perkėlimas iš kasdienybės į savo profesiją. Tuomet šypteli: „Paukščių ir beždžionių elgesys labirinte". Sakinys klausimas iš Gražinos Cieškaitės meditacijų, beje, greičiau čiurlioniškų nei švėgždiškų. O gal ir atsakymas. Giedras, šypsningai ironiškas (juk kalbama ne apie laukų leliją ir padangių paukštį), nevienareikšmis.

Vienas Viduramžių vienuolis rašė: „Mąstyti Dievą – vadinas, Jį mylėti. Sakau „Jį", bet ne „apie Jį" mąstyti. Apie Jį mąsto dažnas, kas Jo ir nemyli. Bet Jo niekas nemąsto, kas nemyli" (G. de Saint-Thierri). Užčiuoptas meilės ir giluminio intelekto ryšys: mąstyti ne apie, ne aplink, ne šalia, o centrą, esmę, branduolį. Be meilės jėgos ligi jo prasiskverbt nepavyko niekam.

Švėgžda teptuku, plunksna, atsitiktinai miške rastu pagaliuku mąstė ne apie daiktą, o patį daiktą. Beje, sunkiai sergantis Švėgžda. Man regis, būtent Vokietijoje jis ir išgrynino savo piešinio stilių, profesinio meditavimo manierą, išsiskleidė iš vidaus, atsivėrė. Ankstesnieji jo darbai buvo blausesni, vaizdą juose matei lyg pro maršką. Ir staiga tarsi kas nuėmė raištį nuo akių: pasaulis ryškus, saikingas, tylus ir tikras. Ir dar: ne išprotautas, bet išvystas. O juk Švėgžda buvo tokio ligoto kūno!

Pasak vieno kunigo, negandos, nelaimės, kančios – tai gyvenimo druska, kuria dangus mus pasūdo, kad nepradėtume gesti. Jei rimčiau susimąstytume, gal ir nekiltų noras

ironizuoti gana paradoksalią išvadą, jog sirgti kartais yra labai sveika.

Ir vėl (nes smagu tarti akimis): virvė, sukryžiuoti pagaliukai, patisonas, vapsvų lizdas, moliūgas... Ūmai stabteli ir tiesiog nustėrsti: jeigu mūsų ir iš tiesų čia nėra (kas sugebės įrodyti, jog esam?!), mes net nebūt privalome mylėdami.

Vidurdienį pažvelgi pro langą – ogi koks baisingai juodas laikas užstojęs! Daugelis žmonių nugrimzdę depresijon, miestas drėgnas, pilkas, primenantis tarkovskišką zoną. Nors viskas lyg ir paaiškinama: baigiasi metai, šviesa vis dar traukiasi, tamsa auga, tankėja, darosi kone apčiuopiama. Šitai tęsis iki Kalėdų, o paskui pamažu ims vertis šviesos, vilties vartai, galėsim lengvėliau atsikvėpti. Šį šviesos ir tamsos ritmą, gamtos bangavimą jautriau išgyvena, matyt, vyresni žmonės, jaunimas dar turi pakankamai energijos, kad koks nors svyravimas išryškintų jos stygių. O mes, gerą kaupą druskos suvalgiusieji, tą svyravimą puikiai jaučiame, kartais gal net per daug liguistai į jį reaguojame. Tai šiokia tokia mūsų bėda, trūkumas, aišku, jei nesugebame paversti jo privalumu. O juk galime, nes tai yra dar vienas JUTIMAS. Mums jis jau duotas, jaunimui – kol kas ne. Tačiau kiekvienas jutimas, pojūtis, potyris – tai nauja informacija. Dažniausiai, deja, mažai kam reikalinga. Jei sugebėtume ja pasinaudoti, įgytume nemenką privilegiją. Tuomet ir kyla klausimas: kas sugeba pasinaudoti ta informacija? Mediuojantysis, dvasios keliauninkas, psichonautas, išminčius, lankstus išmintėlis, menininkas, buvėjas, darboholikas, mįslingos apysakos personažas, liga apdovanotasis – kas?

Gal neverta gudragalviškai klausinėti, nes bemaž visos mentalinių šurmulių pastangos baigiasi tuo, kad protas su-

kuria dar vieną pasaulio modelį – gardą. Gal verčiau stabtelti ir atsigręžt į save – tenai vis kokį nors tikrą daiktą pamatysi, kuris ir bus tau kaip atsakymas. Galų gale juk ne atsakymas čia svarbu, svarbu pasijusti, jog jau šiek tiek už klausimo esi.

Taip ir su tais Švėgždos paveikslėliais.

Apie tarpininkus ir kelionę Jeruzalėn

Vieni laukia gimstančios saulės, kiti – Kristaus.
V. DAUNYS

Buvimo paprastumas, meilė, nepažeisti žmonių santykiai, šilto tembro vibracija – visa tai įsigraužę į mus taip giliai, taip neatimamai, kad žmogus, sugebąs žvilgtelėti į savo vidų, būtinai išvys tai. Šitai neišvengiama, taip buvo ir bus. Nesunaikinamas ne blogis, o gėris. Juoduosiuose kelio tarpsniuose mums atrodo priešingai, tačiau tai nuovargio miražai. Blogis ir visi slogūs jo pavidalai mumyse tėra praeinantys negalavimai, slogelė, o gėris – amžina, niekados neišgydoma Visatos „liga", ir šiai totalinei šviesos epidemijai mes esame pasmerkti.

Pamatiniai dalykai nesunaikinami, tik primirštami. Iš esmės mes nuolat esame saulės nušviesti. Net tada, kai ją užstoja migla, debesiūkštis ar mielos esybės lietsargis. Šviesa vis vien prasisunkia. Ne tokia ryški, neaišku, iš kur sklindanti, išskaidyta, matinė, bet prasisunkia. Netgi pačią niūriausią dieną, nelaimingiausią valandą. Nes viskas po saule, iš saulės ir saulėje.

Kalėdos – ne tik Kristaus, bet ir saulės gimimo, grįžimo šventė. Diena ilgės, šviesa intensyvės, tamsa susigūš kertėje. Senosios civilizacijos irgi šventė savas Kalėdas, savo saulėgrįžą, gamtos, kiekvienos žolelės atgimimą, naujo ciklo pradžios nuojautą. Vis dėlto šiuolaikinio žmogaus sąmonės užmarštis, gyvybinių kanalų užakimas, kūno susiskaidymas neleidžia kaip reikiant pajusti, kas yra šis didžiausias dienos trumpumas, susitraukimas į gnomišką septynių valandų

kumštelį, šis maksimalus vitalinės spyruoklės suspaudimas prieš naują šviesos ir gyvybės pliūpsnį. Mūsų kūnai, išmokę sumeistrauti jiems patogią dirbtinę terpę, visa savo povyza ėmė demonstruoti, kad toji terpė neva suteikia jiems nepriklausomybę nuo amžinųjų gamtos jėgų ir procesų, nuo tobulo žvaigždynų ritmo; taigi mūsų kūno dalys užmiršo esminius dydžius, ėmė sapalioti, kad jas šildo ne saulė, o, tarkim, radiatoriaus skarda. Jos tarsi iškrito iš visatos konteksto, išsigalvojo, kad buvimo ritmą joms diktuoja jų sukurta aplinka, diskelio ir teleekranų blyksniai, – tiesą sakant, o kodėl taip negalvoti? Šalta – į vamzdyną paleidžia karštą vandenį, kamuoja alkis – nusiperka bandelę, prireikia kur nors nukakti – sėda į automobilį, traukinį, lėktuvą, – kuo čia dėtas kažkoks ugnies kamuolys, subtilioji kosmoso energija, gyvybės atsinaujinimas, gamtos ratas?

Ši keistoji užmarštis pamažu nulėmė ir visai kitų vertinimo kriterijų atsiradimą, grubiai tariant, daug ką, netgi patį žmogų, ėmėme vertinti ne saulės, o radiatoriaus matais. Saulė pasidarė tarsi ne itin būtinas priedas, šviesuliukas, reikalingas nebent atostogoms prie jūros... Be abejo, mes jau ne neandertaliečiai, suvokiame, jog logiškai mąstant yra kitaip: netgi medis, akmens anglis, nafta, uranas ar stroncis tėra saulės energijos akumuliatoriai. Tačiau tai teorinis suvokimas, atitrūkęs nuo to, ką matome, nuo „gyvenimo praktikos“, kuri nė nemirktelėjusi tvirtina: jūs patys save šildote, rengiate, patys auginate savo virškinimo sistemai gyvūnus ir augalus. Patikime. Pamatinių jėgų veiklą, poveikį aplinkai įžūliai imame priskirti sau, savo technologijoms ir mechanizmams. Tampame atriboti, egocentriškai atsiriboję. Įprantam jausti pirminį gyvybės impulsą per tarpininkus. Kaip vaikai, kurie sako: „Man labiau patinka važiuoti taksi, ne autobusu“. – „Bet mes neturime tiek pinigų“, – kantriai bando aiškinti mama. „Tu nueik į darbą ir pasiimk“.

Taigi – nueik ir pasiimk. Ir dar: kam imi po truputį? Daug paimk, kad nereikėtų dažnai vaikščioti. Vaikui atrodo, kad tarp jo ir gėrybių šaltinio stovi tėvai. O mes vieną rytą pastebime, kad tarp mūsų ir visatos įsiterpė pačių sumeistrauti daiktai, technika, civilizacija su visa savo atributika. Tiesioginis ryšys dingo, prapuolė. Tiesą sakant, gyvendami statistinio vieneto gyvenimą, to ryšio bemaž ir nepasigendame. Tačiau jei nors truputėlį pažeidžiamas įprastas ryšys su tarpininku, su civilizacijos terpe – kaipmat šokame protestuoti: neduoda! apvaginėja! nešildo! nenuplauna! kur teisybė?!

Dabarties žmogus liūto dalį meninės informacijos, estetinių idėjų, etinių nuostatų sklaidos, žodžiu, „peno sielai" gauna mikliai perjunginėdamas TV kanalus. Kitokio prisilietimo prie meno kūrinio dažnas pilietis net neįsivaizduoja. Jis neskaitęs nei Homero, nei Shakespeare'o ar Dostojevskio, nors smalsesnis, nuo kultūros dar ne visiškai atitrūkęs, yra matęs po kelias įvairių šedevrų interpretacijas. Jis ir gyvena interpretacijomis. Dailės, muzikos, literatūros interpretacijomis, reprodukcijomis, adaptacijomis.

(O, likimo ironija! Dar vakar, tarkim, rašytojas buvo priverstas galvoti apie savitą stilių, nepakartojamą sakinio, vaizdo struktūrą, individualų mąstymą – tik tada jis galėjo tikėtis pasisekimo ir skaitytojų palankumo. O šiandien, pasak vieno taivaniečių fotomenininko, „tik labai populiari literatūra gali išgyventi, nes jeigu rašytojas turi savitą stilių, niekam neužtenka kantrybės jį skaityti".

Vadinas, jei rašai kaip visi, „kaip televizija", tai tavo knygą gal ir nupirks. Nuožmi vidutinybės invazija į visas gyvenimo sritis.)

Taip kultūra, kuri iš prigimties yra linkusi natūraliai tarpininkauti, šiame amžiuje ėmė tiesiog masiškai gimdyti naujus tarpininkus – visokius brokerius, maklerius, menedže-

rius, kurie „varo biznį“ jos viduje. Aišku, nugvelbdami ir dalį pelno: šviesos, informacijos, gyvybinės energijos. Tai dar viena varža uždaroje srovės grandinėje – tarpininkas tarp žmogaus ir kito tarpininko. Ir ši tarpininkų virtinė ilgėja. Kiekvienas jų pramokęs tik savo operaciją. Tačiau visas ankstesniąsias civilizacijas pražudė siauros specializacijos paplitimas. Pernelyg daug varžų sustabdo srovės tėkmę.

Jei iš tiesų mes esame „saulės vaikai“, tai jau miršte užmiršome tą, kuri mus pagimdė. Tapome pamestinukais, pabėgiukais, paklydžiukais. Kas kad neaiškaus ilgesio valandėlėmis paverkiame įsispraudę į nuošalią kertę, juk kaipmat ir pamirštame tą maudulį: sintetinė rankovė nubraukė ašarą, televizorius palinksmino, radiatorius sušildė. Taip ir gyvenam, seniai jau.

Bet va, anksti nubudęs išeini į kiemą ir nustembi: lauke šaltoka, tačiau nepaprastai gražu. Elegantiško šermukšnio šakelės nubarstytos mažytėm puriom snaigėm, keli raugerškio krūmokšniai pavirtę baltom pūkuotom būtybėm, storais juokingais kaukais. Švarus rytmečio pasaulis, žiemos pasaka, Kalėdų, saulėgrįžos išvakarės, maldų išsipildymo metas.

Netikėtai imi ir sukuždi, paprašai: Tu, Kurs Esi, neleisk, kad Kristaus gimimas pavirstų tik pamaldžiu dar vieno tarpininko garbinimu; neleisk ir mums pavirsti tokiais baigtiniais, tokiais savin sulindusiais užsisklendėliais, kad niekados neišdrįstume pagalvoti, jog ir saulė yra tik tobulas kažkieno tarpininkas. O prieš patį dienos patekėjimą, prieš patį šviesos plūstelėjimą leisk pažvelgti kiekvienam į savo laukimo gelmę ir neprarasti savitvardos, neapsvaigti, išvydus amžiną ir nepagydomą gėrio ligą, jos tykiai verpetuojančią bedugnę, leisk neišeit tokį rytą iš proto... O jei ir išeit iš jo, tai tik taip, kaip tame bičiulio eilėraštyje – „basam, į Jeruzalę“.

Kūčių stalo trupinėliai

1. Pro langą išvysti ant sniego kuprotą vaiką ir sakai: „Kuprotas vaikas“. Tačiau akimoju atsiranda oponentas, kuris replikuoja: „Anaiptol! Jis visiškai ne kuprotas!“

Dabar tai vadinama ne nesąmone, o kita nuomone.

2. – Va anas – tikrai geras poetas! Kalba tarytum mano mintimis!

Gal ir taip.

Vis dėlto sakau: nereikalaukite iš poetų, kad jie kalbėtų vien tai, ko jūs trokštate. Todėl jie ir yra poetai, kad atidžiai įsiklausytumėte į jų pačių žodžius, absoliučiai nepriklausančius nuo jūsų įgeidžių, minčių, užsakymų. Ir šį tą išgirstumėte.

Nes eilėraščiai kaip sapnai: vieni atspindi, kiti – išsipildo.

3. Ką daryti, kai dykinėtojas pajunta agresiją iš savo kairiosios rankos nykščio? Prisiminti visa ko vienovę, kosminį kūną?

Bet šit – nykštys taip įnirtingai ima trintis su smiliumi, kad norom nenorom prisimeni pavasarį ant kelio susikibusių varlių šokį arba šunį ir kalę rujojimo metu. Ir tie spontaniški judesiai visiškai nepriklauso nuo tavo valios, idėjų ar kaprizų.

Kaip tik tada atmintyje ir sukirba parabolė apie žmogų kaip ligos patale gulintį angelą, kurio sparnai atrofavęsi, o noras skristi liko.

4. Apsižvalgai: vis daugiau religinės atributikos, vis mažiau romaus tikėjimo, atsidavimo, aukojimosi. Kai kurios

šventyklos pavirtusios ne Dievo Namais, veikiau griežta nuovada ar net Dievo kalėjimu. Ypač tos, iš kurių sakyklų su irzlia nepakanta skelbiama, jog vien jos – vienintelė Aukščiausiojo buveinė. Tai jau primena zoologijos sodo direktoriaus reklaminį šou:

– Ateikite pas mus! Niekur kitur, tiktai čia jūs išvysite liūtą! Nebijokite, jis už tvirtų grotų!

5. Laisvės paradoksas: kai galima kalbėti apie viską, protas aptingsta galvoti. Tuomet „laisvas" kalbėtojas užgožia žmogų, mąstantį, apie ką, vardan ko ir kam jis kalba. Kaip mažvaikis jis ima mėgautis pačia teise kalbėti, jam dingojas, jog tai jau daug. Susidaro įspūdis, kad tokios kalbos užgriebia vis platesnius realybės plotus (gal taip ir yra), tačiau jos pasidaro dar seklesnės nei andainykštės. Teisė pliaukšti viską, kas ant liežuvio, neretai tampa pareigos kalbėti apie svarbiausia pakaitalu.

Kalbėtoją apie svarbiausia pasidaro labai paprasta nutildyti, užsiundžius ant jo guvius kalbėtojus apie viską.

6. Vertinimo kriterijų aritmija: norint, kad knygą pirktų ir ja domėtųsi, dar ir šiandien pageidautina parašyti apie ją neigiamą recenziją. Tai jau ne dekadanso žavumas, kai pasimėgaudamas galėjai bent jau pusbalsiu kuždėti: „Tu krisdamas gražiai gražiai giedok", o tik jo atrūgos.

Nuopuolis įvyko: gėrėm rusišką degtinę, siautėm, blaškėmės, verkėm, dainavom, riaumojom – buvo skaudu ir elegantiškai liūdna, tačiau tuo pat metu savo ilgesio gelmėje jautėme esant sielos vertikalę, šventąjį branduolį, tikrumą. Maudulio, kančios, pagaliau netgi kartaus gurkšnio tikrumą. Ir staiga išmušė valanda, kai beveik viską nustelbė šlykščios pagirios: su specifiniu dvoku, atrūgomis, jokių kriterijų nepaisymu, vangiu ir girtuokliškai ligotu mąstymu – mąsty-

mu dėmėmis, skrandžio sultimis, galvos ūžesiu. Ėmėme miglotai nutuokti, kad tik tas žmogus, kuris niekur nesijaučia esąs namie, sudaro įspūdį, jog jis visur kaip namie.

Vieną pavakarę atsiverčiau Vaižganto „Pragiedrulius" ir skaitau, kaip tas Napalys darbus dirba. Skaitau ir pamažu žiojuos iš nuostabos – absurdas! Vaižgantas stačiai akyse virsta vienu didžiausių estetų! Skaitai ir grožiesi sakiniu! Vien sakiniu, jo stilinga linija, retesnio žodžio skambesiu, mantriška garso prigimtim, formos grožiu, tiesiog rafinuota estetika, nes siužeto vingiai bemaž visiškai nesvarbūs. Tikras teksto malonumas, anot R. Barthes'o. Dabar taip gražiai neparašo, galvoju...

Vaižgantas – estetas... O dangau!!!

7. Jis jautėsi esąs toks laisvas rašytojas, kad pagaliau buvo atleistas ir nuo skaitytojų.

8. Turtingas geradarys parsiveda alkaną dykinėtoją į namus, sodina už vaišėmis nukrauto stalo. Dykinėtojas ir pradeda viską be atrankos grūsti ryklėn – ikrus su raugintais kopūstais, rūkytą lašišą su biskvitiniais pyragaičiais, virtus žirnius su šampanu.

– O! Jūs ničnieko nenutuokiate apie maistą! – stveriasi už galvos geradarys.

– Taip, aš šiek tiek nutuokiu tik apie alkį.

(Užrašyta grįžus iš priėmimo vienoje užsienio ambasadoje.)

9. Tas, kuris galų gale suvokia, kad neturi jokio tvirto pagrindo po kojomis, jau gali pabandyti pasiverst žuvim arba paukščiu.

Tada gyvenimą ištinka tikrovė.

10. Mašinraščio skiautė, rasta tarp vienos pjesės puslapių. Tekstas: „Kol esi gyvas, į amžinybę įeisi tik pro akimirkos vartelius. Ir kuo trumpesnė akimirka, tuo plačiau atverta amžinybė. Nes pats trumpiausias mirksnis yra toks neapsakomai trumpas, kad jo tarsi ir nebėr, – o tai ir būtų amžinybė ir sykiu vieninteliai gyvojo vartai į ją.

Jei sugebėsi atidaryti ŠIUOS vartelius, neabejok, kad pirmasis tave pasitiks...“ (Tekstas nutrūksta.)

P. S. Korektūros klaida: vietoj ŠIUOS išspausdinta ŠIVOS.

11. „Vienuolis paklausė mokytoją: „Ar turi šuo Buddhos prigimtį?“ Mokytojas akimoju atsakė: „Vū!“ (zenbudistinis koanas).

Paveikslas: pirmam plane – verkiantis gluosnis. Kruopščiai nutapyta kiekviena šaka, kiekvienas lapas, žvilgūs rasos karoliukai. Toliau – fone – upės kilpa, keli krūmokšniai, dar šis tas. Paveikslas kažkodėl pavadintas „Peizažu“.

Kodėl ne „Gluosnio portretu“?

12. Vienišiaus kuždesys (žvaigždėtą Kūčių naktį):

– Aš nesijausiu esąs kūrėjas tol, kol manęs nepripažins šitas miestas! Bet ir tada aš nesijausiu esąs kūrėjas, kol manęs nepripažins šita šalis! Tačiau ir tada aš vis dar nesijausiu kūrėjas, kol manęs nepripažins šitas pasaulis! Ir netgi tada aš nesijausiu kūrėjas, kol manęs nepripažins pats Aukščiausiasis! O tada, ačiū Dievui, aš jau tikrai nesijausiu esąs kūrėjas!

Apie žvaigždę ir žiogą

mano pakaušy žvaigždė
svirpia kaip žiogas

Abu jie sidabruoja – žvaigždė ir žiogas.

Aklasis, išgirdęs vakaro žiogą, turėtų pradėt nujausti, kaip spindi žvaigždė; kurčiasis, žvelgdamas į plastančią žvaigždę, turėtų išgirsti žiogo svirpimą.

Yra toks zeno posakis: „Viskas grįžta į Vieną. Į ką tuomet grįžta Vienas?“ Pasirinkęs šį koaną kaip išeities tašką, norėčiau pakalbėti apie plastėjimą, pulsaciją, amžinąjį ritmą, šiltą gyvybės alsavimą. Nors gal ne vien apie tai.

Kai meditacijos metu visos žmogaus mintys, visa jų energija susikoncentruoja į vieną tašką (tarkim, į mintį apie Absoliutą), tuomet medituojančiojo sąmonėje viskas sugrįžta į Vieną: nieko nėra, vien Jis, Jo beribė sąmonė, tobulai sutapusi su grynąja būtimi. Kasdieniai žmogaus rūpesčiai, aplinkos pavidalai, mintys, jausmai ir poelgiai tapo Vienu. Tai iškvėpimas: su iškvepiamu oru viskas nuskriejo į mistiškąjį Vieną, ištirpo, sudegė jame tarsi toliausioje supernovoje. Pasaulyje neliko pasaulio, mintyje – minties, manyje – manęs (zeno mokytojai tvirtina, kad satorialinė – dvasios Nušvitimo – būsena dažniausiai patiriama kaip tik iškvėpimo stadijoje).

Tai momentas, kai visi juslių ir jutimų signalai dingsta, mąstymas nurimsta, gal net sustoja, savęs suvokimo nelieka. Galima sakyti, tuomet nelieka ir to, kuris mąsto – pačio subjekto. Tai gelmė, į kurią panyrama ir su kuria susiliejama: „Kai protas ramus – jo kaip ir nėra“ (Sosanas, VI am-

žius). Meditacijos viršūnė, ištirpimas Aukščiausiojo Sąmonėje – grįžimas į Vieną.

O į ką grįžta Vienas?

Norint šitai patirti, reikia išnirti iš jau minėtos gelmės, „atsirasti". Tam užtenka, kad sąmonėje sukirbėtų nors vienui viena mintelė, tarkim, tokia: „Štai gelmė!" Arba: „Manęs nėra", „Ramu", „Nemąstau" etc. Tuomet akimoju grįžtama šičion, kur paaiškėja, jog šis pasaulis – su savo erdvėlaikiu, mintimis ir jų formomis, su kvailo žiogo svirpimu – ir yra tai, į ką sugrįžta Vienas.

Tai įkvėpimas.

Ir šis nesustabdomas visko grįžimas į Vieną ir Vieno grįžimas į viską ir yra tarsi koks milžiniškas kosminio kūno alsavimas, amžinybės ritmas, rimtis judesyje ir judesys rimtyje, nė akimirką nenutrūkstantis dvasios ir materijos ryšys, jų tapatumas; tuomet su giedra šypsena suvokiama, jog klausti, kas pirminė – sąmonė ar materija? – yra absurdiška, lėkšta, tiesiog idiotiška. Ta amžinoji pulsacija, kosminis ritmas – į Vieną ir iš Vieno – kiekvienoje atskirybėje kartojasi įvairiausiais pavidalais, o žmoguje – kad ir tuo gana elementariu įkvėpimo-iškvėpimo veiksmu.

Todėl įkvėpti ir yra gimti, išnirti, „materializuotis" šiame atskirybių pasaulyje. Todėl įkvėpimas ir yra žemiškojo buvimo simbolis – tarsi monotoniškas žiogo svirpimas ar pirmasis kūdikio riksmas. Kūdikio, ką tik išsiveržusio iš motinos įsčių ir įkvėpusio pirmąjį oro gurkšnį; įkvėpusio ir sudirginusio deguonimi savo plaučių alveoles, „apsinuodijusio" šiuo fenomenų pasauliu. Mes įkvepiam ir pajuntam visą gyvenimo svorį, nuodą, žavesį; mes iškvepiam – ir panyrame į kažką kita, esame išsiurbiami pro siaurą mirties angą, nekart minėtą juodąjį tunelį. Tai irgi alsavimas, tiktai ne kasdienis, ne įprastas ir greitas, o kur kas platesnės amplitudės, viso žmogaus gyvenimo gimimo–mirties ritmas.

Vis dėlto įkvėpimas-iškvėpimas yra, matyt, nepaprastai paslaptingas procesas, judesys, veiksmas, ne veltui tūkstantmečiais gludintos Rytų religinės doktrinos skyrė jam ypatingą dėmesį, nes labai panašiu ritmu pulsuoja kiekvieno žmogaus sąmonė, netgi paskira mintis. Ypač medituojant: iškvepiu – nukreipiu visą save į Vieną – netenku savęs – mirštu; įkvepiu – pajuntu virptelint mintį, savo individualybę – gimstu atskirybių erdvėje – Vienas tampa viskuo.

Tuomet jau gal ir galima paradoksaliai, tačiau nenusižengiant tiesai ištarti: „Žmogus yra mirtingas vien tam, kad kiekviena savo mirštančia skaidulėle suvoktų, jog jis yra nemirtingas".

Trumpam sugrįžkim prie nemąstymo meditacijos. „Absoliučiai apie nieką negalvoju, netgi apie tai, jog (absoliučiai) negalvoju." Tai ne kas kita, o sąmonės alsavimas. Ji pasineria į nemąstymo iškvėpimą ir išnyra drauge su pirmosios minties įkvėpimu. Pauzė tarp šių dviejų bangų, būvių, būsenų – stebuklo zona. Ypatinga proto tyla, kur įmanoma viskas, netgi tai, kas logiškai mąstant atrodo visiškai neįmanoma, absurdiška, šventvagiška. Tas pats alsavimas, ritmas egzistuoja visur: laike (pradžia–pabaiga), karmoje (veiksmas–atoveiksmis), etikoje (gėris–blogis), geometrijoje (taškas–linija)... Visur ir virš visko plyti ta Didžioji Visa Ko Vienovė, Ritmas ir Šventoji Pauzė, amžinoji kaita, neleidžianti absoliutinti nei jos viršūnės (Vienas), nei gelmės, žemiausiojo taško (atskirybės, pavidalai, daugis).

Turint galvoje šį Kertinį Vienovės Principą, metas prisiminti tikėjimą, viltį ir meilę, šį trejetą, kuriame „didžiausia yra meilė" (1 Kor 13, 13). Keikdamas įprastą fenomenų pasaulį, aš kartu keikiu ir tą, iš ko jis atitekėjo – neskaidomą, universalų Vieną. Mylėdamas šį pasaulį, aš myliu ir tą, į ką jis sugrįžta – tą patį Vieną. Vadinas, mylėdamas Vieną, aš

negaliu neapkęsti to, kas iš jo išaugo – žemiškojo pasaulio daiktų ir nesuskaičiuojamų jų pavidalų; keikdamas, neva atmesdamas Vieną, aš visados tais pačiais žodžiais keikiu ir kiekvieną daiktą, gyvenimo akimirką, žmogų, nors ir kaip išdidžiai ir ugningai deklaruočiau esąs šio pasaulio mylėtojas, gelbėtojas, taisytojas... Kitaip sakant, kietakaktiškai ateistiniu požiūriu meilė neįmanoma iš principo. O tikrai ir giliai mylint – iš principo neįmanoma griežta ateistinė nuostata. Mat gebėjimas mylėti – vienintelis mūsų dieviškumo ženklas, nereikalaująs jokio patvirtinimo ar įrodymo.

Užsklandoje norėčiau pacituoti mintį iš senų savo užrašų: „Aukščiausiąją Paslaptį žmogus suvokia ne protu, o Meile“. Ir nutilti, ničnieko daugiau nekomentuoti. Tiesiog ramiai ir viltingai klausytis amžino buvimo ritmo, sunkiai sugaunamos virsmo akimirkos: žodžių šlamesį ima keisti vidinė tyla, tylesys, iškvėpimas. Žiogo sidabravimas pamažu virsta žvaigžde, kad po kiek laiko tolimiausioji žvaigždė įgautų galios atvirsti žiogu.

Apie poezijos kentauriškumą

Tas, kuris gali pirštu parodyti ribą tarp gėrio ir blogio, –
tas gali paliesti patį kraštelį Dievo drabužio.
K. GIBRAN

Poetai puikiai žino, kad daugelis kalbėjimų apie poeziją yra beverčiai, o jeigu ir patys prišneka apie ją nebūtų dalykų, tai šitai daro labiau iš smagumo, ne iš rimtų ketinimų. Štai literatūrinėje spaudoje neseniai publikuota ištisa serija straipsnių ir pokalbių apie poeziją ir Dekalogą. Buvo lyg ir sutarta, kad Dekalogas – tai etinė programa, kurią vykdydamas žmogus gali ganėtinai gerai prisitaikyti prie gyvenimo, patirti netgi tam tikrą darną su aplinka. Tačiau ar tai aktyvaus dvasinio tobulėjimo kelias? Manyčiau, kad aktyvaus tobulėjimo kelias prasideda nuo Kalno pamokslo, kuris yra Dekalogo, kaip programos, sklaida, atvertis, vietom netgi drąsi korekcija.

Tiesą sakant, egzistuoja tam tikra įtampa tarp Dekalogo ir Kalno pamokslo idėjų. Tarkime, karo kapelionas šventina ginklus. Jis paklūsta Senojo Testamento minčiai „akis už akį" ir kartu ignoruoja Kristaus ištartą patikslinimą – „atsuk skriaudėjui kitą skruostą". (Beje, ar galite įsivaizduoti Kristų, šventinantį ginklus?)

Bet grįžkime prie poezijos. Paklauskime taip: ar poezija, *kaip savarankiška esybė*, privalo laikytis Dešimties Dievo Įsakymų, jeigu jie yra vien žmogaus elgesio normos ir apribojimai? O gal poezija turi teisę daug ką daryti priešingai – vogti, svetimauti, kalbėti netiesą, melstis tuzinui pusdievių ir t. t.? Juk mums svarbu galutinis jos poveikis, tai yra – kad ją mylintys žmonės niekieno neverčiami laikytųsi Dievo nu-

brėžtų ribų, būtų dori ir dvasiškai aktyvūs savo sielos gelmėse. Užtenka prisiminti Ch. Baudelaire'o „Pikto gėlių" metamorfozes: vos prieš šimtmetį jos buvo irzliai vadinamos niekingo nuopuolio pavyzdžiu, o mūsų amžininkė M. Yourcenar jau tvirtino: „Baudelaire'as – taurus poetas". Ir niekas jai neprieštaravo.

Eilėraščio reikšmių, prasmių, emocijų laukas – tik dalelė aplinkos, kurioje egzistuoja poezija kaip savarankiška esybė. Gyvybinei poezijos erdvei reikėtų priskirti ir begales kitų rūšių vibracijų, vidines pauzes, laiko paradoksus, anapusius, metų laiką, erą, savo balsą ir kambarį, kuriame skaitomi eilėraščiai, – ir tai būtų anaiptol ne viskas. O Dekalogo poveikio zona – kur kas siauresnė, jai priklauso tik nedidelis erdvėlaikio ruoželis, kur pirmuoju smuiku griežia dorovė ir moralė. Tačiau žmogus trečdalį savo gyvenimo miega ir sapnuoja, vadinasi, praleidžia tenai, kur dorovė ir moralė neturi jokios įtakos, dažnai jos į ten išvis neįsileidžiamos. O jei ir prasmunka sapno vidun, tai įgauna juokingus, išsigimusius arba monstriškus pavidalus.

Kita vertus, talentingas poetas, kad taptų „fleita Dievo rankose", idealiu laidininku kosminei informacijai tekėti ir sklisti, savo sielos gelmėse, matyt, neturėtų niekinti esminių Sinajaus kalno priesakų. Tačiau informacija, pati aukščiausioji vibracija, kuri per eilėraštį (kaip Dekalogas per Mozę) perduodama toliau, negali būti nei morali, nei amorali – ji atvibruoja iš visai kitų matų erdvės ir paklūsta kur kas universalesniems dėsniams. Tad nors ir griežtai prisakyta: „Nežudyk", vis dėlto visatos būtybė, turinti žmogaus pavidalą ir mentalitetą, gali pakliūti ir sudėtingesnėn situacijon, kai pats Dievas įsako: „Žudyk". Taip Jahvė liepė Abraomui paaukoti Izaoką. Induistinė tradicija šią dvasios ir moralės normų koliziją išreiškia kad ir tokia parabole: „Mano mylimasis nutraukė nuo manęs nuodėmės

skraistę, ir aš džiūgaudama leidau jai nukristi; paskui jis timptelėjo mano dorybės skraistę, bet aš gėdijausi, buvau išsigandusi ir priešinausi jam. Ir kai jis nuplėšė ją nuo manęs jėga, išvydau aš sielą savąją, kuri lig tolei buvo paslėpta nuo manęs“ (Šri Aurobindo).

Poezija yra savotiškas kentauras, kelių pasaulių gyventojas, saldžiabalsis mediumas. Nenuilstantis pasiuntinys tarp transcendentiško ir žemiško, žmogiško; tiltas tarp anapusių, esančių „už gėrio ir blogio ribos“, ir pasaulio, kuriame etinės vertybės vaidina nepaprastai svarbų vaidmenį, yra niekuo nepamainomos gairės mūsų dvasios kelyje. Todėl poezijai skirta būti ne tik dviveidei, bet ir tūkstantveidei, tačiau ne demoniškąja, o dieviškąja prasme (jei demoniškąja – tuomet poezija virsta paprasčiausiomis magijos formulėmis). Ji gali kalbėti karščiausią nusižeminimo maldą ir tuo pat metu iki nubąlant krumpliams spausti kalavijo rankeną; gali kontempliuoti giliausioje sukauptyje ir čia pat šelmiškai mirktelėti nutrūktgalviui berniūkščiui; gali netgi suraityti už nugaros špygą, tiesa, ne ciniška, o smagią, žaismingą. Kaip tasai S. Gedos Drazdauskas-Strazdas-Žmogpaukštis. Iš tiesų – kas supras:

Paukščio snapas – ar nosis,
Plunksnos – ar skudurai...

S. Gedos poema todėl ir tapo kultūros įvykiu, kad joje ėmė ryškėti pačios poezijos kentauriškoji dvasia. Ėmė ryškėti tuo metu, kai ši dvasia buvo nutylima, užsimerkus apeinama arba, pasitelkus ideologines klišes, neatpažįstamai išdarkoma. O juk paukštiškoji „Strazdo“ prigimtis atstovauja išsyk dviem pasauliam – pasąmoniniam ir viršsąmoniniam: kaip zoologinis gyvūnas, paukštis yra mūsų evoliucinė praei-

tis, įveiktas kelio lankstas, kur užsižiopsojusio keleivio tyko pirmykštės aistros, grobuoniški instinktai, rauplėti slibinai ir demonai; kaip sparnuota būtybė, paukštis – jau neaprėpiamos mėlynės, angelų, aukštuminės šviesos gyventojas. Taip žmogpaukščio įvaizdis aprėpia visas tris sferas: požeminę (demonai), žemiškąją (žmogaus gyvenimas) ir dangiškąją (sparnuotas pasiuntinys).

Verta dėmesio tai, kad Dekalogas veikia tik viduriniojoje sferoje – *homo sapiens* sąmonėje. Pasąmonėj ir viršsąmonėj jis yra nieko nereiškiantis, ničniekam nedarantis įtakos taisyklių rinkinys. Negana to, net minėtame trečdalyje – žmogaus sąmonėje* – maždaug trečdalį laiko (kol miegame) Dekalogo imperatyvai „iškrenta iš žaidimo"...

Kiekviena poetų ir skaitytojų karta privalo atrasti, – savarankiškai, iš naujo, – kad geros poezijos prigimtis yra ir kentauriška, gebanti aprėpti iškart kelias sferas, protu sunkiai susiejamus pasaulius. Mūsų estetinis žvilgsnis talentingą eilėraštį gali priimti vos ne kaip tobulą tvarinį, išsipildžiusią pusdievių kalbą, darnos ir grožio etaloną. Tačiau anapusiams jis gali pasirodyt labiau panašus į išsigimėlį, utėlėtą klipatėlę, suskretusį gyvulio pasturgalį, nes – kas žino – gal išties, kaip sakė „Pranašo" autorius, „aukščiausia dorybė šiame pasaulyje gali būti mažiausia aname".

Vis dėlto, ką bekalbėtum, žmogui poezija yra šioks toks tiltas. O nuoširdžiai trokštantis į kitą pusę gali pereiti ir sutrešusiu liepteliu. Pereiti, pasisvečiuot ir pareiti. Arba susigrumti ant liepto su angelu ir tik tada grįžti. Grįžti jau šį tą žinodamas, saugodamas liestų plunksnų šilumą, akių dugne išlaikydamas anapusių spalvas, daiktų mirgesį, vešlios giraitės kontūrus. Tačiau dabar vis dažniau pagalvoju, jog yra ir

* Ir dar! Dekalogas veikia tik trečdalį žmogaus sąmonės – mentalinę jos dalį; fizinė ir vitalinė sąmonės dalys nepaklūsta jokioms moralinėms nuostatoms nei riboms!

kitų tiltų, kitų pasiuntinių, ryšininkų. Neabejoju, kad yra. Tad gal neverta siaurakaktiškai absoliutinti ir šio. Nesvarbu, kas jis būtų – lieptelis, žmogpaukštis, slaptasparnis angelas ar kentauras.

Juk kiekvienai sielai savas kelias ir savas vedlys.

Arba tiesiog – kiekvienam savo.

Apie kentėjimą

...Ir vertesnė mirties diena už gimimo dieną.
KOH 7, 1

Viename esė Hermannas Hesse rašė: „Senas žmogus, vien neapkenčiantis ir bijantis senatvės, žilo plauko ir mirties artumo, nėra garbingas savo gyvenimo pakopos atstovas“. O juk iš tiesų – seno žmogaus vidus turėtų būti nepaprastai turtingas: jauno patirtį jis jau išgyveno, bet niekas negali laiduoti, kad dabartinę jo patirtį išgyvens tas, kuris kol kas stiprus ir jaunas. Vis dėlto, nepaisydama jokių žmogaus turtų, vieną vidurnaktį į jo kūno vartus pasibeldžia liga – jaunesnioji jos didenybės mirties sesuo. Verpetuojantis ligos žvilgsnis, trumpi negailestingi išpuoliai, meistriškos atakos, žvalgybiniai reidai paruošia sąlygas vyriausiosios sesers pasirodymui. Tačiau ši kartais ateina gana negreit, tik tada, kai jau galutinai viskas paruošta – kaip įnoringa karalienė į triumfo puotą. Todėl nuo seno egzistuoja dilema, kuri pasidarė ypač aktuali mūsų „išdievintoje“ civilizacijoje: ar galima atimti gyvybę silpnam, ligos iškamuotam žmogui, tokiu būdu stengiantis palengvinti jam lemtį, ar būtina versti jį visomis išgalėmis kabintis į gyvenimą, bet kartu pratęsti ir fizinį skausmą?

Šiuolaikinis, neva „humaniškas“, mūsų protas jau lyg ir linksta į „gailestį“, sako: geriau atimti gyvybę, neleisti žmogui kankintis, šlapintis ir tuštintis po savimi, raitytis iš skausmo, jaučiant, kad veriasi vis naujos ir naujos pragulų žaizdos, juoba kad ir sąmonė jo beveik aptemusi, neskiria artimųjų, metų laikų, painioja įvykius, nusišneka... Šie išvedžiojimai būtų gal ir teisingi, tačiau jie verste verčia užmiršti, kad žmogui nevalia ardyti to, ko jis nesugeba sukurti.

Kita vertus, su kančios paslaptimi negalima elgtis tarsi su kokiu barškaliuku, lengva ranka aukoti ją savo silogizmų kaprizams. Be abejo, neverta fanatiškai įsikirsti ir į gana vienpusišką idėją, esą kančia – visados užmokestis už žmogaus nuodėmes. Nes ji gali būti dar viena dvasinė patirtis, būtinas kelio tarpsnis, tobulėjimo būdas, didžioji Mokytoja ir tik retsykiais – atpildas už tavo, už tėvų, senelių ar net visos giminės kaltes, tačiau tikrai aišku viena – visa tai ne šiaip sau.

„Blogis yra pergalimas jį iškenčiant", – tvirtino Antanas Maceina. Tad kentėjimas – tai žmogui suteikta galimybė praeityje susitvenkusią votį paversti dabarties šviesa, ateities pergale, atsiskaityti pagaliau už kaltę, paskutiniu karščiuojančių raumenų judesiu pertraukti grandinę, kuria prie žmogaus ar ištisos giminės prirakintas tolimas prakeiksmas, nusižengimas, tamsioji aura, blogis. Kartais šią grandinę nutraukti tegali vien žmogaus kančia ir nesavanaudiška artimųjų meilė kenčiančiajam. Tačiau ne bet kokia kančia, o ta, kuri virsta auka: iškentėta ligi galo, ligi apsivalymo, visiško nuodėmės atpirkimo. Jei šia galimybe nepasinaudojama, juodosios auros debesis slenka toliau, persekioja palikuonis, terorizuoja visą giminę, užvaldo pačius nekalčiausius genties naujagimius. Nes „nieko neliks slaptoje", vienaip ar kitaip mokėti teks už viską – netikėta bėda, liga, nelaime, nugriaudinčia nelyg perkūnas iš giedro dangaus, – bet ar tikrai iš giedro?

Todėl eutanazija – „gailestingumo injekcija", iššauktoji mirtis – net ir dideliausius skausmus kenčiančiam ligoniui vargu ar yra išeitis, pamatinis problemos sprendimas. Veikiau tai sprendimo atitolinimas, pabėgimas, baikštus liuoktelėjimas į krūmus. Mūsų podekartinis mąstymas, buka racionalumo dalba apvertęs aukštyn kojom daugelį vertybių, šį pabėgimą bando pavaizduoti kaip užuojautą artimui, tik-

rąjį humanizmą. Nors šios pastangos labiau primena ganėtinai riboto protelio kirminų knibždėlyną, kirminų, kurių mintys tesiekia artimiausią mėšlo krūvą, geriausiu atveju – būsimą savo gyvybinių funkcijų kolapsą, ligom apėjusio kūno nusibaigimą, kurį netgi tauriu mirties vardu nedrąsu pavadinti. Taigi – iki nugaišimo ribos, nė milimetro toliau. O juk, kaip neseniai visiems dar sykį priminė Dalai Lama, nepamirškime, kad mums prieš akis – amžinybė. Ir nė mirksnio mažiau.

Išvydus šią nuostabią mintį tarsi iš vidaus, apsigyvenus joje, patyrus jos tragiškąjį katarsį, daugelis daiktų nušvinta anksčiau neregėta šviesa, pirmoje vietoje atsiduria visai kiti dydžiai, o tie, kurie konjunktūrinės orientacijos protui dar vakar atrodė itin reikšmingi – išnyksta be pėdsako. Mat jų egzistencijos laikas kur kas trumpesnis nei degtuko plykstelėjimas vėtroje. O tie nauja ir nenutrūkstančia, tolydžia šviesa nutvieksti dydžiai ir toliau ištikimai lydi mūsų sielas visuose erdvėlaikiuose; matyt, jie lydės mus tol, kol – gal pačioje nesuvokiamos kelionės pabaigoje – jau ir jų nebereikės, siela galės jų net atsisakyti, kad įgautų tikrąjį ir vienintelį savo pavidalą, kuris yra mums neįsivaizduojamas, tačiau gal artimiausias tam, ką mūsų žmogiškoji patirtis bando išreikšti žodžiu Meilė. Teisybę, regis, byloja tasai vaizdingas posakis: kokie ateiname į šį pasaulį – tai Dievo dovana mums, kokie išeiname – mūsų dovana Dievui.

Žinoma, samprotauti apie tai – viena, o žmogiškai oriai pakelti kančią, nepabėgti nuo jos, nugalėti ją iškenčiant – visai kas kita. Nenoriu būti nuobodus mentorius ar virpantį pirštą dangun iškėlęs pamokslautojas, todėl baigdamas skubu papasakoti keistą ir gražiašypsnį įspūdį, kurį sukėlė viena užsienio radijo laida. Tą vakarą studijoje kalbėjo lyg ir apie priešingą dalyką – ne apie palaimą, kurią iškankintam žmogui gali atnešti mirtis, o apie šiurpulingą mirties baus-

mę nusikaltėliui. Laidos vedėjas užsiminė, kad mirties bausmė kartais paskiriama ir per klaidą, t. y. visiškai nekaltam žmogui. Tuomet kažkoks filosofuojantis šventikas ėmė karštai įrodinėti, kad bausmės per klaidą nebūna, nes viskas yra Dievo valioje, tad netgi tie, kuriems aukščiausioji bausmė paskirta lyg ir neteisingai, iš tikrųjų vis tiek privalo atsakyti už savo tėvų ar protėvių nusikaltimus, pagaliau netgi už prigimtinę nuodėmę, – žodžiu, tasai šventikas filosofas tauriai užsidegęs, vos ne prokuroriško įkvėpimo pagautas kalbėjo ir aiškino, kad niekad, niekur ir niekas nenužudomas be kaltės. „O Kristų jūs pamiršote?“ – staiga ramiai paklausė laidos vedėjas. Stojo radijui neįprasta tyla. „Ne, nepamiršau, – po kankinamai ilgos pauzės pasikeitusiu balsu atsakė šventikas. – Tačiau tuo metu, kai visa tai šnekėjau, Kristus, matyt, buvo mane pamiršęs.“

Apie Bruegelį, žiemiškąjį splioną

Aš privalau pasakoti tai, kas yra pasakojama,
bet tikėti tuo, kas pasakojama, nebūtinai privalau.
HERODOTAS, *ISTORIJA*

Vienas mano bičiulis, recenzuodamas Ch. Baudelaire'o „Paryžiaus splino" vertimą, pacitavo tokius žodžius: „Viešpatie, mano Dieve, padaryk, kad velnias laikytųsi savo žodžio!" Toji citata mano sąmonėje sukėlė ištisą vaizdų griūtį, o vienas jų buvo seniai seniai, gal paauglystėje, regėta vizija: skrieju tamsia ir tuščia erdve link kažko gyvo, itin trokštamo, artimo, mielo. Priekyje suvirpa neryški dėmė, sakytum – siauru spindulių pluoštu apšviestas laukų lelijos žiedas. Tačiau priartėjęs pamatau, jog tai auksinė slibino galva. Slibino–besnapio garnio–gyvatės. Išsigąstu, tačiau nenuleidžiu akių nuo tos baisingosios galvos. Štai jau įžiūriu pravertus nasrus ir jų viduje baltuojantį aštrų nuodingą dantį. Sukaupiu narsos likučius, skrieju dar arčiau – ir tik tada nustebęs pamatau, jog tai ne dantis, tai balta drobule apsisiautęs žmogus, lieknas skaisčiaakis vyras, gal net pats Atpirkėjas...

O dabar apie apytuštį vagoną, snieguotus vasario laukus ir iki mėlynumo skruostus nusigremžusį bendrakeleivį. Klasikinė situacija: traukinio ratų bilsmas, vėsiam vagone vienas priešais kitą sėdintys du vyriškiai, neskubrus pašnekesys. Pradėtas apie breigeliško vaiskumo žiemą, nuo šalčio pokšinčias tvoras ir pamažu virtęs, kaip nesyk kelionėje nutinka, vos ne liguistu troškimu atsitiktiniam pašnekovui atverti sielą.

– Žinote, – pusbalsiu kalbėjo vidutinio amžiaus žmogus,

gal truputį įžūlokai įrėmęs žvilgsnį į mano tarpuakį, – žinote, prieš kelias savaites pirmą kartą pasiryžau atlikti išpažintį. Nuo ankstaus ryto klaidžiojau po miestą, išnaršiau jį skersai išilgai, keletą sykių išnirau ties Katedra, tačiau kažkokia jėga man tarsi trukdė įeiti vidun. Galų gale išvargęs ir nusikamavęs priėjau neaukštą senamiesčio bažnytėlę ir nusistebėjau, kad į ją įžengiau be menkiausio vidinio pasipriešinimo. Ant kairiosios sienos, virš medinės Nukryžiuotojo skulptūros, kabojo gerai apšviestas paveikslas. Jame buvo nutapytos dvi beždžionėlės, tupinčios gal tvirtovės, gal Viduramžių kalėjimo akmeninėje angoje. Viena beždžionėlė nepaprastai skvarbiai žvelgė man į akis, kita tupėjo atsukusi nugarą, susirietusi, prispaudusi rankas prie pilvo, sakytum, – suviduriavusi... Abi buvo prirakintos grandinėmis prie didelio geležinio žiedo.

Tasai negudrus ir šiltas paveikslas mane beveik sujaudino, dar pagalvojau: gražu, bet ar šventa? Vis dėlto energingu žingsniu pasukau prie klausyklos ir, tarsi neįveikiamos nuoširdumo aistros pagautas, papasakojui kunigui visą savo gyvenimą. O jis, tas gyvenimas mano, oi koks vingiuotas, jame išbandžiau bemaž viską, išskyrus savižudybę.

Bet aš ne apie tai... Mane sukrėtė kunigo mintys. Nuodėmė, sakė jis, yra atsisakymas bendradarbiauti su Dievu. Tačiau tasai bendradarbiavimas gali būti nepaprastai įvairus ir sudėtingas, sveiku protu neaprėpiamas, o kai kurių neišmanėlių net nusižengimu vadinamas. „Dievas atpirko žmogų, – dėstė jis man, – turėdamas tolimą ir itin slaptą tikslą.“ Čia aš ir leptelėjau, jog nesuprantu, ką jis turi galvoje. „Dievo visumą turiu galvoje, sūnau, jo aukštąją šviesą ir giliąją tamsą, jo palaimą ir kančią, plastančią dvasią ir sustingusią materiją. Žinok, kartais tai, ką vadiname nuodėme, yra ne nuodėmė, o ypatinga narsa įžengti į neišžvalgytąją Dievo pusę. Juk laisvas protas ir laisva valia žmogui ir duoti tam,

kad jis suvoktų savo buvimo misiją, pasiryžtų aukai ir sąmoningai nusileistų į mįslingus nuodėmės požemius, nes tik jie, sūnau, yra vieninteliai vartai į juodąją Tvėrėjo sferą, į materijos, bukos kančios ir aklo chaoso valdas, kurias mums skirta atkovoti, atpirkti, nutvieksti sąmonės šviesa, suvartoti kaip dumblą tūkstantlapės rožės stiebimuisi. Žinok, materija – tai ne dvasios antipodas, ne mirtinas jos priešas, o pats mįslingiausias dvasios būvis. Juk Dievas ne tik sutvėrė pasaulį, bet tvėrimo valandėlę ir pats tapo pasauliu; todėl viskas čia yra ne tik Dievo, bet ir pats Dievas! O dabar klausyk itin atidžiai – aukščiausioji mums leista suvokti paslaptis yra štai kokia: Dievas atpirko žmogų, nes tik žmogus gali atpirkti Dievą."

Pašnekovas nutilo. Buvau priblokštas jo minties vingrybių. Už lango monotoniškai slinko spindintys sniegų laukai, kartkartėm šmėkšteldavo ledo šukės, dūkstančių vaikų pulkeliai, aplink kuriuos linksmai lakstė šunėkai, sklandė varnos.

– Tai pervėrė mane kiaurai – kaip žaibas. Visą gyvenimą maniau, jog tik žmogui reikia Dievo meilės, paspirties, malonės, ir staiga – Dievas šaukiasi mano pagalbos! – Vyriškis vis dar žiūrėjo tiesiai man į kaktą, bet, regis, nieko nematė; jo vyzdžiai išsiplėtė, akys suapvalėjo. – Vakarėjant grįžau senamiesčiu namo ir netikėtai pirmame aukšte ant palangės išvydau raudoną bijūną. Įsivaizduojat – viduržiemis ir kraujo skaistumo bijūno žiedas vazoje. Negalėjau atplėšti akių, nors ir jutau: tai išprotėjęs augalas. O jis taip giedrai žvelgė į mane, tarsi skaitydamas mano mintis: ieškai būdų padėti Vienatiniam, atpirkti jo tamsiąją sferą? Argi ne aš ir esu tas būdas... tas langelis... gyvybės tunelis... ištisą gyvenimą ieškomas... paslaptingas... paprastut paprastutis... truputėlį pamišęs... Trumpam mudviejų žvilgsniai susitiko, susikryžiavo, galėčiau prisiekti – mes atpažinome vienas kitą, kažką svarbaus ir amžino supratom, bet tik akimirką...

Žmogus nerado žodžių tolesnei savo minčiai, užsikirto, įsivyravo tyla. Norėdamas išsklaidyti slogią ir šiek tiek dviprasmišką atmosferą, paklausiau:

– O tasai keistas kunigas paskyrė jums atgailą?

– Pasakė: eik ir gyvenk. – Pašnekovas visu liemeniu palinko prie pat mano ausies ir sušvokštė: – Todėl man ir neramu. Įtariu, jog iš manęs piktai pasityčiojo, apmovė, o išrišimą gavau visai ne iš Dievo tarno, o... velnias žino iš ko!

Jo akys suliulėjo kaip žalsvas liūnas, kurio dugne mirksnį krustelėjo ruda reptilija – įniršusi ir nelaiminga siela. Ant kairiojo skruosto pajutau šiltus seilių purslelius. Laimė, traukinys ėmė lėtinti greitį, artėjo mano stotelė.

Tame aptriušusiame vagone važiavau į dėdės laidotuves. O po paros, grįždamas iš jų, vis negalėjau suvokti keisto mane kamavusio nerimo, ilgam apnikusios klampios melancholijos. Palengva visa tai atlėgo, mat ėmiau lyg ir nujausti priežastį: tai todėl, kad laidotuvės buvo skubotos, nervingos, neliko laiko pasisveikinti, pabūti su vienišuojančia laukų dvasia – kaip su artimu asmeniu, su dideliu dideliu rimtų (kvailokų, pašaipių?) beždžionėlės akių angelu, kurio vienas sparnas siekė apipustytas kaimo kapinaites, o kitas – mano miestietiško būsto skardinę palangę.

O Bruegelis tapė visai ne plynių sniegus, jis tapė sąmonės būsenas. Vaiskų ir speiguose iš įtampos tykiai gaudžiantį dvasios peizažą – be galo pažįstamą ir sykiu tokį mįslingą. Štai jis, Pieteris Bruegelis Vyresnysis, nepadoriai išsižergęs sėdi vidury sniegino lauko, žvelgia į tolyje ant ledo klegančius kaimo vaikus ir sako: „Dirstelk savin – juk ir tavyje kabo kai kurie mano paveikslai, ypač tie, žiemiškieji, su dvimetriniais vėpūtiniais, ryškiais ledo lopinėliais, sunkiai lekuojančiais skalikais. O virš viso to retsykiais be garso praskrieja nežinia kieno perregimas pavidalas, įveikęs že-

mės trauką, tuštumos miražą ir pirmąjį baimės antplūdį. Skrieja tasai vos vos verpetuojantis pavidalas, tasai niekam nereikalingas dvasios Ikaras, sukaupęs jėgų likučius, bejėgis kaip kūdikis. Bet jei nors sekundę esi tikrai bejėgis, tikrai lengvai pažeidžiamas, nuskriaudžiamas ir giliai giliai nelaimingas, iš paskutiniųjų sukąski dantis, ištverk dar vieną mirksnį, dar vieną, ir dar, – ir tuomet kas nors būtinai būtinai ateis tau į pagalbą".

Apie šešetą žodžių, o septintąjį – šlapdribą

Ieškokite tų retų, tylių žodžių, kurie neišvengiamai, nors ir ne itin dažnai pasikartoja.

C. JASPERSAS

TVĖRIMAS. Ankstyva brėkšmo valanda. Didelės snaigės leidžiasi į balas, į paskutinio sniego pliurzę. Šlapdriba.

Žvelgi į tas milžiniškas netvarias snaiges ir prisimeni: „Būtis kuriama kas mirksnį ir iš nieko". Kieno šie žodžiai? Gali būti ir Antikos filosofo, ir Viduramžių mistiko, ir, žinoma, poeto A. Šliogerio.

O juk iš tiesų žmogus kas rytą privalo sukurti sau būtį. Tos dienos žemės lopinėlį, minčių erdvę, sekundžių tėkmės vagą. Tada bus galima atsidusti: šiai dienai jau turi. Ne amžiams – šiai dienai. Kad turėtum ir rytdienai – vėl tverk, ieškok, budėk. Glausk dieną prie dienos, grumstą prie grumsto, kitaip nieko nebus: pasaulis išsisklaidys kaip rytmečio rūkas.

Tverk būtį netgi tada, kai patirsi, jog žmogus negali absoliučiai nieko sutverti. Būtis jam maloningai dovanojama, nuleidžiama su netvariomis snaigėmis iš dangaus ežerų – kas rytą, kas gyvenimą, kiekvieną budėjimo valandėlę.

Tverk pasaulį netgi žinodamas šitai. Tiksliau – būtent tada.

ŠVIESA. Akimirksnis, kai pajunti esąs nuogas ir kiaurai peršviečiamas. Nepratari nė žodžio, tik nustoji gudravęs. Tada ir atsiveri: esi perskrostas kiaurai, nieko nelieka šešėlyje, neatskleista, slapta. Intuityviai suvoki: kažkas apie tave žino

absoliučiai viską, vadinasi, tu ne vienas. Kol kas nedrįsti teigti, jog jūs jau dviese, kol kas neabejoji tik, jog tu ne vienas.

Šviesos pliūpsnis tavin – ir akimoju nušvinta toji sąmonės dalis, kuri tavyje globoja moterį, materiją, paklūstančiąją; šviesos pliūpsnis iš tavęs, iš tavo odos, akių dugno, plaukų – ir tu visoje didybėje išvysti tą savo sąmonės dalį, kur karaliauja vyras, energingas proveržis, keičiantysis.

Gavai ir atidavei. Tik tiek.

Tai ir yra visa įmanoma žmogaus kūryba. Tuomet naktimis tave jau gali aplankyti šviesmiegis. Ne šviesos, o šviesus miegas. Vigilija.

KELIAS. Intelektualinių ieškojimų vingiai: juose mūsų laukia užsižaidimas. Paprastas buvimas, vidinė skaidra ima virsti pradvisusiu azartu, viršenybės siekiu, troškimu pasinaudoti palankių aplinkybių aplinkkeliais. „Ar šios žemės išmintis nėra varnas, kurį sužadina vos juntamas dvėselienos kvapas?..“ (F. Nietzsche).

Šit ir priėjai ribą: metas paneigti tai, ką tiek laiko mėgai ir globojai, mat jis iš kelionės pagalbininko pavirto savarankiška jėga, pradedančia diktuoti ėjimo kryptį ir sąlygas. Vis dažniau tu seki paskui jį, o jis tik gudriai apsimeta, jog tau paklūsta. Iš tikrųjų tu esi jo valioje ir nuolankiai tipeni į intelekto sumeistrautą pasaulio modelį – gardą, kur ir būsi neva su pagarba įkalintas. Mat gėlė, žmogus, visata tau įgavo pernelyg apčiuopiamus ir ankštus žodžius, bruožus, kontūrus, o tai jau urvo parametrai.

Tačiau suvokimas, jog ėjai ne ta kryptimi, gal net veltui – keista, šis suvokimas tave ne prislegia, o tik panardina į lengvą ir neskaudų liūdesį, kuriame imi suvokti gelmeniškąjį pasaulio nesuvokiamumą. Ir tai panašu ne į pralaimėjimą, o į nedidelę, bet itin reikšmingą pergalę. Tai nuostabus sielos manevras – atsitraukti į išeities poziciją, į amžinąją savo vie-

tą: eita gal ir ne visai į ten, tačiau ne bergždžiai – juk tobulai nieko neprieita. O tai jau šis tas.

Susigūži tame pradžios taške, toje „narsoje pralaimėti" ir tykiai kuždi: Tėve mūsų, atsisakau seno varno Sokrato, atsisakau Buddhos, Laozi, netgi žvirblelio Pranciškaus iš Asyžiaus – ir visų visų, mane vedusių, ir atsisakau vien todėl, kad juos myliu.

GRĮŽIMAS. Štai kur mūsų silpnumas – per didelė paviršiaus jėga. Ji nuo mūsų ir saugo mūsų pačių subtiliąją energiją, esminę, žinančiąją galią. Galima sakyti ir taip: mūsų negalia – per daug galingas intelekto raumenyno kunkuliavimas. Tik retas šitai supras (nes – kur tas paviršius?!). O jei ir supras, anksčiau ar vėliau puls prieštarauti (manydamas, jog pritaria). Tačiau tai tik dar kartą patvirtins pirmojo teiginio teisingumą.

Reziumė: „Gyvenimo suvokimas aukščiau gyvenimo, laimės dėsnių žinojimas aukščiau laimės, – štai su kuo reikia kovoti!" (F. Dostojevskis).

Gal tai ir yra pastangos grįžti?

Grįžti nepasukant atgal.

AKIVARAS. Sykiais patiri savy atsiveriant akivarą. Tomis valandėlėmis tu ŽINAI, ir tasai žinojimas neslegia. Tai „žydros vibruojančios gelmės" akivaras. Paprastam žmogui jis dažniausiai atsiveria miegant ar ką tik nubudus, balansuojant ant sapno-nesapno ribos. Bet vos pabandai tą informaciją įsisąmonint, paversti ją žodžiais, vaizdais, proto signalais – žinojimas nutolsta, akivaras užsiveria, proregis užgęsta. Tai, kas buvo akivaizdu ir neįtikėtinai aišku, įgauna sudėtingą minčių formą, kol galiausiai iš viso to lieka vien dūzgiantys sakiniai su nukarusiais prasmių skivytais, kurie dar taip neseniai turėjo galios susieti anapusinį proregį su elementaria kasdienybe.

Nustembi: sudėtingas yra ne pasaulis, ne jo tiesa, ne mūsų buvimas dabar-ir-čia, sudėtingi yra visa tai bandantys atspindėti veidrodėliai. Sudėtingi ir įmantrūs, neadekvatūs buvimo paprastumui, akinantys protą. Be netikrumo baimės gali ištarti tiktai vieną keistą žodį: būti. Ir pajusti nuvilnijant jo ribulius, mirguliuojančius atspindžius, tūkstančius aidų aidužių: yra, esti, esi, buvo, bus, buvimas, būtis, „esu, kursai esu", „tat tvam asi"...

O Dangau, koks tai beprotiškas žodis! Neįmanomas ir podraug kertinis – vienui vienas, vienintelis, vičvienaitis!

DYKINĖJIMAS. Užrašinėdamas savo dykinėjimus, aš taip įnikau į šį darbą, kad, regis, per vėlai prisiminiau, jog dykinėju. „Tikrų tikriausia tiesa, – sakė Seneka, – jog darbas išrauna ydas, kurias gimdo dykinėjimas."

Tačiau tiesa ir tai, mielasis Seneka, kad darbas išrauna ir privalumus, kuriuos iš pradžių taip dosniai pažeria dykinėjimas.

ŠLAPDRIBA. Taigi – ramioji ryto valanda. Tos pačios neįtikėtinai didelės pavasario snaigės leidžiasi į veidrodinio paviršiaus balas ir nesukelia nė mažiausio raibuliavimo. Atrodo – jos ne ištirpsta vandenyje, ne tampa vandens lašeliu, o perskrodžia jį, tarytum suskaidyto atomo mikrodalelės, tobulos buvimo strėlės, patsai egzistencijos principas – kiaurai balą, kiaurai molį, planetą, visatą, visą materiją, begalybę – kiaurai, kiaurai, kiaurai...

Apie bliuzą ir Šecherezados sindromą

snieguotos moterys nueina nuo manęs
pribėrusios į plaukus lengvo sniego
ir sapnas prikelia mane iš miego...

Bliuzas, anot vienos garsios ir sąmojingos dainininkės – tai muzikos kūrinys, išreiškiantis liūdną ar šiaip prastą nuotaiką. Ji sakė: „Kai, visą sekmadienį siautęs su mergužėlėmis, nubundi pirmadienio rytą prišnerkštame kambaryje, o kišenėje – nė cento, be to, neįsivaizduoji, kaip reikės gyventi ištisą savaitę – va čia tai jau bliuzas!"

Matyt, ji teisi, toji dainininkė. Nors aš nesu įsitikinęs, jog tai pats tikriausias, t. y. pats liūdniausias, bliuzas.

O pradėt muzikuoti „Snieguotų moterų bliuzą" galima kad ir taip: „Moterys gatvėje. Susirangęs klubų ertmėje, šiltas geidulio gyvulys linguoja kupinas nuožmaus švelnumo". Pasivagi šiuos A. Camus žodžius ir svinguoji apie sutiktas snieguotas moteris, kurios užburia paauglius, jaunuolius ir vyrus, tačiau lieka neįveikiamos ir išdidžios tarsi trisdešimties laipsnių šalčio viduržiemis. Jos nueina, žaisdamos grakščiai ironišku lediniu žvilgsniu, nutolsta minkšta tigrių eisena, o vyrai išgirsta šimtametės varnos riksmą savo krūtinėse ir eilinę kūno linijų apgaulę kurį laiką džiugiai priima kaip tobulybės viziją.

Lengvoje geidulio temoje netikėtai suskamba minoras: tačiau kodėl tos pačios snieguotos ir, regis, tokios nepasiekiamos moterys, gulėdamos šalia mažai pažįstamo vyriškio, staiga ima ir pravirksta vidury nakties? Iš vienišumo? Iš nevilties? Iš blėstančios brandos nuojautos, kurios šešėlis slys-

telėjo jų iškvėpinta oda ir pradingo svetimo skersgatvio tamsoj tarsi tyčiodamasis: jūs bėgate paskui greitėjantį iliuzijų traukinį, žinote, kad jo nepavysite, tačiau vis tiek skubate, klumpate, stojatės, o jis tolsta ir tolsta, kol palieka jums vien vidurnakčio verksmą šalimais atsitiktinio vyriškio, verksmą, kurio nesugeba sutramdyti netgi tos, kurios jau išmoko manipuliuoti (post)moderno kaukėmis, abejingai murkiančiu balsu kalbėti apie emancipacijos panacėją, intelektualinių pozų partnerius ir partnerių pozas.

O šit atvibruoja dar viena to paties bliuzo tema – didieji dalykai: pasiaukojimas, meilė, taurumas, ištikimybės palaima, jausmų grožis... Bet, kantrusis Dangau, kodėl žmogui – netgi suvokiančiam šitai, gal tai net patyrusiam – kartais kyla nenumaldomas noras išlenkti stiklinaitę karčiosios, klausytis brutalių žodžių, vidų draskančios muzikos, su fraku pulti į baseinėlį, kur trykšta spalvingi fontanai, ir raitytis kaip kirmiui, ir kriokti, ir aimanuoti; kodėl tie šventieji dalykai kartais pasidaro sterilūs iki šleikštulio, kodėl juos taip nelengva suderinti su tuo, kas alsuoja ir kvepia, stingdo ir žėri, ir vaikiškai natūraliai šėlioja; kodėl sykiais taip noris atsidurti gaivų vasaros rytą prie upės, virš kurios kyla rūkas, krykteli vieniša laukinė antis, ir nemąstyti apie jokią egzistenciją, jos tikslą ir paskirtį, o tiktai būti – būti su tuo, kas sveika, vitalu, silogizmais nesubjaurota; kodėl mintis visą laiką nugali gyvenimą, paverčia jį modeliu, schema, dienotvarke, o paskui neva gailisi, kad jis tiktai toks; kodėl mes pasmerkti tiems begaliniams „kodėl?“ ir kodėl, vien pagalvojęs apie tai, aš vėl turiu įtempti smegenis, nors šio bliuzo pradžioje sakinio melodija liejosi be jokios įtampos, bemaž spontaniškai?

Teisūs senovės išminčiai, tie genialieji buvimo džiazmenai: fleita, neturinčia kiaurymių, groti visų sunkiausia.

Neseniai galvojau apie save. Pirmą kartą apie save. Net nustebau: atrodo, aš nieko daugiau ir nedarau, vien apie save ir tegalvoju! Bet ne, tasai priešbrėkšmio galvojimas buvo kitoks. Gal pirmąsyk save išvydau ne kaip profesionalų dykinėtoją, smalsų savo požemių tyrėją, iš dalies netgi respektabilų pilietį, o kaip paskutinį vargšą tarp vargšų: kenčiantį, besipriešinantį grubumo apraiškoms, žmogų su dėmėmis mintyse, sieloje, karmoje, bėdžių su savo košmarais, šiurkštumu ir puikybėmis, pagaliau neapsimetantį stipresniu negu esąs. Tąnakt buvau sau nuoširdus.

Susiradau kitados skaitytą B. Pasternako laišką. „O dabar turiu širdies ligą, jau neišgalvotą, aš esu už vėliavos, už pagarbos, visi ženklai pakito, visi pliusai tapo minusais, bet aš laimingas ir laisvas, linksmas ir gyvas ir su ypatingu lengvumu sėdu prie niekam nereikalingo ir nuo manęs neatskiriamo Živago – prie to paties lango, kuris prieš 18 metų man buvo uždaras ir prie kurio tuomet aš nieko neįstengiau ir nežinojau, ką man daryti...“

Rašyta, regis, sunkiausiais ir siaubingiausiais B. Pasternako gyvenimo metais. Sukrečiantis tvirto žmogaus nuolankumas.

(Pradedantieji muzikantai bliuzą stengiasi išrėkti, iškriokti, išspausti jį iš savęs tarsi pritvinkusią votį, nerealizuotą aistrą; subrendęs meistras bliuzą išaimanuoja, išlinguoja, atneša jį kaip naktipuodį savo nubudusiam vaikui, kaip šieno plakelį gyvuliui šaltą žiemos naktį.)

O paskui, jau brėkštant, mudu kalbėjome apie poeziją ir bliuzą, apie jų paprastumą. Varge, kiek daug pas mus tos neva paprastos poezijos! Tiktai kodėl jos autorių nė viena subtilesnio skonio esybė nelaiko poetais? Ar ne todėl, kad jų posmuose karaliauja ne švytintis dvasios viršukalnių pa-

prastumas, o juo pavadinta elementari banalybė? Žinoma, banalybė irgi tiesa, tačiau nusiklausyta, buvimu neišbūta, leisgyvė – nepatyrusi sielos gyvatos skaudaus prisilietimo, gal netgi kirčio. O juk siela nė vienam iš mūsų niekados nekalba tais pačiais žodžiais, nors amžinai kalba apie tas pačias kelias nemirtingas tiesas.

Atsimeni, tąsyk man išsprūdo:

– Vargonų gausmas – štai tinkamiausias fonas dabartinei mano būsenai!

– Tačiau tuomet džiazuoti skardelėmis jau kaip ir nepritinka, – atsakei.

Tikrai – iš kur šioje „Snieguotų moterų bliuzo“ kompozicijoje atsirado tiek skimbčiojančių skardelių, duslių cimbolų, trūkinėjančių temų, tiek padrikų minčių? Kas dėl to kaltas?

– Šecherezados sindromas, – lengvai šypteli vien akimis.

Ir vėl – kaip pirštu į dangų. Rašytojas mirs tą pačią sekundę, kai nustos muzikuoti žodžiais, porinti nebūtas istorijas, pajautų ir intelekto nuotykius, kai jo pasakojimai taps neįdomūs jam pačiam. Mat rašytojas – ne tik Šecherezada, jis kartu ir žiaurus bei klastingas karalius, kuris išsižiojęs klausosi jos pasakų.

Pirmasis apie tai atvirai prabilo S. Kierkegaard'as: „Lyg „Tūkstančio ir vienos nakties“ princesė aš gelbėjau savo gyvybę pasakojimu, t. y. produkavimu“.

Gryna teisybė.

Štai ir visas šio rytmečio bliuzas, angele mano. Gal pats liūdniausias iš visų (t. y. tikriausias?).

Nežinau.

Apie kopūstą frako atlape

Senovėje manyta, kad gražiausios gėlės auga prie šventovių, kur daug balsų sąskambių ir muzikos.

AGNI JOGA

Gal prieš šešerius septynerius metus, dar Michailui Dėmėtajam valdant, kai dienos ilgumas sutapo su nakties, Valdas Kukulas ir aš vaikščiojome Nidos pajūriu, dėbčiojom į pasienio sargybos bokštus ir pusiau juokais spėliojom – šaus ar nešaus?

Bet jau ne tie laikai buvo – ne tik nešaudė, net nesustabdė.

Grįžtant kvapniu pušynu, mums kelią perbėgo kiškis. Tai ir buvo tarsi sutartas ženklas pradėti ginčą. V. K. greitakalbe ėmė įrodinėti, kad poezijoje žodžio reikšmė yra nepaprastai svarbi, gal net šio meno pamatas, o D. K. tik gūžčiojo pečiais ir visa savo povyza bandė parodyt, kad jis tuo smarkiai abejoja. Valdas pateikė kelis pavyzdžius:

Pasitrauk, nekliudyk, juk matai, kad kalu...

ir

Išsisupus plačiai vakarų vilnimis...

Taigi – Janonio ir Maironio chrestomatinių eilėraščių pirmosios eilutės. Abiejų eilučių ritmika vienoda, pėdų, skiemenų skaičius lygiai toks pats, vyrauja kirčiai žodžių gale, anapestas ir t. t. O skamba tiedu pavyzdžiai visai kitaip, kone priešingai, net priešiškai!

Kur čia šuo pakastas?

Valdo K. nuomone – semantikoje.

Prisimenu Jono Jurašo spektaklį „Smėlio klavyrai“, pastatytą Kauno dramos teatre. Gal viduryje vaidinimo staiga suvokiau, kad režisieriui šiame pastatyme žodis bemaž nereikalingas, tasai kūrinys paklūsta veikiau muzikos, o ne dramaturgijos ar teatro meno dėsniams.

Iš pradžių sukirbėjo įtarimas, kad J. Jurašas nesugeba pasinaudoti tekstu: tuo metu, kai aktoriai kalba, gali neklausyti – veik nieko neprarasi. Bet vėliau ėmė aiškėti įdomus niuansas – žodis režisieriui reikalingas ne kaip žodis, o kaip pauzė, atskirianti sudėtingas reginio ir garsų struktūras. Be tų pauzių spektaklis taptų sunkiai pakeliamas, varginantis, po pusvalandžio mes jau nesugebėtume jo sekti, likti geranoriški ir atviri informacijai, sklindančiai nuo scenos. Todėl ir prireikė dialogų, pašnekesių – jie buvo tarsi pertrauka, atsipalaidavimas, pasivaikščiojimas teatro fojė.

Tad: pokalbiai scenoje buvo reikalingi ne tam, kad ką svarbaus praneštų, rutuliotų veiksmą (kaip įprastame spektaklyje), o kad beveik nieko nepraneštų, leistų žiūrovams atsikvėpti, atliktų užsklandėlių vaidmenį. Visa meninė informacija, visas spektaklio krūvis, jo įtampa kilo iš reginio, iš skulptūriškų mizanscenų, iš daiktų-simbolių, iš garsinio fono – muzikos, neįprastų disonansų, tylos, byrančio smėlio šiugždesio, – vien dėl to šis spektaklis ir buvo statytas, vien iš šių spalvingų siūlų išaustas.

Garsas ir vaizdas – viskas. Tekstas, jo prasmė – niekas. Beje, pats tekstas nebuvo nefunkcionalus, jis neturėjo svarbos tik kaip ką nors reiškiantis kalbėjimas, bet buvo ypač svarbus kaip pauzė, mentalinio atsipalaidavimo zona, kalbos desemantizavimas.

Žiūrovas ne tiek matė dramos spektaklį, kiek girdėjo (ir akimis!) operą, kur žodžiai paprastai vaidina antraeilį vaidmenį. Tiksliau – antraeilį vaidmenį vaidina semantiškoji žo-

džio pusė, jo reikšmės, tačiau ne pats žodžio skambėjimas, garsas, vibracija, intonavimas.

Būna – eini ir nevalingai sąmonėje imi kartoti kokią nors poezijos eilutę, posmą ar net ištisą eilėraštį. Kartoji nėmaž nesuvokdamas, ką jis reiškia, kodėl ir iš kur tavo galvon nusileido tos žodžių pynės, neklausdamas, kas jas nupynė, kokią paskirtį jos dabar atlieka, ką stengiasi tavyje sužadint, netgi – apie ką jos. Taip nejučia prisiliečiama prie mantros, prie mantriškojo (nepainioti su fonetiškuoju! ar muzikaliuoju!) poezijos aspekto. Mantra – tai transcendentinių garsų pynė, kombinacija, sąskambis. Jis sumažina sąmonės trintį su išore, eliminuoja konvencijų svarbą, grąžina vienovės pajautą, užmezga dvasinį ryšį su subtiliuoju pasauliu, atveria sielą aukštosioms vibracijoms, transcendencijai.

Vienas elementariausių (o jei ir tiksliausių?) apibrėžimų, kas yra geras eilėraštis, kiek atsimenu, yra toks: tai kalbos darinys, kuriame negalima pakeisti nė vieno žodžio. Šis apibrėžimas, regis, ir kalba apie mantriškąją poezijos prigimtį. Nes jei laiko išbandytame eilėraštyje vieną žodį pakeisi kitu, gal net pačiu sinonimiškiausiu sinonimu, loginė teksto prasmė nė kiek nepakis. Vis dėlto panaši transplantacija suardo sąskambių dermę, vibracijų lauką, subtiliąsias jo linijas. Naujasis žodis, netgi nekoreguodamas kertinės idėjos, vis dėlto nežymiai pažeidžia eilėraščio stuburą, sukelia uždegimą, atveria žaizdelę. Iš pirmo žvilgsnio viskas atrodo lyg ir gerai, tačiau pro tą menką įdrėskimą, pro tą miniatiūrinį plyšelį iš eilėraščio išteka dalis energijos, poetinės gyvybės syvų, ir eilėraštis subliūkšta, iš tobulo virsta geru, vidutinišku ar net vos bealsuojančiu klipatėle.

Kitaip sakant, eilėraštis – visados šiek tiek mantra, o mantra be mažiausių pakeitimų kartojama netgi tada, kai nėkart nesi girdėjęs tariamų žodžių, neįsivaizduoji jų reikš-

mių nei prasmių. Nes mantros garsas turi kitą paskirtį: mums nebūtina jį suprasti, tačiau su jo pagalba mes galime atverti kai kurias savo angas, psichikos centrus, pravalyti juos, sužadinti jų energetinį aktyvumą. Tuomet tais kanalais jau gali kai kas atitekėti į mus ir iš aukščiau, užsimegzti ryšys, dvasinis dialogas.

Poezijos žodžio suvokimas padeda skaitančiajam pajusti, kaip derėtų skaityti tą ar aną eilėraštį. Tai yra kokiu balsu (kad ir vidiniu), su kokiom pauzėm, priegaidėm, fonetiniais ir loginiais kirčiais, garso viršukalnėm ir slėniais, kokiu tembru, tonacija, su kokia vidine nuostata, psichikos būsena, kokiu pulso ritmu, su kokia atmintimi... Jei sugebėčiau *šitaip* perskaityti netgi man nesuprantama kalba parašytą geros poezijos tekstą, aš viską suprasčiau, suvokčiau, man ničnieko nereikėtų aiškinti. Negana to – aš jausčiau, girdėčiau, išgyvenčiau poeziją, patirčiau katarsį nesuvokdamas nė vieno žodžio reikšmės! Visa bėda, kad nesuprasdamas žodžių aš niekad nesugebėsiu deramai intonuoti, mantriškai tiksliai ištarti nė vienos eilutės, elementariausio dvigarsio.

Būtent ši, mantriškoji, poezijos pusė yra itin susijusi su eilėraščių vertimo „amžinaisiais klausimais". Kol vertėjai nesutaria, ką reikia versti – žodį (tikslus, tik dažniausiai negyvas vertimas) ar dvasią (alsuojantis tekstas, tačiau kartais neįmanoma atsekti, kas tą tekstą parašė: originalo autorius ar vertėjas), manau, kad šis ginčas – tuščio pilstymas į kiaurą. Lieku prie liūdnokos minties, kad poezijos neįmanoma išversti, ir solidarizuojuosi su vieno europiečio, puikiai pažįstančio Vedų kultūrą, žodžiais: „Įsidėmėtina, kad, girdint originalų sanskrito tekstą, giedamą žmogaus, kuris įvaldęs slaptąsias žinias, galima patirti nušvitimą, nesuprantant nė žodžio apie tai, kas sakoma" (Satpremas).

Tai dar kartą patvirtina prielaidą, kad semantika poezi-

jai, giesmei, sakraliniam tekstui tėra viena iš priemonių, anaiptol netgi ne svarbiausioji.

Po šios išvados galima pagalvoti, kad poezija stovi įtartinai arti muzikos, tarsi būtų jaunesnioji jos sesuo, gal netgi dvynė. Iš tiesų – šios Mūzos yra labai arti viena kitos, tačiau jos vis dėlto nėra identiškos, niekados negali visiškai sutapti. Tai įdomi nauja tema, todėl apsiribosiu pasakydamas: jei jose slypėtų galimybė sutapti bent jau teoriškai, vadinas, viena iš jų privalėtų išnykti. O jei perspektyvoj, teorinėj tolybėj, vienai iš jų būtų lemta mirti, tai ir arčiausioj artybėj, t.y. *dabar–ir–čia*, toji, kuri pažymėta išnykimo ženklu, būtų nereikalinga. Bent jau tiems buvėjams, kurių siela ir šiandien geba nukeliauti į minėtąją tolybę. Tačiau atsitinka priešingai: gebantieji nukeliauti į tuos tolius dar stipriau prisiriša tiek prie poezijos, tiek prie muzikos. Negana to, vien jie abi jas ir myli – tikrai, nesavanaudiškai, šypsningai.

O šit iš ponų Lietuvos valdininkų ne kartą teko išgirsti, kad poetai tarsi privalo rašyti laisvalaikiu, vakarais, ilsėdamiesi po „rimtų" darbų. Girdi, taip darė didieji išeivijos poetai, tad ir jūs, nepriklausomos Lietuvos menininkai, darykit, kaip Jurgelis darė. Bet juk ši nuostata yra atvirai hobistinė, ji tyčiojasi iš rimtos kūrybos, potekstėj arogantiškai teigdama, kad profesionalus menas tautai nereikalingas. O jei dar yra saujelė žmonių, kurie į poezijos paslaptis gilinasi ne diletantiškai, tegu pasiskaito kitų, „kultūringesnių", šalių poezijos, – žodžiu, ir čia lygiuokimės į Europą, į „pasaulinį standartą"...

Toks ne vieno valstybės vyro mentalitetas: eilėraštis, kramtgumė ar higieniniai paketai „Always" – jiems prekė, ir tiek. Civilizuotas pasaulis jau kadų kadai suvokė, jog menas ir primityvi praktinė nauda yra nesuderinami daly-

kai, tik mūsų neseniai iškeptos valdžios „elitas“ šito niekaip nesupranta. Vertėtų jiems priminti: kai rožė užsimanė būti naudinga, Dievas pavertė ją kopūstu. O gal jų mąstymas išties tiek tesiekia, gal jie rimtai mano, jog būtent kopūstas tinka prie frako?

Drįstu teigti: jei tektų rinktis, mums, lietuviškai šnekantiems, būtų kur kas vertingiau skaityti Donelaičio, Salomėjos Nėries ar Aisčio originalius eilėraščius nei, tarkim, gelmeniškojo R. M. Rilke's vertimus. Net jeigu lietuviškieji posmai ne visada prilygtų vokiškai parašytiems Rilke's tekstams, vis dėlto pirmuosius mes galime tiksliai intonuoti, ištarti, išgiedoti, patirti poetines vibracijas kaip mantrą, kaip mažą stebukliuką, o šitai, manau, atimta net iš geriausio eilėraščio, išversto į kitą kalbą. Vertime, be abejo, įmanoma išsaugoti daugelį poetinio teksto savybių, galima kone tiksliai atkartoti originalo idėją, vaizdų slinktį, imituoti išorinę formą, įvaizdžių sistemą, netgi fonetiką, tačiau beveik neįmanoma atkurti mantriškosios poezijos prigimties. Kažkas taikliai yra pastebėjęs, kad tikrasis kalbų skirtumas – tai požiūrių į pasaulį skirtumas. Tad ir į išsvajotąją žemę, į dangų, į savo sielos sodus ar mirties slėnius iš kiekvienos šalies, iš kiekvieno kiemo einama šiek tiek kitoniškai, kitus burtažodžius tariant, kitas giesmes giedant. Nei gražesnes, nei pilkesnes, tiesiog kitokias, ir tiek. Ir tenka tuomet, pasak A. Bloko, vėl „mokytis magijos – dangaus sodininkystės“.

O grįždamas prie šviesaus Nidos lygiadienio, šį bandymą pratęsti nutrūkusį pokalbį norėčiau baigti taip: mielas Valdai, tikriausiai neprieštarautum, kad mūsų minėtoje hierarchijoje svarbiausiu asmeniu – Jos Didenybe Karaliene, be abejo, būtų pati Poezija. Tavo protežė, semantika, mano manymu, yra uoli jos pagalbininkė, ištikima tarnaitė, bet ne

daugiau. O pirmąja rūmų dama, manyčiau, turėtų būti mantriškoji poezijos pusė, kurios žinioje yra vienintelis ir jokiomis staklėmis nepadirbamas raktas nuo pačių slapčiausiųjų valdovės buduarų. O ir tas raktas – ar nebus jis paprasta miniatiūrinė gėlelė, auganti šventoriaus pakrašty? Jos aromato sąskambiai, spalvų dermė, mįslingas gyvybės spengsmas, tylesys.

Apie Brolį Asilą

Nors ir esu tos nuomonės, kad žmogui, prisišveitusiam mėsos ir prisisiurbusiam vyno, sunkiai telenda į galvą dvasiški dalykai, vis dėlto nesu linkęs manyti <...>, kad po ilgų ir atkaklių pasninkų giliau galima įžvelgti dangiškuosius dalykus.

F. RABELAIS, *GARGANTIUA IR PANTAGRIUELIS*

– Senamiesčio balandžiai jau kažkaip tingiai traukiasi man iš kelio, – su pašaipėle prisipažino vienas mano pažįstamas, nežymiai šlubčiojantis po neseniai patirtos autoavarijos. – Intuicija tiems mėlynsparniams turbūt kužda, kad aš jiems pikta nelinkiu. Kita vertus, jie veikiausiai jaučia mano kūno negalę, todėl neabejoja, kad spės pakilti dar prieš man padarant netikėtą ar šiurkštesnį judesį.

Kiek daug puikių dalykų užmirštame! Užtat koks džiaugsmas juos atsiminus! Štai anądien, pėdindamas per aikštę, stačiai brisdamas per balandžių jūrą, staiga prisiminiau, kad Pranciškus Asyžietis savo kūną vadino Broliu Asilu. Argi ne taikliai? Nešk mane, Broli Asile, aš tave šersiu, prižiūrėsiu, niekados neskriausiu, tačiau ir nelepinsiu, išlaikysiu neišplerusį, sveiką, pasiruošusį dirbti.

Tame jaukiame kreipinyje galima išgirsti ir meilę, ir subtilią ironiją, ir išmintingą kūno paskirties suvokimą. Taip kreipdamasis žmogus tartum sako: aš nesu kūnas, tarp manęs ir kūno visados yra tam tikras nuotolis, tačiau tai nereiškia, kad aš turiu žiūrėti į jį iš aukšto ar kaip į ką nors svetima. Jis yra mano įrankis, instrumentas, laikini mano namai ir podraug – ištikimas tarnas, prijaukintas gyvulėlis. Žinoma, jis nėra itin protingas, gal net tikras asilas, bet aš jį vis tiek

myliu, todėl ir vadinu broliu, nes šiame buvime taip viskas viję susiviję – tarytum virvės plaušeliai, visi čia esame artimieji ir giminės, negalį egzistuoti vienas be kito ir be visų, – ar ne tiesa, Broli Asile?

Čia nieko nėra mano. Tik meilė, atvibruojanti iš sielos branduolio, iš vidinės visatos, iš amžiams įžiebtos kibirkštėlės. Visa kita – neverta laiko ir dėmesio, juoba „pasaulio sielvarto".

Tai išskirtinės patirties akimirkos, dvasios viršukalnės.

Vis dėlto, Broli Asile, dažniausiai tu esi taip arti manęs, kad tavo gyvenimo aistra, viską į galingą verpetą susukąs vitalizmas persiduoda ir man. Tuomet norom nenorom pasijuntu esąs keistame sunkiai subalansuojamų jėgų teatre, kur su užsidegimu vaidinami homeriški jausmai, demoniškos vilionės, kvapą gniaužiančios avantiūros. Vakarop nuvargęs grįžtu į vienišiaus būstą, į tyliąją širdies menę, bet ir tenai girdžiu, kaip už sienos kažkas barasi, žudosi, spiegia, kelia šeimynines scenas. Puikiai žinau, jog visa tai – vaidyba, vis dėlto dažniausiai neištveriu ir nueinu „taikyti kaimynų". Tą pat mirksnį, Broli Asile, tu gauni per galvą, nesusilaikęs ir pats skeli kanopa kam nors į tarpukojį, žiūrėk – jau ir skamba žvali muzikėlė, jau ir vyksta klasikinės saliūno peštynės... O juk tie pamėkliški „kaimynų barniai" buvo suvaidinti vien dėl tavęs – kad apsigautum, patikėtum, jog šis tragifarsas ir yra tavo jausmai, tavo gyvenimas, likimas, tavo garbės reikalas...

Būk atsargus, Broli Asile. Vitalinio teatro artistai smaigsto vienas kitą butaforiniais kardais, tačiau tau bus smogta tikrų tikriausiu suomišku peiliu. Negana to, su didžiausia viltimi bus laukiama atsakomojo smūgio, o itin nekantriai – mirtino. Kad pasijustumei esąs žudikas, amžinai kaltas savigrauža, laisvai mąstyti ir jausti nesugebąs šūdra, trumpa virvele

prie šio pasaulio pririštas dvasios paralitikas. Tuomet tu jau pinklėse, negailestingos bėdos spąstuose, – o juk to ir buvo siekta! Tie artistai primetė tau savo vaidinimo scenarijų, apkvailino, trumpai tariant, pavertė tikru asilu.

Tai vienas kraštutinumas – stačia galva nerti į galingą vitalinį verpetą, į audrotą gyvenimo mėšlajūrę. Bet mažai geresnis ir kitas kraštutinumas, kai, pasibaisėjęs apgaulės teatru, nutari visiškai nusisukti nuo jo, strimgalviais griebiesi griežtos savidisciplinos, atsisakai visų malonumų, pramogų, pradedi asketiškai gyventi, nors iš tikrųjų – tik savamoksliškai mėgdžioti kančios ištroškusio vienuolio kelią. Ir netrukus pajunti buką maudulį, nesuvokiamą stygių, protą stingdantį nuobodžio šaltuką. Štai jau pasmerkta „kvaila" praeitis, iš atminties ištrintos jaunų dienų mintys ir geismų spalvos, atsisakyta juoko, žaismės ir nuotykio, pagaliau gyvenimas tampa „švarus", kitaip sakant, monotoniškai pilkas, atgrasiai atkaklus. Paprastai tada vis dažniau ima šmėkščioti mintis apie mirtį; iš pradžių pasąmoninis (t. y. lengvai depresinis), o vėliau ir atviras jos laukimas, mazochistinis garbinimas.

Taip visa savo grožybe pasireiškia nelauktas, stačiai priešingas vadinamojo dvasinio išsiskaistinimo efektas: pasirodo, nuo savo odos nuvalei ne purvą, o patį gyvenimą, jo druską; ne pakylėjai save, o pasirišai po kaklu vieną iš sunkiausių svarsčių – mirties šaukimąsi. Tapai savamoksliu pusmoksliu... Tai daugelio mūsų apibūdinimas, mūsų, kurie, įbedę nosis į mėgėjiškas šarlatanų brošiūrėles, savarankiškai gilinamės į „okultinius mokslus".

Broli Asile, kaip aprietą šunį vyk šalin tokį „švarumą" ir „skaistą". Juose nėra džiaugsmo, vadinas, nėra svarbiausiojo – tikrosios jėgos, dvasinio buvimo. Nuo maldaknygės pakelk akis į girgsinčių gervių trikampį, mestelk pašaipų žvilgsnį veidrodin – į tuštumą savo akių, sodriai nusikeik, netgi sustauk tarsi prerijų ar salonų liūtas, patraukęs gazelių me-

džioklėn, – tik taip, tuštuliuk mano, tu išguisi iš savo minčių tą visų dievų prakeiktą norą mirti, išnykti, pabėgti. Tūkstantį kartų verčiau žaismingai nusidėti vardan gyvenimo nei „išskaistinti“ savo sielą ir jos dugne su siaubu išvysti vien dumblais apėjusį troškimą nebūti. Atmink, ne kiekvienas susilaikymas – dorybė. Susilaikymas siekiant savimeilės, puikybės, viršenybės (net ir dvasinės!), susilaikymas, kuris pažeidžia saiko ir harmonijos dėsnį, jau yra yda, o kartais net viena iš sunkiausių nuodėmių – buvimo džiaugsmo, valios gyventi numarinimas. Todėl niekados nesistenk būti šventesnis ne tik už Romos popiežių, bet ir už žiogą, violetinę linmarkos dėlę. Susilaikyk nuo daug ko, tačiau neperženk saiko ribos: gyvenimą reikia gyventi, kiekvieną dieną patirti kaip nuotykį, kaip kone iki pamišimo gyvastingą graiko Zorbos šokį. Aišku, neverta pamiršt ir mirties – nebijoti jos, nepaleist iš akipločio, bet ir nesišaukti. Gryna teisybė – tarp nekantruolio pirštų tie apdainuotieji mirties žiedai yra nuodas, o ant laukiančiojo delno – jau dieviškas vaistas.

Viskam savas laikas, Broli Asile, viskam.

Ir dar. Kai mano duktė buvo visai maža, ji priglausdavo savo akytę prie manosios ir įdėmiai žiūrėdavo vidun – koks vaizdas matyti pro tą „stikliuką“? Ir aš žiūrėdavau – gal net įdėmiau, sutelkčiau už ją.

Ir garbės žodis – tenai, viduje, mes abu regėjome po jaukią gyvą dėmelę, po mažą mažą saulę, mįslingą vibruojančią gelmę ir dar kažką, iš tiesų sakau, Broli Asile, – ir dar kažką...

Apie pririštą valtį

Kur pririšti valtį,
Kad pasiklausytum cikadų?
JUBAJUS

Neslopsta domėjimasis Rytų kultūra, filosofija, religija. Į spaudą plūstelėjo originalios trieilių stilizacijos, klasikinių haiku vertimai, palydimi įvadų, paaiškinimų, komentarų. Tie straipsniukai dažnai būna europocentriškai protingi, betgi neką rečiau jų teiginiai prasilenkia su japonų trieilių dvasia. Tada ir prisimeni vieną S. Gedos poetinį viražą: „O man rūpi, man trūksta, pasigendu vis, ko ieškau ir vis nerandu, ko negaliu niekaip rasti – tikrenybės kalboj!" Taigi – tikrenybės.

Klasikiniai japonų trieiliai (haiku) tai ir yra toji poezija, kuri siekia aukščiausiosios tikrenybės, mėgaujas prigimtine žmogaus ir pasaulio laisve, nesuluošinta natūra. Kinų, japonų poetai buvo linkę pasakyti truputėlį mažiau nei galėtų, tačiau niekados nebūtų sutikę pasakyti nors žodį per daug. „Verčiau nepripildyt / negu perpildyt" (Laozi). Jie nuolat buvo kelyje, bet ne išvadoje, formuluotės perviršyje, vakarietiškai intelektualiniam artistizme. Menkiausias perpildymas visuomet tampa tuo, už ko nusitveria vikri proto beždžionėlė. Tuomet tikrumą keičia spėjimas, hipotezė, nevalinga mistifikacija.

Kartais vertėjai ir komentatoriai klasikiniuose trieiliuose sugeba įžiūrėti pernelyg daug idėjų, vakarietiškai suvoktų zenbudistinių doktrinų, Rytų mąstymo subtilybių (dar dažniau – dekoro ir įmantrybių), tačiau tik vienas kitas rimtai įsigilina ir patiria, jog tenai visų tų dalykų beveik ir nėra! Nes vos tik tos idėjos pradeda megztis – joms akimoju už-

kertamas kelias: paskutinis haiku garsas nutyla jokiai proto gyvatėlei dar nepasirodžius. Mat zenas iš esmės ir yra pagrįstas mąstymo konstrukcijų, visų idėjų eliminavimu iš sąmonės – netgi tos idėjos, kuri skelbia idėjų eliminavimą...

Tai doktrina, kuri daugeliu aspektų priešinga žmogaus, kaip *tabula rasa,* teorijai.

Taigi – tikrumas, ir nieko daugiau. Užtenka prie trijų eilučių prirašyti dar vieną, ir tikrumą užgoš jo surogatas – interpretacija. Tuomet prigęsta skaidrioji haiku versmė, gyvybė: nosies nusišnypštimas sugrubusiais kaimiečio pirštais, paprastas ir sykiu toks mįslingas mėnulio ribuliavimas kūdroje, snieguotos viršūnės blyksnis svirplio aky, kasdienės žmogaus būsenos, dar neapėjusios intelektualinėm apnašom. Žodžiu, interpretacijoje dingsta tai, ką matai, girdi, uodi, ir tiek. Ką priimi natūraliais, teorijų neišklaipytais pojūčiais. O haiku daugiau ir nereikia. Pasak Jasunario Kavabatos, viena gėlė geriau už šimtą perteikia gėlės gėliškumą. Paradoksalu, bet kaip tik tasai „daugiau" susiaurina sąmonę, paverčia ją aidžia šachta, kur galima apkursti nuo mentalinių zirzesių, proto ginčų, idiotiškiausių nurodinėjimų.

Tačiau išreikšti „vien tai, ką matai, girdi, uodi, ir tiek", nėra paprasta, nors dažnas ir mosteli ranka: tokius eilėraščius parašyčiau ir aš! Atseit užrašau, kas pakliūva akin, ausin ar nosin – ir baigta. Bijau, kad taip manantieji niekuomet neatskleis savo poetinių gabumų. Nes jų užgriozdinta sąmonė nuolat fiksuos ne TAI, o TO interpretaciją. Vadinasi, pačią savo mąstymo struktūrą, automatiškai išnyrančias jos klišes. Toks „poetas" žymėsis savo užrašų knygelėje: stovi namas, šviečia saulė, kvepia moteris, o žvirblis čirškia. Jis tikras, kad taip mato pasaulį. Tačiau iš tiesų taip mato ne jis, o vien jo galva, prikimšta tiek daiktų daiktelių (mintys, visatos modeliai, psichologinės nuostatos, fobijos, bažnytinės

dogmos etc.), kad bet koks išorės impulsas, braudamasis per šį dulkėtą rakandų laužą, lūžta, netenka jėgos, galiausiai pasiekia mus kaip eilinė dezinformacija.

Tokie literatai gali tik interpretuoti – pradėti eilėraštį nuo tos eilutės, kuria talentingas haiku meistras baigia. Baigia, nes gerai žino, „kur pririštį valtį, kad pasiklausytum cikadų". Negana to – jis kuo aiškiausiai suvokia, kad kur kas vertingiau turėti tai, kas tikra, nors ir nesugebėt apsakyti, ką turi, negu nieko neturėti ir entuziastingai taukšti apie tai, ką tariesi turįs. Busonui, norėjusiam perteikti tai, ką patyrė pradmeniška ir gryna, užteko trijų eilučių:

Nupjoviau galvą
Bijūno, nuotaikos nėr
Visą vakarą.

Dažno mūsų mąstymui šito jau lyg ir nepakanka. Atrodo, tai tik eilėraščio pradžia, neryški užuomazga, būtina prirašyti ketvirtą, penktą, penkioliktą eilutes, išvysti tą vaizdą iš įvairių pusių, atverti paslėptas prasmes... Varge, su kokiu atgrasiu uolumu toji unikali vaizdo šukė kartais būna tyrinėjama, vartoma, čiupinėjama, kol išblėsta, užgęsta kaip jonvabalis delne. Regis, tik tada „teoretikas" patiria kūrybinį pasitenkinimą: „Matai kaip, ar čia tik ne apie Jono Krikštytojo likimą? Be to, girdėt aliteracinės užuominos į Rojaus sodus, o pabaiga – tikslus išvarytųjų civilizacijos būvis... Ajajai, kokia gelmė! O iš pirmo pažvelgimo – paprasčiausias bijūnas, ir tiek!.."

Žinoma, truputėlį utriruoju. Tačiau gudragalviškai interpretuoti akimirksnio pagavą, kuri nesikartoja ir todėl niekad neapgauna – tai prarasti net ir žvirblį, kadais gal ir laikytą rankoj. Lygiai taip pat apsigauna ir tasai, kuris elementarų tingaus proto daiktų vardijimą (stovi namas, šviečia

saulė) surašo strofomis. Ne veltui didysis Bashō sakė, jog haiku gimsta taip, tartum aštriu peiliu perrėžtum arbūzą – vienu judesiu, nedvejodamas, spontaniškai.

Toks rašymo būdas atmeta ir interpretacinę savivalę, ir neleidžia nutolti nuo fakto esmės, negrabiai fiksuojant vien šalutinius dydžius. Tačiau šiame kelyje tyko ir du dideli pavojai: pirmas – nesugebėjimas tiksliai atskirti interpretacijos nuo fakto, antras – vidinės rimties ir meistrystės stoka užrašyti tekstą taip, kad jis neinspiruotų jokių naujų interpretacijų. Taigi – nors tai beveik neįmanoma, vis dėlto pageidautina stengtis kalbėti be potekščių (vos ne literatūros išdavystė – ar ne?). Nuogas ir vientisas faktas – aukščiau visko. Nes tik toks jis išnyra iš grynosios būties, nušvitusios dvasios dermės, bet ne iš jų apmąstymo chaoso (beje, vardan dermės geram meistrui sykiais ją leidžiama netgi saikingai pažeisti).

Štai iš kur haiku švytinti skaidra, toji „tikrenybė kalboj" ir maksimalus paprastumas. Mat vaizdas yra skaidrus ir paprastas iš prigimties, jis – pradmuo. O idėja, mintis – jau raizgi, išvestinė, kontekstualiai sudėtinga. Geras haiku – tai jokios šalin nukreipiančios mistikos, jokių ezopinių mįslių, jokios intelektualinės raizgalynės ar krikščioniškos „žaizdos metafizikos". Vien sodraus būties fakto tikrenybė kalboj ir beribė pauzės vertikalė. Beribė, nes joje nėra nė vienos proto tinklais pagaunamos išskirtinės idėjos, nors ją, deja, gana uoliai stengiasi sužvejoti dažnas haiku vertėjas ar komentatorius. Absurdiškiausia, jog beveik visuomet ir „sužvejoja"! Kas tada lieka?

Nežinau. Dar vienas Vakarų kultūros modeliui paklūstąs eilėraštis, tačiau ne haiku. Tai jau proto pratimai, idėjų knibždėlynai, ne daugiau. Tylos, tikrumo nelieka, gyvenimo druskos – taip pat. Tik literatūros mada. O jai, seniai žinom, visiškai nerūpi, kur pririšti valtį, kad šiltą Joninių naktį nors kartą galėtum pasiklausyti cikadų.

Apie buvimo akimirkas

Bacho fleita gieda apie mirtį
Kaip apie pavasarį – ramiai.
H. RADAUSKAS

NAKTIS. Pažadina žaibai ir dundesys. Visuose danguose kažkas agoniškai vartosi, daužosi, tarytum milžiniškas Himalajų kiklopas, kuriam ugnies strėlė ką tik išdūrė vienintelę, bet užtat – trečiąją akį. Tarpais net šiurpukas perbėga oda, vis dėlto keltis ir uždaryti balkono duris tingisi.

Prisimeni vieną mergaičiukę: „Atsimerkiau naktį ir šalia neradau mamos. Labai žaibavo, tai ji nubėgo ir užsidarė vonioje".

O paskui ir Šri Aurobindo: „Tai, kas Dieviška, fiziniame pasaulyje pasireiškia kaip grožis, mentaliniame – kaip žinojimas, vitaliniame – kaip jėga, o psichiniame – kaip meilė".

Po vidurnakčio lietus ir žaibai nurimsta. Pro išklypusio sanatorijos matraco spyruokles girdi, kaip plaka tavo širdis. Pagaliau užsnūsti.

Sąmonė ima pamažu gesti, tu atsargiai grimzti į klampų miegą. Paskui – strykt, pašoki iš savęs, kaip iš per didelio drabužio, nusklendi tolėliau, pasižiūri iš šalies, kaip gražiai miegi (pusiau šypsodamasis, nerūpestingai atmetęs ranką, sulenktą per riešą) ir... grimzti miego gelmėn toliau.

RYTAS. Pats pienių žydėjimas. Įsiklausai – jau ir pukši kuriam nors pakrašty: dideliausias sanatorijos vejas pjauna tokiais mažais ryškiai raudonais traktoriukais kupriukais.

Pirmas sutiktas žmogus – virtuvės darbininkas.

Veido išraiška – kaip peraugusio vaiko, įskilusio pomidoro ir atsiklijavusio lipduko, sudėjus į vieną.

Lūpų kampeliuose – tramdomas kaprizingumas.

Eigastis: riestas užpakalis.

Skaitai, gėriesi ir raukaisi. Nieztėte niežti pirštai nubraukti kai kuriuos apvytusius (ar pernelyg efektingus) žodžių junginius, palikti eilėraštį trumpesnį. Kartais – strofas sukeisti vietomis. Nusižengimas? Be abejo! Juk tu gana lengvabūdiškai tuos eilėraščius „tobulini". Ir kieno – Henriko Radausko!

Gerai dar, kad vien mintyse.

Akimirkos – daugmaž aišku. O buvimo, ne! – sielos akimirkos, – kas tai?

Kažkada įsisąmonintos likiminės patirtys, kurias iš begalės kitų pasirenka dvasia. Atsimena jas kaip vertas neštis į būsimus erdvėlaikius.

Eilėraščiai rašomi remiantis tomis patirtimis. Nieko keisto, kad sykiais poetas neatsimena, iš kur į strofą atvibravo nelaukta netikėta eilutė. Jis intuityviai jaučia, jog tai autentiška, realu, nesumeluota, nors ir puikiai žino, jog šiame gyvenime tokios patirties neišgyveno.

VIDURDIENIS. Pilkakaklis kovas. Doroja balkone batono riekę. Tiek prisirijęs, kad vos ją įveikia. Tada pabando surinkti ir trupinius. Bet gūžys – pilnut pilnutėlis. Tad vos prasižiojus laukan ima veržtis neseniai sulestas maistas.

Taigi prasižioja, vargšas rajūnėlis, ir snape automatiškai atsiranda iš gūžio atslinkusi batono pluta. Kaip kiaušinis provincijos fokusininko burnoje.

Seniokas. Sėdi prie šiukšliadėžės ir skaičiuoja:

– Dvylikta, trylikta... O vyrų našlių – tik vienas!

Tokia, jo galva, proporcija.

Smilkstanti nuorūka tarp išklypusių pirštų. Ilgas ilgas nenukratytų pelenų galiukas.

Skaitykla. Strazdanota bibliotekininkė. Ant kaklo – raudonas kaspinėlis.

Atsiverti pirmą pasitaikiusią brošiūrą: „Vieną kartą mane aplankė Angelas, bet jis buvo ne nuo Dievo...“ Tiek to, užteks.

Riebi musė ant niekieno neskaitomos Umberto Eco „Fuko švytuoklės“.

Liūdesio formos. Lengvas, minkštalūpis, nemaudžiantis. Su kūrybingo ilgesio ženklais. Šit – esi ištroškęs, ir įlaša tavin keli aukštuminių vandenų lašai. Jie suvilgo gomurį, bet troškulio nenumalšina. Tai ganėtinai patraukli liūdesio forma.

Tačiau vakarop atkioglina ir kitoks liūdesys – kietesnis, įžūlus, briaunotas. Neišmanai, kur su juo dėtis, o dar svetimoj vietoj. Tai kita liūdesio forma, mįslingesnis jo pavidalas, vienišasis.

Tačiau ir juo, matyt, reikia išmokt pasidžiaugti: šiek tiek aštresnis buvimo prieskonis, pikantiškas.

Erdvi fojė. Fotelyje sėdi pusamžė moteris. Ne tiek išdidžiai, kiek monumentaliai. Todėl ir groteskiškai. Mažas voriukas ant glebios kaklo odos.

Už lango – keisčiausios putliažandžių debesų formos.

Ničniekam nereikalingos.

VAKARAS. Diena nepastebimai perleidžia valdžią vakarui. Ir tavo meditatyvinė sukauptis gali vadintis „Valdžios

perdavimas“. Lėtas, tolydus proto įgaliojimų perdavimo procesas. Sunku pasakyti – kam. Psichinei esybei, sielai, dvasios žibelei, menamai sapno erdvei. Mentalinė sąmonės dalis savo valia atsisako tironijos, gelmėje ima ryškėti tikrasis Šeimininkas, nemarus Buvėjas, Karalius. Melsvą jo žvilgsnio pulsaciją retsykiais galima pajusti kiek toliau už širdies centro: „Spindi savo šviesa, bet negeidžia blizgėti“.

Tai citata iš „Dao De Jing“. O lietuvis sakytų: „Aš pažinau karalių tavyje“. Džiovininkas Mačernis.

Vėl pradeda dulkti lietutis.

Tiesą sakant, koks čia lietutis, jei per jį taip pasiutusiai čirpia žiogai!

Va – ir prieblanda, apytema, protamsa... O gal tik nedrąsi jos užuomina – kai nuo netikėtai įsižiebusio kiemo žibinto aplink pasidaro dvigubai nykiau.

Apie laisvę ir laimę

Galimas dalykas, kad savo esmėje laisvė ir laimė yra tas pats dalykas, tiktai išreikštas dviem pavidalais.

A. MACEINA

...Išnyru į saulės nutviekstą plynlaukį ir pamatau priešais atkulniuojantį klošarą. Išpurtęs, pavandenijęs veidas, sprogusių kraujagyslių išvagota oda ir prasmirdę skarmalai, rankoje – paišinas maišiokas, net išsipūtęs nuo šiukšlyno turto. Kresnas, sunkiai šnopuojantis žmogėnas nuožmiu, nepasitikinčiu žvilgsniu. Apie tokius sakoma: „Pažvelgė – kaip žvilgsniašūdį ant veido uždrėbė".

Ir vis dėlto – jis atrodė esąs laisvas!

Keliukui suktelėjus dešinėn, už keliasdešimties metrų išvydau būrelį paauglių, apspitusių dar vieną panašaus pavidalo nelaimėlį, tokį pat išpurtusį valkatą, kuris keturpėsčias sunkiai kėlėsi nuo žvyro. Jo veidas buvo kraupiai kruvinas. Nėsyk nesuaimanavęs, nepaprašęs pagalbos, apskritai neprataręs nė žodžio, jis šiaip taip atsistojo ir nuolankiai nudzibeno įkandin kresnojo savo bendro.

Vaikinukai sakė, kad kresnasis lyžtelėjęs jį peiliu ir, plūsdamasis daugiaaukščiais matais, pagrasinęs, jog kitą kartą paleisiąs jau visas žarnas.

Tikiu. Vasarą visa jų šutvė gyvena patiltėje, tiksliau – pačiame tilte, tarp gelžbetoninių jo pertvarų. Tenai erdvu ir neužlyja, galima netgi ugnelę susikurti. Vaikystėje ir aš su draugais landžiodavau tarp tilto plokščių, tik tais laikais jo „viduriuose" joks pranašas Jona dar nesiglaudė.

Tolėliau aptikau ir kitą dėmėm išmargintą maišioką. Tikriausiai padurtojo valkatos. Pasilenkęs dėbtelėjau vidun: pa-

kulos, skudurai, pusė sužiedėjusios pynutės, pajuodusi medinė rankena, gal plaktukas.

Labiausiai įstrigo toji sukietėjusi pynutė. „Liepk, kad šitie akmenys pavirstų duona.“ Taip, tai buvo ne duonos akmenėjimas, o lėtas akmens duonėjimas. Suaktyvėjusi piktoji tyrų valia, nemarieji jos gundymai. Dažniausiai sėkmingi. Nes netgi už įstatymo, už visuomenės, už atjautos ribų esanti būtybė trokšta būti laiminga.

Mes gana ilgai gyvenome sunkiai nusakomų iliuzijų dykroje, neviltį sėjančių vėjų plynlaukyje, mirties ir psichinio siaubo tyruose. Kitaip sakant – rytinio kaimyno įtakos sferoje. O toje stalkeriškoje zonoje, A. Maceinos žodžiais tariant, žmogaus buvimo forma yra ne darbas, bet kalba, pokalbis, filologija. Neskubrus arbatos gurkšnojimas prie lauželio patiltėje tarsi Sinajaus kalno papėdėje. Prie jo, net ir apsuptam tunto demonų, neįmanoma parašyti „Fausto“. Užtat vakarietiško mentaliteto žmogus niekados neparašys „Brolių Karamazovų“.

Laisvė – sielos savybė, laimė – kūno. Arba: ta – labiau sielos, ana – labiau kūno. Ar tikrai taip?

Nežinau. Nesu tikras. Nors didysis inkvizitorius būtent šiuo postulatu grindė savo beprotišką teoriją. Beprotišką, nes paskui daugiau nei septyniasdešimt metų bandė ją įgyvendinti minėtoje zonoje, juodo sparno kraštu užgriebusioje ir mūsų žemę bei dangų.

Štai tau ir klošarai, štai tau ir kruvinas žvyras, štai tau ir žvilgsniašūdis, tuštuliuk.

O dabar šiek tiek apie kitką. Lyg ir apie kitką.

Neseniai vėl perskaičiau A. Čechovo „Juodąjį vienuolį“. Norėčiau, kad įsiklausytume į vieną to apsakymo sakinį. Tai epizodas, kai jaunasis herojus, netekęs pusiausvyros, pradeda žmonai kalbėti atstumiančius dalykus: stengiasi nepelny-

tai ją pažeminti, piktdžiugiškai šmeižia jos tėvą, tiesiog provokuoja skandalą. Žmona nustebusi žiūri į persimainiusį sutuoktinio veidą ir... „Jai norėjosi pasakyti ką nors, kas jį įskaudintų, tačiau tą pat valandėlę pajuto savyje kylant priešišką jausmą, išsigando ir išėjo iš miegamojo".

Išsigando... Tai dvasios aristokrato reakcija: išsigąsti, supratus, jog tavo viduje mezgasi klampi jėga, iš kurios gali prasikalti visą gyvenimą ramybės neduosiantis monstras – vulgari, nuvilianti, prasčiokiškai impulsyvi reakcija.

Šiandien šis aristokratiškas išgąstis mūsų suvalkatėjusiame pasaulio krašte jau gerokai primirštas, juoba kad modernios psichoanalizės interpretacijos dažnai pataria nelaikyti savyje nemalonių emocijų, nes tai neva sukelia įvairiausius negalavimus, gali būti netgi vėžio priežastimi, – tad verčiau nesismulkinti, nesivaržant išlieti įsiūtį ant kito galvos, kito sielon, atseit neveidmainiauti (susilaikant)... Tačiau dažnusyk tasai pykčio proveržis, nesugebėjimas tauriai išsigąsti – taip kaip išsigando jaunoji apsakymo herojė – ir yra tikroji veidmainystė, meilės atrofija, silpnadvasiškas slėpimasis po XX amžiaus pabaigos superegoizmo šarvu.

Kaip neginčytiną aksiomą priėmėme žmogaus bei jo sąmonės progreso idėją, neabejodami, kad bėgant amžiams nuolat ką nors įgyjame, sukaupiame, atrandame, patobuliname ir patys tampame išmintingesni. Tačiau kodėl užmiršome, kad egzistuoja ir regresas, smukimas žemyn, devoliucinis šuolis, kai ilgainiui ką nors nepaprastai svarbaus ir prarandame, išbarstome, sulaužome, suluošiname, atsainiu mostu išbraukiame iš mums būtinų emocijų, manierų, artimųjų sąrašo, iš egzistencinės atminties?

Ar ne metas mums pradėt mokytis kai ko ir išsigąsti?

Mokytis patiems. Nes išmokti vis tiek reikės. O prievartinis mokslas paprastai būna itin negailestingas. Mat šioje

akademijoje atsilikėliai mokomi senu, tačiau pačiu patikimiausiu metodu – kančia.

Trukt už vadžių – vėl iš pradžių. Grįžkime prie laisvės ir laimės, pabandykime surinkti pabirus teksto karoliukus į visumą. Su kai kuriomis išlygomis vis dėlto įmanoma sakyti, kad laisvė – tai sugebėjimas bet kokiomis sąlygomis kalbėti tiesą. Kalbėti žodžiais, pauze, akimis, manieromis, likimu, darbais, buvimo akimirkomis – visu kuo.

Tačiau laimei to neužtenka. Laimė – kalbėti tiesą niekam nesuteikiant skausmo. Ši mintis, ištarta F. Fellini'o filme „8 $^{1}/_{2}$“, kažkada mane tiesiog nutvilkė. Kilo keletas fatališkų klausimų: ar yra tarp mūsų laisvų, juoba – laimingų? Ar įmanoma, būnant vienu, nebūti ir kitu? O gal tai tuščios pretenzijos?

Galimas dalykas, laikantis šių definicijų, pasirodys, jog šiandien pas mus kur kas daugiau laisvų negu laimingų. Bet įmanomas ir kitas žiūros taškas, net priešingas. Tai ne taip jau ir svarbu. Svarbiausia, jog jis būtų – *sub specie amoris.*

Apie hipercivilizaciją ir vidutinybių apaštalą

ir tyloje grėsmingai šypsos vargšas
išplaukęs tolin tobulu laivu

Sukoncentruoti sąmonę į spindulį ir pasišviesti juo. Nesvarstant, mocartiškai lengvai, kvatokliškai. Bet kurioje vietoje, bet kuriuo metu, bet kokiomis aplinkybėmis. Savy, vidurnakčio tamsoj, ten – prieš pasaulio pradžią. Netgi mįslingoje akimirkoje, kuri plyti už mirties vartų ar mūsų motinų gimdymo sąrėmiuose. Neįmanoma taip pasišviesti?

– Ei, kas ten mumyse šitaip tvirtina?!

Pasaulis iš civilizuoto nenumaldomai virsta hipercivilizuotu, t. y. tokiu, kuris be kompiuterinio operacijų greičio, be mechanizmų, be informacijos banko nesugeba išgyventi. Plaukiame tolin, atrodo, iš tiesų tobulu laivu, prikimštu sudėtingiausios valdymo aparatūros, tačiau retas iš to lainerio keleivių sugebėtų būti Robinzonu Kruzu. Atsidūrę negyvenamoj saloj, daugelis, matyt, jau nežinotų, jog duona kepama iš miltų, o kviečių varpos išauga iš grūdų. Tūkstančiai svarbių žodžių pavirto ženkliagarsiais be turinio. „Iš kur atsiranda duona?“ – „Iš parduotuvės“, – štai ir visos žinios. Visa kita – specialistų arba kompiuterio atmintyje.

Šia linkme pasukusi civilizacija iš atsidavusio mūsų tarno nejučia virsta suktu padlaižiu, kuris vieną po kitos perima visas šeimininko teises ir pareigas, palikdamas jį palaimingai trūnyti minkštam pūkų patale. Teisėtas šeimininkas paverčiamas bevaliu išlaikytiniu, tarno paniekos objektu. O tasai šunuodegiautojas įperša jam savo nuo-

mones, diktuoja sąlygas, kol galiausiai pradeda klastingai šantažuoti.

Kai kurie faktai – tarkim, visų rūšių terorizmas – rodo, jog jau priartėjome prie globalinio šantažo ribos. Pagrasink daugiamilijoniniam miestui, kad bus išjungta elektra, vanduo, šiluma, sustabdytas transportas – ir išvysi siaubingą suirutę, nekontroliuojamą paniką. Tasai miestas tėvą motiną parduos, kad tik nebūtų perkirstos komunikacinės arterijos, nes tai reikštų lėtą, kankinančią, gyvulišką jo agoniją.

O kol kas gyveni pusiau su bėda funkcionuojančiam mieste, rytais nusiperki laikraštį ir skaitai, pavyzdžiui, interviu su poetu. „Korespondentas: „Koks Jūsų paties paveikslas Jums priimtinas?“ Poetas: „Geriausiai jausčiausi, jeigu tai būtų paveikslas hermetiško poeto, kuris sėdi su šlepetėmis ir verčia Bibliją“.

Jauku, šeimyniška, neginčytinai miela ir podraug... intuityviai neramu. Kažkas neatleistinai glebaus yra tame minkštų tonų portrete su šlepetėmis. Civilizacija vystosi kur kas sparčiau, nei atsiveria žmogaus sąmonės slėpiniai, nei ima veikti jos sergstintis visatiškumas. Taip pakliūvama tarp žirklių, kurios be jokio gailesčio karpo mus – hipercivilizuotus ir glebius buvimo analfabetus.

Dabartinė civilizacija – tai mentalinės sąmonės civilizacija. Taigi – vienpusė, mechaninių „kosminių geldų“ konstruotoja ir gamintoja, besididžiuojanti vien proto raumenynu. O šis yra ne tokia jau didelė sąmonės dalis, todėl vien ją garbinantys žmonės primena luošius, simuliuojančius dvasios sveikatą. Tai egomanijos apsėstieji, mat mentalas – ideali Ego buveinė.

Vaizdžiau šnekant, tie žmonės yra, sakykime, kairiosios kojos (arba kairiojo smegenų pusrutulio) superatletai, kadangi lavina, masažuoja, mankština vien kairiąją, kuria ir

šokuoja. O antroji koja ir abi rankos karo kaip virvagaliai. Jų miestų aikštėse ir pakelėse puikuojasi dideliausi plakatai – „Viskas žmogui!“ Tai reiškia – viskas kairiakojui! Vien jam – nesugadintam, unifikuotam, tobulai vidutiniškam.

Kairiosios kojos civilizacija nedrįsta net pagalvoti, kad, lavindami ir kitų galūnių raumenis, žmonės galėtų judėti kur kas mobiliau, patikimiau, greičiau. Deja, panašias pratybas ji vertina jei ne kaip ideologinę diversiją, tai tikrai kaip tamsiųjų epochų prietarus. Na taip, viena ausim ji yra girdėjusi, kad kažkur – Atlantidoje, senovės Egipte, o gal paslaptingoje Šambaloje – būta žmonių, kurie sugebėjo judėti ir kitais būdais – remdamiesi į žemę abiem kojom, įveikdami kliūtis padedant nepaprastai judrioms rankoms, bet tai, aišku, mistinis ūkas, patiklių minkštapročių plepalai, saujelės šarlatanų magiški fokusai! Realybėje taip nebūna, nes... negali būti niekada! Mūsų tėvai ir protėviai šokavo kaip kengūros, šokuosime ir mes. Juoba kad mūsų įrankiai, keliai, mechanizmai pritaikyti vien kairiakojams, tad persiorientuojant gali kilti begalės keblumų. O kur dar klaidatikystės žabangos... asmenybės erozija... tradicijų paniekinimas...

Girdėta maldelė? Tačiau jos diagnozė dažniausiai būna juokingai paprasta: dvasinė tinginystė, prasčiokiška baimė būti laisvam, gana patogus vidutinybės sindromas. Arba dar taikliau: „Netikinčiam tai būdas atrasti Dievą negriaunant savojo netikėjimo“ (U. Eco).

Nepamirškime pamokančios Oblomovo istorijos, ponai! Jei būsime nors mažumą sąžiningi, to personažo paveiksle kiekvienas įžvelgsime ir savo bruožų.

Na ir kas? Na ir nieko.

Paprasčiausiai vėl atlaidžiai nusišypsosime, prisiminę garsųjį apsnūdėlį, ir, atsisukę per petį, inteligentiškai atsidusime:

– Ei, ar negalėtum, balandėli, užtraukti užuolaidos?.. Šį-

ryt nepaprastai ryški saulė... Truputėlį negaluoju – apatija, migrena, o gal vėl depresija... Padrybsosiu valandą kitą...

Ir tasai apsukruolis, tasai gudrus jūsų tarnas bemat įvykdo paliepimą, tačiau jūs, nugrimzdę į klampų snūdą, niekados neišvysite, kaip jis, pirštų galiukais išsliūkinęs anapus durų, išdidžiai kresteli galvą ir paniekinamai nusišypso švelnia tirono šypsena.

O jums ir toliau lieka neaišku, gal netgi jau ir neįdomu, kas ten, prieš užsnūstant, taip įžūliai tvirtino, esą neįmanoma pasišviesti savo sąmonės spindulėliu, uždrausta – kategoriškai, absoliučiai, ryžtingai.

Taigi – švelni tirono šypsena, poeto šlepetės, proto raumenyno civilizacija, ezoterinis Biblijos vertimas... Ir staiga sidabro šviesa nutvieksta tolima atminties kertelė – net nežinia, kodėl kaip tik ši: M. Formano filmo „Amadeus" finalas. Salieri savo nuodėmklausiui, atėjusiam nuraminti kenčiančiojo sielos, jau papasakojo visą demoniško pavydo dramą, nuoseklią ir nuožmią genijaus nužudymo istoriją, o paskui ir sako: „Vidutinybės... Aplink vien vidutinybės... Nebijok, šventasis tėve, aš ir už tave užtarsiu žodį prieš Dievą". O šis bažnyčios tarnas net nenutuokia, kokia didi tragedija, kokia kosminė misterija čia vyksta.

Dar vėliau, jau invalidų vežimėlyje vežamas tarp debiliškai besivaipančių nelaimingų išprotėjėlių, Salieri kartoja: „Vidutinybės... Vienos vidutinybės... Užtarsiu... Visus užtarsiu... Aš – vidutinybių apaštalas!.."

Po šių žodžių pasigirsta begėdiškai naivus, vos tramdomas, neslepiamai žioplas Mozarto kikenimas.

Ir viskas.

Devynios vibruojančios pauzės

Vanduo inde žėri, vanduo jūroje tamsus.
Nedidelė tiesa turi aiškius žodžius, didelė tiesa turi didelę tylą.
R. TAGORE

...

Tyla...

Jinai karališkais šilkais apmuturiuoja triukšmo įskausmintas mūsų ausis. Tačiau visą tylos didybę, vertę ir vieninteliškumą šiuolaikinio žmogaus klausa gali patirti tiktai po paskutinio virtuoziškai sugroto genialios muzikos takto, – bijau, kad tik po jo.

...

Kur tasai mirksnis, nuo kurio mes ėmėme tarsi netilpti gamtoje? Nuo kada nutarėme „praplėsti" ją pagal savo išmanymą ir poreikius?

Taip atsirado antgamtiškumo sąvoka.

Bet juk čia atėjome ne sąvokų skaičių didinti, o tykiai savo sąmonę išskleisti. Kad ir taip:

...saulėtekis, žaliažvilgsnė moteris, sustingusi pajūry šalia raugerškių gyvatvorės: romus ir šypsningas grožėjimasis gamta – tai grožėjimasis ir savimi, gebančia grožėtis.

...

Tai, kad žmogus neįstengia įžvelgti daiktų esmės, yra ne „drumstų" daiktų kaltė, o mūsų bėda. Podraug su žvilgsniu ant kiekvieno daikto pasitikinčiu mostu mes užmetame sunkią ir neperžvelgiamą maršką – išankstinę nuostatą, des-

potišką kalbos autoritetą, proto inerciją, – kur jau čia, tuštuliuk, pro visa tai ką nors įžvelgsi...

Kartoju: mūsų silpnumas – per didelė paviršiaus jėga.

...

Vanduo inde, vanduo jūroje...

Nusižeminti? Taip, nusižeminti.

Ir nepakilti puikybėn tuo nusižeminimu savo.

...

– Man atrodo, kad žmonės, kurie vadinami daiktų vergais, iš tiesų dažniausiai mėgsta ne daiktus (tai būtų žavu!), o gandus apie juos: kaina, mados klyksmas, prestižo ženklas, rinkos reitingas...

– Tikra tiesa, Subhuti, daiktų vergais jie vadinami ne todėl, kad yra arti daiktų, o todėl, kad neapsakomai toli nuo jų.

...

Būtis mus mąsto visą laiką. O mes dažniausiai mąstome vien savo mąstymą. Nes mąstyti vien intelektu, vien protu – vadinas, mąstyti vien intelektą, vien protą.

Tačiau tada iš mūsų aprėpties lauko išsprūsta tai, ko žmogus net neįsivaizduoja ir kas yra kur kas slaptingiau net ir už dievą, kurį jis vis dėlto sykiais dar geba įsivaizduoti.

....

Tiesa yra tai, kuo niekaip neįstengi suabejoti, – ne tokia jau vargana mintis, kaip iš pradžių tau buvo bandyta įteigti, vilnijančių sąmonės pauzių psichonaute!

...

– Kristus neturėjo likimo.
– Tačiau likimas irgi negalėjo turėti Kristaus.
Minutėlė tylos, paskui liūdnai:
– Taip, abu jie neturėjo vienas kito.

....

Mano žodžių kariuomenė jau sumušta
J. LINIAUSKAS

Vanduo inde, jūra tame vandenyje – štai paskutinis akordas, genialusis taktas, deltų švitus tylesys.

O saulėlydžio smičių nuleidęs Kentaure, dabar jau ne tu groji šią kelių akimirkų pauzę, neįmanomą prietėmio tylą, paauksuotą užuolaidos kraštelį, grakštų kūno įlinkį, tačiau netgi rūsčiausias teisėjas, pridėjęs ranką prie širdies, nedrįstų prisiekti, kad ne tu, nors kuo akivaizdžiausiai mato: ne tu – ne tu – ne tu...

Spengsmas, Kentaure, spengsmasielis. Sielaspengsmio Tyla, mus apiplaunančioji. – *Credo.*

Apie sielos bohemą

Mistika – sielos bohema.
A. BLOK

Bohema – ne vien čigoniškai netvarkingas gyvenimas, kūno palaidumas, kvaili tauškalai ir vyno upės. Bohema – tai ir sąmojo fejerverkai, naujų idėjų puota, svarstymų drąsa ir laisvė, galiausiai – džiaugsmas mąstyti.

O sielos bohema, minima A. Bloko, – kas ji?

...Nenusakoma, nesukuriama ir nesunaikinama metafizinė (Tuštumos? Supervibracijos? Nieko?) lavina, nušluojanti visus ir viską: daiktus, gyvybes, mirtis, epochas, žvaigždynus, visatą, būtį... Tai, ką gebi įsivaizduoti neaprėpiamiausio, amžiniausio, lyginant su šia siaubinga lavina – dėmesio nevertas niekelis. Ji ničnieko nevaldo – ir tai jos didybė, ji ničnieko negali – ir tai tikroji ir vienintelė jos reali galia. Neegzistuoja žodžių ar kitų ženklų jai apibūdinti, nors mirksniui pagauti, apčiuopti: nei yra, nei nėra, nei materija, nei dvasia, nei judėjimas, nei rimtis, nei visuma, nei dalis – kas TAI?

Visa, ką dažnas kiek skeptiškai vadina mistika (juk ji tokia „negyvenimiška"!), yra ne kas kita, kaip TAI patyrusiųjų pastangos verbalizuoti šią savo patirtį. Tačiau kalba čia pasirodo esanti menka pagalbininkė, todėl mistikus, šią savotišką dvasios aristokratiją, iš dalies galima palyginti su žmonėmis, kurie, pabuvę tiesos karalijoje, kur, pasak Meisterio Ekharto, „arkangelai, musė ir dvasia panašūs vienas į kitą", staiga prarado kalbos dovaną. Grįžę namopi, jie mykia kaip kurčnebyliai, kartkartėm išstenėdami vieną kitą miglotą me-

taforą, – taip jie bando apsakyti anos šalies grožį ir kelią į ją, bet šalia esantys tik vaiposi iš tokių pastangų. Dramatiškiausia, kad tieji sugrįžėliai nebyliais arba mikčiais tapo ne dėl kokios baudžiančiosios jėgos įsikišimo, o savo valia – vos tik suvokė, kad įprasta kalba tiems, kurie niekur išvis nebuvo išėję, tiesiog neįmanoma suprantamai paaiškinti apie pasaulį, plytintį už jų kiemo, už jų akipločio ribų.

Kartais sakoma, kad ezoteriškumas – tai dar viena nežinojimo forma. Logikai patogus, tik mažai informatyvus teiginys. Mat ezoterika gali turėti bent jau dvi priežastis: 1) kai norima kuriam laikui paslėpti žinią, skirtą tik išrinktiesiems, 2) kai stengiamasi žinią perduoti visą – neiškraipytą, nesuskaldytą, neinterpretuotą – tokią, kokia ji yra iš tikrųjų. Kitaip sakant, gryną, vidinę (graikų žodis *esōterikos* reiškia „vidinis“). Iš pirmosios priežasties atsiranda žaidybinis-politinis (visų valdžios atmainų siekis, išrinktųjų kastos stiprinimas, sudėtinga jų apeigų ritualizacija etc.), iš antrosios – mistinis ezoteriškumas. Pirmąjį gal ir įmanoma pavadinti „dar viena nežinojimo forma“, tačiau antrasis yra išaugęs iš nuoširdaus siekio pažinti bei apsaugoti esmę, patį branduolį, Vienį. Todėl galima sakyti, kad skirtumas tarp mokslinio ir mistinio protų tolygus skirtumui tarp prasmių ir esmės pažinimo.

Keletas akivaizdesnių mistinės sąmonės požymių: viso, kas egzistuoja, vienovės, dermės pojūtis; gebėjimas priimti net „priešiškiausias“ buvimo apraiškas ir džiaugtis jomis; paslaptis (kuri net patirta lieka paslaptimi) ir paradoksiškumas. Mintijimo, pajautų, informacijos perdavimo paradoksiškumas, padedantis formuotis įvairiausių realybės pavidalų stereovaizdui. Iš čia, matyt, kyla ir neordinarinių patirčių perteikimo, kitaip sakant, kalbos problema.

Ne vienas pastebėjom, kad, stengdamasis išsakyti gelmeniškąsias pajautas bei patirtis, nori nenori esi priverstas

griebtis tų kalbos klodų ir juose slypinčių paradoksų, kuriais naudojosi kone visų didžiųjų religijų pradininkai. Visi sakraliniai tekstai viena ar kita forma teigia, jog proto taip pamėgtos priešybės – tai apskritai ne priešybės, nors, kita vertus, nevalia kategoriškai neigti ir jų priešybiškumo. Tokios idėjos „su dvigubu dugnu" truputį trikdo, vis dėlto išmintingas mokytojas visuomet verčiau renkasi mokinio pasimetimą, bet ne vienprasmės, plokštuminės logikos melą ir jį lydinčią kančią (netiesa apie Realybę – tai ir yra kančia).

Pavyzdėlis iš zenbudistinės literatūros. Stovėdamas prie mirusiojo karsto, vienuolis paklausė Mokytoją: „Jis gyvas ar miręs?" Mokytojas atsakė: „Gyvas. Aš taip nesakyčiau. Miręs. Ir šitaip nesakyčiau". Kalbant apie Buvimo Vienovę, neįmanoma pasikliauti įprasta kalba vien todėl, kad kiekvienas jos sakinys slepia savyje tezę ir antitezę, todėl jis netinka apsakyti tam, kas iš esmės neturi savyje jokios priešpriešos, nes pats yra absoliutus Vienis – TAI. Kitaip tariant, kalba nėra visiškai adekvati realybei. Vis dėlto mes neturime pasirinkimo (nebent amžiną tylą), tad esam priversti naudotis tokia sakinio konstrukcija, kuri teigdama neigia save ir čia pat paneigia savo neigimą. Šis pilnas verpetų ir trūkčiojimų, save „suryjantis ir vėl pagimdantis" sakinys neleidžia įsivyrauti pasaulį parodijuojančiai logikai, nes ji pastatoma į tokią padėtį, kad būna priversta be perstojo sau prieštarauti, t. y. ardyti ne pasaulį, o savo tariamą neklystamumą. Taip paradoksas pašalina iš kalbos skaidomąją logiką, tarsi sako: lai žmogus lieka suglumęs, tačiau neperskeltas.

Dažnai mistikų žodžiai ir neturi tikslo ką nors logiškai nuosekliai pranešti, jie stengiasi tiktai nesužeisti, nesuskaidyti vientiso. Jie ne tiek aiškina, kiek netikėta raiška subtiliai uždraudžia aiškinti. Saugo psichiką, neleidžia morališkai ir dvasiškai nepasiruošusiam žmogui įžengti į teritoriją, kurioje iš abiejų galų išaštrinta logika gali mirtinai sužaloti

sielą ir protą. Nes kas yra tasai, kuris, pasikliaudamas vien „sveiku mąstymu“, šaiposi iš Buddhos tylėjimo, iš Kristaus „silpnaprotystės“, iš daugelio mistikų „nusišnekėjimų“, – kas yra tasai – argi ne sužalotasis savo logikos?

Su nedidelėm išlygom galima sakyti, kad mistikai atlieka vien amžino ir nepaprastai tolimo švyturio misiją: „Kelias yra. Tiesa yra. Bet jos nerasite mūsų žodžiuose, kol *patys* nepatirsite. Kai patirsite – kiekvienas mūsų žodis bus jūsų, o kiekvienas jūsų žodis – mūsų: tiktai pasiekus esmę paaiškėja ir prasmė“.

Kas be ko, panašios sandaros sakiniai nesugeba pranešti mums tiksliai apibrėžtos tiesos, tačiau jie sugeba apginti žmogų nuo svarbiausiųjų dalykų suvulgarinimo, nuo puikavimosi savo primityvumu. Tai vienas iš kalbos pakraščių. Didieji mistikai juo puikiai naudojasi, jie išgrojo daug tobulų melodijų, bet niekur nepadėjo galutinio taško, visos jų simfonijos liko atviros – išbaigtos, tačiau lyg ir nebaigtos... Tai ir buvo jų sielos bohema – šiek tiek eretiškai kalbanti apie patirta, besisvaiginanti tiesa tartum vynu, žaižaruojanti palyginimais, paradoksais, subtiliomis aliuzijomis, aklai nesekanti paskui jokį autoritetą, tačiau, ginkdie, nepažeidžianti saiko, nepasiduodanti gražaus ar švento melo pagundai, plebso nuotaikoms, neužgesinanti švyturio, paskutinės žvakelės, nepaliekanti pasaulio tamsoje...

Apie tą paskutinę užpūstą žvakelę, – ar tik ne Haydno „Atsisveikinimo simfonija“ išniro iš atminties? Galbūt. O vėliau:

Verlenas, lapas, girtos spalio žvaigždės,
palėpės veidrodis, jo dulkėse rašytas –
sudie – ak, aikštėje sulytas
su lapais leidžiasi auksinis Haydnas...

Netikėta asociacijų grandinė – nuo sielos bohemos nueita iki keturių atsisveikinimo eilučių. Bet ar tokia jau netikėta? Prisiminkime ką tik cituoto Rimo Buroko gyvenimą ir mirtį, jo bohemą ir laisvo žmogaus buvimą, jo haidniškai grakštų kalbos pakraštį – ir pasirodys, kad – tiek čia tos mistikos: paprasta viskas, šiurpiai paprasta...

Apie nubudusį vienuolį

...kur žaidžia siela tartum atspindys
gražios bet ir gal atspindėtos sielos...

Papasakosiu mįslingą ir liūdnoką istoriją apie tokį vienuolį iš netolimo Šv. T. vienuolyno. Tai buvo tikrai pamaldus ir dievobaimingas vyras, geraširdis krikščionis, apie kuriuos sakoma: žmogus visai arti šventumo. Kartą, šiek tiek sunegalavęs, jis prigulė drėgnoje savo celėje popiečio pogulio. Išsyk nugrimzdo į gilų miegą ir susapnavo, kad štai jis nubunda prie audrotos jūros ir išvysta senį. Regi jį tik iš nugaros: retom pražilusiom sruogom krentantys plaukai, pats viršugalvis praplikęs, ant lieso kūno užtemptas mėlynas apibrizgęs treningas. Į rūdžių išėstą kibirą senis renka šiukšles pajūryje. Tai nebuvo oficiali jo tarnyba, niekas už tai nemokėjo nė grašio, niekas žmoniškai net nepadėkojo. Bet jis jautėsi esąs valytojas iš prigimties, iš dvasios malonės. Tai buvo nubudęs žmogus, kuris švytėjo iš vidaus, nors jo akių dugne slėpės kaži kokia neapsakomai liūdna būtybė. Jis niekados nepriekaištavo netgi didžiausiems paplūdimių niokotojams, nemoralizavo, tik neskubriai ir tykiai – tartum nuolankiausias viso pasaulio tarnas – nuo aušros iki vėlyvų sutemų valė tai, ką kiti apšnerkštė, taisė tai, ką kiti sulaužė, globojo tuos, kuriuos kiti nuskriaudė, paspyrė, išmetė šaltin, lietun, vidurnaktin.

Savo darbo senis nelaikė jokiu nuopelnu, viską darė laisva valia, nesistengdamas pelnyti žmonių, juoba Dievo palankumo. Tačiau tai nebuvo ir jo atgaila už nuodėmes ar siaubingus nusikaltimus, tiesog jis dirbo savo darbą, nešė savo naštą, buvo savo buvimą, nors už tai dažnusyk buvo

apdovanojamas vien kandžiomis pašaipėlėmis ar grubių žodžių tiradomis.

Vienuolis akimoju suprato, kas tasai žmogus, kurio vidinė nuostata ir veiksmai buvo tokie paprasti ir perregimi, kad net mįslingi, o daugeliui poilsiautojų – ir įtartini.

– Broli, aš noriu eiti su tavim, – nevalingai sukuždėjo vienuolis, ir tą pat mirksnį senis atsigręžė, liūdnai nusišypsojo truputėlį pažįstamomis akimis ir ištirpo ore, o vienuolis nubudo iš sapno. Pažvelgė pro siaurą celės langelį ir tarsi tik dabar išvydo, koks išpuoselėtas ir nežemiškai gražus vienuolyno sodas. Išėjo laukan, atsisėdo po obelim ir ėmė mėgautis atsivėrusiu vaizdu: klonio viduriu vinguriavo upės kaspinas, už jo plytėjo rausvom kibirkštėlėm žybsinti dobiliena, keliuku dardėjo smagus kinkinys, keldamas auksinių dulkių debesį, o čia, sode, žiogų, bičių ir saulės spindulių orkestras grojo, anot poeto, vienai orchidėjai, – o, koks nuostabus Dievo pasaulis, atsiduso vienuolis, lėtai, tarsi laimindamas visą šią kūriniją, ištiesė ranką ir... užčiuopė kažkokią ploną medžiagą. Tą pat akimirką nepaprasto grožio vaizdas suraibuliavo, susiraukšlėjo, deformavosi, sakytum – upė, kelias, dobiliena buvo tik nupaišyti ant milžiniškos šilko užuolaidos... Ir ištiesė – tai buvo tik piešinys!

Ryžtingu judesiu vienuolis nuplėšia tą šviesių tonų užuolaidą ir išvysta už jos begales mažų užuolaidėlių, skersai išilgai susipynusių, spalvingų, nežinia kaip atitraukiamų, ką slepiančių. Vajetau, jis vis dar sapnuoja! Šios išradingos apgaulės užgautas vienuolis puola plėšyti ryškiaspalves užuolaidėles ir tik tada nubunda iš miego. Matyt, nepajuto, kaip vėl buvo užsnūdęs po obelim, nes dabar jau aiškiai mato nepažįstamą moterį, kuri, paėmusi ilgą pagalį, baksnoja juo vidury sodo gulinčią katę ar dar kokį padarą, norėdama įsitikinti – gyvas jis ar ne. Toks minkštas, kupinas atsargumo ir sykiu aistringo smalsavimo moteriškas judesys, kad vienuo-

lis neišturi ir susijuokia – ir tuoj pat išgirsta krizenant už krūmo kažkokį raudonšvarkį žmogelį, kuris prideda prie lūpų kriauklės formos megafoną ir ima šaukti:

– Ateistai, išpažįstantys krikščionybę, krikščionys, išpažįstantys ateistines pažiūras, gnostikai, garbinantys agnosticizmą, ir agnostikai – gnosticizmą, – vienykitės! Tai absurdas, nuostabi melų pasaka, kosmiškasis chaosas, drakonų lavina, nonsensas, ponai, nesąmonių nesąmonė, nors gal ir tiesa!..

Raudonšvarkis nusviedžia megafoną į krūmus ir šokio žingsneliu prisiartina prie vienuolio. Čiulpsi dantimis, nepadoriai kažką rodo rankomis ir nepraverdamas burnos sąmoksliškai vograuja:

– Atsimenu žalią jaunystę – ir pradedu graužtis, kad nepadariau to, ką galėjau padaryti; atsimenu vėlesnius laikus – ir vėlek imu graužtis! Kad padariau tai, ko verčiau būčiau nedaręs!

– Atleiskite, apie ką jūs čia? – vapa vienuolis, traukdamasis atatupstas.

– Atsitiktinumas, – išsiviepia žmogelis. – Priskirk jį Dievo darbams.

Staiga jo plaukai užsiliepsnoja, ir vienuolis supranta, jog ir tai tik sapnas. „Ne! Ne! Ne!“ – suspinga jis iš visų jėgų ir, išpiltas šalto prakaito, pagaliau nubunda savo celėje. Atsisėda medinėje lovoje ir pagalvoja, kad tikriausiai pradėjo karščiuoti. Žvilgsnis nejučia užkliūva už fotografijos, atremtos į stiklinę vandens. Tai jo paties atvaizdas, tačiau kažkuo netikras, keistas, nemalonus. Įsistebeilija į savo akis fotografijoje, žvelgia vis įdėmiau, sukaupčiau, braunas jų vidun su vis nuožmesne jėga – ir staiga pamato, kad jos neišlaiko, nudelbia žvilgsnį...

O Dangau, ir tai tik sapnas!

Ir tada vargšas iškankintas vienuolis supranta, jog pakliuvo į kažkieno paspęstas beprotiškai išradingas pinkles, įžengė į užkeiktą labirintą, iš kurio niekados neįstengs iš-

trūkti vien savo jėgomis, privalės keliauti iš sapno į sapną, ir šitai truks ilgiau nei gyvenimas! Jis niekados nesugebės grįžti į įprastų pavidalų ir santykių pasaulį, į pamėgtą vienuolyną, negalės tęsti savo šventosios tarnystės, bet klaikiausia – jis niekad niekuo nebus tikras, netgi savo abejone!

Ir vienuolį persmelkė pamišėliškas šaltis. Jėzau, kuždėjo jis, suklupęs ant akmeninių grindų, mano Dieve, neprarask manęs! Maldauju, suteiki malonę, ateik į pagalbą, užtark mano sielą! Ir jeigu tu man padėsi, jei ištrauksi iš šito klampaus sapnų liūno, pažadu paaukoti tau pačią didžiausią auką – amžiams atsisakyti to, ką turiu šiame buvime brangiausia iš visų!

Vos spėjo ištart šiuos žodžius, neklystančiu gyvos būtybės instinktu pajuto, kad šįkart jau nubudo iš tikrųjų. Pro siaurą langelį sunkėsi kiek apiblukę saulės spinduliai. Ištrūkta, ačiū Tau, Viešpatie, pagaliau ištrūkta! Atsiduso pilna krūtine. Tik dabar realiai suvokė, kokia malonė yra šis pasaulis, kokia neapsakoma palaima regėti jo spalvas, liesti jo daiktus, patirti netgi jo bėdas ir sunkumus. Džiaugėsi kiekviena smulkmena, vėjo šuoru, kukliausiu sodo buželiu, plonom kojelėm praeitin skubančia realia akimirka.

Tik vakarop prisiminė savo pažadą ir susimąstė. Pamažu suprato, ką padaręs. Kuo ilgiau galvojo, tuo niūresnis darėsi, neramesnis, galiausiai ėmė tykiai raudoti, o vidurnaktį jau rovėsi plaukus nuo varganos savo galvos, pernakt pražilo.

Rytą vis dėlto įvykdė vakarykštės maldos priesaiką: nustėrusių brolių akivaizdoje atsižadėjo Jėzaus Kristaus, žemai nusilenkė kiekvienam į kojas ir, pasiėmęs drebulinę lazdą, iškeliavo iš Šv. T. vienuolyno. Sakė, vėliau jį žmonės matę vilkintį apibrizgusiu sportiniu treningu, su prasigėrėliais ir valkatomis paplūdimiuose renkantį butelius, bet bala žino, kiek čia teisybės.

Apie laišką. Komplimentas R. Barthes'ui

Anądien skaičiau (bandžiau skaityti) Amielį...
R. BARTHES

Vaikystėje kurį laiką mane persekiojo mintis, kad esu nuolat filmuojamas. Tobula, gerai paslėpta kamera, visiškai nesikišant į įvykių eigą. Ne, ne saugumo tarnybų, o kažkokios kino studijos. Galiausiai negalėjau žengti nė žingsnio, nepagalvojęs, kaip tai atrodys ekrane. Nosies nusišnypštimas tapdavo estetiniu įvykiu, kurį reikėdavo iš anksto surežisuoti, o paskui suvaidinti taip, kad jis atrodytų „natūralus", išradingas ar „ką nors reiškiantis". Viena mano dalis nuolat vaidindavo valgantį, bėgantį ar skaitantį berniuką, o kita priekabiai stebėdavo iš šalies ir koreguodavo, gal net cenzūruodavo kiekvieną jo judesį.

Tai buvo savotiškas asmenybės susidvejinimas. Suprantama, jis turėjo ir teigiamybę – mano elgesys tapo racionalesnis, mintys sukauptos, poelgiai apskaičiuoti ir tikslingi. Vaikiško išsiblaškymo bemaž neliko, tačiau sąmonėje ėmė dominuoti ne itin sveika idėja: aš žinau, kad žinau, jog žinau...

Laimė, tai truko neilgai, prigimties vitališkumas paėmė viršų, natūralus vaikiškas išsiblaškymas ir užmaršumas laiku suskubo į pagalbą, tad toji solipsistinė *idée fixe* nespėjo įsigraužti į gilesnius psichikos klodus.

Tačiau niekas nedingsta be pėdsakų. Man suaugus, toji būsena vėl iškilo sąmonės paviršiun, tik dabar ji jau gebėjo įgauti intelektualinės koncepcijos pavidalą, todėl nepretendavo tapti liguistu gyvenimo būdu. Buvau net pradėjęs kai ką užsirašinėti ta tema – taip atsirado ne itin rišlus tekstas,

imituojantis vilties netekusio žmogaus laišką tiems, kurie – kaip jis įsivaizdavo – tarsi kokią amebą pakišo jį po mikroskopu ir dienąnakt nenuleidžia akių. Neturėdamas kitos išeities, nerasdamas, kaip užmegzti dialogą su eksperimentatoriais, žmogus nutaria nusižudyti ir taip nutraukti šėtonišką eksperimentą. Keletas to laiško fragmentų:

„Viskas – tik dekoracijos. Netgi mano artimieji – ne žmonės, o tobuli mėsos robotai, šlykštūs ir sukti golemai, pasiųsti išprovokuoti mano reakcijas, kurios TENAI įdėmiai stebimos ir analizuojamos. Dar vakar, išėjęs į laukus, šaukdavau: „Maldauju – pasirodykite! Aš noriu gyventi iš *tikrųjų!*“ Paskui nutilau. Supratau, jog viskas veltui. <...> Jūs negailestingai racionalūs, tad man nieko nelieka, tik pergudrauti jus. Štai kodėl rašau po antklode, pasišviesdamas kišeniniu žibintuvėliu, retsykiais iškišdamas galvą įkvėpti šviežio oro, – jūs net nenutuokiat, kad rašau atsisveikinimo laišką... <...> Ar turiu aš čia nors vieną *savo* mintį, per įvairius tarpininkus man jūsų neprimestą? Baisiausi man du dalykai. Pirmas – jei pasirodytų, jog esu nemirtingas. Tai būtų ne tik dar vienos vilties praradimas. Tuomet ir aš pats pasijusčiau paskutinės vilties prarastas galutinai. Ir antras – jei mintis nusižudyti ir taip suardyti jūsų užmačias pasirodytų esanti irgi jūsų inspiruota. <...> O dabar apie svarbiausia – kaip aš šitai supratau? Vieną naktį nubudau ir visa savo esybe pajutau, jog nieko nemyliu. Iš to, kas mane supa – visiškai nieko. Nei jūsų sumeistrautų golemų, nei daiktų, paverstų dekoracijomis, nei „sėkmingų“ dienų, nei savęs. Tačiau tuo pat metu geriau nei kada nors žinojau, jog *kažką* aš vis dėlto myliu. Tik to šalia manęs nėra ir niekad nebuvo“.

Taip buvo prieita prie slaptojo laiško motyvo – meilės. To bėdžiaus didžiausia neganda ne ta, kad jis įsivaizduoja

esąs paverstas eksperimentiniu triušiu, o ta, kad prarado sugebėjimą mylėti. Ne abstrakčiai, ne „ten, kur manęs nėra“, o čia-ir-dabar. Šito nesugebant, pasaulis iš tiesų virsta plokščiomis dekoracijomis, laikinu paranojiko prieglobsčiu. Nes meilė – tai gyvybė, šiluma, alsavimas. O gyvybė, šiluma, alsavimas – tai konkretus asmuo, konkretus erdvėlaikis. O konkretus asmuo ir apibrėžtas erdvėlaikis – tai savitas charakteris, epochos aromatas, vaizdo aižena, atsitiktinės frazės nuotrupa – fenomenas. Juk myli ne idėją, o ją ištarusio mylimo žmogaus dvasios vibraciją, ne erdvę kaip filosofinę definiciją, o gana apribotą vietą; esi neabejingas ne laikui apskritai, o tam tikrai dienai, datai, praeities įvykiui, konkrečiam sąmonės virsmui, į kurį gali pakviesti savo artimus kad ir Marcelijaus Martinaičio žodžiais: „Eisim šiandien pasivaikščiot / į amžinybę už miesto“...

Abstrakčios idėjos – tai egzistencinio liūdesio formos. Iš pradžių jos atrodo būtinos, nepakeičiamos, bet vėliau pamatai, jog tai tebuvo dar viena jaunatviška iliuzija. Iš tiesų jos yra šaltos, pasklidos, bekvapės (padirbtos?), juslėmis neapčiuopiamos, tam tikra prasme žmogui daugiau ar mažiau svetimos. O detalės, smulkmenos, kasdienė oro kaita, buities niekučių „fotografijos“ – priešingai, jos yra įgijusios „tikro daikto“ pavidalą, kvapą, paskirtį, todėl kur kas ilgiau išlieka gyvos, turi visas galimybes pereiti į dvasinės patirties lygmenį. Ne taip kaip silogizmai, kurie miršta tą pat sekundę, kai žmogaus protas išauga juos tarytum vaikas drabužėlius.

Dykinėdamas kartą priėjau tokį degalų perpumpavimo agregatą. Iš tolo palaikiau jį modernia skulptūra, priėjęs suglumau: gal išties reliatyvumas, abstrakcija taip įsiėdė į šiuolaikinį peizažą, mąstyseną, skonį, kad jų jau neišgrauši?

Nors gali būti ir kitaip. Nelaukti proregiai, lyg ir atsitiktinai supuolusių proporcijų darna vienądien gali pradėt ver-

tis ir tenai, kur buvo visiškai neplanuota. Tarkim, ne Ermitažo ar Luvro skulptūrose, o aprūdijusiuose agregatuose, ne skaidrų išbaigtumą įgijusiuose klasikų aforizmuose, o netikėtai mestoje frazėje, paradoksalioje korektūros klaidoje ar net postmodernistinėje „subjektyvumo isterijoje".

Taip, gali būti ir kitaip.

Anądien skaičiau Roland'ą Barthes'ą – ir štai: „Anądien skaičiau (bandžiau skaityti) Amielį, ir suėmė pyktis, kad padorusis leidėjas manė gerai padarysiąs, praleisdamas „Dienoraštyje" kasdienybės smulkmenas (pvz., Ženevos ežero pakrančių klimato aprašymus) ir palikdamas nuobodžiausius moralinius svarstymus, – jei kas ir nepaseno, tai Amielio oro aprašymai, o ne jo filosofija".

Tad tiek to santūraus komplimento R. Barthes'ui.

Apie jauno žmogaus šypseną

... Prarask tikėjimą ir vėl pradėk tikėti.
A. MARTINAITIS

Vartydamas senus lapukus su pastabomis, užtikau nedrąsią ištarą: „Mylėti Dievą – vienintelė gyvenimo tiesa ir tikslas". Stabtelėjau ties ja. Ji man pasirodė turinti neįtikėtinai stiprų energetinį lauką. Ypač kai randi laiko prasiskverbti pro gana storą ją paslėpusio banalumo luobą.

Neišgyvenusiam tam tikrų transcendentinio pakylėjimo akimirkų toji mintis turėtų pasirodyti plakatiška ar net elementariai banali; šias akimirkas patyrusiam – svarbiausioji *homo sapiens* tiesa, gyvenimo orientyras, „didžiausias ir pirmas įsakymas" (Mt 22, 37). Vis dėlto abu atvejai – akivaizdus pavyzdys, kaip skirtingų patirčių žmonėms vienodi žodžiai praneša visai kitą žinią. Dar vienas liudijimas žmonijos nesusikalbėjimo byloje. Ir perspėjimas, kad vien mintimis neįmanoma sutaikyti pasaulio. Tad ar ne verčiau ugdyti pakantą prieštaringoms tradicijoms, patirtims ir nuomonėms? Pakantą, kuri žadintų norą kai ką keisti ne tiek pasaulyje, kiek savyje. O dėl to tektų visų pirma išdrįst pastebėti savo ydas ir trūkumus, vadinas, pripažinti individualią atsakomybę.

Sklaidau pageltusius lapukus toliau: „Mylėti – tai patirti būties pilnatvę. Mylėti Dievą – patirti tai aukščiausiu laipsniu". Nėr abejonės, prie esminių, prie tykiai kalbančių „banaliųjų" tiesų kiekvienas prieiname savarankiškai ir tik tada nustembame: nepaprastai asmeniškas ryšys, realus kontaktas, Vedančiosios Rankos fenomenas iš tiesų egzistuoja! Paradoksaliausia, kad jos atsargaus prisilietimo žmogaus pro-

tas nesugeba nei paneigti, nei patvirtinti. Todėl tasai ryšys ir yra toks įstabus bei mįslingas: neabejotinai realus ir sykiu tartum susapnuotas. Juo tiki ir netiki, džiaugies ir švelniai ironizuoji save besidžiaugiantį. Kartais ateina metas, kai sunkiausi darbai nudirbami tartum be pastangų, intuicija ima veikti kone tobulai, ja pasikliovęs sudėlioji savo valandas darniai, atsakingai, su skoniu, vakare gali pasakyti: diena buvo be trūkčiojimų, sklidina kūrybos ir ramaus buvimo potyrio. Tačiau ir tada ničniekam negali įrodyti, netgi sau garsiai prisipažinti – esą nė sekundės nedvejojęs, kad šiais smilkstančiais pasaulio sąvartynais kažkas tave taip gražiai vedė... Ar ne todėl panaši būsena ir vadinama ne žinojimu, o tikėjimu?

Ne per seniausiai ėmiau nujausti, kur čia šuo pakastas. Nesugebėjimas neužginčijamai įrodyti egzistuojant Apvaizdos Ranką saugo žmogų nuo daugelio bėdų ir paklydimų, nuo veik nepastebimų proto ligų, kurios nejučia tikėjimą paverčia paprastu prietaringumu. O socialiniame gyvenime tai saugo mus nuo agresyvaus savo neklystamumo bei teisybėlių piršimo šalia esantiems, nuo fanatizmo ir nepakantos kitaminčiams. Šie žmogaus bruožai, deja, ne pramanas, užtenka prisiminti šiandienos „pranašų“ pulkus, jų sektų ir pasekėjų gatvinius šou, kai niekuo dėti praeiviai stvarstomi už skvernų ir beveik alpstant jiems šaukiama, jog Kristus – gyvas! Kas tai, jei ne žmogaus terorizavimas, laikymas laisvos valios neturinčiu galviju, kurį „ekstazės nušviestiesiems“ leista vos ne jėga varyti į Edeno ganyklas?

Be abejo, net ir vienadieniai pranašai žino, kad meilės kulminacija – tai visiškas savęs išsižadėjimas, paaukojimas, tačiau jie išpažįsta pačią vulgariausią aukojimosi koncepciją: tai žiaurus vitališkumo slopinimas savyje, represyvus užgožimas, kuris ne pripildo, o išsekina, ne sukuria, o laužo ir naikina; tai ne visapusiška žmogaus savirealizacija, o tam-

suoliškas smurtas prieš savo asmenį. Šie nukrypimai taip sudarko gatvinių šauklių protus, jog jie įtiki sugebą logiškai nuosekliai įrodyti ne tik Aukščiausiosios Valios egzistavimą, bet ir savo ganėtinai intymų artumą jai. Tai išties pavojingo mesianizmo bacila. Ja užsikrėtusiųjų erdvė, pasak filosofo, netenka dangaus, laikas – gylio. Taip pretenzingai prakilnūs įsivaizdavimai užstelbia vientisos, totalios Realybės vaizdą. Kur reik ir kur nereik pradedamas kaišioti seilėtasis „dvasingumas" – storasienis šarvas, po kuriuo ir palaidojama Dvasia.

Atsimenu vieną tokį pilietį, bandžiusį evangelizuoti visus iš eilės lėtaeigio traukinio keleivius. Vos dirstelėjus jo pusėn, buvo aišku, jog visą jo teiginių logiką apima posakis „Žmoguje nepakenčiu nepakantumo!" Ne tiek rimtas, kiek niūrus žvilgsnis, putų pursleliai siaurų lūpų kampučiuose. Apyjaunis vyras greitakalbe bėrė citatas, po kurių pridurdavo: Mato (Jono, Morkaus, Luko), skyrius toks, eilutė tokia. Tai turėjo sukelti teologines subtilybes kiaurai perpratusio asmens įspūdį. Bet atsitik taip – tame vagone važiavo ir vienas tykus akiniuotukas, iš kurio specifinės apykaklaitės galėjai spėti jį esant kunigų seminarijos auklėtinį. Jis ėmė ir mandagiai paprieštaravo tam geležinkelių „misionieriui", girdi, Evangelijoje sakoma ir kitaip (pacitavo iš atminties), tad gal nevertėtų šio posakio taip kategoriškai interpretuoti. Iš pradžių Rašto žinovas nė kiek nesutriko, drąsiai priėmė iššūkį, nedvejodamas mestelėjo jo ankstesnę išvadą neva patvirtinančius Kristaus žodžius ir automatiškai pridūrė: Luko... skyrius ... eilutė. Tuomet akiniuotukas iš vidinės kišenės išsitraukė nedidelę juodaviršę knygelę ir atsivertė paminėtą vietą.

– Tokių Kristaus žodžių Evangelijoje pagal Luką nėra, – pasakė giedrai šypsodamasis Rašto aiškintojui tiesiai į akis. Šis suirzo, sumykė kažką apie šėtono pinkles, nervingai ap-

sisuko ir kone bėgte išbėgo iš vagono. Šyptelėjau: užšoko varlė ant dalgio.

Vėliau „Ulro žemėje“ perskaičiau tokį Czesławo Miłoszo sakinį: „Galbūt taurumas yra ne kas kita, o veiksminga tikėjimo jėga, apaštalystės galia, tačiau kodėl tos galios nelydi tiekos fanatikų ir pamišėlių ištarų?“ Liūdnai pridursiu: dažniausiai visus juos lydi akivaizdus šypsningo saiko stygius.

Žmogui labai svarbu jokiomis aplinkybėmis neprarasti sveiko dvasinio realizmo. Neprošal, kas vakarą nuoširdžiai padėkojus Apvaizdos jėgai, bent jau mintyse savo maldą baigti nepamenu kieno posakiu, kad tik žmogaus kvailybė sugeba apibūdinti begalybę. Nes ar negali, tarkim, hipertrofuotas išganymo siekis, pataikavimas žvėriškam proto alkiui, nekantri aistra sužinoti, mentalizuoti ir tuoj pat visiems paskelbti vienatinę ir galutinę tiesą, – ar negali šios arba kokia kita, šiaip jau godotina savybė, pakelta kvadratu, pavirsti savo priešybe, negabia saviparodija ar netgi žaizdomis apėjusia, atpažint neįmanoma devyngalve išsigimėle?

Beje, apie tą akiniuotą klierikutį. Jo atsiversta juodaviršė knyga pasirodė esanti visai ne Naujasis Testamentas, o paprasčiausia tvarkingai įrišta užrašų knygelė. Mačiau, vėliau jis kažin ką rašė į jos baltus puslapius. Rašė ir vis dar šypsojosi minkšta, šiek tiek valiūkiška, delikačiai prislopinta jauno žmogaus šypsena.

Apie dykinėjimą tuščioje drakonidėje

Buvau keistai įspėtas – pajutau virš savo galvos
silpnaprotystės sparno sukeltą vėją.
CH. BAUDELAIRE

Jei paskelbi kurį nors buvimo principą svarbiausiu gyvenime, vadinas, netrukus būsi juo išbandytas. Ir neaišku – ar sugebėsi pakelti išbandymą. Netrukus gal pradėsi tą principą koreguoti, daryti kai kurias išlygas, leidžiančias nežymiai jį pažeisti, apeiti, kurį laiką nepaisyti.

Tark mintį, įsikirsk į idėją, paskelbk doktriną – ir ji ateis tavęs teisti. Nes veikdamas ne vien fizinėje, bet ir subtilesnėje – minties, vaizduotės, intuicijos – plotmėje, žmogus keičia tą realybės dalį, kuri yra lyg ir neapčiuopiama, nors iš tiesų tokia pat reali kaip stalas, smūgis ar „silpnaprotystės sparno sukeltas vėjas".

Tad jei žodis išsprūdo – jis tau jau nepavaldus. Jis tokia pat nepaneigiama ir nepermaldaujama realybė kaip ir tavo kūnas. Kaip ir tavo pasąmoninis įsipareigojimas. Su tuo išsprūdėliu bei jo darbeliais privalėsi skaitytis visą likusį gyvenimą – dalysies su juo buvimo akimirkomis, atsakomybe, likimo priekaištais.

Žiloje senovėje gyveno žmogus, toks kinas, kuris neprastai žavėjosi drakonų atvaizdais. Jo drabužiai buvo išsiuvinėti drakonų galvomis, būsto sienos nukabinėtos drakonų simboliais ir paveikslais. Apie tai išgirdo drakonų dievas ir nutarė suteikti žmogui nepakartojamą, ilgai lauktą džiaugsmą. Taip vieną rytmetį kieme pasirodė tikrų tikriausias drakonas. Tą pat mirksnį žmogui iš baimės sprogo širdis.

Ne taip jau paprasta nustatyti, kas stipriau mus veikia – akivaizdi fizinė jėga ar mintis, emocija, fantazija, valios impulsai, neapčiuopiama psichinė vibracija. Kas pasakys – kuris didesnis nusižengėlis: patiltės plėšikas, iki paskutinio siūlelio išrengęs savo auką, ar „romus svajotojas", vaizduotėje rafinuotai kasdien išprievartaująs po keletą mergaičių? Pietietiško temperamento gerklinga moteriškė, kuri nesivaržydama visiems į akis drebia savo nuomonę, tačiau nelaiko tulžies širdyje, ar greitai nuraustanti tylenė, kuri suktose kaip virvė mintyse nuolat vanoja savo artimus, savo klaidatikius gimines, kartais net per maldą siųsdama jiems prakeiksmą, – taigi kuris jų nevalyvesnis, klampesnis, kurio nuopelnų šleifas tamsesnis?

Akivaizdžiai grubus fizinis veiksmas gali suteikti žmogui daug skausmo, tačiau jis retai sukelia kančią ar ilgalaikes liūdnas pasekmes. Mat tokio pobūdžio veiksmas dažniausiai išsikvepia, nuslopsta jį pagimdžiusios tikrovės rėmuose, jo ratilai nepaliečia subtilesnių dvasinių struktūrų. O štai psichinių pastangų jėga slypi ne išorinėje jos formoje, bet gebėjime įsismelkti į kuo gilesnius sąmonės klodus. Taip įsibraunama į bemaž neįsivaizduojamas erdves, pasaulius, į sunkiai suvaldomų jėgų sferas, todėl galima sakyti, jog psichinis poveikis yra kur kas mįslingesnis, vadinas, ir rizikingesnis. Ypač jei mes atakuojame, spinduliuojame agresiją, tūžmastį, neišmanymą, paklydėlio neviltį. Toks žmogus kelia jau rimtą pavojų Visatai ir sau, nors iš pirmo žvilgsnio jis gali atrodyti romumo įsikūnijimas. Tačiau niekad ir niekam neįmanoma pakenkti nepakenkiant visų pirma sau. Tik šimtąkart stipriau.

Šiame kontekste imperatyvas „Neteisk ir nebūsi teisiamas" sužiba dar viena briauna: neteisk, nes tau nesuteikta galia aprėpti erdvės ir laiko visumą, todėl tolimosios šio poelgio pasekmės neįspėjamos, energija nevaldoma, atoveiksmis neišmatuojamas. Kas užginčys, kad linksmas razbainin-

kėlis gali būti kur kas labiau sutapęs su savo siela ir todėl mažiau pavojingas nei gana dievobaimingas, tačiau amžinai surūgęs, gličias mintis savyje užraugęs vienuolis?

Tad išties rimtą ir energetiškai galingą darbą paprastai nuveikia ne ta jėga, kuri tavo akyse, tarkim, sugriauna ištisą miesto kvartalą, o ta, kuri sugeba išsiveržti iš grubaus pasaulio ribų ir veikti subtilesniuose realybės lygmenyse. Paprasti žmonės juos vadina anapusiais, pasakoriai – dausomis, filosofai – transcendentine sfera. O šit Poetas pasakė taip: „Meistras tiktai kojomis vaikšto žeme, jis gyvena ir dirba dvasių pasaulyje, nuolatos tenai būna“ (Adomas Mickevičius).

Štai tau, bitute ratuotoji, ir svajotojai, štai tau ir dramblio kaulo bokšto gyventojai, žodžių pynėjai, mantrų giedotojai, filosofai įdubusiomis krūtinėmis, žemažiūriai filologai!.. Ar nebus taip, kad būtent jie ir žaidžia energetiškai galingą žaidimą, retsykiais įžengdami į mįslingas drakonų valdas ir sugebėdami išlikt, išgyventi, išbūti, jie, o ne grubaus pasaulio viešpačiai – prezidentai, generolai, politikai, biznieriai, mafijos bosai... Šių žaidimas, matyt, yra kur kas primityvesnis, laimėjimas – menkas, netgi iliuzinis, nors jie lygiai taip mano apie dailininkus, muzikus, profesorius, žodžiu, apie „visokius humanistus ir kitokius humanitarus“. Keisčiausia, jog tie pasaulio galingieji mėgsta vadinti save gyvenimo realistais. Kur jau ne, turint galvoje, kad dažniausiai jie sugeba įžvelgti itin nežymią realybės dalelę, o nuo visos realybės ir jos galių, veikiančių Kosmoso mastais, jie paprastai būna atriboti.

Bet ne tik jie. Daugelio ir mūsų žodžiai, sąvokos, visa mintijimo ir vertybių sistema jau senokai apversta aukštyn kojom. Todėl tokie ir esame, todėl tokį pasaulį ir regime: lėbaujame su savo rebekomis, su savo elyzomis, muselėmis zizi ir saskijomis ant kelių, daužome tuščias taures laimei, plūsta-

mės prišnerkštoje rembrantiškų atspalvių drakonidėje ir esame šventai įsitikinę, kad šauniai nešvankus pliaukštelėjimas delnu per moters sėdmenis yra energetiškai stipresnis už visus vos girdimus intuicijos signalus, minties blyksnius, už tolimo anapusių drakono „sparno sukeltą vėją“. Ką gi, kaip sakydavo šviesaus atminimo L. Truikys, skeptikams neįrodysi.

Trrr, arkleli drakonėli, nelėk zovada! Ar nebūsiu pernelyg įsismaginęs? Nepulkime idealizuoti ir visų tų mąstytojų, svajotojų, žemažiūrių filologų. Nes labai dažnai jie mąsto, tačiau ničnieko nesiruošia daryti. Prisiminkime W. Blake'o perspėjimą: „Tas, kuris trokšta, bet nieko neveikia, pagimdo marą“. Tuomet iš dyko buvimo ir imama sukti ratus po niūrų savo miestą, kitaip sakant – dykinėti. Negana to, ir užrašinėti kone kiekvieną savo atsidusimą, kostelėjimą, bejėgišką sustenėjimą... Dievaži, silpnaprotystės maras!

Bet va, sykiais ima ir atskamba – bala žino iš kokių erdvių ir pakraštėlių, iš kurio drakonidės krašto ar žmogaus provincijos centro:

žuvyčių negaudau
sraigių neryju, Dievą garbinu
nieko neveikdamas

Tai jau ne profesionalaus jūsų dykinėtojo, tai jau kito paupių slampinėtojo giedras ūbavimas. Vytautas P. Bložė. Lietuviškasis Tao Juan mingas.

Žinai, Vytautai, ir aš norėčiau Dievą garbinti *šitaip* nieko neveikdamas!

Apie purptelėjusias papūgėles. Silentium

Meluoja ištarta mintis
F. TIUTČEV

„Jei žinai Tiesą – pasakyk ją!“ – tokia graudžiai atlapaširdiška kai kurių žmonių nuostata. Deja, ne itin rimta, ne itin apgalvota, o ir apskritai beveik neįvykdoma.

Šit daugelį metų gyveni liguistai nujausdamas tam tikrų vertybių stygių, sykiais bandai jas įvardyti, tačiau tai ir lieka vien žodžiai, kalbos klišės, intelekto konvulsijos. Mat gyvenimas už tas formules daug įvairesnis, jis gyvas ir nenuspėjamas, todėl sureaguoja į tavo pastangas gana savotiškai – kerštinga nejautra. Nepaklūsta nei proto modeliams, nei valios įtampai, sėkmingai šaiposi ir iš demono, ir iš angelo, ir iš apipešioto pinčiuko. O tu iš inercijos vis dar ieškai logiškai suvokiamo universalaus dėsnio, to filosofinio akmens, nors ir pradedi nujausti, jog tavo pastangos ne tik bergždžios, bet ir juokingos. Pasijunti besisukąs užburtu ratu. Mat, ieškant visumos, protas būna tuščias ir bejėgis, klouniškai painiojantis pasaulio vienovę su vienodumu. Pačioje proto prigimtyje stinga jėgos, leidžiančios išsiveržti į aukštesnės sąmonės orbitą, todėl jis priverstas kurti vien išsiveržimo imitacijas, tikroviškai atrodančias apgaules, kurias vėliau „nepaprastai drąsiai“ paneigia ir kuria naujas. Tad nieko nuostabaus, kad filosofų raštuose aptinkame daug gilių klausimų ir dar daugiau lėkštų (= supersudėtingų) atsakymų.

Negi nėra išeities iš šito rato? Kodėl – yra! Kai manai, kad jos nėra, niekur neik – štai ir išeitis. Ši idėja verta dėme-

sio tiek, kiek yra pakilusi virš įprastų kalbos stereotipų. Ir bevertė tiek, kiek vis dar sukiojasi mentalinių bruzdesių zonoje.

Buvimo ekstazė ir bukas poreikis gyventi. Šios dvi būsenos nuolat mainosi, pinasi mūsų sąmonėje. O tų kraštutinumų centre pamažu ima pulsuoti rami mintis: reikia gyventi, ir tiek. Deja, netgi šią paprastą ir dorą nuostatą priėmęs, esi priverstas susimąstyti, kas yra „gyventi" ir kas tasai „ir tiek". Nustembi: tenka vis dažniau sutikti su L. Wittgensteinu, tvirtinusiu, kad visos filosofinės problemos – tai kalbos problemos: išspręsk pastarąsias, ir neliks pirmųjų.

O gal iš tiesų filosofija – tai žmonijos rytmečio saulutėje gražiai sušvitęs spalvingas muilo burbulas? Realybės pojūtį praradusių intelektualų haliucinacija, saujelės silpnakiaušių žaidimas nuo pasaulio užsibarikadavusioje Kastalijoje, „šiuolaikinė begėdiškumo forma" (A. Camus)? Gal teisus buvo poetas A. Verba, kai jaunystėje – po komplikuotesnės eilėraščio strofos – paniekinamai sušukdavo: „Ai! Filosofija, filosofija, filosofija!" Mat buvo tikras, jog ši koketė yra geniali aferistė, kuri patikliesiems pažada rojų ir išveda juos iš paprasto žemiškojo sodo. Paskui pavedžioja šaltais abstrakcijų labirintais ir, kai mes mirtinai sužvarbstame, palieka visus pusiaukelėje – nei iki rojaus palydėjusi, nei sugrąžinusi į ten, iš kur išvedė.

Taigi, gerokai pavedžioti už nosies, galiausiai sutinkame: gyvenimas, buvimas, šviesa – štai ir visa išmintis. Visas menas ir visas mokslas. Bet prie šių vidinėje kelionėje atrastų sąvokų pridėkime dar nors vieną – ir vėl suksimės užkeiktam pragarmės rate, aimanuosime pakliuvę į kalbos pinkles. „Dao, išreikštas žodžiais, nėra amžinasis Dao", – jau pirmuoju „Dao De Jing" sakiniu Laozi griebė jautį už ragų. Tai sąmoningas atsisakymas kalba skaidyti pasaulį į aukštą

ir žemą, į pliusą ir minusą, į tiesą ir melą. Mat vientiso žmogaus, viso buvimo buvėjo, egzistencija pagrįsta ne intelekto taisyklėmis, ne kalbos padiktuotu žinojimu, tačiau ir ne avigalviško ničnieko neišmanymu. Tiesiog jo Tiesos forma – ne ženklų sistema, o pats buvimas. „Kai paaiškėja, – rašė Marguerit Yourcenar, – jog visi painūs skaičiavimai yra klaidingi, kai patys filosofai nebeturi nieko mums pasakyti, atleistina, jei mes kreipiamės patarimo į atsitiktinį paukščių čiauškėjimą arba tolimą dangaus šviesulių mirgesį."

Kadaise vienoje knygoje radau aprašytą nuostabų vaizdą: pavasaris, ryžių laukai Indijoje. Švelniai žaliuojantys, kupini svaigaus aromato, nusidriekę tolin kiek akys mato... Ir staiga iš tos žaliasielės jūros dugno čaižiai klykdamas pakyla dideliausias debesis papūgėlių! Purpteli, plyksteli tūkstančiai margaspalvių plunksnų plunksnelių kaip viena ir tuoj pat vėlei kaži kur pradingsta, nugrimzta, išnyksta – tartum nieko ir nebuvę...

Mirksnis – ir visas pasaulis su savo spalvomis ir atspalviais, su sparnų šnaresiu, pavidalų ir linijų, garsų ir judesių įvairove blyksteli tavo akyse bei ausyse. Dar mirksnis – ir vėl nieko nebėr, vien įprasta kasdienybė. Ir siauras intuicijos siūlelis sąmonės ekrane. Tyliai gęstantis Tiesos prisiminimo pėdsakas.

Ar nebus taip, kad pati Buvimo Tiesa, jos Paslaptis yra neįtikėtinai paprasta? Ir visąlaik šalia mūsų, prieš mus, mumyse. Todėl mes jos ir neįžiūrime. Labai paprastų dalykų protas nemėgsta. Todėl dažnas iš mūsų gyvendamas ilgisi gyvenimo, būdamas – buvimo. Mentaliniai bruzdesiai pasaulio modeliui suteikia tariamos didybės, tačiau pagraužia patį pasaulio pagrindą – gyvenimo pilnatvę, visų jo pavidalų vienovę, nemarų buvimo pojūtį.

Tiesa šaiposi iš visų kalbos formų ir užkeikimo formu-

lių, o negailestingiausiai iš tų, kurios apsimeta esančios jai tapačios. Tačiau visa savo didybe, baugiai apčiuopiamu realumu Tiesa išryškėja tada, kai patenka nors ir ploniausio, bet gryno intuicijos spindulėlio švieson, kur mirksnį galime išvysti visas papūgėles iš karto. O tai išvydę, be vargo suprantame ir įtikime, jog netgi kūnas, pamiršęs, kad jis sudėtas iš ląstelių, ir pajutęs savo nedalomumą, gali tapti greitesnis už mintį. Suprantame, kad nė vienam žmogui neleista žinoti totalinės Tiesos apibrėžties, tačiau kartkartėm kiekvienas ją pajuntame kaip neabejotiną vidinę šviesą, kaip neįkainojamą vertybę – transcendentinio potyrio palaimą.

Visaip būna, tačiau intensyviausiai Tiesos momentą paprastai išgyvename tuomet, kai sugebame nuraminti savo vidų, nutilti, tapti nustebusiu nebyliu. Tarsi: vieną kelio etapą jau baigėme, dairomės kito. Toje kelių sandūroje ir nušvinta Tiesa kaip jungiamoji grandis tarp patirto, išbūto, iškentėto ir tarp to, kam esame jau pasiruošę, likimiškai įsipareigoję. Visa tai per amžių amžius buvo čia pat, tačiau reikėjo padaryti milžinišką lankstą, kad pasijustume pribrendę prisiliesti prie šalia esančių daiktų kaip prie naujo dvasinės kelionės etapo, prie aukštesnės ir podraug gilesnės sąmonės atverties, intensyvesnio gyvenimo, prie ARTĖJIMO.

Taigi – nutilti savyje, nuraminti menkiausius mentalinius bruzdesius, puoselėti erdvią vidinę nebylystę. Ir ničniekur neskubėti. Tiesiog susikaupti ir ilgai ilgai – dieną, savaitę, metus, o gal laiko matmens netekusį mirksnį – prieš savo akis išlaikyti tūkstančius skaidrių papūgėlių, trumpam plykstelėjusių virš žaliasielio lauko. Ir nepalaikyti kvailu, tuščiu ar absurdišku kad ir šio praeinančių keliauninkų dialogo:

– Jei žinai Tiesą – pasakyk ją!

– Kam? Juk nėra tokio, kuris ją suprastų; kaip nėra ir tokio, kuris jos nežinotų.

Iš senų sąsiuvinių

Grožis – tai ribos. Laisvos valios ribos. Narsa susilaikyti.

Kas būtų, jeigu medžių lapai, kuriais taip visi grožimės, nesustodami augtų, tarkim, iki begalybės?

* * *

Kalbėdamas apie turinio ir formos vienovę, O. Mandelštamas siūlė: „Įsivaizduokite paminklą granitui, iškaltą iš granito...“

Kažkodėl pirmiausia prisiminiau Lenino mumiją.

* * *

Pasidėjęs popieriaus lapą ant knygos apie amžiną meilę, jis ėmė karštligiškai užrašinėti savižudybės teoriją.

* * *

Vakarai: mąstau, vadinasi, esu.

Rytai: mąstau, vadinasi, manęs nėra.

* * *

JAUNUOLIO PORTRETAS. Nėr abejonės, dėl panelės Z. jis būtų keliavęs ir į pasaulio kraštą, tačiau tasai kraštas privalėjo būti ne toliau už jų miestelio centrą.

* * *

DVASINIO MOKYTOJO PORTRETAS. Hemorojus, grybelis klišų kojų tarpupirščiuose ir pakirkšnyse, dantys iškirmiję, mažiukas.

* * *

Tikra teisybė: nėkart nepažvelk į veidrodį. Vos pažvelgsi – užsiliepsnosi, degte sudegsi. Ir nežinosi šito.

* * *

Postmodernizmo pagraužtas Hamletas:
– Būti (nebūnant) ar nebūti (būnant)?

* * *

Jis irgi juokėsi, tačiau labai rimtai.

* * *

– Madam, tikiuosi, kad mes nesimatysime kuo dažniau.

* * *

NEPAŽĮSTAMOSIOS PORTRETAS. Toje moteryje negyveno gamta.

* * *

Štai poetas X įpina eilėraštin Biblijos motyvą, ir šis, likdamas tikėjimo tiesa, podraug tampa ir poetine priemone.

Kai panašiai bando daryti ir poetas Y, tasai motyvas ir lieka vien religine doktrina, nevirsta grakščiu ar sielos sušildytu poetiniu štrichu.

Tuo ir skiriasi geras poetas nuo giliai tikinčio, bet prasto.

* * *

Šūdmaišis atsinešė dūdmaišį.

* * *

Prabėgo žmoginukas šuns pavidalu, prazvimbė žmoginukas vabzdžio pavidalu, o ten nuriedėjo žmoginukas vilkuogės pavidalu...

Taip reikia sakyti. Taip teisinga.

* * *

Keista pabaisa tie vargonai.

* * *

– Ir tuomet aš patekau Tenai... Tai vieta, kuri yra, tačiau kuri neegzistuoja...

– Ekskomunikuoti!

* * *

Kaip pirštu į akį: mes nuolat klausiame, kokia bėda ištiko žmogų, nors reikėtų klausti, *kokį* žmogų ištiko bėda.

* * *

Tikras kaunoidas. Tokia rasė.

* * *

– Ir vis tiek durna kalė, – sako žmonai, žiūrėdamas į darže šalia jos ištisą valandą kantriai tupinčią Šunelę. – Ta prasme, kad protinga.

* * *

Sakinys: žuvėdra sušukuota smėlio.

Arba: senatvė: trūksta oro: kraujyje trokšta žuvys.

Arba: lytinis skuduras.

Atsargiai!

Neįžeisti kalba.

Neįžeisti kalbos.

* * *

Vis dar graži vidutinio amžiaus moteris. Visąlaik fotografuojasi kumščiu parėmusi smakrą.

– Tai todėl, kad nesimatytų kaklo raukšlių! – kuždа man kita moteris. Kuždа su neslepiama panieka, tartum demaskuotų apsimetėlę.

* * *

Senasis Testamentas: meilė tiesai.

Naujasis Testamentas: meilės tiesa.

* * *

Daugelį mūsų pamokymų, išsisukinėjimų, moralinių nuostatų ir poelgių iš tiesų vertėtų patikrinti sartriškuoju klausimu: o kas būtų, jeigu šitaip imtų daryti visi?

* * *

Dažniausiai galvojame, kad Dievas yra tikslas, į kurį privalome nuolat keliauti. Tik retsykiais atsimename, kad Dievas yra ir jėga, kuri nenumaldomai stumia mus tikslo link.

Paradoksas: tikslas tartum pavirsta tuo, kas stovi man už nugaros, į ką aš keliauju, eidamas ne „į“, o „nuo“.

* * *

Vedų kalba žodis „poetas“ podraug reiškė ir „matantis Tiesą“. Dabar apie šias sąsajas kai kuriems plunksnos broliams nedrąsu būtų net užsiminti.

„Džiaugsmas gadinti orą.“ Kas ir ką taip nūdieniškai charakterizavo? Ogi Nietzsche poną Zola!

* * *

Moteris atsivedė krikštaduktę į zoologijos muziejų. Vaikšto abi, pasilenkusios įdėmiai apžiūrinėja pelių iškamšas, visokias apdulkėjusias peteliškes. Staiga mergaitė neiškenčia:

– Teta, ko mes čia ieškome?

* * *

KONTEMPLIACINĖ SAVISTABA. Žvilgtelėjęs į savo vidų, nustoji save gerbęs. Įsižiūrėjęs atidžiau, nustoji save niekinęs.

Ir atleidi kūnui už pastangas nuslėpti nuo tavęs savo mirtį.

* * *

Darboholizmas. Piktnaudžiavimas dorybe.

* * *

Jaunas rašytojas: vien idėjos. Senas rašytojas: jokių idėjų, vien stilius.

Ir atvirkščiai.

* * *

M. Martinaitis sakė, kad gera poezija sukuriama tik jaunystėje ir senatvėje. S. Geda pridūrė: nuodėmiaujant, o paskui atgailaujant.

Prieš daugelį metų užrašytas motyvas, neseniai bičiulio primintas telefonu:

ir jei tu gyvenai ne taip kaip leista
tai ir ne taip
kad niekad tau nebus atleista
už tą kitaip

Taigi dabar jis jau visai kitaip skamba.

* * *

Poetas nuo grafomano skiriasi panašiai kaip celibatas nuo senbernystės.

* * *

Šeimininkas numeta pusę kotleto šuniui. Tas apuosto ir nusliūkina šalin.

– Ak tu, rupūžgalvi, – linguoja galva šeimininkas, – pats būčiau suėdęs, o tu nevalgai...

* * *

Snobui, kuris prie meno kūrinio įkyriai demonstruoja savo erudiciją, dažnas menininkas arogantiškai mesteli: „Meno neįmanoma suprasti!“ O kitą dieną jis dar arogantiškiau nusisuka nuo paprasto žmogelio, kuris nuoširdžiai prisipažįsta, kad ko jau ko, tačiau meno jis visiškai nesuprantąs...

* * *

Dar viena „dvasingumo“ teorijos (kraupiai išsipildžiusios!) parodija: „Smurtu puikiausiai pasireiškia ne tik fizinės, bet ir dvasinės žmogaus savybės! <...> Kas mano kitaip, mes įtikinsim ne kuo kitu, o smurtu!“ (P. Lagerkvistas, „Budelis“).

Po šešiasdešimties metų H. K. rašo: „... Sustoju pasigrožėti smurtu. Tai yra įdomu, o ir prievartos estetika iškalbinga. Ji visada įtikinama“.

Baisu? Nelabai... Postmodernizmo šifras, ir tiek. Veidrodžio šukėje *savimi* besigrožinčio žmogaus balsas. Murmesys. Murmelė. Sustojusiojo pasigrožėti estetinė poza, kuri yra žavi kokiai nors jo dalelei. Pavyzdžiui, sukirmijusiam dančiui. Kaip nuorodai, tarkim, į C. G. Jungą.

* * *

Moraliniai drabužiai. Jų spalvos, mados, kainos.

* * *

Visi veidai yra gražūs, tik savaip. Tereikia surasti jiems atitinkamą epochą, jos grožio kriterijus, skonį, elgsenos etaloną, humorą... Kitaip sakant, rasti jų erdvę, laiką ir veidrodį.

* * *

Grynoji egzistencija – egzistencija be atminties ir be laukimo.

* * *

Užmiesčio autobuse pagyvenusi moteriškė skundžiasi draugei, kad jos juodą liemenėlę, pirktą dar už rublius, sukapojusios kandys.

– Ištraukiu iš stalčiaus – ooo!..

Norėjo pažįstamos laidotuvėms pasipuošti.

* * *

Siela mokosi būti kūnu, kad kūnas išmoktų būti siela, – argi ne šiuo abipusiu judesiu grindžiama Prisikėlimo ir Dangun Žengimo paslaptis?

* * *

Mirė negyvas vaikas.

* * *

Būna ir taip: vos ne kaktomuša susidūręs su Dievu, žmogus palūžta. Pamaldžiai sudeda rankas ir nustoja abejojęs,

patiki absurdiškiausiom nuogirdom, akivaizdžiom nesąmonėm. Praranda ne tik sveiką skepsį, bet, liūdniausia, netgi humoro jausmą. Laimė, jeigu tai ne visiškas proto paralyžius, o tik dvasios lūžio išgyvenimo metas.

Apie žmogaus lūžio momentus lordas Byronas vaizdžiai sakydavo: Likimas keičia arklius.

* * *

Akteonas: kurtai drasko elnią, o ryja žmogieną.

* * *

suraitys mane ak suraitys
vienio vienišumas vienatis

* * *

Kuris juokingesnis: dvidešimties metų keturiasdešimtmetis ar keturiasdešimties dvidešimtmetis?

Kuris tragiškesnis?

* * *

Sapnavau tinginių žaidimą: dviese mėto vienas kitam nudryžusį švarką, kol iš jo pabyra sagos. Kiek sagų iškrenta, per tiek parketlenčių perkelia savo kauliuką. Paskui susiuva sagas ir vėl mėtosi.

– Bet kodėl tinginių?

– Nekišk nosies – užrakinta!

Apie Septintąjį dangų, šeivamedį, vynuogių kekę

Nė viena informacija nėra geresnė už kitą.
Reikia visas jas užrašyti, ryšys atsiras vėliau.
Ryšys yra visada, tereikia norėti jį rasti.
U. ECO

Tvarkydami kasdienius reikalus, mes vadovaujamės įprasta, arba plokščiąja, sąmone. Tačiau žmoguje egzistuoja ir kitokios sąmonės užuomazga, potenciali jos forma, apie kurios buvimą paprastai net nenutuokiame. Nenutuokiame, kol sukamės nesibaigiančių darbų sūkuryje, tačiau jos ilgesį išduoda mūsų dainos, sapnai, intuicinės nuojautos, sakmės. Apstulbstame pasakų knygoje perskaitę, tarkim, apie Septintąjį dangų, kurio įvaizdžiu bandoma išreikšti vieną iš didžiausių palaimų, visapusiškų išsipildymų, gal net žmogiškosios laimės viršūnę. Įdomu, ką ši dangaus gradacija reiškia?

Nesibaimindami būti apkaltinti dievomaišа, pabandykim nubrėžti kad ir tokias sąsajas: Pirmasis dangus – tai fizinė egzistencija: materija, kūnas; Antrasis dangus – vitalinė mūsų esybės pakopa: gyvybė, jos reakcijos, jausmai, instinktai; Trečiasis dangus – mentalinė pakopa: įprasto mąstymo atsiradimas (šių dienų vidutinio žmogaus lubos); Ketvirtasis dangus – toji mūsų sąmonės dalis, kurią joga vadina Aukštesniuoju protu: melsvoji begalybė (mąstytojų lubos); Penktasis dangus – Apšviestasis protas: sodri aukso šviesa (aiškiaregių lubos); Šeštasis dangus – Intuityvusis protas: lengvi intuiciniai blyksniai (pranašų lubos); Septintasis dangus – Globalinis protas: bekraštė tolydžios šviesos masė (mesijų sfera).

Štai kaip vakarietiškos tradicijos įvaizdis gali sietis su Rytų mintimi, su tūkstantmečiais plėtota sąmonės atverties metodika, dvasinio tobulėjimo pakopomis.

Santykis tarp anksčiau minėtų proto lygmenų ir vieno mįslingiausių sanskrito terminų – *māya*. Arba – maja, iliuzija.

Iš kiekvieno sąmonės lygmens realybė atsiveria vis kitu pavidalu, nauju aspektu, todėl galima sakyti, kad nė vieno lygmens pasaulėvaizdis nėra adekvatus pačiai vientisai realybei. Negana to – kartais tie vaizdai tiesiog „naikina" vienas kitą, logiškai, jausmiškai, mentališkai, verbališkai, vizualiai „pešasi" tarp savęs. Šia prasme iš to ar ano taško matomas realybės paveikslas yra maja, iliuzija, netikras atvaizdas, atsitiktinis incidentas amžinybės greitkelyje. Vis dėlto pati realybė nėra iliuzija, bėda tik, kad tikrojo realybės būvio nė vienas proto lygmuo nesugeba adekvačiai mums perteikti. Perfrazuojant G. Bachelard'ą, įmanoma teigti, kad realybė išvis negali būti suvokiama, ji gali būti tik svajojama.

Klausimas: kas tuomet gali sugauti tikrąjį pasaulio būvį?

Kontrklausimas: o ar reikia?

„Ji liepė atnešti man vieną tų nedidelių ir putlių biskvitinių pyragaičių, kurie atrodo nulieti rantytose moliuskų geldutėse." Taip, Marcelis Proustas, „Svano pusėje". Garsioji biskvitinių pyragaičių su arbata tema. Praeities, slypinčios tenai, „kur nebesiekia proto galia", variacija. Kodėl nebesiekia? Nes su tos akimirkos, su tos patirties vibracija, kuri intuityviai nujaučiama ir kurią stengiamasi prisišaukt, atgaminti, nebuvo užmegztas sąmoningas ryšys. O tai ir būtų tam tikros meditacinės praktikos uždavinys: užmegzti sąmoningą ryšį su tais sąmonės lygiais, iš kurių mumysna atvibruoja aukštesnio laipsnio ir kur kas subtilesnė informaci-

ja. Tuos momentus paprastai mes ir pavadiname aukštosiomis sielos būsenomis, valandėlėmis, kai *žinome*.

Biskvitinių pyragaičių tema – tai tolimas meditacinės praktikos atgarsis. Taip prarastas laikas verčiamas gyvuoju – aktualiąja atmintimi. Tik ryšys su aukštesniais sąmonės lygiais šiuo atveju užmezgamas padedant ne mentalinei valiai, o skonio receptoriams. Taip vėlei sužadinama toji džiugi vibracija, kurion be vargo sutilpo „mūsų sodo ir pono Svano parko gėlės ir Vivono vandens lelijos, ir paprasti miestelio žmonės, ir jų nameliai, ir bažnyčios, ir visas Kombre, ir jo apylinkės, – visa, kas turi kontūrus, kas yra apčiuopiama – miestas ir sodai išplaukė iš mano arbatos puodelio".

Taigi sąmonė atsivėrė, išsiskleidė, įsileido savin, padedant tokiam niekučiui kaip pyragaičio skonis. Šį atverties stebuklą gali sužadinti ir kiti mūsų pojūčiai ar juslės, tarkim, ne mažiau garsus Hermanno Hesse's aprašytas šeivamedžio kvapas, kai jaunasis Knechtas su bičiuliu išėjo į bundančius po žiemos laukus, „ir oras, matyt, buvo ypač giedras, o gal mano sieloje buvo ypač saulėta, nes ta diena išliko mano atmintyje kaip nedidelis, bet svarbus įvykis. <...> Priėjome prie šeivamedžių, apsipylusių mažyčiais pumpuriukais, bet dar be lapų, ir kai nusipjoviau šakutę, į mane padvelkė karčiai saldus, aitrus kvapas, rodės, sukaupęs savyje, sulydęs ir gerokai sustiprinęs visus kitus pavasario kvapus". Vėlei matome – kontaktas su vitališkąja pavasario vibracija užmegztas, kodas rastas. Šiuokart juo buvo kvapas, ir ryšys „pavasario pradžia – šeivamedžio kvapas" tapo tvirtas, be specifinių pastangų padedantis pasiekti kitą sąmonės pakopą. Kad tai yra vibracija, atkeliavusi iš aukštesnių sferų, rodo ir jaunojo Knechto žodžiai: jos „už jokius turtus neatiduočiau". Beje, bemaž analogišką būseną pyragaičio ir arbatos skonis sukėlė ir M. Prousto herojui: „Užliejo neapsakomas malonumas, su niekuo nesusijęs, be aiškios priežasties. Nuo jo

visos gyvenimo staigmenos man tapo nesvarbios, jo smūgiai neskaudūs, jo trapumas nerealus; tas malonumas mane veikė taip, kaip veikia meilė, jis pripildė mane brangios substancijos: ar gal veikiau ta substancija buvo ne manyje, ji buvo manimi. Nesijaučiau menkas, atsitiktinis, mirtingas".

Tai išties nuostabus dvasios nuotykis, patiriamas pasiekus Apšviestojo, o gal ir Intuityviojo proto ribas. Galima netgi daryti prielaidą, jog tų sferų vibracijos išlieka gryniausios ne mūsų mintyse ar žodžiuose, o pirminiuose potyriuose – skony, kvapuose, spalvose, kitaip tariant, Antrojo dangaus, t. y. mūsų kūno įtakos, zonoje. Štai ką broliams Goncourt'ams prisipažino G. Flaubert'as: „Kai rašiau „Ponią Bovari", man tesinorėjo perteikti tam tikrą toną, tą pelėsių spalvą, kuri būdinga vėdarėlių būčiai. Pasakojimas, kurį pradėjau, taip mažai mane domino, kad kelios dienos prieš sėsdamas rašyti buvau sugalvojęs „Ponią Bovari" visai kitokią". Taigi kalbama atvirai – tesinorėjo perteikti toną, vibraciją, tam tikro ilgesio bangą. Tik tiek? Žinoma. Bet dėl to reikėjo parašyti tik šedevrą.

Iškart prisiminiau 1995 metų Goncourt'ų premija apdovanoto A. Makine'o viziją: sėdi Marcelis Proustas lauko kavinėje prie balto staliuko, užsisakęs stiklinę vandens ir vynuogių kekę... Tarsi savo vienatvės rūmuose, tarsi Septintajame danguje... Gal šiame vaizde ir slypi visos prarasto laiko paieškos? Kaip ir tasai graudus dualizmas tarp priekaišto (kad tu galėtum medituoti, kas nors turi arti ir sėti!) ir pasiteisinimo (kad galėtum arti ir sėti, kas nors turi ir medituoti).

Septintasis dangus... Šiaip ar taip, ir jis, matyt, ne riba, ne paskutinioji sielos oazė. Nuoseklūs dvasios slėpinių tyrėjai, šypsningieji keliauninkai ir rimtieji psichonautai teigia, kad į aukštį žmogus yra beribis. Į šalis – ne, į šalis jo biolau-

kas užima vieną du metrus erdvės, o į viršų tęsiasi iki begalybės. Tad žmogaus ūgis – anaiptol ne įprasti 1,8 m.

Keletas žodžių apie begalybę. Danų rašytojas Peteris Hoegas, aiškindamas šią sąvoką, aprašė vieną viešbučio savininką, turėjusį begalę kambarių, kurie visi buvo užimti. „Bet atvykęs dar vienas svečias. Tada šeimininkas pasielgė taip: perkėlęs pirmame kambaryje gyvenusį svečią į antrą kambarį, antrame – į trečią, trečiame – į ketvirtą ir t. t. Taip pirmas numeris liko laisvas naujajam svečiui."

Šioje istorijoje P. Hoegą labiausiai žavėjo tai, kad visi laikė natūraliu dalyku tą begalinę daugybę veiksmų, kuriuos reikia atlikti, kad apgyvendintum naująjį svečią. „Taip pagerbiama vienatvė", – reziumuoja rašytojas.

O man čia ne mažiau įdomu tai, kad viešbutyje buvo begalė kambarių ir *visi* jie buvo užimti. Tai tik sutvirtina nuojautą, kad ir Septintasis dangus vargu ar gali turėti tiesos monopolį.

Vartydamas V. Nabokovo „Kitus krantus", aptikau lapuką, ant kurio kažkada buvau užrašęs: „Nabokovas, saulės spindulys, invalido nosinė". Daug duočiau, kad prisiminčiau, ką tuomet turėjau galvoje. Nuojauta kušta, jog tai vertinga informacija, tik dabartės man neprieinama.

Ar yra ryšys tarp Nabokovo, saulės spindulio ir invalido nosinės? Ar yra ryšys tarp šių samprotavimų ir vibracijos, kuri juos inspiravo? Tarp amžinybės ir „prarastų" mūsų akimirkų? Tarp realybės ir iliuzijos?

„Ryšys yra visada, tereikia norėti jį rasti."

Gal ir taip. Tik kur tasai mano liepžiedžių arbatos skonis, kur toji tavo, skaitytojau, šeivamedžio šakelė?

Apie juodą švytintį debesėlį

Jis savo klaidą pavertė durimis, pro kurias Tiesa įėjo.
„SAVITRI"

Prieš patį brėkšmą užkopiu paupio šlaitu aukštyn ir sustoju kaip įbestas: kur pažvelgsi – vienos žvaigždės! Tikras pasaulio pakraštys: virš galvos – dangus, priekyje – dangus, žvilgteliu nuo atsivėrusio šlaito žemyn – spindinčiais sietynais nukabinėtas dangus! Atsisėdu ant plokščios žemės krašto, maskatuoju kojomis ir ničnieko neįstengiu suprasti. Netgi – ar čia viskas perkūniškai painu, ar neapsakomai paprasta?

Mielas bičiuli, ilgą laiką lygiai taip pat aš neįstengiau įspėti ir Tavo pasaulio: mintijimo krypties, tikslo, griežtos ir sykiu irzliai laisvamaniškos nuostatos kai kurių reiškinių ar idėjų atžvilgiu. Bet šį ankstyvą rytmetį pajutau, jog mįslę įminti ne taip jau sudėtinga: pasąmoninė alergija harmonijai.

Kai Tu apie kokį poetą, mąstytoją ar dailininką sakydavai: „Bet ir jis nesugebėjo išsiveržti!", šitai reikšdavo, jog tas žmogus, gal ir psichologinės savisaugos sumetimais, jau pradėjo ieškoti vidinės darnos. Jam pasidarė nepakeliama grimzti dumblan, su persenusio jaunuolio įkarščiu demonstruojant džeksoniškus strėnų traukulius ar savo žarnyno turinį verčiant postmodernistiniu kūriniu. „Išsiveržti" Tavo žodyne reiškė nuosekliai ir metodiškai nirti į tamsą, į tirštumą, į siaubingą karminį slėgį, į apatinių vibracijų džeržgesį, – vien šitai Tau, regis, ir buvo nekvestionuojama vertybė: įtempta metafizinė vertikalė žemyn. Kas neištveria, ja leidęsis, tas – skystakiaušis.

Mūsų orientacijos šiuo klausimu man ilgai atrodė esančios stačiai priešingos, mat aš tikruoju stiprumu laikiau gebėjimą pasiekti buvimo darną, Vienį, vientisumą, Tu – nuoskilas ir kraštutinį išsiderinimą, negailestingai skvarbų žvilgsnį žemyn, išdidžią, netgi mazochistinę vienatvę, pauodegio čakros aktyvumą. Aš džiaugiausi perskaitęs tokią menininko ištarą: „Man svarbiausia, kad mane išgirstų. Nesu joks naujo kelio pradininkas. Jeigu kas harmonijos ieškos pasaulyje, siūlau pastudijuoti mane. O pilnakraujis menininkas, norintis judėti, šokinėti, mano darbuose nieko artima neras" (Algimantas Švėgžda); tuo tarpu Tavo interesų zona aplenkė viršsąmonės vaiskiąją begalybę ir driekėsi painiais pasąmonės urvais ir sunkiai išbrendamomis evoliucinės praeities pelkėmis, kur viešpatavo bemaž nesuvaldomos išlaisvinto puvimo, irimo ir kitų pradmeniškų procesų jėgos.

Atleisk už šią protokolišką konstataciją, juoba kad dabar manau, jog mes abu vienodai teisūs, o mūsų protai – vienodai paklydę. Iš tikrųjų čia viskas ne taip elementaru. Tavo siekis išties primena pastangas žemųjų vibracijų energiją panaudoti savo tikslams. Bet – čia ir glūdi esmė! – to proceso metu būtina likti sąmoningam, neprarasti nuovokos, o ir pačiam neišeiti iš proto, pakelti baisingą slėgį ir podraug sugebėti visą šį būvį analizuoti, išgyventi tą patirtį kaip itin svarbią, kaip išsiveržimą. Panašios žmogaus pastangos Rytuose vadinamos Kundalini Joga, t. y. tokiu dvasios keliu, kuris prasideda apatinėje čakroje. Joje suaktyvinama mįslingoji Kundalini energija, ir jai padedant žaltiškais judesiais kylama aukštyn, prasiveržiant vis į naujus sąmonės lygius. Tai galima susieti su biblinio žalčio gundymu, gal tada dar suprantamesnė taps Tavo alergija nusižeminusiojo harmonijai, kurios apraiškas (kartais – gal išties tik imitacijas) Tu paniekinamai vadini bekiaušiškumu ir, regis, beveik su pykčiu atmeti šviesą. Nes tikrai galinga jėga, gebanti šį tą

nuveikti realiai, Tavo nuomone, glūdi vien instinktų išlydžiuose ir pasąmonės alchemijoje.

Tai intuityvi orientacija apačion, vadinamojon pragarmėn, sunkiai suvaldomų, bet nepaprastai galingų jėgų pusėn. Būtina sąlyga – nepamesti galvos, įžvalgumo, etinio šarvo, stengtis paversti pragarą savo sąjungininku, savotiškai atpirkti jį...

Tačiau egzistuoja ir kitos krypties kelias, jį galim pavadinti, tarkim, Šviesiosios Šakti Joga; mus vedanti jėga, kaip vakarop pakrypusi saulė, anksčiau ar vėliau irgi turės nusileisti apačion „atpirkti pragaro", bet tai bus padaryta tik sukaupus pakankamai švytinčios energijos, Malonės ir viršsąmoninės skaidros, kad drauge su jomis būtų atkovoti tamsos slėpiniai.

Tai šviesos kelias. Nes tik gana aukštai pakilus, pasiekus patį Septintojo dangaus centrą, pagaliau paaiškėja, jog dar aukščiau yra apačioje. Pačioje žemiausioje apačioje, šlykščiausių reptilijų raizgalynėje.

Kuris kelias geresnis?

Manau, abu geresni.

Pradedu nujausti, kodėl Tu taip užsispyrusiai tvirtindavai, esą Lietuvoje nebuvo ir nėra nė vieno tikrai iškilaus menininko. Visi tie mūsų sūnūs palaidūnai, šiek tiek pasibastę, sugrįžta į savo šiaudinę pastogę (net jeigu ir mano, jog tai modernus didmiestis), šliejasi prie gamtos, prie lėtos metų tėkmės, prie savo šaknų, atsisako ištirti pasąmonės šachtą iki dugno. Arba jei ir nugrimzta į ją (yra keletas ir tokių), tai jau suvisam, prarasdami valią ir proto skaidrą, kalbos ir natūralaus bendravimo dovaną. Tampa žiauraus ir buko aštuonkojo aukomis, aštuonkojo, kuris, užgesus paskutinei narų žibelei, pasimėgaudamas virškina juos siera atsiduodančiuose viduriuose – skurdesniuose ar ištaigingesniuose beprotnamiuose.

Šiuo požiūriu tarp Lietuvos menininkų iš tiesų gal ir nėra, Tavo terminais kalbant, nė vieno išsiveržusio. Nes tai būtų ne tik meninės kūrybos, bet – visų pirma! – ir dvasios titanas, gebantis požemių energetiką palenkti savo pusėn, panaudoti ją neabejotinam proveržiui, atpirkties darbui, kuris atitiktų ir kosminio vyksmo planą.

Čiurlionis?

Atsimenu tavo priekaištus Čiurlionio paletės blukumui, o tai, pasak Tavęs, atsitikę todėl, kad M. K. Č. nėjo iki galo, sukinėjosi galingos dvasios tyrų prieigose, užmynęs ant gerklės savo dainai, ir nevykdė jam skirtos misijos. Tad ir jo pamišimas – metafizinis atpildas už ryžto stoką. Visą savo intelektą ir iškalbą tąsyk nukreipei vitalumui pagarbinti, užsidegęs dėstei apie grynakraujį gyvenimą, apie intensyvumą, ryškumą. Spalvų, minčių, potyrių, intelektualinių avantiūrų, netgi slaptųjų akimirkų intensyvumą ir ryškumą. Mirksnį mano sąmonėje kažkodėl šmėkštelėjo V. Nabokovo ištara, kad rusiška raidė yra blukesnė už identiško garso lotynišką. Ir tuomet viršum tavo galvos trumpam išvydau juodą švytintį debesėlį. Taip – juodą ir vis dėlto švytintį, nes jame blaškės įspindęs vaiskus aukštybių spinduliukas. Tai buvo panašu į nepaneigiamą meilės ženklą ir sykiu į ničnieko nemylinčio įkaltį, sunkaus vienišumo aureolę.

Prisipažįstu, tą mirksnį man buvo pašėlusiai gaila ne tiek rusų raidyno, kiek savęs, mat kolei kas mano soduose čiurleno vien priblėsusios čiurlioniškos spalvos ir švelni saikingo vidurio kelio prietema.

Ir dar apie tą išsiveržimą. Apie jo ilgesį ir... iliuziškumą. Jau seniai nesu užkietėjęs solipsistas, nors ir neišmanau, kaip padedant logikai išsiveržti iš užburtojo „Aš esu“ rato. Vis dėlto niekados, netgi prieš pačią brėkšmą sėdėdamas ant jaukiai plokščio pasaulio krašto (W. Blake'o pamokos?), ra-

mia sąžine netvirtinau ir netvirtinsiu, jog vienintelė gyvybės forma Visatoje yra Donaldas Kajokas. Bet argi logiką pranokstančius faktus reikia įrodinėti? Juk nebūtina užsižiebti švedišką degtuką ar kinų žibelę, norint išvysti artėjantį saulės tekėjimą.

Nors, žinoma, labai norint – galima.

Giesmė apie Ėrelį. C-dur

Mano draugas Horovicas kiekvieną rytą po pusryčių
keletą kartų foterpijonu paskambindavo C-dur.
Sakydavo, kad taip jis valosi ausis.
I. BERGMAN

Sušuto šunys, sušuto po kailiais, visi nekantriai po vasario laukėm kovo, bet netikėtai pro gynybos pylimus parskrido povas, ir mano tėviškės nudžiūvusi slyva ne sūnų man pagimdė, o atsivedė Ėrelį; jeigu įvyko, vadinasi, Dievo palaiminta! – dėkingas sušukau ir nėmaž nesijaučiau apgautas, vedžiojausi Ėrelį po pasaulį, rodžiau jį garbių didžiūnų rūmuos, slaptuose laisvųjų menininkų suėjimuos, žymiausių miestų aikštėse – ir biro pinigai man į kepurę, nelyg netyčia numestą dugnu aukštyn ant bruko.

Netrukus Ėrelis pražydo nepaprastai skaisčiai, o rudeniop pradėjo vest vaisius – kvapnius ir rožinius, mėnulio šviesoj palengva verpetuojančius; jų paragavę, išgydavo beviltiški ligoniai, paliegėliams sustandėdavo sėdmenys, luošiams ataugdavo galūnės, o pasninkaujantys vyrai ir raganaujančios moterys įgydavo aiškiaregystės dovaną; atsiskyrę nuo mūsų, jie skelbė šiam vargų pasauliui Ėrelio atėjimą, hosanna, šaukė, aleliuja! – dėl tųjų vaisių netgi dangaus ir imperatoriaus malonės netekusios pasvietės kraustėsi iš proto.

Bet vaisių nepristigo. Po kelerių kantrybės metų pasaulis tapo tobulas; tarp mūsų nebeliko nė vieno sunkiai sergančio, nė vieno luošo ar mėnesienoj krūpsinčio, aiškiaregiai neklysdami aiškino, ką mums daryti: laiku sėjome ir

laiku pjovėme, laiku meldėmės ir laiku mylėjomės, laiku gimdėme ir laiku laidojom mirusius savo – ir nebeliko nė sekundės bergždžio laiko.

Atėjo metas suklestėjusią mūs sostinę kitu vardu vadinti, tad pavadinome ją Agnusu, o virš jos vartų aukso raidėmis užrašėm: JEIGU ĮVYKO, VADINASI, DIEVO PALAIMINTA! Žyniai atvėrė paslaptį, jog mūs Ėrelis – amžinas, šventuosiuos raštuose išpranašautas, jog jis – Dvasia Pasaulio, visus mus parvesianti į tikrąjį Dvasios Pasaulį! Supratom priartėję pagaliau prie Pažadėtosios Žemės ir septyniskart po septynerius metus džiaugsmingai šventėm šią naujieną; bet šventės įkaršty tai šen, tai ten išgirsdavome besikuždant, jog tarp mūsų dar likę tokių, kurie, lyg demonas žegnonės, nekenčia Ėrelio, viskam jie pasiryžę ir tyruos rezga sąmokslą, lenktus peilius į akmenis galanda, ketindami jį pjauti.

Po pusmečio jie dar labiau sujžūlėjo, pradėjo netgi skelbti mūs valstybėj, kad Švelniakailis atitolina nuo Dievo – nuo Vieno ir Vienintelio, nuo Tikro, nes, anot jų, tik negandos, tik ligos ir nelaimės nugludina mūs prigimtį kely į tobulybę; mes deginome sąmokslininkus ant laužų, ir visą šalį nutvieskė galingos liepsnos, o tie, kur išsigelbėjo nuo pelnytos bausmės, kaip tarakonai slėpės žemės plyšiuose – susmirdusiais velnių dantim išgraužtose uolynų katakombose.

Prisimenu jų vadą – raudonplaukį arijo ir Trakų karaimės sūnų, kuris išdrįso neapykantą Ėreliui teisinti šventaisiais mūsų žodžiais: jeigu įvyko, vadinasi, Dievo palaiminta! – mes jį sudeginome paskutinį, sakytum – vienišą, bet brandžią pikto sėklą, tik keista – maištautojų po to dar pagausėjo, tėvai pradėjo slėpt nuo mūsų išsigimusius naujagimius, žiūrėjo į vaikų luošumą kaip į šventenybę, o šiems

paaugus – laimindavo juos ir siųsdavo nakties tamsoj į drėgną katakombų labirintą.

Taip atsirado jų Bažnyčia, – akli, kuproti, votimis apėję kunigai, jie požemiuos aukodavo mišias – o, pasityčiojimo gėda! – mūsų Dievui; veik niekas neprašydavo Ėrelio vaisių – nelaimė, skausmas ir išsigimimas tapo geidžiami, jie plito tartum užkratas net tarp žymių šalies piliečių, įdomūs darėsi, madingi, slaptuosiuos pobūviuos galėdavai išgirsti, jog tai *charmant*, o gal ir kelias Vienui Vieno linkui; sukurstyta prastuomenė su pasimėgavimu kuo žiauriausiai išmušė povus ir po vasario tartum slėnyje nukaušęs latras ėmė laukti kovo.

Galiausiai sostinės šventovėje mes likome trise: rūstus nematomas mūs Dievas, bejėgis angelo akių Ėrelis ir ašai – globėjas jo ir nuolankiausias tarnas; tačiau ir mums netrukus teko sprukt iš miesto – slaptu koplyčios požemiu Ėrelį mes išsivedėm į kalnus; atsimenu dar, vijos mus įsiutusi luošių minia, nelyg sliekai išlindusi iš katakombų dvoko: aklieji kaip skalikai uodė mūs pėdas, bekojai nuo kovos neštuvų šaudė povo plunksnom, apkrėstom maru, raupsuotieji įniršę spjaudė mums pavymui, nuogi bepročiai, jie isteriškai raudojo ir nuožmiai daužė viską, kas pasitaikydavo jų kely, o mes skubėjome – botagais čaižėme Ėrelį, vos bepaeinantį nuo savo vaisių svorio.

Mus vijosi šunys, sušutę po kailiais, – bet jeigu įvyko, vadinasi, Dievo palaiminta, ir perliejau darsyk botago kirčiu mūs Ėrelį: greičiau, mano angele varge, maldauju, greičiau! Regiu ir dabar lyg pro valktį: čaižau jį per galvą, per trečiąją akį, paskui – per vyzdžius, per vyzdžius, per kasdienius... Tarytum, norėdamas išlieti visą pyktį, kuris susitvenkė per tuos palaimos slėnyje metus.

Atsimenu dar: snieguotoj viršūnėj, kai jau nebebuvo kur kopti, sušvito staiga mūs Ėrelio kaktoj baugi ir nežemiška saulė žaizda, – daugiau jau nepamenu nieko, manau, nuo to mirksnio viršūnėje liko tik dviese... Dievaž, nežinau, – nežinau net ar žino kas kitas, – kurio ligi šiolei iš mūsų trijų ten nėra, bet Tiedu, Kur liko aukštybėse, dienąnakt pakaitom stebi miestus ir kaimus, luošius ir jų darbus, šunis ir bites, žvaigždes šuliniuos, šiaudinius jų betliejus, skerdieną, rujojimą, šermenis, krikštą...

Pro žarną į Tų Dviejų gurgiančius vidurius suteka žemės vaizdai, kvapas, žodžiai ir jūrmylės, virtinės amžių, o Tasai, Kurs šį šimtmetį ilsis kaip leisgyvis šuns embrionas ant sniego, sapnuoja kažkokį neryškų pavidalą slėnyje – Žibantį, Tylintį, Trečią, liepsnos kančiuku vis dar čaižomą vėjuos – per vyzdžius, per vyzdžius, per vyzdžius, – ak, saldumas kaltės, ak, darnos ir negailestčio duona, ak, duonriekio vynas! – tai slogutis, nubuski, Sūnau, gležnuose žieduose lyg skreite palei kūtę liepsnojančios motinos slyvos, Pakuonio beprotės, nubuski iš sapno – į kitą – į sapną, nes nėr išeities iš šio rato –

nes nėr išeities
nes nėra
ir tai išeitis
o Skaistvyzdi...

Apie šiaudinį povą sniego tyruos

Tik tas mums nemirtingas,
Kas miršta su mumis
G. D' ANNUNZIO

Tuščias sniego laukas.

Berniukas, bėgantis tuo lauku. Pro užšalusį ežeraitį, ant ilgo pagalio iškėlęs iš šiaudų ir vytelių nupintą povą, ryškiai nuspalvintą – violetiškai, gelsvai, tamsiai raudonai.

Bėga strazdanotas berniukas su povu viršum galvos, su šiaudiniu, tokiu kaimietiškai grubiu, dabrišiškai gavenavičišku...

Vienatvė – kai metų metais eini į save ir nesutinki savęs. Tai ir yra tie snieguoti vienatvės tyrai – ir baisieji, ir dosnieji. Baisieji absoliutaus našlaitiškumo pojūčiu, dosnieji – nebylia baltąja tyla, kuri iškalbingesnė už visas ištaras.

Nustoji klausti kelio, nes nėra ko paklausti; nustoji ir baimintis, nes tiesiog nėra ko bijoti. Kaip nėra tenai nei stygiaus, nei pasakiškų dovanų, net kasdienių mažų džiaugsmų nėra.

Dievo buvimas, ir tas išnyksta šioje vienatvės dykroje.

Tada gal iš tiesų ir Esi, tik nei žinai šito, nei galvoji apie kokią nors Buvimo apraišką. Pamažu nelieka nė vieno noro, net paskutinio, kurio vejamas ir išėjai šion kelionėn – sutikti save. Nelieka ir našlaitystės pojūčio, apskritai nieko nieko nelieka, nes Buvimas tampa toks neįspėjamas, gal net neįmanomas, kad jį palyginti galima nebent su nebūtim, su nieku, su visišku išnykimu. Su išėjimu iš egzistencijos, iš tos karalijos, kuriai apibrėžti, išvysti, pajusti tiko mūsų žodžiai, pavadinimai, daiktų formos, kūno įpročiai, gamtos dėsnin-

gumai. Bet kai ničnieko nelieka, tuomet jau ir klausos, uoslės anei akių nereikia.

Gal tokį buvimą ir turėjo galvoje vienuolis Gustavas T., sakydamas, kad gilioje senatvėje Dievas jam tapo panašus ne į meilę, ne į jokią kitą kuriančiąją jėgą, net ne į tai, ką sugebam įsivaizduoti tobuliausio, gražiausio, teisingiausio, o į Nebūtį. Tai yra į tai, kas absoliučiai neapibrėžiama, neįspėjama, žmogaus protu, kūnu nei sąmone nepatiriama, nepaliečiama, nesugaunama: „Reikia taip mylėti Dievą, lyg Jo nebūtų". Tai jau kur kas mįslingesnė gelmė ir už dramatiškas Marinos Cvetajevos pastangas išplaukti, griebtis paskutinio šiaudo: „O dar mane mylėkite už tai, / kad mirsiu".

Taigi – lyg Jo nebūtų... Mylėti tarsi pačią Nebūtį, tarsi amžinąjį Nieką, tokį nesuvokiamą ir neįspėjamą mums, esantiems Būtyje. Net po mirties – Būtyje.

Dievas esąs savo Nebūties slaptybėje. Nė vienas tos slaptybės atšvaitėlis mūsų, pasmerktų amžinajai Būčiai, nepasiekia, nė vienam iš mirtingųjų neleista praskleisti šios paslapties skraistės.

Regis, Williamas Shakespeare'as sakė: mes niekada nebūsime patenkinti šioje žemėje, kol nebūsime patenkinti, kad esame niekas. Tai ir yra Dievo viršenybės prieš žmogų besąlygiškas pripažinimas. Ir sykiu – vaiskioji Dievo „niekiškumo" nuojauta. Galima parafrazė: mes niekad nebūsime patenkinti, kol nebūsim patenkinti, kad esame Dievas.

Eretiškas klausimas: ar nors vienas iš mūsų būtų patenkintas, jei staiga jis – toks, koks yra šią akimirką – taptų Dievu? Vargu bau. Teisingiau – nė vienas nepakeltume tokios naštos, net pats švenčiausias, gražiausias, tvirčiausias akimoju būtų palaužtas, perlaužtas tartum šapelis, paleistas plėnimis. Matyt, ne be reikalo Aukščiausioji Valia kiekvieną iš mūsų artina prie savęs taip pamažu, taip atsargiai – diena po dienos, laiptelis po

laiptelio. Ar ne mūsų labui Ji taip kantriai vedžioja mus po neaprėpiamus vienišų gyvenimų tyrus? Greičiau negalima, nes sudegtume, subliūkštume, būtume suplėšyti iš vidaus.

Viskas gražu, tobula, tikslinga.

Netgi kraują stingdantys vienatvės tyrai, kuriais metų metais eini į save ir nesutinki savęs. Eini, kol ničnieko nelieka, jokios rodyklės, instrukcijos, net realybės. Nei noro ką nors sutikti. O ypač save. Kelią rodo vien ištobulinta aklojo intuicija. Jos dėka pamažu imi nujausti Nebūties kontūrus, boluojančius kur kas toliau nei artėjanti eilinė tavo mirtis, nei tūkstančių tūkstančiai būsimų tavo, tavo artimo, mūsų visų mirčių. Nemirtingųjų mirčių.

Tai jau panašu į sąmonės persimainymą, į amžiną Gimimo paslaptį.

Kontūrai Nebūties... Metafora? Gal ir taip. Tačiau Visatoje, kurios būvis nesugaunamas, tik metafora niekados mūsų ir neapgauna. Nes visą laiką, net nesistengdama slėptis ar veidmainiauti, pučia miglą mums tiesiai į akis. Į tas, kuriomis neva regime.

Taigi – tas pats prieškalėdinis sniego laukas. Ir tu jame, jau žilstelėjęs, pakumpęs. Su ryškiaspalviu šiaudiniu povu virš galvos. Tolėliau – plento vingis, apjuosęs tą užšalusį ežeraitį. Tarsi iš bičiulio paveikslo, Fellini'o filmo arba vaikystės.

Dvelkteli gruodžio vėjelis, pažyra sausos smulkios snaigės. Ir tada taip aiškiai trumpam išgirsti, atsimeni, išvysti:

sėdi ant valties kupros
strazdanotas kažkas vidur plento – o sninga!

praskrenda povas

Kol kas to ir užtenka.
Daugiau nepakeltum.

Rojus / Ruduo

„Įsivaizduok, kad gimsti pasaulyje,
kuriame nėra veidrodžių“
(MILAN KUNDERA).

Rojaus Rudens prierašas:
„Tai būtų teisingas pasaulis“.

Vasara. Pasaulio pradžia

1958

Iš tolimo, iš melsvai verpetuojančio žalio, bemaž iš nebūto – iš oro, iš negrabiai pakeverzotos pamiškės linijos, iš pusiau pripūsto laukinio svogūno burbulo, iš pradmeniškai sugurguliavusios dangaus properšos – atvasnoja sunkus Edeno gausmas, paskutinis varpo dūžis. Po valandėlės jis virsta spengiančia tyla, nugulančia menkas kalveles ir pakelėj besibūriuojančius karklus, šabakštynus, sužėlusius pūdymus ir tvarkingus ganiavos rėželius. Lengvo prisilietimo pažadintas, nuo skruzdėlyno smaigalio, sakytumei – nuo kokio Ararato viršūnės, strykteli... pala, kas ten strykteli?

– Mažas pūkuotas *Balažinkas*.

Gerai, Brise, tegu bus *Balažinkas* – mažas pūkuotas nuo brėkšmos užsilikęs rūko gurvuolėliukas. Taigi netikėtai iš miegų prikelto vaiko akimis tasai padarėlis pamažu atpažįsta šį pasaulio užkampį ir nusklendžia viršum pievų, vietom išguldytų rugių laukų, viršum dobilienų, medinių elektros stulpų su neseniai praūžusios audros nutraukytais laidais, viršum Dovydo žvaigždę atkartojančio, neišvaizdžių lelijų prismaigstyto Pabarškų tvenkinio; o kai jo gurvuoliška klausa jau ima aižėti, nepakeldama šio galingo tylesio, apačioje pasigirsta garsas, toks greitas ir dygus šiušenimas. Pastatęs miglos prisivėlusias trikampes ausis, *Balažinkas* nusileidžia truputuką žemiau ir paraistėje išvysta baltą triušį, kuris savo raudonų veizolų švitesy šlamščia sultingą kiaulpienę. Klonio taurė prisipildo nekantraus ir podraug minkšto ček ček ček – gelsvi kvailo triušio dantukai skersai išilgai siuva stangrų kiaulpienės lapą, ado, lopo...

Žmogaus dar nėra.

Tik raistas, tik klampus, saulėje virpančius oro drebučius tobulai mėgdžiojantis maurų kvapas, žvyrkelio lankstas ties senąja liepa su arkliams kaustyti skirtomis vinimis prikaltu Rūpintojėliu, o po juo – karštų dulkių prikepusi genio plunksna, po kuria kuičiasi nerangus ir drūtas gauruotvabalis. Dar žąsų pulkelis, besiturkiantis balkšvai gelsvomis žąsiukų išmatomis pamargintame dumblyne, toliuos – į viena susiliejusių pastelinių sodų dėmė, kurios link pažeme nuvasnoja didokas raibas paukštis, – pala, ar tik ne sakalas būsi?

Nesvietiškai nusipenėjęs žąsinas karingai išsirita iš raisto, kilsteli sparnus, sakytum – sukilėlio dalgę, ir šnypščia kaip angis, gena pūkuotąjį triušį šalin, toliau nuo žąsiukų. Į dešinę žąsino koją įsisiurbusi dėlė – tamsiai ruda, truputuką raina, išpampusi lyg pantis.

Žmogaus dar nėra. Tik veik neįžiūrimas pirmasis vakaro mirksnis, po nugeibusiomis, antrąsyk išsprogusiomis alyvomis kantriai laukiantis savo valandos; jis dar be gyvybės ženklų, nemetantis šešėlio, bet šit, tarytum dėlė, nusegta nuo žąsino kojos, o gal patsai rojaus sodų gundytojas, tasai bespalvis sutemų pranašas tingiai krusteli dulkėse, atsigauna, trumpais mėsingais čiulptuvėliais įsisiurbia į nusvirusią alyvos kekę, springdamas čiulpia jos syvus, gaivų ir sodrų violetą...

Pratrūksta lietus – be priežasties, ūmai, lyg mostelėjus burtų lazdele. Pro tankų lietaus voratinklį *Balažinkas* vos ne vos įžiūri dobilienon įbridusią karvę. Stovi toji gražuolė vidury geležinių dobilų – plačiai, gal net nepadoriai išsižergusi, garuojančia nugara, šonais teka sraunūs vandens upeliai, nuo pritvinkusių spenių varva drumzlini lašai, o ji, skaisti liūdnaakė laukų dievo motina, stovi, nedrįsdama nė krustelėti. Apžlibęs *Balažinkas* apsuka ratą virš sustingusio galvijo, tarpuragių duobutėje užtinka trimis lietlašių vinutėmis prikaltą drugelį – baltą, kopūstinį, krūvon sulipusiomis spar-

nų drobulėmis, o lietus nerimsta, smarkėja, liejasi iš dangaus ežerų vientisu srautu – jau neatskirsi, kur padebesiai, kur tvenkinio vandenys; galiausiai stoja akimirka, kai žuvys, buožgalviai, dėlės bei kitos nesuskaičiuojamų reptilijų armados supainioja tvenkinį su padange, pasiklydusios ima plaukioti tiesiog oru, sublyksi viršum žvyrkelio, vinguriuoja tarp karklo vytelių, kabaruojančių elektros laidų, nardo pro karvės papilvę,– lyja galingai, tirštai, su tūžmastim, vanduo pliaupte pliaupia, veržte veržiasi biblinio tvano kriokliais, tačiau ši baisinga liūtis, taip netikėtai ūžtelėjusi, netikėtai ir išsikvepia, akimoju dangus nuskaistėja, aštriais aukso grąžteliais debesį pravirbina saulė, o žuvys ir varlės su visais savo buožgalviais bei dėlėmis supliumpsi atgal į tvenkinį...

Štai tada už apirusios, ausinę kepurę primenančios kalvelės išnyra dviejų pastatų sodyba. Sena troba ir šviežių lentų kluonas, Nyčios vienkiemis. Ir vičvienučiukas žmogutis jame. Akiniuotas – penkiametis – baltapūkis. Jį taip ir vadina – Baltapūkiu, nors jo vardas Rojus, o pavardė – Ruduo. Drėgnomis apsamanojusiomis kopėčiomis jis ropščiasi ant sutrešusio skiedrinio stogo ir, petuku atsirėmęs į raudonplytį kaminą, išsižiojęs žvelgia į pamiškę. Taip žvelgiama tik labai susirūpinus, nekantriai ko nors laukiant, kone išsigandus. Tačiau keliukas tuščias, laukai – apsnūdę, pamiškės – tykios.

Staiga kilstelėjęs akis aukštyn, jis išvysta galybę laivelių, slystančių mėlyne tarsi kokiais vandenimis. O tuose laiveliuose sėdi neapsakomo grožio moterys ir juodai apsirengę protingų akių vyrai. Vieni atsainiai irkluoja, kiti pusbalsiu šnekučiuojasi, pasislėpę nuo saulės po siaurais šilku trauktais stogeliais, treti žvalgosi pro brangius monoklius, apvalius profesoriškus pensnė; moterys vos ne vos judina ryškiaspalves vėduokles, prielankiai šypsosi, kai kurios, jaunesnės, elegantiškai nuleidžia ranką už valtelės šono, pirštais

liečia padebesių mėlynę, žaismingai ją skrodžia tartum paprasčiausią ežero vandenį. Tai Perkėla, topteli galvon Baltapūkiui, jie keliasi į kitą pasaulį. Išplėtęs akis žiūri į tas lygia pavakarės šviesa nutviekstas valteles, į veidrodinį debesų paviršių, į tuos vyrus ir moteris, kurių kiekviena trupučiuką primena mamą, – žiūri Baltapūkis į tą stebuklingai judantį paveikslą ir nepajunta, kaip jį apleidžia galios, vyzdžius aptraukia migla, atsigniaužia pirštai...

...Kitą pavakarę guli Baltapūkis lovoje, atsirėmęs į keturias viena už kitą puresnes pagalves, guli, prie krūtinės priglaudęs sugipsuotą ranką, ant taburetės – šalia stiklinės mėlynių arbatos su bjauriai salsvu liepų medumi – pasidėjęs įskilusius akinukus, ir pusiausnūda klausosi langan besidaužančios bitės dūzgimo – nervingo, jau duslėjančio, tarsi iš paskutiniųjų besistengiant kažin ką itin svarbaus pranešti, gal net, anot krikštamotės, Dievo vardą ištarti visų lietuvių protėvio Adomo kalba.

Temsta. Kambaryje vienam darosi nejauku. Mat ir bitė pagaliau netenka vilties, pasiduoda, sakytum, įklimpsta tirštėjančiame santėmyje. Ir tada, kai vaikas jau ketina šūktelti, kad jam baisoka, kad kas nors iš namiškių užtrauktų užuolaidą, uždegtų lempą, nes jau vėlus vakaras, – ne, jau mažne vidurnaktis! – tada už lango netikėtai ima brėkšti: intensyvi, tačiau neakinanti šviesa – nelyg pavasario upokšnis, pralaužęs užtvanką – plūsteli trobon, verpetuoja, pasipila ant grindų, apsemia lovos galą, apklotą, į sieną įaugusį suklupusios Marijos Magdalietės paveikslą, įsigraužia į kambario orą, šešėlius ir daiktus, sakytum, – numazgoja juos, nudažo auksu ir sidabru, dar lelijom ir smaragdais, – ir berniukas išvysta anapus lango jauną skaisčiaveidį vyriškį, kuris prigludęs prie stiklo įdėmiai žvelgia vidun, tarsi norėdamas perspėti, kad jis jau parėjo, grįžo, partolo – atidarykit, įleiskit...

Be abejonės, tai Perkėlos Angelas Sargas. Jo sparnai sunkūs, sodriai žydri, kibirkščiuojantys, truputį sukelti; kairįjį delną jis laiko priglaudęs prie kaktos, o dešiniojoje, per alkūnę lengvai sulenktoje rankoje žioruoja toji nenusakoma šviesa, toji nežemiškom lelijom ir smaragdais švytinti liktarna...

Tačiau – o bitele ratuotoji! – tai visiškai ne liktarna! Tai liktarnos dydžio į sidabruojantį, stačiai pliekste plieskiantį popierėlį suvyniotas pailgas Atlaidų saldainis, rodantis iš dangaus išklydusiam Angelui kelią!

Ir Baltapūkio viršugalvyje pasigirsta kiaurai gręžiantis tylesio spengsmas – sunkiai nusakomas, dar sunkiau pakeliamas pradžių pradžios garsas[1]. Dabar pasidaro jau tikrai baisu, mat jis atsimena, buvo girdėjęs, kad retas gali atlaikyti Angelo žvilgsnį. Jeigu jis į tave pažvelgė – viskas, prapuolei, neliksi gyvas, nenutremtas, nesuanglėjęs. Arba bent jau nenubaustas, nesubjaurotas, naktin neišvarytas.

Panašiai ir buvo.

[1] Žr. „Papildymai, pastabos, komentarai". Skaitant tekstą į juos žvilgčioti nebūtina. Tačiau turintys kantrybės kartkartėm gali atsiversti ir „P. p. k."

Tyrai

1963

Nedidukė, seniai dažyta koplyčia. Tarytum biskvitinis tortas, apipiltas tirštu vakaro spindulių sirupu. Viduje, priešais altorėlį, klūpi visai dar jaunutis kunigas. Persižegnojęs atsistoja, iš sutanos klosčių išsitraukia fleitą, tačiau, nespėjęs pakelt jos prie lūpų, suklūsta, dirsteli pro gelsvo vitražo langutį: žolėje spurda raibas paukštis. Prisimerkia – sakalas. Kruvinom plunksnom, plačiai išskėstais sparnais. Nuilsęs trumpam nurimsta, bet pasigirdus kaži kokiam girgždesiui, vėl pradeda agoniškai daužytis, iš paskutiniųjų šliaužti žole.

Kunigas prieina prie kito langelio – šlubas duobkasys klebonijos rožynu stumia vienratį karutį. Nesuprasi, kas girgžda – neteptas ratas ar iškleręs duobkasio blauzdos protezas. Matai, nusistebi kunigas, turi pusantros kojos, o duobę iškasa, nėsyk neapgavo.

Tada vėl prisimena paukštį žolėj.

Temsta. Leidžiantis kurtinamai svirpiančion daubon, laukus užklumpa trumpiausia vasaros naktis. Duobkasys lėtina žingsnį, paskui ir suvis sustoja. Palieka karutį vidury kelio ir nuklibikščiuoja karklyno pusėn; praskleidžia šakas ir sulaikęs kvapą dirsteli į vandens sklidiną karjerą. Paibeliai parautų – yra! Ir šiąnakt yra! Plaukioja mėnesienoje kaip dičkė iš popieriaus iškirpta žuvis, va, išlipa ant žvyro, laibomis rankomis nubraukia vandens lašus nuo veido, liemens, nuo siaurų strėnų. Mažos paaugliškos krūtys augmenijos šešėlyje atrodo tartum dvi debesų properšoje spingsinčios žvaigždikės.

Duobkasys nuryja seilę, prasižiojęs valandėlę stebi tą vaizdą, bet netrukus atsipeikėja, nusispjauna po kojomis ir

atatupstas grįžta prie kelio. Vėl pasigirsta monotoniškas – girgžt, girgžt...

Jeigu jis būtų mažumėlę blaivesnis, jeigu jo galvoje taip vijurkiškai nesisuktų mintys apie mįslingąją nakties mauduolę, be abejo, jis pastebėtų kažin ką šmėkštelint krūmuose. Mat netgi tirštoje apytemoje sunku neįžiūrėti tokio šviesiaplaukio berniuko, kuris susirietęs keturlinkas skuodžia padaržėmis pas savo bičiulį, nekantriai lūkuriuojantį jo lomelėje.

– Ko taip ilgai?

– Tėvas tik dabar atsigulė.

– Nieko nepastebėjai?

– Kur?

– Karklyne.

– Juska nušlubavo namo.

– Ne Juską – šikšnosparnį ar matei?

– Ką tokį?

– Eik tu! Vos į kelnes nepridėjau! Didelis kaip angelas, o į nugarą suvaryta mėnulio šukė!

– Naje, gal koks veidrodukas...

– Pats tu veidrodukas! Sakau, mėnulio šukė! O ant jos – va tokia žiurkė, gauruota kaip Aloyzo katinas. Į miesto pusę nuvarė.

Šnekučiuodamiesi, tarpais priplodami kokį kaklan įsisiurbusį uodą, patraukia bičiuliai tiesiai į paupį, kur linksmai plieskia platus laužas; aplink jį šurmuliuoja priemiesčio jaunimas – spygauja, liežuvauja, tampo akordeoną, leidžia ratu degtinės butelį, blaivesni į pravėsusias žarijas ridena bulves, skrudina ant šakelių pamautą duoną, net šokti bando.

Taigi – trumpiausia vasaros naktis, garbiosios ponios ir ponai, riestanosės panelės ir apsmuktakelniai ponaičiai, penktosios pasaulio dalies draugai ir draugės, paparčiai ir buželiai, joneliai auksaburniai ir sprangiu odekolonu išsikvėpinusios janiukės, augustai ir marijos, šekspyrai ir strindbergai! Tai toks

stebuklų metas, kai gegutė savo vienišą ku kū panerio karklyne iškukuoja dar paskutinę vakaro akimirką, o Kleboniškio miškelio aidas jį atkartoja jau ankstų ankstų rytą. Mūsų bičiuliai – strazdanotas Baltapūkis ir kresnas, metais vyrėlesnis judrių akių švarplėtas juodukas, tikras Čigonėlis – šitai žino, todėl jiedu neužsibūva prie laužo, eina nuo būrelio prie būrelio, nuo nedarnių sutartinių prie juoko protrūkių, ilgėliau užtrunka tik upės įlankėlėje, kur nuo vyno įraudusios merginos uždega prie lenčikių pritvirtintas žvakes, apjuosia jas pievos gėlių vainikėliais ir paleidžia pasroviui. Upė mirgėte mirga šviesomis, rodos, kad nuo aukšto kalno, nuo kokio Sinajaus, žvelgtum į didelį miestą – į pačią pasaulio sostinę; o gal iš lėktuvo, pertaria draugą strazdanosis, gal ir iš lėktuvo, sutinka anas, ir abu traukia toliau, jau prie kito įsismarkavusio pulkelio, ir dar prie vieno, ir dar... Galiausiai pasijunta atsidūrę bemaž aklinoje tamsybėje, paparčiais apaugusioje lomelėje, ant kurios krantuko kažkas plonai ir skausmingai vaitoja, ryja ašaras, šniurkščioja nosimi ir besipinančiu liežuviu vis kartoja: „Nereikia, Dunduli, nereikia...“; o tą balselį nekantriai permuša kitas, toks gaidžiukiškai dudenantis pusbernio baritonas: „Baik, na nebūk tu maža... Aš tik truputį...“

Bičiuliai greitai įsitikina, kad lomelėj jie ne vieni, apsipratę tamsoje įžiūri pritūpusių paauglių kupras, vieną kitą ir augesnį vyrioką, visi jie ištempę kaklus klausosi, kas ten, aukštėliau, dedasi. Pagaliau neryškus siluetas, segiodamasis kelnių sagas, šlumšteli lomelėn, o į jo vietą greitomis kopia kitas, pakeliui grabinėdamas diržo sagtį. Krantukas vėl suaimanuoja.

Bet čia ilgšis Dundulis pastebi mūsų bičiulius, kyla trumpa sumaištis, kažkas pusbalsiu drebia sodrų rusišką keiksmažodį, kažkas spiria Baltapūkiui į sėdmenis, paskui ir Čigonėliui, abu be didelio triukšmo, bet gėdingai išgrūdami iš samanom prakvipusio avanposto, abiem prigrasinama paleis-

ti žarnas bei kai ką nupjauti, jei darsyk čia kyšteltų nosį... Tad grįžta jiedu prie priblėsusio laužo, tačiau po to, ką „matė“, jiems čia jau neįdomu. Patraukia abu tolyn suplūktu paupio smėliu.

– Gerai, jei ne *celka*,– žinovo tonu sako juodukas. Po valandėlės svariai priduria: – Jei *celka* – šakės! Grupinis.

Eina jiedu šnekučiuodamiesi, šiek tiek nuskausti ir nepastebi, kad ant kiekvieno medžio, ant kiekvieno krūmokšnio, ant kiekvieno paparčio dega po žibelę ir tupi po varną; nematoto tuodu uodų mušėju, kad visa pakrantė nusėta žalsvai blėsuojančiomis žarijomis, ant kurių guli daugybė apgirtusių mergaičių; jos pusnuogės blaškosi per miegus, raitosi, krūpčioja, kai kurios žiaukčioja ir nepraplėšusios vokų bando išsivemti, ir kiekviena iki krūtų užsiklojusi dideliu miltuotu drugeliu, palengva krutančiu vakarykščiu kirminu. O gal ir ne drugeliais jos užsiklojusios, gal sužeistais laužtasparniais sakalais, leisgyviais, po nesėkmingos medžioklės iš paskutiniųjų besidaužančiais paupio šabakštynuose, – kas ten susigaudys...

Nematoto tuodu keliauninku ir sunkios skardinės valties, girgždančios pakrantės melduose, nei sukumpusio Juodojo Valtininko, kuris kaip du vandens lašai panašus į užaugusį Čigonėlį (tiesa, tuomet jį vadins ne Čigonėliu, o tiesiog Jonu Gėriku) ir po sunkiu abitu – pakiršnyse, ant pilvo, ant sėdmenų – slepia drėgnas lavondėmes. Juodasis Valtininkas sausai kosčioja ir lengva varno plunksna be vargo valdo gremėzdišką savo valtį. Jiedu negirdi to nelaimėlio, prašančio, kad kas nors pagaliau atpirktų visą šį stingdantį lengvumą. „Atsitolink nuo manęs...“ – švogždžia sukepusios Valtininko lūpos, tačiau berniukai jo negirdi, jie per maži, kad išgirstų, o ir išgirdę – neką tesuprastų.

Nepastebimai ateina mirksnis, kai pamėkliškos kalvos ir krūmai ima tolti, sakytum, nuplaukia, ištirpsta; iš akipločio

dingsta paupio šlaitai ir gluosniai, pakrantė virsta neužmatomais tyrais, o upė – į juos atsirėmusia jūra, bekrašte, lygiavirše, pamažėl garuojančia.

Pradeda švisti. Pirmasis spindulys atsargiai kepšteli laužo pelenus, nuslysta rusvomis tyrų dulkėmis ir tartum aklas šunytis lyžteli gimtinės krantą pagaliau pasiekusio, iš sudužusio laivo ką tik išsigelbėjusio senio kojas. Liesas, ligos išklaipytas, suskirdusias ligi žaizdų. Jo plaukai ilgi, šiurkštūs, nubalę nei pakulos, akys giliai įstatytos, raudonos. Prie senio šono klusniai tupi ugninių karčių liūtė.

Dangus lygus, giedras, net perštintis, tarytum – vidurvasario saulės nusvidinta Rojaus oda. Viršum jūros nardo pulkelis rėksmingų paukščių. Sukaulėjusiomis druskingomis akiduobėmis senis žvelgia į jūrą, į ištežusius žvakigalius ir vainikėlius, plaukančius ant įmirkusių lenčikių. Smėly – milžiniškų kanopų pėdsakai, tarp jų – kaspinėlių, apatinių kelnaičių, palaidinukių skivytai, žiurkių išmatos, sraigių ir varanų šliūžės, krūva pelenų, tarpais kilstelimų lengvo jūros brizo. Kone prie pat horizonto – dvi tuščios valtys, giluminės srovės nešamos viena kitos link.

Ima snigti mana.

Ir viskas. Ir nieko daugiau. Ničnieko. Tiktai vos girdimai virš vandenų plevenantys žodžiai:

Artėjame, ir vandeniu skaidriu
be garso slysta lengvos mūsų valtys,
ir tik žuvėdros, vėjuose suveltos,
mus pasitinka mėlynu būriu;
ir jųjų klyksmas skamba ausyse,
ir jau jaučiu vėjuotą tavo ranką,
tačiau dvi tuščios valtys prasilenkia,
nes mes tik atsispindime jose.

Geltonas namukas (Luošystė)

1985

I

Susiruošęs prie ežero, Rojus užsuka į Jono Gėriko dirbtuvę. Randa jį karščiuojantį. Guli lovoje skarmalais užsiklojęs, nenusirengęs, burbteli: „Maniau, Ugnė Magdalena barščių atneša“. Žmoną jis užsispyrusiai vadina dviem vardais, ir kitus įpratino.

Galėtų pagirioti tvarkingai, vėsiame kambaryje, bet ne, šičion, saulės prikaitinton palėpėn, atšliaužė išsilaižyti.

Už plonos sienos kniaukteli katė.

Kumščio didumo vazonėly – skaisčiai raudonas pražydusio pipiro žiedas. Ne vienas, kokie šeši. Palubėje narvelis su dviem papūgėlėm – Ugnė Magdalena dievina papūgėles.

Vėl sukniaukia katė. Šįsyk garsiai, agresyviai, kone kraupiai.

– Priviso čia jų, rupūžių, – sududena Jonas Gėrikas ir nusikeikia – rusiškai, su suvalkietiškom priegaidėm. Paskui nei iš šio, nei iš to prisimena vieno pažįstamo jam mesteltus žodžius: „Atsipeikėk! Mes jau ne vaikigaliai! O tu kaip užpakalin įžnybtas lakstai paskui mokinukes“. Nustebęs, su nuoskauda prisimena, krenkšteli.

Ūmai atsisėda lovoje, paremia petim sieną ir sako:

– Vakar į sąmonę įšoko žodis. Retas toks... Nesupratau, ką jis reiškia, tik ryte ėmė aiškėti...

– Koks?

– Luošystė. – Patyli, leisdamas Rojui pagalvot, ką pasakė. – Tai, brolyti, ne luošumas, taigi... Greičiau atsidūsėjimas, nuolankiai sutikus, kad pusę gyvenimo tampei akyje ne šapą, bet rąstą. Ir dar šerpetotą, gerokai papuvusį. Išsyk

palengvėja. Kam simuliuoti sveikatą, jei esi dvasios ligonis, invalidas iš prigimties? Va tada luošumas ir išverčia odą, pasidaro visai simpatiška luošyste. Ne yda, ne trūkumu, bet privalumu, gal net titulu... – Nusijuokia, po to: – Susimuliuotas kilnumas traiško. Pastangos susirinkti savo daleles iš pakampių kartais žlugdo labiau nei atvira savigriova. Nubundi naktį lyg su peiliu pomentėj. Anksčiau net minties neturėjau, kad esu nelaimingas – ir gyvenau kaip dangaus paukštis, lesiojau uogeles, švilpavau be rūpesčių. O vakar, sakytum, išlindau iš savo kūno, palypėjau aukštėliau ir pažiūrėjau į paliktą išnarą. Ir ką manai – išvydau nelaimingą, šašais apėjusį mėsos gabalą! Netgi ne šiaip nelaimingą, bet patį nelaimingiausią, supranti? Keista, tas vaizdas iš šalies prablaivė greičiau nei šaltas dušas, padėjo išsikapanoti.

Nutyla. Gal viską pasakė, o gal pritrūko žodžių. Virš lovos – ant vinies – žirgo kamanos. Paprastai toje vietoje kabo paveikslas.

– Sakai, jau išsikapanojai?

– Beveik.

– Neatrodo, – suabejoja Rojus, ir tartum kažką prisiminęs: – Skaitei Musilį? – Jonas Gėrikas trukteli pečiais. – Bent girdėjai tokį?

– Man tie rašeivos pro vieną ausį įeina, pro dvi išeina, – vypteli Jonas Gėrikas ir išsitiesia lovoje visu ūgiu.

– Prieš pusmetį man nedavė ramybės jo „Avys, pažiūrėjus kitaip“, pratisas to apsakymo gaudesys... Ten kalbama, kaip pulkelis avių sukiša galvas į daiktą ir taip sudaro spindulių ratą. Suremia momenis ir valandų valandas nekrusteli. Nieko daugiau nenori jausti, tik vėją ir saulę, laiko tiksėjimą tarp suglaustų kaktų. Tada ir sugalvojau žmogelį, kuris sekmadieniais lankė bažnyčią, ilgai joje meldėsi, tačiau nėsyk taip ir neišgirdo nieko panašaus į Dievo balsą. Kartą jam šovė mintis, kad tasai avių stovėjimas, į krūvą sukišus

galvas, ir yra tikroji bažnyčia, pats natūraliausias gamtos įtaisas, skirtas sugauti aukštuosius virpesius, kitaip sakant, savotiškas kosminių bangų imtuvas ...

– Aha, radijukas...

– Tebūnie radijukas. Bet žmogus tą pačią dieną paliko šeimą, namus, metė tarnybą ir pasileido klajoti, dairydamasis avių. Kulniuoja laukais, žvalgos, klausosi. Apsistoja šalia avių bandos, laukia, viliasi. Nutaikęs tinkamą momentą, bando prisėlinti, įremti ir savo momenį. Kaimiečių pavarytas susigūžia, klibikščiuoja toliau...

Valandėlę abiejų žvilgsniai susitinka ties žirgo kamanomis. Už sienos dar aršiau sukniaukia katė.

– Na ir palyginai, – neišturi Jonas Gėrikas, – su avigalviu.

Išėjęs iš bičiulio dirbtuvės, Rojus su meškere patraukia prie Gelšaus ežero. Jau iš tolo pamato ryškiai geltoną namuką. Ir vien akimis besišypsančią moterį. Bruožai truputuką neįprasti, primenantys Rytų pasakų gražuoles. Ji stovi kambaryje prie praviro lango. Paskui atsiremia alkūnėmis į palangę ir žiūri į artėjantį Rojų. Rusvi plaukai stambiomis garbanomis krenta ant akinamai baltų vyriškų marškinių, sruogomis susiliesdami ties šiek tiek apnuoginta aukšta krūtine. Ūmai moteris kresteli galvą, ir Rojus tiesiog fiziškai pajunta jos plaukų svorį. Moteris smalsiai žiūri jo pusėn, vis dar šypsosi. Jos smilius vaikiškai įbruktas burnon, suspaustas tarp putlių lūpų; nors juodu skiria gerokas kelio galas, Rojus gali prisiekti, jog ant moters piršto mato saulėtus seilių purslelius.

Grįždamas nuo ežero, jis pajunta, kad nekantriai laukia, kada vėl prieis geltonąjį namuką. Langas jau užvertas, virš jo pūpso groteskiško dydžio kregždžių lizdas. Po juo stovi gal dešimties metų berniukas ir pasistiebęs stengiasi ant palangės užkelti nusipenėjusią raudonkailę katę. Katė tingiai kniaukia,

kabinas už palangės skardos, grybščioja nagais stiklą, baltai dažytą lango rėmą, bet berniūkščiui nė motais – grūda katę vidun, tartum priešais gyvulėlį būtų ne stiklas, o kiaurymė.

Rojus stabteli – ką jis daro, tas vaikėzas! Tačiau tą pat valandėlę langas prasiveria, ir nelaimingas gyvulėlis pro plyšį šmurkšteli kambarin. Akimirką atrodo, kad už stiklo krusteli moters siluetas. Ne, tik pasirodė.

Vaiko po langu irgi jau nebėr. Saulėtoje pievoje sėdi pulkelis mažamečių mergyčių. Priėjęs arčiau, Rojus susiraukia: jos kaišioja pirštukus viena kitai tarp kojų, paskui didžiai susidomėjusios juos apžiūrinėja, uosto, kiša draugių panosėsna ir – kvatojas, kvatojas...

Fui, pasibjauri mintyse Rojus, tikros pajotžergos, sutrės, paikos vištų galvos, klišauodegės! Paėjėjęs dar dešimtį žingsnių, grįžteli. Mergyčių nesimato. Jas užstoja trys amaro tinklais aptraukti krūmokšniai. Žvilgteli į tuščią langą, į retus sluoksniuotus debesis ir kažkodėl prisimena: į namą, prie kurio kraigo kregždės susilipdo lizdą, netrenkia žaibas.

Toldamas akies krašteliu vis užgriebia geltoną, sakytum – iš pirmoko piešinio iškirptą namuką, tokio pat ryškumo saulę, sodriai žalią pievą. Kairėliau dunkso kalva, už kurios paliko ežerą su visomis žuvimis. „Ne, ne visai taip,– pasitaiso mintyse.– Kregždės susilipdo lizdą prie kraigo to namo, į kurį netrenkia žaibas."

Akimoju pasaulis vėl tampa jaukus ir savas, nėmaž nepavojingas.

Vakare ilgai neužmiega, vartos nuo šono ant šono. Neiškentęs atsimerkia: sapnavo?

Niūri uždara erdvė. Iš trijų pusių – sienos, iš ketvirtos – altorius, primenantis plikus riebalais išteptus vargonų vamzdžius.

Tuzinas valkatų gurkšnoja degtinę. Rojus sėdi ratelio vi-

dury ir senu išsišiepusiu akordeonu vienais bosais groja Bacho-Gounod „Ave Maria“. Kai kurie akordai švokščia kaip lūpinė armonikėlė, kiti gaudžia kaip vargonai.

Baigiasi degtinė. Rojus ilgai spindakiuoja į tuščią taurelę, į drumzliną lašą ant nučiupinėto stiklo. Sunerimęs ima uostyti orą. Lyg juokais kilsteli marškinių skverną, ir jo veidas ištįsta: pilve žiojėja trijų pirštų pločio skylė, pro kurią sunkias kraujai su išmatomis. Sustabarėjusiu žvilgsniu spokso į širdies ritmu pulsuojančią žaizdą, regis, tučtuojau sustaugs, suriaumos, tačiau žaizda stačiai akyse užsitraukia, ant glebios, rausvais apgamėliais nusėtos odos nepalikdama nė randelio.

Akmeninių grindų įduboj kūpso krūvikė kraujuotų išmatų bei apvirškinto maisto likučių. Rojus virpančiu balsu skiemenuoja:

– Spirgas, gleivėta pluta, pomidoro odelė...

Pakyla ir, vis dar susiėmęs šoną, nusvirduliuoja į tamsiąją patalpos pusę. Atsiduria koridoriuje, kur knibždėte knibžda vaikų. Išvydę Rojų, jie sąmoksliškai nutyla, o tie, kurie jo nemato, smagiai krizena, prispaudę nosis prie prikvėpuoto lango stiklo.

Žvilgteliu ir aš vidun: kresnas vyras, gerai ištreniruoti raumenys, apvalių formų moteris. Saulės neregėję vyro sėdmenys kilnojasi ritmingai, kariškai tiksliai. Staiga su kiekvienu spustelėjimu moteris ima pirsčioti.

– Atleisk, atleisk!... – plėšrioj ekstazėj išstena putliažandė.

– Gerai, gerai!.. – nelėtindamas tempo švokščia nė kiek nesutrikęs vyriškis. Ant sienos kabo karininko munduras, žiūronai.

Vaikai iš padilbų dėbčioja į mane ir prunkščia į saują. Einu toliau. Pasienyje tupi dvi vorų padermės būtybės, lyg ir belytės, bet gal labiau moterys nei vyrai.

– Mirtininko vienutėje kur kas daugiau laisvės nei mano

alfonso voratinklyje, – skaisčiu eunucho balsu suvograuja pirmoji.

– Mano taip pat, – atsiliepia kita; ir pasisukus į mane ima pakiliai deklamuoti:

Ir taip lengva, kai nieko nemyli,
netgi to, kurs myluoja tave
nemylėdamas nieko...

Ant peties Kalašnikovo automatas. Vamzdis dar rūksta, dvokia paraku. Čia pat sukiojasi trečia būtybė, vilkinti prokuroro uniforma; uosto tą vamzdį, matuoja, krapštinėja jį nagu, oriai kažką užsirašinėja.

Koridorius baigiasi skruzdžių rūgštim trenkiančia sale. Joje aimanuoja šimtai rytietiškų bruožų moterų, suguldytų ant malkoms pjauti ožių. Jas išsijuosę tratina kareiviškas kelnes iki kulniukų nusileidę vyrukai, kone vienodo ūgio, sudėjimo, to paties amžiaus – tikri exercitus mortuorum. *Alkūnėmis prasibraunu pro juos ir užsirioglinu ant senių, apsisiautusių ryškiaspalviais puštūnų chalatais. Suskretę vyrai ir moterys, įžūliomis pozomis susėdę vienas priešais kitą, o šalimais – cholera neraliuota! – rietinė ką tiktai pagimdytų kūdikių su dar kraujuojančiomis, negrabiai nutraukytomis virkštelėmis, vien berniukai. Jie sukrauti vienas ant kito tartum pliauskos, matyt, tų išsigimusių senių suguldyti taip, kad vieno sustandėjęs pimpaliukas būtų įlindęs į viršum jo esančio kūdikio išeinamąją angą. Žmogystų žvilgsniai sunkūs, buki, cementiniai. Kūdikiai šnopuoja, čepsi sukepusiom lūpytėm, kai kurie kriuksi – visa tai primena palengva pulsuojantį aukštą kirmėlių kalną. Kyla noras spyriu išskirti du sulipusius kūnelius, bet neišdrįstu, tik suriaumoju:*

– Šūdvabaliai! Gal pamiršote, kad iš mažumės to daryti negalima!

– Vaikų pragaras, – išgirstu už nugaros. Staiga atsigręžiu – kampe Čigonėlis, išpampęs, su smailu skruzdėlynu ant pilvo. Suktai žvelgia tiesiai man į akis ir pagrasina pirštu: – Šiukštu, Lozoriau, neišeik!

Rojus pradeda žiaukčioti, išsvirduliuoja iš salės, bando bėgti nesibaigiančių koridorių labirintais; klumpa, keliais, alkūnėmis daužosi į raudonų plytų sienas, galiausiai pakimba ant petnešų milžiniškos bažnyčios paskliautėje. O tas skliautas – iš skaidriausio stiklo, pro kurį spingsi nepaprastai šaltos žvaigždės, miriadai šviesulių, nesuskaičiuojamų pasaulių spiečiai... Kabo Rojus ant petnešų spengiančioje tyloje, dusliu širdies ritmu supas kaip grobio tykantis voras, žiūri į tą aukštybių mirgesį, ilgai žiūri, kone ištisą amžinybę, kol sunerimsta, pajutęs Didžiųjų Grįžulo Ratų šviesos svorį ant savo veido, ant trūkčiojančio, kirmininго, tartum skilandis prikimšto pamažėl krutančių inkštirų veido,– ir tuomet jis kraupiai išsišiepia...

II

Kitądien Jonas Gėrikas apgirtęs iš pačio ryto.

– Še, – nudžiunga prie šulinio pamatęs Rojų, tiesia stiklinę vyno. – Taurė burgundiško. Mūsiškai – „rašalo".

Ugnė Magdalena nepatenkinta, džiausto skalbinius niūri kaip žemė.

– Repeticija, – mesteli Jonas Gėrikas jai per petį. – Ryt mano kiemo šventė – Joninės!

Moja Rojui, girdi, dingstam iš čia, toliau žmonai nuo akių. Ant galvos šiaudinė skrybėlė, po pažastim – į laikraštį suvyniotas puskilogramis kilkių.

– Pirmasis Kristaus stebuklas – vandenį versti vynu, o mes padarysim priešingai, – murma panosėje, smulkiais

žingsneliais tipendamas sodan, kur džiugiai nusišlapina po antanine obelim. – Svarbūs dalykai žmoguje vyksta niekam nepastebint. O patys svarbiausieji – nepastebint nė pačiam žmogui. Tarkim, ląstelių atsinaujinimas... – Norėtų tęsti, bet pristinga pavyzdžių. – Žodžiu, kosmosas. O kai mailius ima pliaukšti pribrendęs didiems darbams – juokas ima.

Rytmečio danguje virvena paukščiai, mainosi šviesiai žali, oranžiniai atspalviai.

– Gražu čia pas jus, – sako Rojus.

– Pirdalas. – Jonas Gėrikas užsiverčia įpusėtą butelį. – Truktelk ir tu, karo veterane.

– Pamiršk! – susiraukia Rojus.

– Oi, oi! Kokie mes išdidūs! Sovietinė šūdmalė primalė šūdmėsės. Ir aš ten buvau, alų midų gėriau.

Rojus nutyli – su girtu du turgu. Atsisėda už plataus grubiai sukalto stalo, rakinėja kilkutes.

– Nori, pripiršiu moterį, – klestelėjęs priešais, nelauktai sako Jonas Gėrikas.

– Nebūtina.

– Pažįstu čia vieną. Vasaroja netolies, pas Goglius. Pas tuos, kur veisias didelės kregždės.

– Ryškiai geltonas namukas?

– Tas pats. Sakytum – nykštukas mutantas prisirijo kiaušinių ir aptriedė.

– Kas man darbo.

– Ne, tu paklausyk, – nenusileidžia Jonas Gėrikas, vis dažniau trukteldamas iš butelio. – Dievaž, graži moteris. Lyg ir artistė, lyg ir žydė... Plaukai tokie... uch! Tikra kūtvėla. Goglienė ją užaugino... – Kažkodėl prunkšteli. – Ta tai vaikščiojantis anekdotas, nemokamas kaimo cirkas. Kartais apsimeta, kad šalia laksto jos vaikas. O vaiko tai nėr! Gal ir buvo kada, bet dabar visi mato – nėr. Bet ji vis savo: „Ateik, nosytę nuvalysiu...“ Sykiais iš tiesų imi dairytis – ar tu ne-

įžiūri to vaiko, ar ji mato jį ten, kur tuščia? Velnią gali įžlibinti pro tokius akuliorius... Stiklai – va, piršto storio.

Rojus prisimena vakar lange matytą moterį, dar berniūkštį su kate, tad pasiteirauja:

– Kodėl nėr?

– Ar aš žinau. Juokingiausia, kai koks vasarotojas sliūkina pro šalį, – Jonas Gėrikas vos beapverčia liežuvį. – Sliūkina ir išgirsta: „Ateik, nosytę nuvalysiu!..“ Gal jai išties reikia?

– Ko?

– Vaiko.

– Gal.

– Jei reik... tai reik... kaip sako... šventas reikalas... – Ir tą pat mirksnį tėškęs kakta į kilkių nuograužas ant laikraščio, užmiega.

Popiet dangus įdumba, apsitraukia pilksva plėve.

Rojus nutaria pasižvalgyti po apylinkes. Ugnė Magdalena mosteli, kurioj pusėj parduotuvė.

– Tuoj turėtų pasirodyti keleivinė, gali pavažiuoti. Nepamiršk lietsargio, – primena. – Bus lietaus. Nors ryte tvyrojo tirštas rūkas.

– Pastebėjau.

– Su kuo kalbėjausi, visi jį prisiminė. O būna rūkų, kurių neprisimena niekas.

Stotelėje pulkas kaimiečių. Artinantis Rojui visi kaip vienas sužiūra į jį. Rojus pasijunta tartum įsibrovėlis, mindžikuoja paplentėj. Aplink šiukšliadėžę tiesios, lyg mietą prarijusios, vaikšto dvi mergytės – balti kaspinai ant jų galvų tupi tarytum milžiniški kopūstiniai drugeliai.

– Keturiolika? – oriai pasitikslina vyresnioji. – Keturiolika dar būna nepagimdžius vaikų! Mano sesė – keturiolika!

Siauras suoliukas nutūptas pagyvenusių žmonių. Stote-

lėn atšlubuoja dar viena moteris, ant alkūnės – pintinė su svogūnų laiškais. Guvaus veido senutė dėbteli į šalia savęs sėdintį vyriškį ir demonstratyviai atsistoja.

– Glauskitės, kaimynėl.

– Ką jūs! – sutrinka moteris su svogūnais.

– Sėskit, sėskit!

Tada nerangiai atsistoja ir vyriškis, sududena lyg teisindamasis:

– Maloniai prašom.

Moteris atsisėda. Guvioji senutė, neslėpdama pasitenkinimo, žvilgčioja į savo kaimynę, atseit gudriai aš jį iš čia išjojau... Šlubosios lūpos sučiauptos, bet ji vis tiek išspaudžia rūgščią šypseną, ačiū, girdi, apsukruole tu mano...

Pasirodo dar trejetas – du vyrai ir moteris. Svirduliuoja apgirtę.

– Tu, blet', manai, aš meluoju? Tikrai? Ot zajoba!..

Moters oda papurtus. Tiedu jaunesni. Abu stengiasi apkabinti ją kiek galima žemiau klubų.

– Varom į kultūrnamį!

Moteris vilki storu vilnoniu megztuku, tokią dieną per šiltu. Paleistos jos krūtys siektų papilvę. Rankoj vienišuoja raudonas gvazdikas. Tikriausiai Janė. Frazių nuoplaišos nuo suoliuko:

– Pripylė geldą paršų kraujo ir suleido į jį žuvis. Ruošias sūnaus vestuvėms...

Pagaliau visais plaučiais kriokdamas įkalnėn užrėplioja karščiu tvoskiantis autobusas.

Ant parduotuvės durų kabo spyna. Rojus pasiteirauja praeivės – šiandien parduotuvės jau neatidarys?

Tai nedidukė moterėlė, nosis pabalnota neperregimo, storo stiklo akiniais. Veido bruožai gruboki, būdingi protiškai neišsivysčiusiems specialiųjų internatų vaikams. Atrodo, kaž-

kokia banali, bet kruopščiai slepiama gėda įsigraužus į jos nesveikai nubalusią odą.

– Nežinau, – nelauktai maloniu, net inteligentišku balsu atsako moteris. – Ir mano vyras stebisi: išlėkė, o jokio rašte-lio nepaliko.

Mat kaip, šypteli Rojus sukdamas atgal, įdomu, koks tas jos vyras? Bando įsivaizduoti: gunktelėjęs žmogėnas su pla-čiomis petnešomis. Brezentinė kepurė su snapeliu. Mosteli ja virtuvėje, pagauna musę ir užsivožia ant galvos. Kikena, tartum plikę kas smilgele kutentų. Po kiek laiko vėl – mos-teli, užsivožia, kikena. Kaip nuprotėjusio genijaus sumon-tuotoje kino juostoje.

Pradeda lašnoti. Rojus išskleidžia skėtį ir patraukia pu-šynu. Artėdamas prie Gelšaus ežero pamato gulbę, kuri at-sisukus prieš vėją ir užsimerkus plūduriuoja vandenyje. Žo-lėje guli dviejų rankenų pjūklas. Ant jo tykštantys lašai skle-idžia nemalonią vibraciją.

Rojus pasuka pušų spygliais nubarstytu taku, minkštu, spy-ruokliuojančiu. Po minutės pajunta į pakaušį įremtą žvilgsnį. Grįžteli – į jį spokso kregždė. Ilgauodegė, dičkė, primenanti kuosą. Seka paskui jį tartum pririšta neregimu siūlu.

Rojus išsišiepia. Jam patinka, jis netgi apsidžiaugia keis-tu paukščio prieraišumu: strakt nuo tako ant kelmo, švyst nuo šakos ant šakos – lydi kaip ištikima kalaitė, neatsilieka nė per sprindį. Tačiau po dešimties minučių šitai ima jį er-zinti, mosteli skėčiu paukščio pusėn – štiš, kkkuosa! Nustem-ba, kad pradėjo mikčioti, o dar ir kregždę pavadino kuosa. Bet paukštis neišsigąsta. Paskrenda tolėliau, karingai žybteli žaliomis akutėmis, o Rojui pajudėjus, vėl ima sekti paskui. Tartum vykdytų kažkieno slaptą pavedimą. Sąmonėje šmėkš-teli aukštas paežerės žolynas, jame paliktas pjūklas, ausis už-gula aukšta vibracija, kuri su kiekvienu žingsniu darosi vis grėsmingesnė.

Ir tuomet Rojus pasileidžia bėgti. Neatsigręždamas, lietaus kapojamas, aklai. Bėga vingiais tarp pušų ir, nervingai pakrizendamas, visa gerkle plėšia romansą iš Donizetti „Meilės eliksyro".

Grįžęs nusimeta šlapius drabužius ir drimba aukštielninkas į lovą. Guli nuogas, įbedęs akis į lubas. Lia, lia, lia lia, lia lia...– ausis gręžia įkyriai švelni melodija. *Ką, panuodėmiauti užsigeidėt? Nesiseka? Kiškos per silpnos? Lia, lia, lia lia, lia lia...*

Į pavakarę išgirsta balsus už lango. Kiek prablaivėjęs Jonas Gėrikas:

– Mano laikrodis jau anam gale...

– Matos, kad anam, – įtemptas Ugnės Magdalenos balsas. – Tau vien anas galas terūpi.

– Jis tiksi ne tą laiką, kur praėjo, o tą, kur liko.

– Atsargiai! Nerioglink į agrastą!

– Agrastas tiksi atgal...

– Gerai, gerai...

Balsai nutolsta. *Nesčiastnyj Platonov-Job! Idiotiška šiaudinė skrybėlė. Išduotas, išdavinėjantis, todėl.*

Išsigaubiančios erdvės

1959, 1965, 1993

Praskleisk didžiojo jazmino krūmą ir aiktelsi: jo viduje stovi mažas staliukas, sukaltas iš ką tik nuobliuotų lentų; čia pat ir suolelis, šviesus, kvepiantis pušų sakais, trumputis, ant jo išsitektų du žmonės, ne daugiau, o ir tie turėtų meiliai susiglausti. Užtat vėlių – oho kiek sutūptų! – pagalvoja Rojus, mat buvo girdėjęs, kad ant adatos smaigalio jų telpa lygiai šimtas trylika.

Kartais, dažniausiai sekmadienio pavakare, smėlkeliu pro Nyčios sodą pragirgžda sunki senovinė karieta, kažkas iš vidaus atitraukia langelio užuolaidą, ir kuprotus medžius, slaptus skruzdžių takiukus ir vaiskrūmius, žolę ir dilgių plantacijas akimoju nutvieskia nežemiškos būtybės žvilgsnis, žalsvas, švelniai verpetuojantis, nėmaž nepiktas. Jo šviesoje visiškai nesunku įžvelgti tai, ko paprastą dieną neįžiūrėsi: drėgną perlamutrinę kriauklę, išriedėjusią iš medinio angelo krūtinės, patį suskeldėjusį angelą, užmigusį prie bulvių duobės, ir laibą dangiško grožio mergaitę, kuri vandeniu iš ąsočio plauna įdiržusią miegančiojo odą, agrasto šakele šukuoja jo kaltūnuotus plaukus, pasiruošusi kiekvieną mirksnį purptelti tartum žvirblaitė, sprukti šalin, vos tik angelas krustels, ketindamas nubusti iš sapno; tolėliau galima įžiūrėti rateliu einantį laumių pulkelį, jų oranžinės suknios sulopytos dideliais lelijų žiedlapiais, o rato viduryje stovi į juodą maršką susisupusi senė; jos veidas skaistus tarytum deivės, ranka atremta į mėšlinas šakes, kosčioja, spjaudo kraujais į balto šilko nosinaitę; po kriauše, ant akinamai žvilgančio fortepijono, sėdi antracitinių akių kuprotas vyriškis, kuris iš tikrųjų yra šikšnosparnio ir karvės nesantuokinis sūnus, o

kriaušė nuo viršūnės iki apačios apkibusi didelėmis krištolinių aguročių bei pailgų vynuogių kekėmis... Visa tai blyksteli valandėlei, kol toji nežemiškų akių būtybė pralėkdama karieta žvelgia į sodą, paskui ūmai viskas vėl įgyja senus pavidalus, kasdienes spalvas, matinį švitesį.

Sykiais, tiesa, sode likdavo vienas kitas keistesnis daiktas, matyt, nespėjęs laiku išnykti, nežinia kodėl užmirštas įtraukti atgalios, į nebūties angą, oro skylę, erdvės įgaubtį, į visiškai kitokių daiktų, kitų dimensijų pasaulį. Tada žolėje būdavo nesunku aptikti juodą sustiklėjusią varlytę, violetinę plaukų sruogą ar lopo pavidalo lelijos žiedą su nutraukytais sidabrinio voratinklio siūleliais, o retsykiais netgi sukrešėjusį sparnuoto pasiuntinio kraujo lašą, užtiškusį ant raukšlėto gysločio. Tačiau apie šitai, Rojus puikiai žinojo, niekam nebuvo galima prasitarti nė puse lūpų, nes tai yra Anapusio slaptaženkliai.

Ištisas valandas jis sėdėdavo krūmo viduje, ganydamas ant stalo užsikepurnėjusias boružes, skruzdes bei kitokius vabalėlius, kartais nugrimzdavo savin, sustingdavo, pasidarydavo nejudrus, tarsi nieko aplink neregįs, tačiau jazmino vidus buvo nuostabiausia stebėjimo vieta pasaulyje, iš kurios slapta galėjai dairytis, kas dedasi ne tik sode ar krikštamotės sodyboje, bet ir gerokai už jos.

Vieną dieną laukuose jis išvydo nepažįstamą žmogų: šiltai apsirengęs, nosį pasibalnojęs apvalaus juodo stiklo akiniais, ant nugaros jis nešėsi kalną šiaudinių paukščių, kurie mirgėjo vidurvasario saulėje, skleisdami aplinkui klampią kiaušinio trynio šviesą. Atrodė, kad žmogus žengia ne žeme, bet oru, per gerą sprindį pakilęs virš kelio. Jis, sakytumei, plaukė tirštais saulės vandenimis. Pamiškės kaimynas, toksai stambus, gerklingas, prieš metus bala žino iš kur atsibastęs Juozapas, kuris persigėręs gesindavo nuorūką savo šunims į snukius, kad šie „nebūtų kaip kačiukai“, taigi tasai

Juozapas užpjudė priklydėlį tais pačiais savo šunimis (gal taikės ką nukniaukti?); tuomet žmogus bėgo jau gana nerangiai, mojuodamas į šalis lazda, nors neatrodė esąs labai išsigandęs, tartum jam tai buvo šiek tiek sunkesnis, bet vis dėlto įprastas darbas, ne daugiau. Kai šunys, protarpiais vis dar pergalingai viaukteldami, pasuko atgal, paukščių kalniukas sustojo, atsiklaupė veidu į pamiškę ir, plačiai persižegnojęs, tris kartus žemai nusilenkė. Tai buvo nuoširdi ir sykiu užslėpto kerštо pritvinkusi padėka už atstūmimą, užsiundymą šunimis, už visos klajūnų padermės pažeminimą.

Vėliau ten, kur buvo klūpota atklydėlio, Rojus rado mažą šiaudinę figūrėlę, tokį saulės įšildytą gelsvą angelo kūdikį. Tuomet jis atsinešė kibirą vandens, ūkiško muilo gabalą ir, švariai numazgojęs kiekvieną stalo ir suoliuko lenčikę, atsargiai pakabino auksu žėrintį sparnuotį ant šakos; nuo tos dienos gerą pusmetį gyveno taip, tartum būtų žinojęs Paslaptį. Barasi, būdavo, Nyčia ant jo už kokią išdaigą, o jis nuslenka mintimis į savo krūmą ir žvelgia iš jo nevaikišku žvilgsniu krikštamotei tiesiai į akis – iš giliai, skvarbiai, su prašalaičio smalsumu, teisiojo stiprybe ir giedra Paslaptį žinančiojo atjauta.

Po daugelio metų, prisiminęs tą mįslingą vaikystės sodo atmosferą, vienoje savo knygoje Rojus Ruduo rašys: „Perėjęs prancūziško parko alėją, jis perkirto XV šimtmečio kiemą ir pateko į XXI amžiaus pastatą, kur buvo skaitomi senieji krikščionių apokrifai, melsvais vaikų balseliais giedama „Iliada“, o žemais prikimusių vyrų bosais dudenamos monotoniškos budistinės mantros“.

Atėjus tų metų rugsėjui, iš jazmino slėptuvės jis išvydo dar keistesnį daiktą – gal vieną iš nostalgiškiausių savo gyvenimo vizijų: dvi uniformuotos pirmokėlės, dvi porceliano skulptūrėles primenančios dvynukės pro sakais pakvipusius vyšnių medukus traukė į mokyklą! Kelis rytmečius susi-

rūpinęs stebėjo jas, niūrus tūnojo krūmo viduje kaip vilkiūkštis, užuodęs įsibrovėlius, besikėsinančius į jo medžioklės plotus; paskui neištvėrė, iššoko iš dūzgenančio vyšnyno, apsiginklavęs strėline ir vaikiškais ornamentais išraižytu karklo lanku, apsikaišęs indėnų plunksnomis, blizgindamas akinukų stiklais, ir narsiai pastojo sesėms kelią. Dvynukės išsigando neapsakomai, nors buvo bemaž visa galva už jį aukštesnės. Išsigando, žinoma, ne jo, išsigando, kad tas basakojis snarglius netyčia nesuteptų jų sniego baltumo rankogalių ir puskojinių...

Vėliau, atsimindamas tąjį gėdingai pasibaigusį išpuolį, Rojus suprato, ko tuomet intuityviai troško visa savo esybe: bet kokia kaina, kad ir nugąsdinant, įskaudinant, įsiveržti į nežemiškai trapių pirmokėlių sąmonę, pranešti apie savo egzistenciją, pagūžomis įsėlinti, įsigraužti į jų laiką, akių raineles, atmintį. O paskui – kaip šiandien atsimena tą monotonišką tartum liga į palangės skardą barbenantį lietų – jis kiaurą naktį inkšdamas kramtė sūrų pagalvės kraštelį, springo ašaromis, snargliavo ir kūkčiojo, kad pasaulis toks neteisingas, nes dvynukės už jį *daug* vyresnės, todėl, jam netgi užaugus, nė viena negalės tapti jo žmona – *niekados, niekados, niekados...*

Tai buvo pirmasis žodis, atvėręs jam ir kitą – nedaugelio išvystamą ir todėl ypač retą, gąsdinančią – savo prasmės pusę. Tąnakt jis intuityviai patyrė tai, ką vėliau perskaitys dešimtyse išmintingų knygų – vienas suvoktas ir išgyventas žodis visuomet erdvesnis už tūkstantį.

Po karčių nakties ašarų (Rojus net šiandien nedrįsta suaugėliškai pasišaipyti iš jų!) netikėtai pajuto įsigaubiant erdvę už nugaros. Akimoju suprato: atsivėrė anga. Susikaupus ir nutaikius tinkamą momentą, pro ją vienu šuoliu buvo galima patekti į kitą gyvenimo etapą.

Taip ir padarė.

... Dulkių debesyse nuolat skendintis priemiestis. Naivių, bet savotiškai suktų kaimiečių, staiga patapusių miesto darbininkais, kvartalas. Molingi plynlaukiai prikaišioti jaunų medukų. Sunkiai kylančios, regis, niekad nepabaigiamos nuosavų namų statybos, kartais – apgirtę šventadieniai. Rojus ir Čigonėlis jau paaugliukai, abu sukiojasi aplink rūkytais lašiniais, raugintais agurkais, šaltienos dubenimis ir degtinės buteliais nukrautą stalą. Stalas pastatytas kieme, o mitrus tinkuotojas nuo Alytaus, kuris į klausimą: „Kur dirbi?", visiems žvaliai atrėždavo: „Neturiu tokio silpnumo!", pasišvilpaudamas tampo armoniką. Kelios poros linksmai trypia prie plytų ir šiferio krūvos, tarp dantų grikši dulkės, atsiduoda prakaitu, toliu, pirmaisiais jurginais. Rojaus tėvas, aistringas fotografas mėgėjas, šokčioja aplinkui: pritupia, persikreipia, strykteli ant tuščios alaus butelių dėžės, spragsi juodu, vos prieš mėnesį loterijoje laimėtu „naujausios laidos" fotoaparatu „Fed" – smagiai įraudęs, kūrybiškai prikandęs apatinę lūpą, su kibirkštėlėmis akyse!..

Šauniai spygtelėjusi, armonika pagaliau nutyla, sukaitę šokėjai suguža prie stalo. Čigonėlio patėvis, klampaus žvilgsnio, bet amžinai prašieptų dantų stogdengys, lydi į vietą ką tik šokdintą degtindarę Eleną. Eidamas už nugaros, trumpam apglėbia ją, negrabiai suimdamas jos krūtis į didelius pajuodusius delnus, bet anos veide nė vienas raumuo nevirpteli, apsimeta, cholera, ničnieko nepajutusi. Rojus instinktyviai atsigręžia į Čigonėlį, šis savo ruožtu dėbteli motinos pusėn. Išvysta persimainiusias jos akis, nors jai rūpi ne tiek rankų nevaldantis vyras, kiek kaimynai – ar matė, ar pastebėjo? Ne, regis, visi įkaušę, iškalbūs, šurmulingi,– ir dėkui tau, lelijų darželio Jėzau...

O kitos dienos perpietę, kai karštis ir nuobodulys pjaute pjauna Rojų, ateina toji pati Elena pasiskint iš jų daržo svogūnų laiškų. Skina ne pritūpusi, kaip visos gatvelės moterys,

bet pasilenkusi. Pro gilią suknelės iškirptę matosi sunkios nusvirusios krūtys – tarytum du dėmėm išmušti, gerokai pernokę aguročiai.

Akies krašteliu Elena pagauna neatsargų Rojaus žvilgsnį, lyg ir sutrinka. Bet neilgam, nes čia pat ramiai pasisuka ir, nė neketindama pritūpti, lyg niekur nieko skina svogūnų laiškus toliau.

Panašiai jo truputuką per ilgai užlaikytą žvilgsnį prieš kelias dienas paupyje buvo pagavusi ir gražioji nuomininkė D., kurios didelė lengvai vilnijanti krūtinė tebuvo vos ne vos pridengta geltonu maudymosi kostiumėliu. Ir gražiosios nuomininkės, ir prie svogūnų lysvės vyriškai pasilenkusios Elenos reakcija buvo neįtikėtinai vienoda. Tai neprimine nei gėdos, nei išgąsčio, nei iš pasąmonės plūstelėjusio juslingumo, – ne, abi moterys bemaž nesutriko, tingiai ir grakščiai tarytum geros veislės katės pakeitė savo provokuojančias pozas, o Rojus, staiga padažnėjus alsavimui, su siaubu pajuto kaži ką standėjant papilvėje; standėjant taip įžūliai, taip išdavikiškai, taip savarankiškai, kad kairioji kelnių klešnė akimoju įsitempė, tapo per ankšta, svetima, ne jo. Tartum nutvertas vagiliaujant jis tirštai nuraudo, tačiau paskui ištisą savaitę jo nepaleido nuojauta, kad tuomet todvi moterys kurį laiką dar leido anam, jau įbestam į žemę ir susigėdusiam, bet kibirkščiuot nenustojusiam žvilgsniui liesti jų glebią, saulės veik neregėjusią odą. Tarsi: dar kelias akimirkas jos visiškai netroško atsisveikinti su anomis, paauglikai karščiuojančiomis, Rojaus akimis. Protas jų gal ir nepriėmė, drovėjosi, motiniškai priešinosi, tačiau gaivališkoji prigimties dalis to žvilgsnio neatstūmė, savotiškai jo laukė, ilgėjosi, jai, moters prigimčiai, tasai įžūlokas smalsumas buvo ne tik natūralus, bet ir mielas, slapčia netgi geidžiamas.

Kaip kvailai pavasario žolelei ankstyvas saulės spindulys.

Kaip vitaminai, anot klasiko, kraujuojančioms Rojaus dantenoms.

Po kaupo metų, ką tik grįžęs iš ligoninės, viengungiškam savo būste Rojus paryčiais išgirsta dviejų moterų pokalbį. Motinos balsas:

– Žinai, Liza, tas akacijų krūmas prie sandėliuko, jis man primena ligonio veidą... Ir kartu – nepatikėsi! – antikinę poemą...

– „Iliadą" sukūrė ne Homeras, o visai kitas žmogus, vardu Homeras! – Gaililio balsas (iš kur ji čia?).

– *Charmant!*

– Dabar taip kalba aukštuomenėje.

– *Charmant, Lise, charmant...* (Kodėl mama Gaililio vadina Liza?) Palauk, kur girdėjau – gyva, šviesi, nesukurta...

– Tu apie poemą ar apie akaciją?

– Apie ligą. Ar tau neatrodo, jog likimas ją pasiunčia žmogui, kad suteiktų jo gyvenimui rimtumo? Paklaustas, pavyzdžiui, apie darbą, dažnas vypteli: ai, koks ten darbas... Šeima? Ai, nespėjau; arba ciniškiau: yra ir smagesnių užsiėmimų! Pirmagimis, riteriški poelgiai, narsa nesugniužti, neišduoti, paprasti kasdieniai džiaugsmai, rūpesčiai, netgi mirties nuojauta – ai... ai... ai... Kone viskas maždaug, priešokiais, apsukui, ničnieko – su derama pagarba, virpuliu. Ir staiga – liga. Ne šiaip kokia, o kategoriška, įsakmi, iš kurios nedrąsu šaipytis. Nuo tos valandėlės žmogaus gyvenimas pradeda keistis, jame atsiranda šis tas neįprasta, gerąja prasme vienatviška, našlaitiška, ligi tol nebūta, nejausta, nepatirta. Tai, kuo privalome domėtis rimtai, gydyti – rimtai, elgtis – rimtai, pačias intymiausias mintis, ir tas mąstyti rimtai. Lengvabūdis – ne, greičiau – lengvasvoris... taip, lengvasvoris gyvenimas įgauna orumo, dienos – tūrį, kartais, atrodo, ir tikrą traukos centrą, sergstintį geluonį...

– Liga – tai vienuolynas su savo įstatais, savo askeze, savo tylos akimirkomis ir įkvėpimo valandėlėmis.

– *Charmant, Lise, charmant...* (Kodėl Liza?!)

– Taip sakė vienas simpatiškas prancūzas. Rodos, amžiaus viduryje.

– Šio amžiaus?

– Kol kas dar šio.

– Įdomi mintis, taikli. Gyvenime nieko nėra, kas būtų vien tavo, nuosavybės prasme – ničnieko. Dievaži, tikras vienuolynas.

Pastaroji frazė tartum išplėšia Rojų iš slogučio; tą pat mirksnį jis pajunta nusileidžiant bučinį ant savo skruosto. Žemuogėm dvelkiančios lūpos priglunda prie jo smakro, paskui prie burnos kampučio – tarytum, jauna moteris drėgnomis lūpomis goslokai bučiuotų per sapną neramiai suvogravusį savo pirmagimį... Apsaląs, dilgčiojančiu gomuriu, sklidinas susitikimo stebuklo nuojautos, jis atsimerkia, tačiau išvysta tik diena po dienos regimą vaizdą: viengungiško būsto lubas, gelzganais apmušalais nuklotas sienas, kelis bičiulių paveikslus, virdulį primenantį tėvų bufetą. Atsisėda, vis dar viltingai apsidairo – kambarys net spengia nuo tuštumos; tik vienas fotelis, tas, kur prie lovos, truputuką įdubęs, sakytum – nuo jo kažkas ką tik pakilo...

Ir Rojus nelauktai netikėtai ima kūkčioti. Bala žino kodėl. Sėdi plačioje vienišiaus lovoje ir pasikūkčiodamas rauda. Kaip vaikystėje, kaip tą ilgą monotoniškai lašnojančio rugsėjo naktį. Tik šįkart – šykščiomis suaugusio vyro ašaromis, be balso, todėl šiek tiek netgi komiškai. Po valandėlės pajunta vėl įsigaubiant erdvę už nugaros. Laiko tarpsnis, kuriame gyventa ir taip anksti pavargta, buvo suvartotas, išbūtas, išsemtas.

Plaštaka nusišluosto akis, įsitempia naujam šuoliui.

Trys dienos iki Vėlinių

1994

Traktate „Trys Judo versijos" J. L. Borgesas kalba apie tai, kad Nilsas Runebergas, išsimokslinęs švedas iš Malmės, pagaliau įspėjo Dievo, arba Žodžio, tapusio Kūnu, tikrąjį vardą ir garsiai jį ištarė: ne Jėzus, o Judas. Savo traktatą garsusis fikcijų meistras baigia niūriu pasažu: „Apsvaigęs nuo nemigo naktų ir nuo triuškinančios dialektikos, Nilsas Runebergas klajojo Malmės gatvėmis, garsiai melsdamas, kad jam būtų suteikta malonė pasidalyti Pragaru su Išganytoju".

1945 metais Egipte, Nag Hamadi kaime, atkasti 53 rankraštiniai kūriniai, neabejotinai priskirtini II amžiui, nors – mokslui nesuvokiama mįslė! – kai kuriuose jų minimi ir kur kas vėlesni istoriniai įvykiai. Šalia sensaciją sukėlusios Evangelijos pagal Tomą rastas ir nedidelis apokrifas, sąlyginai pavadintas „Judo apologija". Tai labai trumpas tekstas (specialistai nesutaria – ar jo tiek teišliko, ar jo apimtis tik tokia, nors paskutinis sakinys lyg ir nebaigtas, bet spėjama, jog gale turėtų būti žodis „žaisti"), tad siūlome jį visą, tikėdamiesi sudominti ne tik judologus.

„Genialiojo Efendi, kitose šalyse dar vadinamo Jonu Buariečiu bei Vanu Fo, iš atminties nutapytas mano portretas ir įteiktas trečiojo įšventinimo išvakarėse: visu ūgiu, kiek pasistiebęs, žvelgiantis tolin; liūdnai pašaipi vėsuma akių plyšeliuose, šiurkštus chitonas, dešiniojoje rankoje – laukų lelija, ant sulenkto kairiosios bevardžio – Didžiojo Magistro žiedas.

Po ryto maldos, paėmęs lupą, celėje pradėjau atidžiai studijuoti savo atvaizdą. Drobėje mačiau pavaizduotą tikrą asketą – ad majorem Dei gloriam. *Dėmesį patraukė nedidelė dailininko išmonė: ant žiedo buvo išgraviruota: „Talentas*

per negailestį", o akutė priminė spirale susisukusią Laozi gyvatę. Tikras apstulbimas manęs laukė, kai pro lupą šliužo tarpuakyje išvydau lenkta mėnulio vinele prikaltą garstyčios grūdą; vėliau vis dėlto teko konstatuoti, jog tai Hieronimo Boscho paveikslo „Rojus", mįslingai dingusio XVI amžiaus viduryje, sferinis atvaizdas: prie lervas gimdančios mergaitės kojų liepsnojo foliantas. Jį apgaubusi ugnis akivaizdžiai priminė ant žirgo šuoliuojančio tamplieriaus siluetą, tad po trijų dienų kruopščių tyrinėjimų pagaliau supratau, jog žirgo vyzdyje atsispindi ne mėnulis, o patalpa. Be abejo, tai buvo gerai pažįstama Radvilos Juodojo rezidencijos Saulėtoji menė; mane išsyk sudomino ovalo formos graviūra ant sienos – joje buvo meistriškai išgraviruota šiurpioji Kaukolės kalno scena...

Tada ėmiau iš tolo nutuokti, ko ieškau. Tačiau tik po savaitės kantrių graviūros tyrinėjimų įstengiau šiaip taip įžvelgti Didįjį Nelaimėlį – jis buvo tobulai ištirpęs riaumojančios minios paskutinėse eilėse: vienui vienas, su panieka lūpose, su neslepiamu siaubu akyse, bet sykiu ir smalsiai stebintis nukryžiavimo ritualą – kiek pasistiebęs, pro susivėlusias žydų galvas, su lupa dešiniojoje rankoje, dvelkiantis „Old Spice", – o Dieve, jeigu ši erdvė neturi ribų, vadinas, aš esu bet kuriame laiko taške; jeigu šis laikas neturi ribų, aš esu bet kuriame erdvės taške; bet jeigu jie abu neturi ribų, aš galiu tik suklupt ir suinkšti iš nuostabos: kokia ankšta tavo vienutė, kokia beribė Tavo laisvė, Viešpatie, bet dar didesnis Tavo atvirumas gedėti ir (žaisti?)..."

...Durų skambutis. Sesuo užvežė skalbinius. Mesteli žvilgsnį į mirgantį kompiuterio monitorių, į rankraščiais nukrautą stalą.

– Vis rašai?

– Ra.

– Kur visa tai dėsi?

– Gal į metalo laužą tempsiu.

Liza pamindžikuoja prie durų, priekaištingai patyli ir išeina.

Rojus dėbteli į savo rašomąjį stalą. Tekstą „Ketvirtoji Judo versija“, skirtą Jono Gėriko žūties metinėms, ketino baigti šį savaitgalį, bet ar verta?

Prieina prie lango. Paukščiai danguje. Varnėnai smailiasparniai. Būrys, debesis, tuntas. Vėjas akimoju juos praneša pro langą, bloškia aukštyn tartum rudenio juodlapį. Ant stogo nė sekundei nenurimsta vėtrungės malūnėlis, tarytum zvimbtų įtemptos nervų vielos, – ek, žirgai žirgeliai mano! Atžagaria ranka nužerti viską žemėn – žlibų vaizdelių prikimštą monitorių[2], stalinę lempą, kaupiną peleninę – ir sušokti ant jų kokį kankaną, čigonišką kojatrypį!

Nuobodulys, ponai, raji nykuma. Matai, klasikų citatos kelia galvutes – į marmūzę joms, į fizionomiją, o galų pagalėj – snukin!

Ir vis tiek – nykuma...

Dulkių sūkuriai tarp dviejų penkiaaukščių – tikras vėjo kaminas. Skrybėlėtos moterys toje vietoje, lyg davus komandą, kilsteli dešinę ranką aukštyn. Pasuka sužvarbusius veidus pavėjui, prispaudžia prie pakaušio galvos apdangalus ir mina kojomis, mina. Kaip kareivukai pro lango tribūnoje stovintį Rojų.

Visomis fibromis pajunta tą salsvai dvokiantį priemiesčio vėją. Dvi dienos iki lapkričio, trys iki Vėlinių. Violetiniai vijoklių stagarai. *Vakare pasigersiu.*

(...Pirmą – greitai, antrą – dar greičiau. Tvarka. Trečią – jau neskubėdamas. Tūkstančio atspalvių vėjas. Elastingumas. Minties, spalvos, skrandžio elastingumas. Kranklys Sokratas su dviem balandžiais iš šonų. Iš visų paukščių keisčiau-

sios yra gyvatės. Meditacija atidengia tris baubus. Informaciją, jėgą, harmoniją. Brahmačarja. Sapnas su titrais. Kiberreligija. Interneto tinklais pagautas lydys. Vėžys ir gulbė. Pasirinkimo laisvė, įbrukta vietoj laisvos valios. Kodėl Borgesas neparašė romano? Parašė, neparašė... Dmitrijus – vitalas, Ivanas – mentalas, Alioša – žydra vibruojanti gelmė. Sielos plieskelė, karamazoviška... Parašė ar neparašė? *Paraša.* Prie jos žmogaus kūnas kainuoja 145 dolerius. Apskaičiuota. Auksas, geležis, deguonis, natris. Ir penkiasdešimt litrų vandens.

Pramušė. Vokuose viela ištirpo. Baimė suteikia pavidalą tam, kas neregimas. Tačiau trokšta būti išvystas. Aklas akordeonistas groja, kad pataptų matomas. Nesugebėjimas kentėti visai kas kita nei gebėjimas nekentėti. *Nunc et in hora mortis nostrae...* Kortezijus iš esmės buvo didis bedievis. Visi bedieviai įnirtingai įrodinėja Dievo egzistenciją. Veiksmažmogis. Drumsta mintis negali būt gili. Vėlyvo paukščio giesmės. Sutrėkšta varlė orfiko kepurėj. Iščiustyti oficiantai su padėkliukais. Protas atšoka nuo jų kaip nuo zen koano. Baltoji klozeto gėlė[3]. Tikra miegapelė. *Tokiai mergaitei kaip jūs meilė – per didelė prabanga.* Sapnų erogeninės zonos. Neaiškios krypties liūdesys. Liūdesio tirščiai. Miego kibiras. Tona nemigos. *Paskutiniaisiais gyvenimo metais ji buvo nepaprasto tyrumo.* Kurtizanė Nina de Lenclos. O jūs jau per senas toms prakilnybėms. Dorumas iš skurdo. Baisiau už marą. Nemarų mąstymo amarą. Mintis – ištvirkimas. Kuosa Szymborska. Neužmiršiu. *Non obliviscar sermones tuos.* Dar vieną... Paskutinę... Lesa, gyvatės, sušalusias putino uogas... Putuoges... Juodvarnių koserės... gelbėkis... musmylė... sielą...

Ūmai kažkas stumteli Rojų į visiškai kitą erdvę, vientisą, nesutrupėjusią į fragmentus. Budapeštas, Dunojaus pakrantė (ties Margitos sala), Rojaus rankoje – ryškiai geltonas narvelis papūgėlėms. Dovana Ugnei Magdalenai iš užsienio. Ap-

link – minios besifotografuojančių japonų. *Čia nėra nė vieno vengro.* Turistų knibždėlyne išvysta mergaičiukę su mokykline kuprine ant pečių. Sportbačiai, avietinės spalvos medvilniniai marškinėliai, aptirpę ledai. Ji vienintelė šiam miestui sava. O atrodo pati svetimiausia.

Jos vardas turėtų būti Brisė, pagalvoja Rojus ir pasuka į skersgatvį; atsisėda prie lauko kavinės staliuko, užsisako alaus. Greta be ceremonijų klesteli vyriškis. Draugingas, nuoširdus, fizionomijoje viskas nelyg šuns snukyje surašyta. Vizgina uodegą, greitakalbe beria žodžius. Rojus lietuviškai sako nieko nesuprantąs, bet anam nė motais. Tada Rojus gryniausiu Berlyno dialektu klausia:

– *Sprechen sie Deutsch?*

– *Ja, ja!* – nudžiunga vengras.

– *Ich nicht ferschtehen,* – pabrėžtinai aiškiai ištaria Rojus.

Vengras nuščiūva, įtemptai mąsto. Po to apmaudžiai mosteli ranka, atsistoja ir nueina.

Ne: atsistoja ir nueina Rojus. Su geltonu narveliu rankoje.)

Historia morbi

1995

Pirmadienis

Iš vakaro varčiau Ingmaro Bergmano atsiminimus. Apibūdindamas savo dėdę, jis rašė: „Skystos garbanos užkritusios ant sprando".

Stabtelėjau, perskaičiau sakinį iš naujo ir užverčiau knygą. Dar pagalvojau, kad tai dažno žmogaus išorės apibūdinimas. Ypač stebint jį iš nugaros.

Visa tai būtų nuplaukę užmarštin, jei ne sapnas. Sapnuoju konkursą. Iš būrio pretendentų solidi komisija privalo išrinkti vieną (o gal tris, gerai nepamenu), kuriam bus pavesta itin slapta misija. Aš irgi atsakinėju į painius klausimus, stengiuos kaip išmanydamas, tačiau tarp išrinktųjų nepatenku. Netrukus visi konkurso dalyviai, susisupę į juodo aksomo mantijas, išsirikiuoja atsisveikinimo iškilmėms ir tvarkingai patraukia prie siauros angos, vedančios į rūsį. Tuomet ir išvystu devyniasdešimt trečiaisiais nuskendusį Joną Gėriką – su žvake rankoje jis eina procesijos priešakyje, o kad tasai išrinktasis yra mano bičiulis, atskiriu tiktai iš pakaušio ovalo ir skystų garbanų, krentančių ant sprando.

Kitądien apie sapną prasitariau ligoninėje mane aplankiusiai Ugnei Magdalenai. Šiaip jau saikingą skepsį kadaise mėgusi moteris šįsyk puola kamantinėti – kiek susapnuotame konkurse buvo laimingų vietų, viena ar trys? Bandau tai paversti juokais, bet veltui. Ugnė Magdalena kelissyk per dieną skambina man į mobilųjį telefoną ir teiraujasi – gal jau prisiminei, kiek vietų? Kamantinėja apie kiekvieną sapno smulkmeną, jaučiu, kad jai tai virsta kone paranoja.

Antradienis

Jeigu šį pasaulį kas ir nuvarys į kapus, tai bus ne beprotybė, bet tam tikra proto atmaina. Beprotybė – jau žmogaus suturėjimas, sutramdymas, savotiškas likimo šypsnys, gailestis: ratas apibrėžtas – kas, kad juoda kreidele! – iš jo neištrūksi, jis tave savotiškai gal net sergsti. Beprotybė tampa susektu, identifikuotu demonu. Todėl bemaž nepavojingu, prijaukintu, savu.

Trečiadienis

Kada žmogus pasiekia uolos abejingumą pasauliui? Kai po virtinės negandų, bergždžių svarstymų išdrįsta nusispjauti ant jo. Kai išmoksta neburnodamas, neeikvodamas gyvybinės energijos gyventi pačiame įvykių centre, atsainiai suptis ant aukštų gyvenimo mėšlajūrės bangų. Tada ir įvyksta stebuklas – žmogus pasijunta laisvas. Menkutė kibirkštėlė krūtinės ląstoje įsiplieskia skaisčiau nei milijardai saulių. Vidus ir išorė nepastebimai pasikeičia vietomis: išorinis pasaulis pavirsta kūnu ir krauju, būtybe, kuri pro septynetą langelių žvelgia į švytintį žmogaus vidų ir visais savo pojūčiais stengiasi pagauti naujos visatos spindulius, bangas, subtiliausius mąstančios struktūros virpesius.

Sakytum, tave supęs bevardis amorfiškas pasaulis tampa Asmeniu, protinga Esybe, palinkusia prie tavo slėpinių, kurių centre žaižaruoja akinantis šviesulys, truputuką primenąs sunkiomis aukso dulkėmis apibarstytą žaizdą.

Ketvirtadienis

Kadaise šiltomis vasaros naktimis gulėdamas ant šieno kupetos ir aš įdėmiai, su nuostaba žiūrėdavau į žvaigždžių skylutėmis nusėtą dangų. Bet vėliau, grįžus iš Afganistano mėsmalės[4], kažkas pasikeitė: dirstelėjęs naktį dangun, baisingu greičiu imdavau grimzti į jį, prarasdavau amą bei krypties nuovoką ir karštligiškai spėliodavau – kurios iš šių žvaigždžių yra tie septyni užtamsinti langeliai? Žvilgsnį dažniausiai prikaustydavo Didieji Grįžulo Ratai.

Tiesiog fiziškai patirdavau, kaip saulės rezginyje krūpteli ir nubunda aukščio baimė. Turėdavau užsimerkti.

Baugoka būsena. Jauti savy pulsuojant begalybę, o žvilgteli tų pritemdytų langelių pusėn ir suvoki pasiekęs kito pasaulio kraštą, gyvenimo galimybių paribį. Esi tikras, kad už neįžvelgiamos ribos alsuoja vientisa ir protinga Esybė, kad ji yra baigtinė (nors ne laiko–erdvės prasme), kad jos nugara remiasi į protu neapčiuopiamą sieną, už kurios neegzistuoja nieko, kas nors šiek tiek gebėtų būti.

Tavo vidus uždarytas, užmūrytas, aklinai užsandarintas Esybės kūnu, pačiu jos egzistencijos principu. Šioje visų dimensijų netekusioje erdvėje tu privalėsi gyventi tol, kol egzistuos nors menkiausia būties užuomina. Ir net mirties neprisišauksi, nes jokiam išnykimui, juoba mirčiai, čia nepalikta vietos; čia vietos tėra vien judviem – Esybei ir tau.

Penktadienis

Iš kur žinau tą Esybę esant? Juk nuo jos nesklinda joks virpesys, ji neatmuša nei šviesos, nei žvilgsnio, netgi tavo mintis iš tenai nesugrįžta...

Teisėtas klausimas, Lozoriau...

Iš tiesų, toji Esybė visiškai uždara tam, kuris bando ją aptikti, išvysti, išvilioti „dienos švieson“. Visus mūsų gudriausių užmačių bei žabangų sklidesius ji sugeria tobulai, iš jos gniaužtų neištrūksta niekas. Ir vis dėlto, kai atsisakai ketinimų ją įžvelgti, užklupti nepasiruošusią, kai nuramini savo sąmonę, psichiką, įaudrintą vaizduotę ir atsainiai nusisuki nuo jos, tuoj pat pajunti, jog kažkas palengva ima verpetuoti pro tuos aklinus langelius, tačiau tasai vyksmas netelpa į žmogaus pastangomis fiksuojamų reiškinių spektrą. Galop nuleidi rankas ir pagalvoji (net negalvodamas!): matyt, tokiu paradoksaliu būdu pasireiškia patsai Ne-Sklidimas, Ne-Žinia, Ne-Beprasmybė, kitaip tariant – Egzistuojanti Nebūtis. Arba: ne galimybė sklisti, bet grynoji Negalimybė Sklisti.

Atsidūsti: vis dėlto ji, toji Esybė, nepasislėpė, nors ir labai stengėsi...

O kas, jeigu ir ji nesistengė?

Šeštadienis

Žmogų, pernelyg akiplėšiškai žvelgiantį į šią kosmoso slaptybėje *vieninteliaujančią* (gal netgi – *pačiaujančią*; dalyvis *esančią* šiuo atveju netinka) Esybę, netrukus ima persekioti paranoja. Tačiau jeigu sugebi išlikti ramus kaip uola, jeigu tau meilingai nusišypso Apvaizda, tuomet tereikia truputuką savyje pasistiebti, ir pro anksčiau kamavusių idėjų stabarus gali išvysti nuostabaus ryškumo sielovaizdžius.

Vis dėlto nuo šios akimirkos kalba tampa bejėgė ką nors aiškiau artikuliuoti. Ji pavirsta siūbuojančio tarytum vėtroj ajerai ir griūčiai pasmerkto bokšto prokalbe, visų kalbų *matere*, didžiąja paleistuve, mirtinai *nusigvaltavojusia* Babele. Kitaip ir negali būti, nes tikra teisybė, kad per prievartą sukergti žodžiai, tokie kaip *užmūryta begalybė, sklidus nesklidi-*

mas, egzistuojanti nebūtis, ryja patys save, luošina sveiką kalbos prigimtį, plėšo šventąsias jos įsčias iš vidaus.

Sekmadienis

Minėjau, ne beprotybė sunaikins pasaulį. Vadinas, ir ne šie suskalbtomis pižamomis apvilkti bėdžiai. Prifarširuoti mėlynų tablečių, jie trinasi ir trinsis šaltuose koridoriuose, kaulija ir kaulys cigarečių, skraido ir skraidys virš prišnerkšto Žiegždrių gegutės lizdo, vasnodami snargliais ir sperma suterštais sparnais paklodėmis. *Visus gyvulėlius sunku apsakyti, bet kiekvienas moka po dangų skraidyti,* – taip, apipuvęs Lozoriau, taip! Tiktai kas iš to! Pats žinai, kad tikrasis skrydis prasideda ne tada, kai tave nelyg mirtininką įstumia į siaurą grotuotą palatą – ne! Skrydis prasideda tą akimirką, kai išdrįsti praverti net artimiausiems žmonėms neįžvelgiamas sąmonės dureles ir, tikėdamasis išvysti milžinišką ir nedalomą šviesos luitą, blausiai apšviestais laipteliais imi lipti žemyn. Bet lipti privalai rimtai, tikėdamas, visut visutėlaitis, anapus durų nepalikdamas nė vienos minties, nė vieno potyrio ar emocijos plyksnio, niekingiausio gyvenimo fakto, subeždžionėjusios *Ego* dalelės ar balažin iš kokių visatos plyšių išropojusios devynkuprės skruzdės vaizduotės.

Netgi gendančio danties skausmo.

Sekmadienis. Tęsinys

Nekenčiu sekmadienio! Jis numestas niūriai maurojančių galvijų bandai sumaitoti. Sakote, Chestertonas, trikampiausias trikampis? Chestertonas, sesele, pernelyg prašmatnus,

todėl ir kvailas pet visą pilvą. Nors tokiais sekmadieniais jis gal ir teisus: beprotis nėra žmogus, kuris neteko proto; beprotis yra žmogus, kuris neteko visko, išskyrus protą!

Sekmadienis. Dar vienas tęsinys

...Taigi – sykį prieš amžinybės įsisiautėjimą, amžinybės, kuri trunka vieną pavakarę, pagaliau pasiryžti ir su žvake rankoje imi leistis tais laiptais. Leidies ištempęs ausis, virpėdamas iš nekantrumo, bet kai pakeli galvą – ne pažadėtą šviesą išvysti, o pelėsiais atsiduodantį rūsį... Jo klaikumos, jo nekrofiliškos vienatvės, matyt, ir bijojo Ugnė Magdalena, kai maniakiškai skambindavo man telefonu. Tad pamatai drėgną laidotuvių rūsį ir išgirsti už nugaros užsitrenkiant duris. Atsigręži – ogi jose nebėra rankenos. Tave pagauna nežabota panika. Tik po geros valandos staugsmo ir blaškymosi, kol visiškai sutirpsta žvakigalis, o tu, sustiręs į ožio ragą, netenki paskutinių jėgų, prie pat grindų pastebi kaži ką lyg ir blėsuojant. Priropoji – septyni apvalūs langeliai, mažučiukai, sulig vyzdžiu. Prisimerkęs pro juos šiaip taip įžlibini šiltus gyvybės plyksnius, raibulius, žvaigždžių spiečius, tolimą saulės taškelį, aplink kurį nardo į tūkstančius ledukų sutrupėjęs, kadaise gal iš tavo paties akių ištrūkęs žvilgsnis.

Nespėjęs suvokti, kas čia vyksta, pajunti, kad visa tavo širdies nykuma, toliausių pasaulio užkampėlių ir šito rūsio protamsa ima virsti tavo krauju ir kūnu, kuris iš visų pusių apglėbia, mūryte užmūrija tą skaisčiai vibruojančią laimės visatą, o ir tu – tą pat mirksnį! – tampi aklinai užmūrytas, paverstas amžinu šviesos belaisviu – šviesos, kuri tavyje...

Štai ir visa misija, visa jos slaptybė: vėžliok atgal, Lozoriau, rangykis!.. *Mano jungas švelnus, mano našta lengva,* –

kas, kad netiki tuo lengvumu nė per nago juodymą – tavo standėjanti nugara, gličių tamsos syvų prisisiurbusi kupra vis labiau užpildo rūsio ertmę, įsiremia į šaltą ir kietą sieną, už kurios nėra nieko, kas turėtų nors menkiausią viltį patirti būtį; kupra įauga į mūrą visomis savo kraujagyslėmis, nervų šaknelėmis, visa savo buka, šventakupriška pareiga, ir kaip niekad aiškiai supranti, kad už tavo nugaros neliko nė taškelio įprastos, kadaise gebėjusios išvaduoti erdvės, todėl ji negali išlinkti, įdubt, išsigaubti ir niekados neišlinks, neįdubs, neišsigaubs, – va tada jau tikrai baisu, tada nepakeliama, baigta...

O visa kita, skystagarbani mano, visa kita – laisvė!

Sekmadienis. Trečias tęsinys

Nuolankiai priimu luošystę, išdidžiai.

Keliukas pro eglę

1996

Stabtelk, Rojau! Atėjo metas grįžti, prisiminti *keliuką.*

Vasara jau persiritus į antrąją pusę. Sąmonėje žybteli citatos šukė: gamtoje ėmė ryškėti lengvi, dar nedrąsūs dekadanso bruožai... Pirmosios nuovargio žymės paženklino ir keliuką į vienkiemį, į Nyčios valdas, kur vaikystėje nekantriai žvalgydavaisi pamiškėn, kažko vis laukdavai. Klausydavaisi plento už miško ir laukdavai. Ten – ten – ten – viskas tik ten! Viskas, kas intensyvu, ryšku, kas pašėlusiai traukia: pavojingai žviegiančios sankryžos, asfalto ir išmetamųjų dujų kvapas, „pobiedos" ir „gazikai", saulėje įdegę, riebiai besikeikiantys trumpakelniai gavrošai ir išpampusiomis širšėmis apkibę gazuoto vandens vežimėliai; tais laikais prašmatniomis kolonomis paremtas kino teatras „Taika" su basais Šančių čigoniukais, prie trijų kasos langelių šūkaujančiais ir šokančiais, meistriškai saulėgrąžas gliaudančiais ir dar meistriškiau kapeikų kaulijančiais, o salėje – jau užgesus šviesoms – karingai ūbaujantys nenugalimi prerijų indėnai arba žiaurūs ir klastingi, tačiau neįtikėtinai kvaili pilvotų kapitalistų šnipai ir, žinoma, žvitriaakiai milicijos seržantai, kurie net sužeisti narsiai sušunka: „Ruki v vierch!", o paskui septynstyge gitara sužavi gražuoles savo generolų dukras... – ten, viskas ten, tame vos girdimame plento ūžesyje. O čia, šiame sutrešusiais lentgaliais aptvertame vienkiemyje, tikra kankynė: kiek siekia atmintis, vis ta pati slegianti kaitra, skaisčiai žaliais maurais apėjęs raistas, ligi gyvo kaulo įsiėdę laumžirgių piruetai, naminių paukščių, galvijų ir žvirblių pridergtas kiemas, stora ajerais kvepianti duonos pluta vienoje ir lašinių bryzas kitoje rankoje...

Bet nepameskim keliuko. Sumirgėjęs ties plentu, jis neria miškan ir daro lankstą pro avietyną. Štai saulėta lomelė, kurioje anksčiausiai prisirpsta avietės – išlipę iš autobuso, Rojus su mama (kartais ir sesuo, bet tėvo miške neatsimena) įstrigdavo čia geram pusvalandžiui; štai plačiai išsikėtojęs ąžuolas, kuriame bemaž visados („Kaip pagal užsakymą",– miške automatiškai išsprūstanti mamos frazė) švystelėdavo ugninė voverės uodega; o štai baigiąs nudžiūti gluosnis, kur Rojus tuomet dar tik pradėjusiai vaikščioti savo sesei Jonei, beje, mamos išsyk pervadintai *daug inteligentiškesniu* Lizos vardu, kartą demonstravo „labai rizikingą" pratimą: kaire ranka pasikabino ant sausos šakos, dešiniąją prakišo pro kišką, pirštais užspaudė nosies galiuką ir užsimerkė!

O, tada jo siela spindėte spindėjo! Ypač tą valandėlę, kai atsimerkęs išvydo iš susižavėjimo išsižiojusią sesę, virš pušų prunkščiojančią papūstažandę saulę ir dar žalesnį, gaivesnį, spengte spengiantį mišką... Tasai paveikslėlis įsivogė atmintin neišvejamai – ir kodėl? Juk galėjo ir ne taip viskas būti, žmogaus atmintis nepatikima, jau kitą dieną ji iškreipia įvykių seką, sukeičia daiktus vietomis, supainioja vardus, datas, aplinkybes, išsijuosusi ima kuo nuoširdžiausiai meluoti šeimininko naudai. Žodžiu, atmintis įpratusi atgaminti ne įvykius, o tai, kaip jie atrodo žiūrint į juos šiandienos akimis. Tarkim, kadaise viešėdamas Jono Gėriko sodyboje, Rojus pro langą išvydo dekoratyvinę japonišką guobą ir parodė ją Gaililio:

– Šitą meduką, atsimenu, mačiau prieš penkerius metus. Spalio pabaigoje ant jo kabojo trys vargani lapeliai. Įsisiautėdavus vėtrai, laukdavau, kada jie bus nuplėšti. Bet atėjo metas išvykti, o lapeliai taip ir liko kabėti.

Pasakojo ir pats tikėjo. Vėliau, vartydamas savo dienoraštį, perskaitė, kad tąsyk pro mansardos langą jis matė meduką ne su trimis, o su daugeliu, gal net su visais lapais; be to, tuomet buvo ne spalio pabaiga, o vėsus rugsėjis. Kodėl iš

atminties išniro tik „trys vargani lapeliai“? Kad gražiau, literatūriškai įspūdingiau?

Arba vėl. Kai sykį mama užsiminė, kad metas jam būtų vesti Gaililio („Nesmagu prieš žmones; reto takto moteris“), jis galai žino kodėl ėmė jai pasakoti, kaip grįždamas iš Afganistano skendo Juodojoje jūroje. Tą popietę bangos buvo itin galingos, tačiau Rojus buvo išsiilgęs laisvės ir nuplaukė neleistinai toli, grįžtamoji srovė ėmė nešti į atvirą jūrą. Judesius sukaustė baimė, bet į neviltį varė ne bangos, o įkyri mintis, kad už šią vaikėzišką mirtį teks atsakyti niekuo dėtam leitenantui, Trakų karaimui S.

– Gal valandą kapsčiausi atgal, springau, riaumojau, urzgiau, iš paskutiniųjų plakiau vandenį visomis galūnėmis, o mano būrio vyrai tuo metu ant kranto ramiausiai pliekė „Kvailį“...

Iš tikrųjų viskas buvo ne taip. Praėjusią žiemą telefonu jis kalbėjosi su S., jiedu prisiminė ir tas kelias iš karo smegduobės išsikepurnėjusių kareivių atokvėpio dienas prie akmenuotos jūros. Rojus neteko žado išgirdęs, kad tąsyk jo būrio vyrai negulinėjo pakrantėje su kortomis rankose, jie bėgo į žvejų kaimelį, prašė plaukti jūron gelbėti skęstantįjį, net grasino; tačiau žvejai skėsčiojo rankomis – darykit ką norit, bangos per aukštos. Matai, o atmintis kai ką įžūliai bandė nuslėpti, vogravo: skendai, brolyti, bet tykiai, sukandęs dantis, niekam nenutuokiant, kone herojiškai...

...Apsukęs avietyną, keliukas įsilieja į platų smėlkelį, kuriuo, tiesa, labai retai, nudarda vežimas ar, dar rečiau, it lūpinė armonikėlė pažvygaudamas nukrypuoja chaki spalvos kolūkio sunkvežimis. Toliau atsiveria proguma – nepaprastai muzikali miško pievelė. Už jos kelias užsirita įkalnėn ir išsišakoja, tampa dviem. Pasuksi viena atšaka – už keliasdešimties žingsnių išvysi krantuką su begale žemuogių. Jas

skindamas neišvengiamai prisiminsi istoriją, virtusią savotiška šeimos relikvija, gal netgi giminės slaptažodžiu, kurio pamatiniai žodžiai – birželio tryliktosios žemuogės. Neseniai buvo miręs Stalinas, ir Rojaus tėvas į raudonmūrius gimdymo namus žmonai atnešė tamsiai prisirpusių uogų, suvertų ant smilgos. Prisiminę tąjį tėvo poelgį, visi namiškiai mėgdavo pabrėžti nepaprastai saulėtą penkiasdešimt trečiųjų vasaros pradžią ir „tiesiog nepadoriai ankstyvas žemuoges“ (mamos balsas). Vis dėlto šis pasakojimas turėjo dar ir kitą, kur kas mįslingesnę, užskleistą, gal net kaltės atleidimo potekstę, nes tądien, anot visų tos istorijos žinovų, „tėvas švytėjo kaip pilnas mėnulis“.

Antroji kelio atšaka suka pro aukščiausią girios eglę. Kartą grybaujant pusbrolis prasitarė, kad po karo žmonės rado plačia vilnone skara prie jos pririštą vaiką, kuris dar ir kalbėti nemokėjęs.

– Kas jį pririšo? – sukluso Rojus.

– Tėvai, kas daugiau, – abejingai mestelėjo Kazys.

Taip aukščiausioji eglė šešiamečiui Rojui tapo kraupiausiu daiktu pasaulyje. Vis dėlto traukdamas per mišką kur kas dažniau pasukdavo kaip tik šia kelio atšaka. Jautė nesuvokiamą eglės trauką.

Vėliau ėmė nutuokti priežastį. Kai palėpėje užtiko pageltusius laiškus, kuriuos penkiasdešimt pirmaisiais tėvui rašė kažkokia moteris. Laiškų buvo daug, vokai be pašto ženklų, su trikampiais antspaudėliais, visi siųsti iš Sibiro, iš negirdėto Norensko miestelio. Apie juos Rojus niekam neužsiminė, tiesą sakant, nebuvo nė kam. Laiškų paslaptis ėmė aiškėti, kai iš girto ir raudančio tėvo (jis turėjo savybę apgirtęs arba šiurpiai griežti dantim, arba kaži kaip vyriškai susigraudinti) kartą išsprūdo: „Rupūžė Meilė! Primokė tavo motiną, girdi, kas čia tokio... sakyk, kad nėščia... niekur nedings, ves kaip didelis...“

Žmonos jis nekaltino, pagiežą jautė tik artimiausiai jos draugei. Likimo pokštas – draugės vardas buvo Meilė. Toji džiova serganti plastiškų judesių moteris dažnai svečiuodavosi Rojaus namuose, suprantama, taikydavo užsukti tada, kai tėvui „degdavo itin svarbaus statybos objekto planas“ ir jis ilgai užtrukdavo darbe. Mama ir Meilė išties buvo neišskiriamos, vandeniu neperliejamos, nors, kartais nesusilaikydavo viena kitai ir nesmigtelėjusios nekaltu moteriškos prigimties spygliuku. Sakykim, draugei jau gerą pusvalandį ką nors truputuką pagyrūniškai dėstant, mama lyg tarp kitko pasiteiraudavo:

– Ar buvai, kaip žadėjus, kirpykloje?

– Taigi matai, kad buvau!

– O, tikrai! Kaip elegantiškai apkirpo!..

Kiek Rojus atsimena, mama visąlaik vilkėdavo vieną iš tuzino savo atlasinių chalatų, o Meilė švampdavo cigaretę po cigaretės – ir abi ligi išnaktų plepėdavo. Jų pokalbiai būdavo maždaug tokie:

– Tasai tavo dailininkas X, – sakydavo Meilė, – yra tradicijų puoselėtojas, o Y – modernistas.

– Koks jis modernistas?! – mama kiek galima santūriau „pasibaisėdavo“ draugės nuomone. – Protestantas!

Kalba pakrypdavo apie pažįstamus, apie buitį, tarkim, apie tai, kad „šį rudenį nesvietiškai brangios bulvės“. Bet po dešimties minučių jos vėlei grįždavo prie mielesnės temos[5].

– Ar senas tasai X?

– Ne, mano metų.

Riba, nuo kurios žmogus pradeda senti, iki pat mamos mirties slinko sykiu su jos amžiumi. Mama, tuo metu mažai kam reikalingos prancūzų kalbos mokytoja, ryte rydavo romanus, jai visuomet užtekdavo jėgų, netgi savotiškai plėšraus entuziazmo „aplėkti“ spektaklius, dailės parodas, retų filmų peržiūras, atrodė, kad ji nuolat jaučia *kitokio* gyveni-

mo alkį; didžiausias jos komplimentas meno žmogui: „Jo charakteris daugialypis, bet negalėtum sakyti, kad nepastovus“. Trumpai tariant, labiausiai už viską pasaulyje mama mėgo meną, atlasinius chalatus ir prancūzų kalbą. Tačiau kasdieniams darbams jėgų ji pristigdavo, bemaž viską darydavo atmestinai, paskubom – gamino poprastį valgį, kurio niekados neragaudavo, beveik nemokėjo siūti, visiškai neturėjo kantrybės adyti, lopyti; skalbti, tvarkyti kambarius ar triūsti darže jai buvo didelė kankynė. Dorai ką nors dirbti ji, regis, apskritai nemokėjo. Arba: ji mokėjo kone tobulai nemokėti. Tai buvo didysis ir nepakartojamas jos talentas. Tėvas tarpais paniurnėdavo, tačiau nepyko, o gal įprato tvardytis. Tik po mamos mirties vis dažniau grįždavo įkaušęs, šiurpiai griežda dantimis arba, visiškai pasigėręs, užsidarydavo savo kambarėlyje ir slapčia verkdavo.

Neilgtrukus ir pats pasimirė.

Ištrauka iš tų metų Rojaus dienoraščio:

Kai atvažiavau, tėvas vis dar gulėjo garaže ant grindų. Išsižiojęs, su juodu kostiumu. Kaklaraištis buvo jau nurištas, mėtėsi netoliese. Trys žmonės baltais chalatais krovė į greitąją savo aparatūrą...

Tėvas niekados neprašė niekieno pagalbos, o dabar, gulėdamas šaltame garaže, atrodė visiškas bejėgis. Tą įspūdį stiprino pražiota burna.

Paskui, kai smakrą perrišom marle, kad burna sustingtų sučiaupta, jo veide atsirado vos pastebima, sakytum – tramdoma šypsena. Tokia tėvo veido išraiška būdavo tuomet, kai jis šelmiškai, atseit „iš pasalų“, kepšteldavo penkiametę Lizos Ievą: dar nesišypso, bet pagurklio raukšlelės išduoda, kad šypsena jau kutena gerklę.

Kairioji akis buvo truputį pramerkta. Liza ją užspaudė.

Jį užtiko kaimynas, susmukusį garaže, prie benzino statinės. Tėvas tupėjo ant įmirkusios parketo lenčiukės tarytum kuprotas, kilti pasiruošęs juodvarnis. Nebuvo parvirtęs, mat buvo paremtas iš trijų pusių: siena, statinė, automobilio sparnas.

Vilkėjo išeiginiu kostiumu, ketino kažkur važiuoti.

Mirties priežastis: „Dešiniosios vidurinės smegenų arterijos aneurizma". Paprasčiau – didelė kraujagyslė sprogo pačioje galvoje, kraujas užpylė smegenis.

Kol atvažiavo morgo autobusiukas, taip ir gulėjo su degančia žvakele galvūgaly. Nesusipratom įnešti kambarin.

Leidžiantis Parodų kalnu, tėvo veidas ėmė mėlynuoti. Matyt, kraujas plūstelėjo į galvą, tuo metu buvusią žemiau kojų.

Laidojom mamai iš kairės.[6]

Bet ir vėl tolokai nuklysta į lankas, pėdinkime atgalios, į Nyčios mišką. Ant kalvos išsiskyrusios smėlkelio atšakos netrukus vėl susieina, seseriškai susiglaudžia. Dar keli šimtai metrų – ir pro medžius sumirguliuoja pamiškė, žvilgsnis ištrūksta į laisvę. Anava ir Nyčios sodyba, nuo čia jau kone ranka pasiekiama. O kas ten kruta? Ar tik ne pusbrolis, ne Kazys? Iki juosmens išsirengęs žemės ūkio technikumo antrakursis. Meistrauja kažin ką prie malkų rietuvės: apynasris vienoje rankoje, replės – kitoje, standi vielytė tarp dantų. Lyg šūkteltas kilsteli galvą, prisimerkęs žiūri keliuko pusėn – aha, kaulėtoji Pabarškienė smulkiais žingsneliais tipena iš bažnyčios. Taigi Žolinė, prisimena vyriokas ir ant pakaušio vietoj kepurės tėkšteli varnalėšos lapą. Valandėlę jam atrodo, kad Pabarškienė taip karališkai išdidžiai slenka pro šalį ne todėl, kad raiša, kad persenėlė, o kad dulkėtu kelio viduriu priešais save kriukeliu gena maurojančią Jeruzalės vynuogienojų sraigę – didelę, nupenėtą sulig kopūsto galva, kirmininga...

Jos vyras, artimiausias krikštamotės kaimynas, amžinai „Aurora“ smirdantis, į kuprą susimetęs senis Pabarška, ilgą laiką nudirbdavo daugumą našlaujančios Nyčios ūkio darbų, kuriems verkiant reikėjo vyriškos rankos. Atlygis paprastas – butelis drumstos ruginukės. Pabarška gerdavo vienas, skaniai, vis su tuo pačiu palinkėjimu: „Kad tu sulauktum šimto metų, bet tuojau pat!“ Krikštamotė ragindavo jį, girdavo paploninusi liežuvį, tarpais priglausdavo stikliuką ir prie savo lūpų, bet tik priglausdavo ir, uoliai išsproginusi akis, ūkteldavo: „Stipri, repečkė!“ Negalėdavai suprasti – tokiu būdu ji giria senio Pabarškos gerklę, kuri atlaikydavo tą „repečkę“, ar savo ruginukę.

Kartą, sukiodamasis priemenėje, pro praviras duris Rojus išgirdo liežuvį vos beapverčiančio Pabarškos balsą:

– A duosi papist?

– Duosiu, duosiu, – irzliai atkirto Nyčia, kliūstelėjo į stiklinę drumstosios likutį, o po valandėlės su neslepiamu įniršiu ištempė Pabarską tartum pelų maišą laukan, paguldė kaip ilgą vežiman ir paragino arklius:

– Noo, padlos! Rasit kelią, ne pirmiena!..

Vyresnioji Pabaršku duktė, gražuolė Lidija, karui baigiantis ištekėjo už vokiečių kareivio, kuris, grįžęs į savo *faterlandą,* ėmė keistai elgtis – jam ėmė dvokti visas pasaulis. Galiausiai greitosios pagalbos sanitarai ištraukė jį iš kanalizacijos šulinio ir uždarė į vieną Miuncheno psichiatrijos kliniką. Tada Lidija jį metė ir nusibeldė net į Ameriką. Rojus atsimena – žmonės baisiai stebėjosi, kai valdžia leido Pabarškaitei aplankyti tėvus ir jaunesniąją seserį, amžinai išsigandusią drėgnų žuvies akių kurčnebyliukę, kurią žmonės vadino tiesiog Niemkute. Į užjūrio viešnios sutiktuves Nyčia nusivedė ir Rojų, mat tenai sugužėjo visas kaimas. Labiausiai Rojų nustebino „amerikonkos“ dantys ir niekuomet iš lūpų neiššokanti šypsena. Gerokai visiems

įkaušus, plačiašnervis veršių šėrikas (tai jis išdrožė Rūpintojėlį ir pasagų vinimis prikalė prie senosios liepos), kurį kaimynai už akių pravardžiavo Mirties Aniuolu, nes jis, Rojus pats girdėjo, užuot sakęs: „Labanakt", kažkodėl visados sušniaukrodavo: „Lavonakt", – taigi tasai Mirties Aniuolas ėmė ir teptelėjo Lidijai, girdi, ko čia vaipaisi, juk sprukai su fricu iš Lietuvos, palikai tėvynę ruskių jungą vilkti, bepigu dabar iš anos balos pusės dantimis blizginti! Žiū, „amerikonka" tiktai timpt lūpytę, jos burna pradeda gaudyti orą tartum iš tvenkinio ką tik išgriebtas karosiokas. Rojui net pasirodė, jog ji tuoj prapliups juoktis, kvatot visa gerkle, tačiau Lidija užsidengia delnais veidą ir pradeda baisingu balsu raudoti. Bet svarbiausia, kad Rojus valandėlei pamatė jos pražiotą burną – po paraliais! Iš pažiūros tokie gražūs, tvarkingai kaip kareivukai surikiuoti dantys, o burnos viduje – visokie metalo karkasai, griozdiškos, pajuodusios griuvenos, vienos ant kitų suvirtusios dantenos, begalės vielikių,– baisu, kas ten dėjos! Matai, skubiu žingsniu grįžtant namo kalbėjo Nyčia, tie dirbtiniai dantys priderinti tik amerikonams, tik šypsenai, ne mūsų žmogui.

Rojus mintimis įeina į krikštamotės trobą, užuodžia pamerktų gėlių vandens kvapą. Pastovi virtuvėje ant aslos, praveria „gerojo" kambario duris, linguojančiomis grindimis praeina pro drėgno smėlio spalvos dvivėrę spintą, stabteli prie lango. Pajunta šalia alsuojančią Nyčią, kuri akimis lydi savo sūnų, nešiną rudu kartoniniu lagaminu, niūrų rudenį su moksladraugiu maknojantį takučiu pro raistą, grįžtantį į tą savo technikumą.

– Ale Kazys augesnis, – sako veikiau sau nei Rojui. – Ir paltas gražiau krenta...

Takutis pro raistą... Jis išsitenka dešiniajame lango sta-

čiakampyje, apačioje; aukštėliau – beržyno kraštas, karpytos eglių skaros, Pabarškų sodyba. O štai kairioji lango dalis net ir įtempus atmintį tuščia. Retsykiais, tiesa, joje išnyra kažkoks beveidis miglos apgraužtas gamtovaizdis, bet tik valandėlei. Šia kryptimi žvilgsnis bemaž nenuklysdavo – nuolat laukiančio vaiko akys šaudydavo vien pro dešiniąją lango pusę: į keliuką, kalvelę, į pamiškę...

Ir staiga pro tuščiąją lango dalį iš to atminčiai nepavaldaus pasaulio dugno pasigirsta pirmieji Dovydo psalmės žodžiai:

Paratum cor meum Deus,
Paratum cor meum...

Tartum ramią vidurvasario naktį gulėtų Rojus ant šieno atmerktomis akimis ir iš dangaus gilybės išgirstų griežtos regulos išlygintais vienuolių balsais giedamus žodžius. Net ne visus, tik tobulais intervalais kartojamus kelis pirmuosius taktus: *„Paratum cor meum...“* Jeigu galima, tarkim, į kino filmo juostą įmontuoti kadrus, kurių žiūrovai nemato, tačiau kurie veikia jų sprendimus, nuostatas, vykdo konkrečią užduotį, gal net užmačias, tai argi kadaise nebuvo pabandyta slaptą neišsakomą prasmę, aukštąją vibraciją „įmontuoti“ ir į giesmę? Įdomu, prieš kokias šventes, prieš kokius gamtos virsmus ši giesmė galėtų būti giedama? Ką ji pranešdavo žmonėms prieš Kristų, ką viduramžiais, ar turi ką pranešti šiandien? Kokia privalo būti šiuos žodžius tariančiųjų dvasinė būsena, proto nusiteikimas? O klausančiųjų? Kieno balsams ji tinka – vyrų ar moterų, gal berniukų? Stovinčių ar klūpančių, kokiais drabužiais vilkinčių? Kas yra giesmė – nuoroda į realybę ar pati realybė? Kiek tiesos modernaus proto nusistatyme, kad menas mirė Dievo žodyje? O ar neklysta kita, bandanti su tuo nesutikti mintis – kad šių laikų grožio baudžiauninkai drožia Dievulį, kuris jau tik menas?

Rojus gerai atsimena tėvo pasakojimą, nugirstą iš kunigo Aloyzo. Chruščiovo laikais Mstislavas Rostropovičius su agitbrigada buvo išsiųstas koncertuoti į plėšinius. M. R. grojo kažkokį klasikinį kūrinį violončelei su fortepijonu. Fortepijono tame užkampyje, suprantama, nebuvo, tad teko akompanuoti akordeonu. Ir štai koncerto metu iš salės gilumos pakyla rauplėtas milžinas – smilkstanti nuorūka dantyse, autoritetą turinčio recidyvisto veidas – ir ima artėti prie Rostropovičiaus. Šis susigūžia, o milžinas priėjęs uždeda leteną ant violončelės stygų ir sududena: „Patylėk, broliuk, leisk pasiklausyti akordeono!..“

Toji istorija tėvui atrodė pašėlusiai juokinga. Suprantama, ne nuodėmė ir pasišaipyti iš „garmoškų“ kultūros, bet klausimas lieka: ar užtenka giesmei būti paprastai, gražiai, atliepiančiai minios nuotaikas, patenkinančiai jos skonį, ar ji privalo būti dar ir teisinga? Ir atvirkščiai – ar užtenka giesmei vien pranašiškos galios, nuo kurios pašiurpsta protas, ar pageidautina, kad ji būtų išraižyta dar ir dailiais melodiniais ornamentais, nuo kurių sušyla negudri, įdiržusi širdis?

Ne tokie tušti klausimai. Kadaise šventasis Augustinas manė, tiesa, kalbėdamas apie liturgiją, jog giesmės grožis turi galios atitraukti žmogų nuo maldos ir sukaupties valandėlių. Tokia buvo to meto estetika. Bet jeigu grožis – Dievo siųsta būties savybė, vadinas, jis negali trukdyt mūsų sielai stiebtis, siekti kad ir žemiškai suvoktos, kad ir netobulos tobulybės. Štai Aloyzas nepaprastai žavisi Bacho muzika; klausydamasis jo kūrinių, sako jis, aš kartais ir pats pasijuntu išklausytas, nes visos klaidos, kurias padarė žmogus, yra ir tavo, Viešpatie...

Mira, sed perversa delectatio – nuostabus, bet klastingas malonumas... Ar mano širdis atvira jį priimti? Ar mano širdis sukaupė narsos jo atsisakyti? Kam ji ėmė ruoštis, kada?

... Apvilktas išaugtu paltuku... rūpestingai apmuturiuotas marga vilnone skara... užkeltas ant aukščiausios eglės šakos... žvaigždėtą naktį...

Auštant po egle ima rinktis medkirčiai. Per pusvalandį iškerta mišką, išrauna kelmus, palieka tik tą vieną aukščiausią eglę. Tuomet šimtai moterų bei vyrų atidarda vežimais, sueina, sujoja iš toliausių sodybų ir bažnytkaimių, susitempia grubių lentų prekystalius, stogelius, svarstykles bei svarelius – ir netrukus po vaiko kojomis šurmuliuoja tikrų tikriausias turgus. Bulvės, saulėgrąžų aliejus, svogūnai, naminė duona, tolėliau – nauji ir dėvėti drabužiai, dalgiakočiai, medus, agurkai, ankstyvosios braškės, sniego baltumo lašinių paltys... Visi sveikinasi, derasi, mostaguoja rankomis, ir niekas nepastebi eglėje sėdinčio vaiko, nenukelia jo nuo šakos.

Vaikas stengiasi prisišaukti savo krikšto mamą, kuri nedrąsiai dairosi pačiame turgavietės pakraštyje, atvedusi parduoti karvę – tą su nulaužtu ragu, drumsta plėvele aptraukta akimi, su drugeliu, per lietų prikaltu tarpuragėje. Tiktai niekas nė nesiruošia dėl jos derėtis. Šmėžuoja balta skepetaitė prie pat žalosios, menka moteriškutė nusižeminus trypčioja vietoje, trina suskirdusias rankas, negirdi, kad vaikas ją šaukia.

Tuomet jis nutyla. Visam gyvenimui įsidėmi, kad šaukti neverta. Nurimsta, įsistebeilija į boružę, tupinčią ant Nyčios karvės pasturgalio. Žvilgsniu, į kurį sutelkia pakaušio ir papilvės energiją, gręžte gręžia vabzdžio šonus, nė mirksniui nenuleidžia akių nuo ryškaus taškučio, nesujuda netgi tuomet, kai į jo skruostą įsisiurbia tūkstantis uodų – ir ūmai pajunta palengvėjimą, švelnią žemyn verpetuojančią šilumą, kuri per pakaušį sunkiasi, kapsėte kapsi į papilvę. Tuomet žaloji mosteli uodega, ir boružė pakyla dangun, apsuka ratą viršum klegančio turgaus ir nuskrenda išilgai klonio, aitriai kvepiančio medumi ir drėgnomis vilkpėdėmis.

Ir priskrenda ji klonio galą, patį pakraščių pakraštį, kur dunkso durpsvi, iš molio nudrėbti lūšnynai – dar rūkstantys, matyt, ką tik po gaisro. Ir kvailomis boružės akimis vaikas pamato po trisdešimties metų Anapilin iškeliausiantį savo tėvą; šit sėdi jis numiręs tarp lūšnų, tupi kaip koks paukštis ant nuodėgulio, įmirkusio lietuje, šalimais nediduko tvartelio, per petį šauniai permestas fotoaparatas „Fed“. Tėvas žiūri pro drumstą langą vidun ir čiulpsi lūpomis. Kažin ką jis tenai mato, pagalvoja vaikas rausvo buželio protu, kumeliuką, o gal prakartėlę? Ir išsyk pajunta augantį nerimą, nes to langelio rėmo kairioji pusė – skaisčiai raudona, skaistesnė net už boružę, sakytum – galingai sprogusios gyslos kraujais nutaškyta...

Anava – kone pavirtęs į varną[7] miręs tėvas tupi ant to nuodėgulio, tupi dieną, antrą, o trečiądien sukruta: pabeldžia į stiklą lyg rankos, lyg suanglėjusio sparno strampu. Neskubriai pabeldžia, oriai – tuk, tuk, tuk...

Laikas, Jeruzale!

Praslinkus lygiai metams po tėvo mirties, brėkštant nubunda Rojus valtyje. Valandėlę nesuvokia, nei kur, nei kas esąs. Net krūpteli: gal vis dar ant eglės šakos? Praplėšia akis ir išgirsta tą patį neskubrų – tuk, tuk, tuk... Tartum ritmingas sveikos širdies plakimas. Atsiremia alkūnėmis į laivelio dugną, kilsteli galvą. Iš pakitusio meldų šnaresio spėja, kad pasisuko vėjas, sustiprėjo. Į kairįjį valties šoną daužosi lango rėmas: tuk, tuk, tuk...

Tas pats – nedidelis, ryškiai raudonas.

Brisė

1997

Skuodžia baltapūkis berniūkštis tuščiu pajūriu, vejasi apsunkusiu balsu spygaujančią žuvėdrą, bet netrukus ją užmiršta ir įsispitrija į tokį apyžilį vyrą, sėdintį prie pat vandens. Šalimais į smėlį įsmeigtas rėksmingų spalvų fanerinis angelas; čia pat sukiojas nusmurgusi geranoriškų akių kalytė baisingai nukarusiais speneliais. Vyriškis vilki žieminiu paltu, nors jau pats karštymetis.

Vakarėja, saulė ridinėjasi netoli horizonto.

Varge mano, tyliai ištaria tasai keistai apsirengęs valkatėlė, žvelgdamas į jūrą taip atidžiai, tartum lauktų atplaukiant laivo su nepaprastai svarbia žinia, varge mano... Kadaise jis ketino parašyti ilgą grakščių sakinių apsakymą apie mergaitę, kuri mėgo garsiai skaityti poeziją. Kartą ji neparastai tiksliai intonuodama ištarė dvi Oskaro Milašiaus eilutes ir pavirto maža šunele. Apsakymas turėjo pasakoti apie graudžius gyvūnėlio nutikimus ir tragišką baigtį.

Bet kiek čia to gyvenimo – neparašė jis apsakymo apie šunelę. Tik melancholijos valandėlėmis karčiai ištardavo:

– *Eline, Eline, otez vos main de mon coeur...*

Tačiau dabar, sėdėdamas ant drėgno smėlio, tasai žmogus galvoja visai apie ką kita. „Krikščionybė iš esmės neprieštarauja reinkarnacijos idėjai; kaip ir ši nė nemano rimtai kibti į atlapus doktrinai, skelbiančiai, kad žmogaus gyvenimas – vienąsyk duota ir nepasikartosianti laiko atkarpa. Abejones kelia ne skirtingi Rytų ir Vakarų požiūriai į žmogaus būtį[8], bet proto suvulgarintos ir klaikiai suraizgytos laiko dimensijos: laikas – linija, ir laikas – taškas... Tačiau visos tos linijos ir taškai yra blėnys, kalbos pramanai, Babelio bokš-

to nuolaužos, virtusios Jordano dugno akmenėliais. Iš tiesų nėra nei taip, nei anaip – trečiaip yra. Bet sąmonė, kaip koks recidyvistas įgrūsta sąvokų belangėn, nesugeba to nei išvyst, nei išgirst, nei kitaip fiksuoti...“

– Mielasis, tu galvoji, ar man tik pasigirdo?

Vyriškis net lošteli; apsidairo – nesukdamas galvos, vien akimis. Pajūris tuščias, tiktai kopos papėdėje kapsto smėlį pusnuogis berniūkštis.

– Nepažįsti mano balso?

Negali būti, vyriškis perbraukia delnais savo smilkinius, ne, to tikrai negali būti...

– Pats ką tik tvirtinai, kad dar ne taip gali būti. Sveikas, Rojau.

„Sveika, Brise... Kaip čia dabar?.. Iš kur sklinda tavo balsas?“

– Iš Tur. Tai tokia šalis, kur skraido begalės papūgėlių, o aš gėriuosi jomis ir vaidinu gerų manierų damą. Mano lūpų kampučius jau pralinksmino smulkios raukšlikės, bet kalba, kad esu dar ganėtinai patraukli, be to, kaip jaunystėje juokaudavom, retsykiais man suteikiama teisė atrodyti saikingai patvirkusia.

„Neabejoju, kad visą laiką liksi graži. Nors tenai, studentų valgykloje, kai pirmąsyk tave pamačiau – tokią liesą, vilkinčią suglamžyta odine striukele, žvilgsnis bėglus kaip šuniuko, atklydusio į svetimą kiemą...“

– Todėl ir praminei Brise!

„Turbūt. Nes pamaniau, jog nesi graži.“

– Na ir komplimentas!

„Neįsivaizduoji, kaip dėl to nudžiugau! O vėliau, atsimeni, tu man kartojai lygiai tą patį – koks tu negražus, sakei, bučiavai mano smilkinius, taršei plaukus ir kartojai: o varge, koks tu negražus!“

– Taip, bendrabučio kiemelyje...

„Paskui, jau brėkštant, mudu leidomės vingiuota Žaliakalnio gatve ir vienu metu pajutome, kaip valdingas vėjo gūsis praskyrė mudu ir pro atsivėrusį tarpelį iš apačios kažkas įdėmiai pažvelgė į švintantį dangų. Tu ūmai sustojai, prisiglaudei ir sukuždėjai: „Tau meilę gali dovanoti tik nelaiminga moteris, nelaimingiausia iš visų...“

– Kalbėk, Rojau, kalbėk... Daug ko aš jau nepamenu.

„O po metų užtikau tave raudančią tarpuvartėje, netoli apleistos Gertrūdos bažnytėlės... Trumputė aviečių spalvos suknelė buvo permerkta lietaus, akių dažai tekėjo skruostais, net neišskleistas mėlynas skėtis, kurį tu pabrėžtinai vadindavai lietsargiu, gulėjo ant grindinio; buvai irzli, susigūžusi, tirtėjai iš šalčio ir įtampos, nemiegota naktis buvo įsigėrus į prikimusį tavo balsą. Kone jėga parsivedžiau tave į namus, užplikinau stiprios arbatos. Sėdėjai virtuvėje tokia nuskausta, bejėgė, rankos kaip šakaliukai sukryžiuotos ant kelių, pirštai nervingai maigo staltiesės kutus... Mergaite mano, tą rytą mudu sėdėjom kaip du visiškai nepažįstami žmonės! Staiga tu pratrūkai, greitakalbe ėmei aiškinti, kaip neapsakomai jo ilgies, nesupratau, apie ką šneki, jis mane pamirš, murmėjai tartum klejodama, jis mane tikrai pamirš, kartojai tuos žodžius su nuožmiu užsispyrimu ir vaikiška nuoskauda, nes kitaip neįmanoma, sakei, neįmanomaneįmanomaneįmanoma... Dėkuidie, netrukus susitvardei, niekada daugiau apie tai neužsiminei, gal tik vienintelį kartą, per savo gimtadienį, kai po kelių taurių vyno pokalbis prie stalo tapo atviras, netgi intymus; pamenu, apie kažką užklausta, tu atsakei: „O! aš buvau beprotiškai įsimylėjusi! Dėl jo galėjau padaryti viską!“ – „Ir ką tu galėjai padaryti?“– su lengva ironija paklausė kažkuris iš vaikinų. Tada tu naiviai, tartum savaime suprantamą dalyką ištarei: „Ištekėti už jo“. Tai buvo taip paprasta, kad ne išsyk suvokiama. Po valandėlės pakilau ir išsliūkinau lauk, ilgai klaidžiojau gatvėmis. Nuo-

šaliam skvere sutikau trejetą įmitusių jaunikaičių, vienas smogė man į veidą. Iš nosies ūžtelėjo kraujas. Pajutau žvėrišką įniršį, nebijojau mirti. Žvilgsniu įsisiurbiau į stambiausio užpuoliko akis ir išskiemenavau: „Vienas iš mūsų – sutinki?“ Mėsos kalniukas vyptelėjo, matyt, nesuprato. Atsistojau, kruvinu pirštu bakstelėjau jam į krūtinę: „Negyvas. Vienas iš mūsų“. Tuomet jie prasiskyrė, suprato...“

– Vargšas Rojus...

„Paryčiais atsidūriau priemiestyje, kažkur pašėlusiai plyšavo gaidys. Susmukau ant griovio krašto, prie senos lentpjūvės, ir pirmą kartą gyvenime nieko nežinojau, neišmaniau, nesuvokiau. Įsivaizduoji – ničnieko! Tik tada pastebėjau, jog mano baltinių rankogaliai kruvini. Įsistebeilijau į savo rankas; mane kraupiai nustebino visiškai tušti delnai, supranti, niekados nemaniau, kad delnai gali būti *tokie* tušti! Tai buvo beveik ne delnai, o skylės... Tuomet ėmiau rėkti. Rėkiau nesigėdydamas, nesislėpdamas, žviegiau kaip skerdžiamas paršas, raičiojausi ant pjuvenų, tų pjuvenų prisivėlė į plaukus, į pažastis, jos įsismelkė į plaučius ir kaulus, o aš rangiaus, mykiau, baubiau, riaumojau, mekenau, kvaksėjau ir tik tada pajutau, jog vėl atgaunu save. Po valandėlės pradėjau juoktis: tvarka, Rojau, viskas grįžo į savo vietas, reikia paprasčiausiai gyventi ...“

– Vargšas Rojus, vargšas Baltapūkis...

„Aš tik pasakoju, negalvok, kad skundžiuos...“

– Pasakok, mielasis, pasakok...

„Kartą man į rankas pateko Miloszo eilėraštis:

Žvelk aiškiai, neduok valios atminties šmėkloms.
Aplankyk po metų Brie miestelį,
Brisk alėja sausais kaštonų lapais,
Giliai traukdamas orą, kaip anuomet darei,
Kad nuvytum drebulį, kylantį iš vidaus...

Perskaičiau, ir prieš akis iškilo pasagos pavidalo gatvelė prie Vydūno alėjos, kur tu septyniasdešimt antraisiais nuomojai kambarį. Eilė plačiašakių kaštonų. Jais kvepėjo tavo drabužiai. Rudenį tekdavo kone iki kelių bristi sausais šiugždančiais lapais... *Brie*, brisk, Brisė, – sąskambiai irgi supuola ne šiaip sau.“

– Tai buvo, kai aš išvažiavau?

„Ne. Tai buvo po metų, kai sužinojau, kur dingai, dėl ko ir su kuo.“

– Atleisk, Rojau. Labai išgyvenai?

„Kokias penkias minutes jaučiausi pažemintas amžiams. Tai citata. Paskui nutariau ugdyti valią ir pasmaugti atminties šmėklas.“

– Valią?

„Aha. Ištisą dieną nieko nevalgydavau, o vakare valgykloje nusipirkdavau sultingą kepsnį. Paragaudavau kąsnelį ir, pajutęs dar baisesnį alkį, išeidavau. Tris dienas ištvėriau.“

Tylus moters juokas, po pauzės:

– Vis rašai?

„Kas iš to...“

– Kodėl?

„Visa, ką rašau, primena išvietės skylėn įsmukusio luošio muistymąsi. Arba ciniška palinodiją jaunystės mintims. Banalu.“

– Kas nebanalu?

„Gal tai, kas ir banalu, tik truputėlį toliau.“

– Paaiškink.

„Pavyzdžiui, nieko nėra banaliau nei ištarti: „Aš mylėsiu tave amžinai“; bet vargu ar yra kas gražesnio nei šitai ištarti ir sugebėt išpildyti.“

– O metai, praleisti *tenai*?

„Iš *tenai* liko tiktai pošlykštis sapnas apie vaikų pragarą.“

– Neįsivaizduoju, kaip gali atrodyti vaikų pragaras.

„Jis kiekvienam kitoks. Kažkas senovėje yra pasakęs, kad visiems būdraujantiems yra bendras pasaulis, bet miegantis žmogus kreipiasi tik į savąjį."

– Po karo, girdėjau, vienas kareivis parašė knygą, gal austras, gal vengras, nepamenu, – tokią šaunią knygą, kad ji išliko kaip trumpas, bet galingas pralaimėjusiųjų kartos pergalės šūksnis. Nors man atrodo – geri rašytojai rašo vien meilės istorijas... (Pauzė) Ko nutilai?

„Galvoju, ką pasakei..."

– Kai galvoji, aš girdžiu. Dabar tu tyli.

„Gerai, pabandysiu papasakoti linksmą nutikimą. Tai ne meilės istorija, teisingiau – ne visai... – Vyriškis sutrinka, gaižiai šyptelėjęs tęsia: – Kartą Naujųjų metų išvakarėse vienas filosofijos fakulteto studentas ilgiau nei paprastai užsibuvo bare. Tenai jis sutiko smagią kompaniją – aristokratiškų manierų vyrai ir moterys laidė grakščius sąmojus, žėrė vieni kitiems komplimentus, vaišino neturtingą jaunuolį retais vaisiais ir brangvyniu. Galiausiai viena nepaprasto grožio moteris paėmė jį už parankės ir išsivedė paskui linksmai nuklegėjusį bičiulių pulkelį..."

– O! Tai jau *love story!*

„Siaurais skersgatviais jie priėjo švytinčius rūmus, kur jų laukė valgiais bei gėrimais nukrauti stalai, o aukštoje salėje grojo prašmatnus šimto muzikantų orkestras. Šokdamos sūkuryje sukosi kaukėmis prisidengusios poros, netoliese vartėsi neūžaugos ir pajacai, svečiams iš delnų būrė skardžiabalsės čigonės, kažin ką šūkčiojo juokdariai, kvapą gniaužiančius triukus demonstravo užjūrių magai..."

– Vaizdžiai pasakoji! Aš matau tą pokylį!

„Taip, karnavalo atmosfera buvo tokia šventiška, pilna siausmo, muzikos, netikėtų atrakcijų ir laisvės, kad jaunuolis visa siela atsidavė jos kerams. Išplėtęs akis jis žiūrėjo, kaip akrobatai krenta iš svaiginančio aukščio, visu svoriu žnekte-

li ant marmurinių grindų, bet nuščiuvusių žiūrovų akivaizdoje čia pat lengvai pašoka ir lyg niekur nieko ištirpsta minioje. Štai Pjero su sintetine ašara ant skruosto baisingu Karabaso Barabaso peiliu ūmai nusirėžia ausį ir sviedžia ją mūsų jaunuoliui po kojų. Šis instinktyviai šokteli į šalį ir tik pasigirdus aplinkinių juokui pastebi, jog toji ausis guminė, o kraujas – tirštos erškėtuogių sultys, kurias tas pats Pjero dviprasmiškai vograudamas jau laižo nuo „nupjautos" savo ausies spenelio..."

– Nuostabu! Tačiau tasai jaunuolis turėjo pasijusti tikras nevėkšla, kad leidosi taip pigiai apmulkinamas!...

„Tu šimtąsyk teisi, Brise! Todėl, pamatęs, kaip ugnimi spjaudanti pabaisa įsmeigė durklą į jaunos čigonaitės širdį, jis jau neišsigando, buvo tikras, jog tai dar vienas triukas – ir neapsigavo: auka tučtuojau kerimai nusišypsojo, apkabino savo „žudiką" per liemenį, ir juodu ištirpo šokančiųjų minioje.

Jaunuolis pažvelgė į laimingą savo palydovės veidą ir suprato, jog šioje salėje galima tik stebėtis, tačiau nieko nereikia bijoti, juoba priimti už gryną pinigą. Jiedu gėrė šampaną, šypsojosi, šoko valsą po valso, kol gražioji Elena (taip bičiuliai vadino tą jauną moterį) nusivedė jį į salės vidurį, kur stovėjo milžiniškas giljotinos modelis. Salė nuščiuvo, ėmė pritariamai ploti. Jaunuolis suprato, kad netrukus prasidės dar viena atrakcija.

Ir iš tiesų, rūsčiai tratant būgnams, į rato vidurį buvo atvestas baltais marškiniais vilkintis gražaus stoto vyriškis. Jis atsiklaupė ir padėjo galvą ant trinkos. Kavalieriai ėmė šaukti „bravo", o damos dar nuoširdžiau ploti. Tuomet gražioji Elena palietė studento alkūnę ir žvilgsniu parodė mažą mygtuką, įtaisytą kolonos įduboje. Tai buvo šiltas bičiuliškų akių ženklas, kad jaunuoliui suteikiama garbė dalyvauti atrakcijoje. Nuraudęs iš pasitenkinimo, jis galantiškai nusilenkė savo damai ir minkštai, gal net truputį teatrališkai spustelėjo myg-

tuką. Giljotinos peilis smigo žemyn, ir akimoju stojusioje tyloje prie jaunuolio kojų negrabiai vartaliodamasi atriedėjo žmogaus galva. Studentas jau ketino paspirti tą meistriškai pagamintą galvos muliažą, tačiau smagiai kilstelėta koja sustingo ore. Tai buvo ne muliažas, Brise, galva buvo tikra."

– Ji tave prigavo!

„Ne, aš ne apie tai!.."

– Jos vardas turėjo būti ne Elena, bet Judita.

„Ši istorija – ištrauka iš neparašytos novelės."

– Tebūnie iš novelės, tebūnie Elena... Vadinas, gudragalviui Odisėjui teks išvykti į Troją, o po pergalingo karo nerasti Itakės.

„ Galbūt, Brise. Tiktai karas nebuvo pergalingas. Tačiau Odisėjas todėl ir gudragalvis, kad, gerai pasukęs savo šviesią makaulę, suprato – Itakės apskritai nebuvo ir nėra."

– Bet yra jos įrodymas.

„Deja, tikresnis už pačią Itakę."

– Nenustoji išsisukinėjęs. Prisipažink – tu tiesiog nemokėjai gyventi.

„Nemokėjau. Užtat ir mokėjau."

– Vis žaidi žodžiais.

„Atleisk, profesinė liga. – Vyriškis kosteli suglumęs. – Negaliu suprasti, kas čia vyksta. Gal tai haliucinacija, dar vienas sapnas, kraustymasis iš proto?"

– Rojau, kur tu rasi plyšelį, pro kurį būtų taip smagu kraustytis iš proto?

„Vadinas, aš grįžtu į jį! Bet nesu ir tuo tikras... (Pauzė) Ar negalėčiau žvilgtelti į tave? Akies krašteliu. Arba – kad ir užsimerkęs..."

Duslus moters juokas – aksomo skiaučių plastesys aukštikalnių vėjelyje.

– Žvilgtelti užsimerkus... Žinai, vaikystėje įsivaizduodavau, kad vaidinu be galo ilgame filme. Papasakojau apie tai

mamai, o ji ir sako – tokiu bespalviu, kasdienišku balsu: visi mes, vaikeli, vaidiname filme, kuris tęsiasi iki gyvenimo pabaigos. Aha, nušvitau, o po to iš ekrano išeina jauni aktoriai ir nusilenkia žiūrovams... Jauni? – išplėtė akis mama ir prunkštelėjo. Ji retai juokdavosi. Iki šiol abejoju, ar tuomet ji mane suprato. Aš turbūt būčiau nesupratusi.

„Dar vieno siužeto užuomazga."

– Taip, Rojau. Tik šis siužetas neįspėjamas. Nes nupintas ne iš įvykių.

„Gerai, Brise, aš pasistengsiu ir tai susapnuoti, aš mokaus... Kas skirta, ištversiu, ko nesuprasiu, pabandysiu neiškreipti. O kai baigsis tasai košmariškai ilgas filmas, luktelsiu, kol tu, jauna kaip *tuomet*, išeisi iš ekrano ir nusilenksi žiūrovams; tada paimsiu tave už rankos ir pasakysiu: „Sveika, mergyte mano". Ir suklupsiu, tu priklaupsi priešais, ir mudu prašysime dangaus kareivijos, kad išsaugotų mus nesuluošintus, patiklius ir ničnieko neišsižadančius... ne... bent kai ko neišsižadančius... bent vieno dalyko, vičvienaičio... Taip, bent vieno dalyko, tačiau netgi tuomet, kai atsistosime ir pažvelgsime į tamsiai violetinį mirusiųjų karalijos dangų, į penkias vakarop palinkusias saules, į šimtus ryškiaspalvių aitvarų būtybių ir dvylika tūkstančių seserų papūgėlių, žuvėdromis lakstančių; kai pažvelgsime į trapias lyg neįskilęs pelenas kriaukles, slaptingos išgaubties ridenamas vandenyno pakrante, kur ištrauktos ant smėlio gaudžia lengvos valtelės, o tarp jų stovi vienišas nukaršęs Odisėjas su ugninių karčių liūte prie kojų; jo plaukai ilgi ir šiurkštūs, nubalę nei pakulos, apkritę mana, o akys nukreiptos į horizonte dunksančias kalnų grandines, kurias kylanti vėtra linguoja plačiai ir galingai, tartum smilgų kupstelius Itakės uolynuose, – žiūrėk, Brise, žiūrėk, kas ten spingsi nepasiekiamose viršukalnėse, kas ten gieda jų papėdėse..."

...Baltapūkis basa koja užžeria išraustą smėlio duobę – gana. Dar šviesu, bet virš kopų jau kabo sunkus mėnulio diskas. Eina pro tą žmogystą su atsiknojusiomis žieminio palto kišenėmis, pro ryškiai raudoną fanerinį angelą, pro uodegą patikliai vizginančią liesą kalytę, eina ir girdi, kaip prie pat vandens sėdintis vyriškis murma panosėje:

kas gieda skurdų vakarą kurio
išdžiūvę kriauklės rieda palei krantą
ant jų taip švelniai melsvos šviesos krenta
ir skamba vėjas kiautuose sūriuos

Trumpam nutyla, lyg klausytųsi ištartų žodžių aido, o išgirdęs tęsia – jau drąsiau, garsėliau, kone progiesmiu:

žuvėdra tartum mylinčių naktis
praskries virš jūros lyg virš to kurs gieda
ir liks dugne žuvėdros atspindys
gražesnis nei suklikusi žuvėdra

Trukteli Baltapūkis pečiais, čirkšteli seilę įsmeigto angelo pusėn ir nueina, nupėdina, iki čiurnos kauliukų klimpdamas į vėstančią kopą, už nugaros palikęs pražilusį žmogų, egzaltuotą jo giesmę ir kalę nukarusiais speneliais. Taigi – tolsta Baltapūkis nuo jūros, nieko dar nebijodamas, žiemiškai vilkinčios žmogystos ištartų žodžių neišmanydamas, dulsvėjantį pušyno taką tarpupirštin įstrigusia kiaulpiene pasišviesdamas.

Planko siena

1999

I

Brūkšteliu: „Kūrinys kaip viso gyvenimo pasekmė. Ar likusios dienos ir naktys netaptų vien to kūrinio komentaru?“

Juoko protrūkis prie gretimo staliuko, valdingas balsas:

– Ir tai dar ne viskas! Italai, paklausti, ką veiks šį vakarą, sako: „Eisiu į teatrą nušvilpti tenoro“. Įsivaizduoji?! Nors Niujorke, girdėjau, jį dar pakenčia...

Epinių parametrų matrona. Homerišką juoką įvaldžiusi teatro kritikė. Kalba apie Luciano Pavarotti. Užverčiu užrašų knygelę, žiūriu pro kavinės langą. Prie batų parduotuvės spurgą valgo vyriškis. Plačiašypsnis, retos padermės. Ten, kur jis pasuka veidą, viskas nušvinta. Sakytum – žmogus įkvepia senamiesčio smogą, o iškvepia pražydusį krūmą.

Netolies mindžikuoja simpatiška, tačiau surukusi trisdešimtmetė. Jau parduota savo vienatvės viešnamin. Judesiai elegantiški, oda iškvėpinta, bet kraujas sausas. Niekina visą vyrų giminę, mintyse pagiežingai kartodama: „Juk mes juos gimdom!“ (Pati sutverta ar tik ne iš Adomo šonkaulio?)

Su skambalėliais ir būgneliais pratipena būrelis krišnaitų; aplink jų galvas, kone liesdamas plikai nuskustus pakaušius, skraido didelis kiauliasnukis krišnosparnis. Pro liepos šakas sekundei blyksteli tingios saulažuvės žvynas. Riedučiais prazvimbia paauglys – išsižiojęs, su sūria perdžiūvusia kuoja burnoje. Aišku, jis to nežino, nenujaučia, neįsivaizduoja. Prazvimbia plačia palaidinės rankove kliudydamas prošal šlubčiojančią ubagėlę, kuri šiąnakt sapne išsirūpino leidimą elgetauti karališkuose senamiesčio val-

katynuose, kvėpuoti karališku oru ir numirti karališka mirtimi.

Ant suoliuko prisėda seniokas, tikras prieglaudos dvasinukas. Ne, jis nėra išprotėjęs, – išprotėjėlius aš atskiriu, – tik nuprotėjęs. Iš nosinaitės išsilukštena plokščią kramtomosios gumos gabalėlį, atsikanda, pamaigo dantenomis, nuryja, vėl atsikanda...

Ūmai pakelia veidą... – o dangau! Kaip iš akies trauktas amžinatilsį mano senelis! Apatinė lūpa atvėpus, prieš mirtį patinus, apykreivė mūsų giminės nosis. Laukiu, kad jo akys nutiltų. Nes pro apgaulingą nuovargio luobą prasišviečia nepaprastai gilus žvilgsnis – minkštas, bet šėtoniškai kibus, atsargiai kamantinėjantis, po pirmo įtartino stuktelėjimo pasiruošęs subyrėti į tūkstančius ledukų-nesamybių...[9]

Taip žiūri autoritetą turintys kaliniai.

Arba kunigas.

II

Akimirksninė reminiscencija: atlydys; virtinė pagyvenusių žmonių, vienas paskui kitą krypuojančių apledėjusia Laisvės alėja. Kanalizacijos metalinėmis grotelėmis – tenai ledas nutirpęs, beveik neslidu. Panašu į Pieterio Bruegelio „Akluosius“: aklas veda aklą, senis įsitvėręs į senio skverną, ilga vora niekam tikusių, visų užmirštų organizmų (jau net ne kūnų), judančių vien jiems pažymėtu grotuotu takiuku. Sakytum, sendami jie tapo sunkūs, aplipę vien savo epocha, skundais, skutais virtusiu gyvenimu[10]. Plius kaži kokiu graudžiu infantilumu – gėriu be energijos. Kada tai buvo – devyniasdešimt trečiųjų žiemą?

Turbūt. Atsimenu tiktai – po to baladojausi įšalusiu, vėžlio greičiu ropojančiu troleibusu, nevalingai klausiausi atsitiktinių pašnekesių, dairiausi (tuo kledaru važiuoja vien se-

nyvi žmonės). Kelias akimirkas žvilgsnis sustojo ties suvytusia, išklaipytų sąnarių moterėle. Šyptelėjau mintyse: „O juk ir tu, putpele, trokšti amžinosios meilės...“

Trokšti.

III

Istorija apie amžinąją meilę. Mergina įsimylėjo gretimame kaime gyvenantį vyriškį. Įsimylėjo aklai, iki alpulio, dėl jo galėjo ryžtis beprotiškiausiam poelgiui. Jis nesyk matė jos mergiško palankumo ženklus, tačiau žvelgė į visa tai atsainiai, iš aukšto arba nuduodavo ničnieko nepastebįs.

Kartą mergina vėlų vakarą grįžo namo. Pamiškėje ją užpuolė skarele veidą apsimuturiavęs prievartautojas. Merginai pavyko nuplėšti skarelę nuo žmogystos veido – tai buvo jos dievinamas vyriškis.

Pusmetį ji gulėjo ligoninėje, nervų skyriuje, paskui ištekėjo (už kito žmogaus, gerokai vyresnio), pagimdė berniuką, tačiau išsyk po karo tasai jos žmogus dingo be žinios. Nyčia pasakojo, kad jis buvo nepaprastai aukštas, laisvalaikiu iš šiaudų ir vytelių pindavo paukščius ir kabančius rojaus sodus. Be to, tarytum koks itin rūstus ST Dievas, šeimynykščiams mėgdavo kartoti: „ Man visiškai nesvarbu, ko jūs norite; aš žinau, ko jums reikia“. Tai tardamas pakeldavo dangun savo mažąjį pirštą, nes smiliaus neturėjo.

O dėl to smiliaus buvo taip. Jaunystėje jis draugavo su vienu agronomu. Kartą tasai agronomas juokais ir sako: „Dėk pirštą ant kaladės – nukirsiu“. Šis šypsodamasis padėjo, anas – čekšt kirviu ir nukirto. Žiūri apstulbę vienas į kitą.

– Buvau tikras, kad tu patrauksi pirštą!

– O aš nemaniau, kad kirsi...

IV

Ne vienerius metus vis naujus ir naujus likimo smūgius patiriantis žmogus galop praranda tvirtybę ir ima niurzgėti kaip Jobas: „Dieve, kodėl man?!“

Tuomet iš toli toli pasigirsta skepsio genijaus motyvo parafrazė: „Vieną dieną Dievas išklauso priekaištų ir sutinka: „Jeigu jau taip, leidžiu pačiam susikurti dievą, teisingesnį, o aš mirštu“.

Ją pasiveja antroji melodija – iš R. G. „Vilniaus pokerio“: „Dar žemėje esu skaitęs apie žiurkių rojų. Mokslininkai sukūrė jį tokį: kiek nori valgyti, gerti ir mylėtis. Iš pradžių žiurkės nudžiugo, paskui aptingo – net liovėsi dauginti, o galiausiai didžiai sunerimo. Pačios vikriausios bandė pasprukti iš rojaus, bet šis buvo aptvertas aukštos įtampos laidais. <...> Žiurkės hedonistės, nebandžiusios ištrūkti, liovėsi ne tik poruotis, bet ir judėti, paskui net ėsti, ramiai ir tyliai išdvėsė. Žiurkių rojus liko tuščias“.

Tada iš Cz. M. „Pakelės šunyčio“, tarytum iš muzikos skrynelės, išvinguriuoja trečioji melodija – jau ganėtinai rami, konstatuojanti: „Jeigu tau būtų suteikta galia iš naujo sukurti pasaulį, galvotum ir galvotum, kol pagaliau prieitum išvadą, jog nepavyks sugalvoti nieko geresnio už tą, kuris jau egzistuoja. Atsisėsk kavinėje ir stebėk praeinančius vyrus ir moteris“.

Taigi, įsitaisai įprastoje senamiesčio kavinėje, stebi tuos vyrus ir moteris, ir kuo ilgiau stebi, tuo akivaizdžiau pajunti smelkiantis nerimastį: kodėl savo proto ribotumą, beje, visiškai natūralų, mes taip maniakiškai bandome paversti apkaltos procesu dangui?

Ar protinga šitaip klausti? O gal irgi natūralu, tiesiog būtina, nes pats tasai klausimas – jau Dievo pirštas.

Jėzau aš tavo pirštu išsidūriau
akis ir nematau nei krašto nei galo

J. Č. melodija, pati vingriausia, tačiau be konvertito neurozės[11]. Saliamono fleitos motyvas tuščiame kelyje į Damaską. Jį slapčia vadinu „Nuolankiai priimu luošystę, išdidžiai".

V

Dar dvi melodijos, du seni bliuzai. Pirmasis vadinasi „Moteris iš ryškiai geltono namuko". Jį, suprantama, geriausiai sekdavosi muzikuoti su Gaililio. Bekalbant išgirsti pokeistę gaidelę jos balse, atpažįsti ją, identifikuoji. Gaililio supranta, jog tu supratai, akimoju sureaguoja. Tu supranti, kad ji suprato, jog tu supratai, – nusišypsai. Ji pagauna tavo akių spindulėlius, atsako virtuoziškai tiksliai – duoda ženklą, jog suprato, kad tu supratai, jog ji suprato... Taip ir džiazuodavom, svinguodavom, kvailiodavom – šypsena, užuomina, antakių penklinėm, plaukų sruogomis, – Gaililio talentinga aktorė, ji puikiai jaučia improvizacijos ritmą.

Tai nelengva, kai žaismės nėra tavo kraujyje. Ir be galo paprasta, kai išmuša lauktoji valanda. Šios melodijos auganti įtampa primindavo būseną, kai pradėdavai ko nors stipriai ilgėtis, gal net pasiutusiai geisti, tačiau neturėdavai nė menkiausios vilties pasiekti. Pagaliau pajusdavai, jog tuojau pradės drumstis protas. Tuomet priartėdavo kompozicinė kulminacija, įvykdavo stebuklas – tai, ko troškai, staiga išnirdavo priešais tave (o Gaililio, Gaililio!), tu ištiesdavai ranką ir... lėtai ją nuleisdavai:

– Ačiū, man jau nereikia...

Palaimos nuskriausti, moterie iš geltono namuko, palaimos nuskriausti... Tu esi neleistinai, tiesiog nepadoriai graži! Tu esi sužalota savo tobulo grožio, kuris veda į neviltį,

nes toks grožis suteikia tiktai skaudžią regimybę, kad kada nors galėsime būti išklausyti. Po šios sekinančios kulminacijos, sužadinančios – neįtikėtina! – kaži kokį galantišką nuobodulį, buvau jau pasiruošęs išgirsti ir kitą, kur kas ramesnį, tarkim, per anksti pražydusio kaštono bliuzą. Tarp kapinaičių ir troleibusų depo yra trumpa kelio atkarpa – joje kvepia kaštonų žiedais (nors – kovas!). Dešimt penkiolika metrų žingsniuoji negalėdamas įveikti jaudulio. Pirmąsyk pamaniau, jog tąjį dvelksmą skleidžia priešaky einanti mergina. Bet kvapas pasikartojo ir kitą vidurdienį, kai aplink nebuvo nė gyvos dvasios. Nežinau, kaip čia yra, nes netoliese pūpso vainikų šiukšlynas, už jo driekiasi plynlaukis. Iš kur šis gaivus žiedų kvapas, kai aplink vien purvas, dykra, truputuką įstrižas kovo lietus?

Savaitę tasai aromatas tvyrojo ore, taip ir nesupratau, ar dar kas jį užuodė.

Taigi – „Kovą pražydusio kaštono bliuzas“, jau solinis, vienumoje suskambusi kompozicija. Sunku pasakyti, dėl ko jinai mane taip švelniai jaudino. Gal todėl, jog buvo stačiai neįmanoma, o ant šlaito įsikūrusios kapinaitės priminė, kad teisinga tvarka kraunant šapelį po šapelio žmogus ant savo pečių gali išlaikyti kone visą pasaulį; ir sykiu neapleido nerimas, kad kiekviena būtybė yra itin nesaugi, jos gyvybė laikosi ant gyvaplaukio. Kol esi darnoje su aplinka, su savo mintimis, kol šapeliai tvarkingai gula tau ant pečių, tasai gyvaplaukis panašus į tikrą plieno lyną. Ir čia pat – visiškai čia pat! – sūkuriuoja baisingai plėšrios, nė mažiausio gailesčio neturinčios jėgos, kurios akimoju gali tave sudraskyti, išvesti iš pusiausvyros, sudrumsti protą arba į ausis bei akis prikrėsti pilko, iki paskutinio atodūsio neiškrapštomo kasdienybės gipso.

Nepaprastai lengvai pažeidžiama pusiausvyra. Tasai trapumo pojūtis sunkiai pagaunamas, dar sunkiau nupasakoja-

mas. Jį „užuosti“ gali tik pirmykščiu, žūtbūtinei kovai pasiruošusio grobuonies instinktu.

Kaip tąsyk, kai ankstų pavasarį vaikštinėjau pamario kopomis. Diena buvo apniukusi, bet šilta. Staiga atskriejo vėjo gūsis, visiškai ne nuo marių pusės, tačiau – šnervių galiukais pajutau – jau ne tas vėjas, neįprastas, kitoks. Sakytum – burėje buvęs. Taip – burėje buvęs!

Ne, ne taip... Neįmanoma apsakyti. Aš gal ir sugebėčiau, bet šįsyk kalba nesugeba.

VI

Remiantis kvapais galima parašyti ištisą romaną. G. Marquezas yra prisipažinęs, kad „Patriarcho rudenį“ inspiravo, regis, kaštonų ir pūvančių lapų kvapas. O štai F. Dostojevskis kvapų apskritai beveik neaprašinėjo, galima manyti, jog jis jų suvis neužuodė. Kita vertus, „Didžiajame inkvizitoriuje“ greitakalbe paminėtas „laurų ir citrinų kvapas“ – gana iškalbingas, netgi specifinis viduramžių Ispanijos miestui. Vis dėlto tai ne tiek kvapas, kiek simbolis, slepiantis visos Ivano Karamazovo poemos raktą, aprėpiantis abu to kūrinio herojus – Jėzų Kristų ir didįjį inkvizitorių. Tad po teisybei tie Dostojevskio laurai ir citrinos nekvepia, bet praneša, vaizduoja, atskleidžia.

Užtat, pavyzdžiui, Ingmaras Bergmanas – kvapų virtuozas! Jo atsiminimai sklidini netikėtų, kruopščiai aprašytų kvapų kvapelių, kuriais tiesiog gurmaniškai mėgaujamasi. Bet juk Bergmanas – visų pirma režisierius, tad kvapas jo profesijoje nevaidina jokio vaidmens! Vis dėlto jis azartiškai, kone maniakiškai aprašinėja tuos specifinius vietovių, ligotų žmonių, neišvėdintų patalpų kvapus. Beje, jo uoslę sujaudina ne taurieji, ne „laurų ir citrinų“, bet nosį riečiantys kvapai – tarpkojų, pažastų, gleivių etc.

Toks jau jis, tasai Ingmaras B., kuriam nepaprastai svarbi nelaukta netikėta smulkmena, ir jis teisus! Laiku pastebėtos, patirtos, sąmonės kertelėje apsigyvenančios smulkmenos gali būti visos dienos, situacijos, netgi ištisos epochos kodas. Iškrapštyk iš atminties tą smulkmeną, ir ji tau primins visa kita, bus tartum siūlo galas, kurį nučiupęs gali išvynioti ištisą situaciją, atsiminti to meto politinius skandalus, savo būseną, smulkiausius potyrius, namų atmosferą, esminę momento vibraciją. Prisimink, kaip koks Bergmanas, kad „tą rytą man skaudėjo kairįjį kiaušį" – ir sąmonėje palengva atgis visi tos dienos įvykiai, frazės, nerimo verpetai, malonios, erzinančios ar gyvuliškos akimirkos. Net po gero dešimtmečio taikliai pagauta smulkmena atgaivins atmintį geriau nei, tarkim, dienoraštyje suregistruoti nuogi faktai ar ilgiausi metafiziniai samprotavimai.

Daugelį smulkmenų Bergmanas pakėlė į karalienės rangą. Beje, nesusilaikysiu nepaminėjęs ir R. Musilio, kuris trumpučiame apsakyme pasirodė esąs irgi neprastas kvapų virtuozas. Štai lengva erotika dvelkianti pastraipėlė iš „Priemiesčio viešbučio": „Stiprios moterys susivaržo kojas, ar ne? Bateliais. O viršuje tada raumenys truputį išvirsta, ir tenai susidaro toks savotiškas kvapelis. Toks gelsvas, vaško spalvos kvapelis, kurio niekur daugiau nepasitaiko, ar ne?"

Tikrai, ar ne, Gaililio?[12]

VII

Jaunystėje ketinau parašyti liūdną apsakymą apie Ervasą. Tai Jano Potockio romano „Rankraštis rastas Saragosoj" personažas, toli gražu ne pagrindinis. Apsakymas turėjo prasidėti Potockio žodžiais: „Norėdamas prasiblaškyti, Ervasas nutarė aplankyti savo gimtinę – niekam nežinomą miestelį, kurį tikėjosi išgarsinti". Toliau būtų pasakojama apie žmo-

gų, kuris grįžta gimtinėn neabejodamas, jog netrukus apie jį išgirs visa šalis, gal net visas pasaulis, jį aplankys šlovė, pasipils pinigai, titulai... Bet šiandien jis – dar paprastas keleivis, titaniškų, tačiau kol kas neišspausdintų mokslinių darbų autorius. Jis mėgaujasi paskutiniais eilinio žmogaus malonumais, žinodamas, kad netrukus jau negalės taip atvirai kalbėtis su vaikystės draugais, išsidrėbęs sėdėti ant suoliuko, paprasčiausiai vaikštinėti parku.

Atsisveikinimas su nežymaus piliečio padėtimi. Mėgavimasis šio statuso teikiamais kukliais, bet neginčytinais privalumais. Pokalbiuose kiekvienas Ervaso žodis kaipmat įgaudavo dvigubą prasmę – kasdieniškąją ir slaptąją: jūs net nenutuokiate, su kuo bendraujat... Ir ačiū Dievui, kad nenutuokiate... Tai man teikia išskirtinį malonumą... (Panašiai tikriausiai jausdavosi Bagdado kalifas, persirengęs elgeta.)

Toks sklidinas orumo, ilgų, išmoningai suskaldytų sakinių, artėjančios šlovės nuojautos „Liūdnas apsakymas apie Ervasą“. Kodėl liūdnas?

Kai vieną pavakarę darbų užguita viešbučio tarnaitė, išvydusi protu ir pasitikėjimu spinduliuojantį Ervaso veidą, paklausė: „Patarkite, pone, kaip gyventi šiame suktybių, bėdų ir nelaimių pasaulyje“, Ervasas nuoširdžiai atsakė:

– Gerbiamoji, kai tave ištiks tai, ką vadini nelaime, prašyk dangaus, kad suteiktų išminties įžvelgti, jog ji yra didžiausia dovana.

Tai pasakęs Ervasas ramiai užmigo. Ir susapnavo ryškų sapną. Jis regėjo savo gyvenimą kaip didelį lauką, kuriame viskas amžina, paprasta ir aišku. Ervasas vaikščiojo po tą lauką ir žinojo viską, jam nebuvo jokių paslapčių: jis jautė didžią tiesą savyje. Ir toji tiesa tiesino, taisė, gaivino kiekvieną takiuko pėdą, krūmokšnio šaką, mintį, trėmė prapultin raizgius šešėlius, prietarus, kibias dviprasmybes... Pasaulis

buvo suprantamas, erdvus ir tobulas... Vien savo egzistavimu Ervasas kūrė realybę, neabejodamas, kad kurti – vadinasi, išlaisvinti tai, kas jau sukurta, apšviesti teisingai suformuluota įžvalga, matematiškai tikslia mintimi, paversti tuo, kas paprasta, kilniai išbaigta ir logiškai skaidru... Iš šio paprastumo jo negalėjo išsviesti niekas – neegzistavo tokios jėgos po šia saule ir negalėjo egzistuoti...

Tai buvo nepaprastai ryškus sapnas, tarsi apvainikavęs visą jo gyvenimą. Tąnakt Ervasas dar nežinojo, jog jo šimtatomį mokslo veikalą (vienintelį egzempliorių!), paliktą varganame Madrido kambarėlyje, jau baigia graužti žiurkės, jog iš viso gyvenimo triūso rytoj beliks begalės skutelių, o jis pats, didysis visų mokslų genijus Ervasas, neatlaikys tokios likimo neteisybės ir bus ištiktas insulto, po kurio jau neatsities, liks nekalbantis ir nejudantis invalidas...

Bet kolei kas Ervasas šito nežino. Gimtajame miestelyje jis šypsos per miegus kaip kūdikis ir sapnuoja tobulą ir šviesų teisuolio sapną. Ir dėkuidie, kad sapnuoja, kad dar šviesų...

VIII

... Paryčiais vėl sapnavau angą į vaikų pragarą. Šeši vyrai marmuriniais laipteliais atbuli nešė rūsin sunkų karstą. Slydinėjančių kojų čežėjimas. Negalėjau atsiminti, ką tas garsas primena. Ūmai toptelėjo – panašiai čeža plunksna, slysdama popieriaus paviršiumi.

Nubudus – baimės adatėlės, nerimo bangos. Noras nesutikti nė vieno žvilgsnio, vengti žmonių. Pusvalandį meditavau, tartum surinkau save iš pašalių, pasisėmiau kantrybės, jėgos. Gerai, kad dar turėjau galių pasisemt tos jėgos. Kartais jų nelieka.

Po meditacijos žvilgsnis pakito, tapo lygesnis, drąsesnis. Ne įžūlus, bet drąsesnis. Kitu žvilgsniu sunkiai įstumiamas vidun.

IX

Vis dažniau žiūriu į žaidžiančius vaikus. Jiems viskas svarbu ir tuo pat metu – ničniekas. Poelgius diktuoja vėjo šuoras, gyvatvorės šlamesys, asfalto rupumas; vaikai neturi tolimų tikslų, kuriuos pasiekę pasijustų „laimingi“, jie gyvena šiame kieme, šia akimirka. O kaip nekantriai jie siekia paglostyti šunį, regis, tai svarbiausias jų darbas! Bet štai ta pati mergytė jau straksi ant asfalto, žaidžia „klases“. Dabar jai rūpi tik kreidele nubrėžti kvadratėliai. Dar po minutės ji išsižiojusi spokso į karvelį, krapšto nosį, štai jau spiegdama bėga paskui dramblotą berniūkštį, paskui vėl priklaupia pievelėj, skina pienes... Viskas, ką daro, jai svarbu; viską, ką baigia, numeta, ji užmiršta tą pat sekundę. Vaikai teka, ir tiek. Juos neša beribė gyvybės upė: įsikirs į kokį stabiliai pritvirtintą daiktą (kaip suaugusieji) – ir jau skęsta. Tačiau vaikai neįsikerta, jie – tobuli plaukikai, nesipriešina upei, todėl netgi galinga srovė jiems teikia besimaudančiųjų džiaugsmą, bet ne skęstančiųjų aimanas ir traukulius...

O šit Juska, buvęs duobkasys. Dar mano vaikystės laikais jam trūko pusės dantų, susijaudinęs jis mikčiodavo ir buvo šlubas. Vieną vasarą kapinių pašlaitėje ėmė sukiotis priekvaišė gretimo internato mergiotė, kuri turėjo įprotį šiltomis naktimis lakstyti nuoga po laukus. Pavasarį ji pagimdė jam sūnų, bet paskui dingo kaip į vandenį. Po kiek laiko Juska atidavė vaiką į tą patį internatą, o pats ėmė juodai gerti. Trankėsi su čigonais, sukčiais, visokio plauko ilgapirščiais, valkatomis, pradingdavo ištisus mėnesius, grįždavo namo nepanašus į žmogų. Ir staiga visa tai metė, pasikeitė neatpažįstamai. Į megztinį įsisegė ženkliuką – aukso spalvos kupranugarį. Užklaustas: „Ką šitas reiškia?“, atsako: „Reiškia, kad aš, kaip ir tas gyvulys, atsigėriau jau ilgam“. Bemaž kiekvieną popietę matau jį pro langą: tartum kadaise kapi-

nių karutį takiuku stumia vežimėlį su savo sūnaus vaiku. Švokšdamas, šlubčiodamas, bet stumia. Sausas, sulindęs savin, baisingai nukarę maišeliai paakiuose. Pirmąsyk jį tokį išvydęs, pamaniau: *nuluptas* žmogus.

Iš šalies atrodo, kad Juska su saldžiu įniršiu vežioja ne anūką, bet savo balažin kur nudaigotus metus, nenudirbtą darbą, kurį laikui bėgant privalės nudirbti tasai saldžiai miegantis papurgalvis.

Darbas turi būti nudirbtas. Ir bus nudirbtas. O jeigu jo kada nors nesugebės įveikti netgi šis kūdikis, tuomet ir jis pavirs irzliu likimo apgremžtu pajuodėliu, įnirtingai sergstinčiu jau savo vaikaitį. Po teisybei – ne tiek vaikaitį, kiek iš amžių glūdumos atslinkusį paveldą, karčią jaunystės skaudatį, skolą, sielai netesėtą pažadą.

Tai įstabu ir podraug kraupu. Nepralaiminti pralaimėjimo metafizika[13]. Nugara pereina šiurpas: priešais tave – baisingai suspausta vitalinė spyruoklė, jokiais užkeikimais nepermaldaujama, nesustabdoma energija, tolydi ir nepaprastai kryptinga slinktis, turinti nė vienai protingai būtybei neįžvelgiamą tikslą, kuriam laikas kaip ir neegzistuoja – šimtmečiu anksčiau, šimtmečiu vėliau... Arba tūkstantmečiu.

Kraupus tasai vitalo neįveikiamumas.

X

Platono „Valstybėje“ toks Eras pasakoja, kaip sielos renkasi naujus gyvenimus. „Paskutinysis burtas atsitiktinai tekęs Odisėjo sielai. Prisimindama ankstesniąsias kančias ir atsikračiusi garbės troškimo, ji ilgai ieškojusi paprasto žmogaus, kuris toli nuo visokių reikalų, gyvenimo; pagaliau ji užtikusi tokį kažkur gulintį, kitų paniekintą, ir labai patenkinta jį pasiėmusi, sakydama, jog būtų jį pasirinkusi ir tuo atveju, jeigu jai būtų tekęs pirmasis burtas.“

XI

Devyniasdešimt trečiųjų rugsėjo pabaiga. Jonas Gėrikas prie Gelšaus ežero. Nugara atsišliejęs į sutrešusio tiltuko polių, basnirčias įsispyręs į batus, tikras sukepėlis. Kaip visados – kai, apipylęs benzinu, paežerėj supleškino visus savo paveikslus – alkoholinės depresijos apimtas.

Irzlaus atvirumo priepuolis:

– Ir prasidėjo, Rojau... Tirtėjimas, nerimas, nė menkiausios valios gyventi... Tą klaiką iš pradžių slėpiau nuo Ugnės Magdalenos, nors žinojau, kad degraduoju – per pusmetį virtau bobvyriu... (Pašaipiai gieda) ...Viešpatie, tu nutremi į pragarus ir vėlei iškeli iš jų! Bet mes ničnieko nepasimokom, šaukiamės klaiko, traukiame jo pusėn! Mums vis dar atrodo, kad nuodėmės logika tėra logikos nuodėmė. (Natūraliu balsu) O juk užtektų prisiminti tas pragarmių būsenas, kad suprastume, kas yra šaltis ir visiškas valios paralyžius. Kiekvienoje ląstelėje vyksta branduolio skilimas, žinai, kad nebėra jokios išeities, o tave, bedievį, nuo visiško suirimo gelbsti vienintelė jėga – mechaniškas kartojimas: „Jėzau, Jėzau, Jėzau..." Ir niekas daugiau, įsivaizduoji, Rojau, – niekas! (Čirkšteli seilę į vandenį) Tokiomis valandėlėmis pajunti absoliučią dangaus viršenybę ir sykiu lygybę netgi tau... Bet juk nesi toks galingas, kad sugebėtum įvykdyti nusikaltimą, už kurį *niekados* nebus atleista! Lygiai kaip negali egzistuoti piršto, didesnio už tave, jeigu tasai pirštas ir yra tavo. Nuodėmės logika, arba mažasis mirties ratas... Žmogaus valia yra paties gyvenimo formos. Tačiau gyvenimas nėra žmogaus valia. Tai jau didysis mirties ratas. (Vėl gieda) Nes baisus, Dieve, tavo dosnumas mano proto kiaurymėje! – Nuleidžia galvą tarp kelių ir išstena: – Baisus, Dieve, tavo dosnumas... Kaip dangus paukščiui, jaučiančiam aukščio baimę[14]. Jaunas buvau, durnas... Dabar griežiu dantimis. Nor-

malus žmogus gyvena, luošys nekenčia. Ir niekur nepasislėpsi. Prieš savaitę pro visas mano skyles ėmė sunktis kaži koks gelsvas skystimas, dvokas, pamaniau – tuoj išvarvėsiu, visas, – supranti, net nudžiugau!

– Suprantu, nors vargu ar taip lengvai iš čia pasprunkama. Gamta akyla – kiekvienam atome po akį...

– Pats žinau...

Atsisuka odekolono buteliuką, užsiverčia. Blyksteli pavadinimas – „Retro". Patogiau atsiremia į tiltuko polių, kažkaip moteriškai nusižiovauja į petį...

Gyvo daugiau jo nemačiau. Po mėnesio paskendo. Prieš pat Vėlines girtas bandė perplaukti ežerą (kitam krante – parduotuvė) ir iškrito iš paties susimeistrautos skardinės valties. O gal ir neiškrito.

Nesudegino tik vieno savo paveikslo.

– Ką ten numaliavojai? – paklausiau tada prie lieptuko.

– Apsitriedusį Aukso veršį! – mestelėjo atžagariai.

Tos drobės niekam nerodė – supakavo, suraišiojo virvelėm, užantspaudavo ir atidavė į banko saugyklą. Sudarė griežtą sutartį: penkiasdešimt metų neišvynioti.

Įsirėžė atmintin tasai rugsėjo pusdienis. Dar ir dėl to Aukso veršio. Vakare per TV rodė vaizdus iš kažkokios skerdyklos. Pusiau pribaigti galvijai guli ant kraujais permirkusių gelžbetonio grindų. Šalia mėtos nupjaustytos kanopos, uodegos, ausys. Ir veršiukas – toks rudašonis, sutinęs, jau visai benusibaigiąs. Prie jo prieina gal dvylikos metų vaikis ir ima čaižyti storų virvių rinkėmis – kelkis, maita, kinkuok iš čia... O veršelis neturi jėgų net krūpčioti, nors dar gyvas. Pagaliau, perveiktas gal netgi ne skausmo (jam turbūt jau ir neskaudėjo), bet instinkto paklusti žmogui, šiaip ne taip atsistoja, linguoja į šalis, tačiau neįstengia žengti nė žingsnio, nors tasai piemengalys jį talžo ir talžo. Metodiškai, be emocijų, retsykiais mesteldamas žvilgsnį į visa tai filmuojančius

žurnalistus, atseit – matot, koks darbas, nuvaryk, kad gudrus, iš čia tą subingalvį...

Šalia vaikšto skerdyklos darbininkai, nekreipia jokio dėmesio.

XII

Witoldo Gombrowicziaus kosmiškoji karvalogija: „Vaikštinėjau sau eukaliptų alėja, tik staiga iš už medžio pasirodė karvė.

Stabtelėjau, ir mes pažvelgėme vienas kitam į akis.

Jos karviškumas taip netikėtai užklupo mano žmogiškumą, – ta valandėlė, kai mūsų žvilgsniai susitiko, buvo labai įtempta, – kad sutrikau *kaip žmogus,* tai yra kaip savo, žmonių, rūšies atstovas. Keistas jausmas, ir, ko gero, patyriau jį pirmą kartą – tą žmogišką gėdą gyvūno atžvilgiu. Leidau, kad ji pažvelgtų į mane ir pamatytų, – per šitai mes susilyginom, – tad ir aš tapau gyvūnu – tačiau keistu, netgi, sakyčiau, neįmanomu. Tęsiau nutrauktą pasivaikščiojimą, bet jaučiausi nejaukiai... gamtoje, kuri supo mane iš visų pusių ir tarytum... stebėjo".

XIII

Kai kada praverti burną yra intymesnis veiksmas nei nusimauti kelnes. Bet kartais ir tylėjimas ima darytis įžūlus. „Atgal!" – be abejo, šis žodis pasirodys aktualus anaiptol ne kiekvienam. Tik tam, kuris nors kartą nuėjo truputuką per toli, staiga pamanęs, jog yra visiškai laisvas. Nuėjo, nes buvo apimtas euforijos, todėl ir pamiršo, kad netgi laisvam nevalia pėdinti bet kur ir bet kaip. Jo paties labui nevalia. Tačiau žmogus, nepaisydamas nieko, ima ir iškeliauja. Ir tik tuomet pastebi, kad neturi šarvo, o aplink švilpia akmenys, dreba žemė, po dangų naršo plėšrūs paukščiai,

meteorai ir prieštvaninės pabaisos. Tada jis pradeda klykti: „Atgal!“ – ir suklumpa, ir puola šauktis pagalbos to, kuris žino grįžimo paslaptį.

(...Be gailesčio plieskianti rytmečio saulė, kaži kaip įkypai važiuojantis chaki spalvos sunkvežimis, kėbulas kimšte prikimštas raudonskruosčių klegančių moterų, runkelių ravėtojos, gamybinė mankšta per kvadratinį kolūkio valdybos garsiakalbį... Ir dvidešimties metų šuolis į priekį, į imperijos pabaigą – kadaise garsaus gruzinų filmo „Atgaila“ finalas: paklausta, kur veda siaura miesto gatvė, senutė, kaip savaime suprantamą daiktą, atsako: „Į šventovę“.)

Prieš keletą metų Gaililio užsiminė apie savo kelionę Žemaitijos kaimais. Važiuoju, sako, automobiliu, trankausi gerą pusvalandį vingiuotais keliukais aukštų numėlynijusių lubinų lauku, tokiu bekraščiu, primenančiu labirintą, kad jau pradedu nerimauti. Tada šalikelėje išvystu kupron susimetusią moteriškutę, stabteliu ir klausiu ją – kaip didžiai nusižeminusi paklydėlė dangaus karalienę:

– Pasakykite pagaliau, kur šis kelias veda?!

– Į parduotuvę, ponia...

XIV

Kalbėdamas apie vieną austrų rašytoją Maxas Frischas pastebėjo: „Jam atrodo, kad kūriniai, kuriuos kadaise jis apmąstė ir parašė, dabar yra visiškai kitokie. Be to, jis mano, kad tik dabar išvydo juos iš tikrųjų. Todėl esąs laimingas ar bent jau neramus, nors visa, ką yra parašęs iki šiolei – niekai...“

Kas tai – kuklumas ar išties menkų gabumų literato apsinuoginimas? Tada M. F. jam atsakė: „O man ypač mielos būtent ankstyvosios jūsų novelės“. Paskui, jau grįžęs į namus, dienoraštin užrašė: „Vargu ar rytoj, kai imsi galvoti priešingai nei šiandien, tapsi protingesnis“.

Anądien, vartydamas savo archyvą, užtikau iš laikraščio iškirptą fotografiją. Kūrinys – pakvailiojimas, kūrinys – žaismė: paprasčiausiam narvely paprasčiausia kanarėlė. Kūrinio pavadinimas: „Kanarėlės neapsiverčia. Draudžiama tai laikyti metafora“.

Šalimais nufotografuotas lygiai toks pat narvelis, tik apverstas dugnu aukštyn. O kanarėlė – iš tiesų! – tupi ant medinės karteles neapsivertusi[15].

XV

Skusdamasis pažvelgiau į veidrodį ir išvydau savo tėvą. Nustebau, kad į senatvę taip supanašėjau su juo. Tie patys judesiai, kai kurie įpročiai, kalbėsena, netgi požiūris į kasdienybę. Paprastai tėvas, ne mama, eidavo į parduotuvę pirkti maisto produktų, ir visados, kaip tikras suvalkietis, pigiausių. Tačiau įgimtas orumas ir humoro jausmas neleido jam to pripažinti, tad, tarkim, mamos paklaustas apie parneštos varškės kainą, jis sakydavo: „Šitos už tą patį pinigą duoda daugiausia...“

Jau ir aš visiškai nebijau pasinerti į buities smulkmenas, nesivaržau ir kalbėti apie jas, neva – štai koks pilkas mano gyvenimėlis. Nemanau taip. Iš tiesų jis turbūt kur kas subtiliau „sustyguotas“ nei daugelio amžiaus pabaigos ulisų, kurie trankosi po užsienius, slapstosi nuo savo verslo partnerių bei konkurentų, bando juos pašalinti iš kelio, kitaip tariant, pakišti po velėna; perka ištaigingas jachtas, *mersus*, mėgaujasi dekameroniškomis istorijomis, apsimeta *krūtais* verslininkais, švaisto *babkes* bei *semen virile* kairėn ir dešinėn, o gyvenimą baigia perdozavę narkotikų arba suluošinti samdomų kiklopų kuokomis.

Ne, garbieji ponai, dabar mano gyvenimas kur kas įdomesnis, todėl ir rašau: atsikėliau švintant, išvedžiau kalę į

lauką, kartu ir šiukšles išnešiau; paskui dešimt minučių risnojau, šį tą meistravau, užsirašinėjau; vidurdienį štai troškinu raugintus kopūstus su bulvėmis ir šonine. Po valandos valgysiu ir kalei duosiu. Vėliau eisiu kirptis. Grįžęs vėl ganysiu raideles, po to dykinėsiu palei Nerį, apeisiu kapinaites, saulei leidžiantis skaitysiu, vakarosiu su mielais įvairiausių epochų žmonėmis ir gulsiu miego. Normali, visiškai nenuobodi diena. Pilka? Nė kiek ne pilkesnė nei, tarkim, senolio Zhuangzi, mokėjusio vilkti savo vėžlišką uodegą purvynu. Kai šito pramoksti, kai nesigėdi, daugiau nekamuoja nei buržua (dirbk kas papuola, bet gyvenk gerai), nei vienišo pasipūtusio esteto (gyvenk kaip nori, bet rašyk gerai) sindromai.

Suprantama, kas nors, pro dangaus properšą sykiais dirstelintis į mus, dėstančius šias ar panašias paikybes, tikriausiai priima tai kaip girtuoklėlių vapaliones. Iš giliai, tėviškai, su atjauta: kalbėk, tuštuliuk, vograuk, išsipagiriosi – kitaip atrodys. Ir išties – argi mes nesame kasdien „prisilupę"? Kurgi ne, jeigu protas nuolat verpetuoja, niaukstosi, jeigu kiaurą dieną sukamės zvimbdami kaip vilkiukai tuščiaviduriuose savo pakaušiuose ir šventai tikime evangelija pagal žiniasklaidą, kuri rimtu veidu aiškina mums apie kupranugarius, nukrautus politikų būgnais ir pramogų verslo cimbolais, dar maišais bei ryšeliais prasisiekt neišmokusių infantilizmo – ir visa tai pralįs pro adatos skylutę?!

Dažnai proto užtemimas išties atrodo kaip transas, kaip ekstazė... Sakytum, įžengi į tą savo esybės sritį, su kuria neturi užmezgęs sąmoningo ryšio. Kitaip tariant, net ne įžengi, o smigte prasmengi stačia galva. Ir prarandi kontaktą su įprastu sveiku mąstymu. Štai ir visa transo būsena. Iš jos grįžęs mažai ką atsimeni, pliauški visokias dviprasmybes, nebūtus dalykus apie šambalas, saulėtą gėlių vaikų epochą, susiliejimą su kosmine sąmone, su Vieniu... Išmin-

tingesni atsargiai perspėja: ekstazė – aukščiausia nesąmoningumo būsena. Arba: sąmonės užtemimo forma, proto apalpimas.

Vieną pavakarę skaitant Voltaire'ą – netgi įsiminiau *dar spėtus* suvokti paskutinius žodžius: „Kartą Memnonas sugalvojo neprotingą dalyką – tapti tobulu išminčium...", – taigi prieš miegą skaitant Voltaire'ą valandėlei keli mano sąmonės lygmenys užplaukė vienas ant kito, vaizdas susidvejino – ir kažkurioje sąmonės kertelėje suspindo Jono Gėriko kadaise nupieštas paveikslėlis: sovietmetis, pionierių stovykla ir jis, Čigonėlis, kuris negainioja kamuolio su draugais, bet pasislėpęs Kulautuvos krūmynuose mokosi vokiečių kalbos, įnirtingai kala tuos artikelius ir pliuskvamperfektus, nes jį apsėdusi manija originalo kalba perskaityti „Mein Kampf". Ryškiai išvydau tą pokeistį pionierių, o po to iš kažin kokių nemunų dugno išniro fotografija, kurioje buvo atsispaudę... žmogaus sėdmenų pusrutuliai. Vos ne: pabučiuok tu man į tą tarpą!

Akimoju dingtelėjo: tai šalaputris Čigonas, šaiposi iš manęs! O dar po valandėlės ėmiau juoktis, garsiai, gardžiuodamasis. Šit ir esi pastatytas į vietą su visom savo sumautom ekstazėm! Sakyk nesakęs – turi humoro jausmą dangus bei jo vėlelės, ir jo angelija turi!

XVI

...Siauroje kaip rankovė kavinėje, kurią tarp bičiulių vadiname „Traukinuku", su Jonu Gėriku gurkšnojame kavą. Iš briaunotų stiklinių, per patį dainuojančios revoliucijos įkarštį. Į sieną atremtas kartono gabalas, ant kurio žaliais dažais išvedžiota – „Suverenitetą Lietuvai!"

Abu tylim.

Staiga su pirmuoju rudens šaltuku pro duris įplaukia mer-

gina. Ką tik – gal užvakar, o gal prieš pusvalandį palikusi savo paauglystę. Tarytum šilkasparnis drugelis – kokoną. Moteriškos formos vos ne vos išryškėjusios, dar nedrąsios, regis, net pačiai savininkei netikėtos: visa, ką ji turi, ką atsargiai nešas, ką gali paliesti praeivių žvilgsniai– stamantru, liauna, gaivu. Ir tyra. Jauti, kaip jai knieti atsistoti prieš veidrodį ir žiūrėti į savo stačiai akyse besikeičiantį kūną, į neregėtas, sakytum – iš pasakų fėjos gautas dovanas: standžias krūtis, tobulai išlenktą liemenį, susiformavusią dubenio taurę; ir išdidžiai pakeltą galvą, kuri karališką laikyseną įgijo tik šįryt, ūmai suvokusi, koks turtas, koks neįkainojamas ir podraug pavojingas lobis jai atiteko.

Dangau, štai tasai trumpas laiko tarpelis, dieviškoji akimirka, kai kiekviena – be jokių išimčių kiekviena! – mergina tampa gražiausia pasaulyje, jos kūnas pražysta, išsiskleidžia tartum senojo Bashō išniūniuota hagio šakelė – trumpai nakčiai, savaitei, mėnesiui, senam vienišiui mėnuliui...

Kurį laiką niekas lyg ir nesikeis, oda išlaikys elastingumą ir švelnų jaunatvės rausvį, eigastis – antilopės lengvumą, o kūno formos – įtemptų linijų eleganciją, tačiau palengva, bemaž nepastebimai visa tai iš dovanos pavirs nuosavybe, įprastu daiktu, kone rakandu, į kurį žvilgčiojama nesistebint, kurį galima atsiriaugėjus paliesti, gal net gosliai paplekšnoti... Gilusis, atsargiai verpetuojantis žvilgsnio blizgesys išblės, žingsnis apsunks, sėdmenys apdribs, gebėjimas gėrėtis vieną dieną dings kaip nebuvęs – stebuklas vėlei taps neįmanomas; šalimais apsigyvens pilkuma, godulys ir sprendimų vištakumas, išpūstų vidurių kliuksėjimas, apvaliom medūzos akim įžūliai spoksanti kasdienybė. Kasdienybė iki šleikštulio, iki galo, iki paskutinio ištampytų nervų būtybės atodūsio. Štai tuomet ši rytmečio dievaitė vieną rudenį pavakarę vėl atsistos priešais veidrodį ir karčiai ištars: „O, kaip aš mėgstu savo liauną liemenį, standų pilvą, grakštų užpa-

kaliuką!.. Bet, Viešpatie, kaip aš nekenčiu šitų riebalų ringių, kurios visa tai tobulai slepia!.."

Tačiau toji neganda ištiks ją vėliau, o kol kas – per patį dainuojančios revoliucijos įkarštį – sėdime „Traukinuke" su senu bičiuliu prie stiklinių kavos, apie kažką tylime.

Staiga vienu metu pažvelgiame kits į kitą ir nusišypsom.

XVII

Tądien Jonas Gėrikas prisipažino:

– Kai dar nebuvau nutapęs nė vieno paveikslo, mano laikysena buvo sklidina džiugaus virpesio, sergstinčios energijos, manęs niekados neapleido gera nuotaika. Menkiausia užuomina, gestas ar spontaniška reakcija reiškė intuityvų ir neklystantį žinojimą. Vėliau, kai ėmiau karštligiškai tapyti, daug kas apsivertė aukštyn kojom: rimtis ir stiprybė dingo iš mano akių, eisenos, iš mano andainykščių tokių mielų rytmečių... Net švelniai ironiška šypsena apleido lūpų plyšelius ir apsigyveno drobėse. Laikui bėgant manyje kažkas išdegė, sunyko, kone prieš savo valią ėmiau kaži ko nekęsti, tik vis nesuvokiu ko – gal savo paveikslų, kurie lyg ir apiplėšė mane, gal tos buvusios stiprybės, kad ji be jokio pasipriešinimo „emigravo" į spalvas, linijas, dažų kvapą...

Tada jo žodžiai prasprūdo man pro ausis, jose, matyt, vis dar griaudėjo euforiniai mitinguojančios minios šūksniai. Prasprūdo, nors trumpam gal ir nudilgino (kitaip nebūtų šiandien išnirę). Vis dėlto aš juos priėmiau vien kaip lengvą dailininko savigraužą.

Kada buvo peržengta riba, kada toji savigrauža peraugo į mirtinai pavojingą savinieką? Turbūt kiek vėliau, po metų kitų; o gal tą žiemą, kai Ugnė Magdalena, kaip kurapkėlė blaškydamasi po paežerę ir desperatiškai bandydama iš laužo išgelbėti liepsnojančius vyro paveikslus, smarkiai apdegė

rankas, krūtinę, ypač veidą. Neliko nei antakių, nei blakstienų, tik pilkšvai violetiniai rėžiai. Apgijusi ji pasiėmė tris narvelius su papūgėlėmis ir persikraustė į pasienio miestelį pas tėvus. Jos motina pasakojo, kad tuo metu Ugnė Magdalena pradėjo be perstojo melstis – vienui viena, užsibarikadavusi savo kambarėlyje, nuo visų pasislėpusi. Būtų galėjusi, atrodo, būtų pasislėpusi ir nuo Dievo – tokios didelės vienatvės reikalavo jos maldos valandėlės. Netrukus susidėjo su Jehovos liudytojais. Jonui Gėrikui žuvus, grįžo prie Gelšaus ežero, retsykiais aplanko senus pažįstamus ir su nuprotėjėlės užsispyrimu bruka kiekvienam religines brošiūrėles.

Beje, nuo tos dienos, kai ji, vos baigusi studijas, paslapčia, nieko netgi man nepranešusi, dingo kaip į vandenį ir tik po gerų metų išgirdau, kad ištekėjo už Jono Gėriko ir abu gyvena prie ežero, – taigi nuo tos dienos aš nėsyk nepavadinau jos Brise.

XVIII

Pas Nyčią. Prieš pat Tris karalius, dar vaikas.

Didelė, pyktelėjusi, siaubinga, stačiai iš proto varanti tantrinė dievybė – aš! – kareiviškų kastuvėliu iš baltos pailgos vonelės bandanti „pasemti" vorę; toji blaškosi persigandusi, užsimerkusi laksto plonomis kojikėmis, slydinėja blizgančiu emaliu, o pagauta – sklendžia pro langą sodan, nors speigas, sausis...

Vakare atvažiuoja mama. Apklosčiusi patalais pasakoja man iš anksto pažadėtą „baisią istoriją". Šįsyk apie mirties strėles, zvimbiančias ore.

– Tačiau atidžiau įsižiūrėjus, – sako mama, vien jai būdingais ratais glostydama mano petį, – pamatau, kad Giltinė yra graži besišypsanti mergaitė, kuri neturi nė vienos strė-

lės, o slapčia traukia jas iš žmonių širdžių, ir iš kiekvieno būtent tą, kuria jį ir nukauna...

Atsimenu iki dabar – mus perversiančios strėlės mezgasi mūsų širdyse. Va kaip – Giltinė, tiesą sakant, yra visiškai nekalta. Ir dabar atrodo, kad ji yra amžinai jauna, aistringai įsimylėjusi tiktai tariamą savo kaltę. Atimk iš jos tą meilę – kas liks? Beveidė putpelė, surukusi troleibuso moteriškutė, skuduru virtusi kapinių kalija – be jaunatviško virpulio, be gundančio švytėjimo, be gedulo slėpinio.

XIX

Toji mirties nekaltybė, šia nuojauta persmelktas tam tikras „būties minkštumas“, kuris negali rimtai sužeisti nė vienos gyvos būtybės, paties kvailiausio padaro, tasai pusiau sąmoningas atsisakymas kištis į pasaulio sąrangos reikalus lydės mane, matyt, iki grabo lentos. Esė „Nihil sub sole“ ištraukėlė:

Visa, ką matome, girdime, liečiame, susideda iš atomų, o atomai – tai devyniasdešimt devyni nuošimčiai tuštumos, jei ne daugiau! Be to, atomą sudaro branduolys ir aplink jį lakstantys elektronai, kurie neturi masės. Negana to, santykinis branduolio dydis – tai pripūsta galvijo pūslė saulės sistemos centre, o ir tos pūslės vidus iš esmės yra tuščias!

Tad atomas yra kone tobula tuštuma, Visatos skylė. Ir štai iš tokių skylių sudarytas šis „apčiuopiamas ir tikras“, mus gebantis sužeist pasaulis?!

– Žmogus panašus į lengvą vėjelio dvelksmą, jo dienos slenka kaip šešėlis, praslenka tykiai...

XX

Ar ne taip slinko ir mano vaikystės dienos, savaitės, mėnesiai nuošaliame vienkiemyje? Beprotiškai tuščias ir podraug kaži kokio galingo, pirmapradiško liūdesio ekstazės persmelktas nuobodulys. Kartą, kone palaužtas dienų vienodumo, sėdėjau prie malkinės ant kaladės ir varčiau Nyčios albumą. Tuomet, žvelgdamas į jaunos krikštamotės fotografijas, gal pirmąsyk suvokiau, kad gali egzistuoti ir protingas grožis.

Nyčia pašaukė pietų. Bevalgant pradėjo lyti.

– Ant kaladės palikai atverstą albumą!

– Tikrai!

Kaip nuplikytas iššokau į lauką. Lietui vis smarkėjant, skubiai užverčiau albumą ir strimgalviais nėriau atgal prie stalo.

Tik po geros valandėlės abu, lyg davus komandą, pradėjome juoktis susiriesdami...

XXI

Sapne nušoviau briedį. Ir nė kiek dėl to nesigraužiau. Buvau tikras medžioklis – jokio gailesčio, vien šaltakraujiška meistrystė ir grobio aistra. Paryčiui, kitam sapne, atsidūriau prašmatniame kambaryje, kur su manimi koketiškai bendravo aukšta, subtiliai riešus apsinuoginusi rudaplaukė. Tarpais ji buvo panaši į Gaililio, tarpais į jauną mano motiną, o jos akys spindėjo santūriu godumu. Iš vakaro buvau skaitęs, regis, Freudo mintį: visi sapnai turi paslėptas seksualines prasmes – išskyrus seksualinius sapnus, kurie reiškia ką kita.

Tiesą sakant, kartais imu tikėti, kad dėkingiausias metas rašytojui – totalitarinis režimas, kuriame totalinė idėja jau gerokai įskilusi, susikompromitavusi, virtusi privaloma retorine

figūra, ir tiek. Rinka dar saugi, uolūs dvaro poetai kuo puikiausiai tarpsta; sąžiningų, lyg ir nepriklausomų rašytojų Ezopo kalba primargintos knygelės graibstyte graibstomos ir ta pačia Ezopo kalba pusbalsiu garbstomos; maištininkai iš prigimimo irgi nelieka nuskriausti, jie – didžiavyriai, slaptieji tautos šaukliai, vedliai, galiausiai – istorinės toliaregystės įdagu paženklinti politiniai emigrantai; disidentinė laikysena nejučia tampa jų oru ir duona, neblėstančia pasija ir vienintelių egzistencijos principu. Taigi kone visiems plunksnos broliams – aukso amžius.

Išbandymų dienos ateina vėlėliau, podraug su demokratijos „įsisiautėjimu". Grynieji estetai, ir tie, kadaise ankštų, prirūkytų virtuvėlių „salonuose" nedrąsiai svajoję apie laisvosios visuomenės stebuklus, dabar – kamuojami astmos priepuolių, sudribę nuo viršsvorio – ima raukytis, tartum būtų įmynę į karvės bandą. Prie senojo režimo netgi jų laikysena buvo traktuojama kaip pasipriešinimas, nors ji buvo ganėtinai infantili ir, atvirai kalbant, kėlė dviprasmišką šypseną.

Keičiantis ideologijoms, santvarkoms, vykstant didesnėms ar menkesnėms revoliucijoms, atrodo, mažiausiai nukenčia vienintelis rašytojų porūšis, kurį keblu net įvardyti. Aišku viena – šiems kūrėjams visados lengva, nes visados vienodai sunku, kadangi jų pastangos paprastai be pėdsako – kaip į kempinę – susigeria į vangią minios nebylystę arba į savotiškai žavų absurdą[16]. Nebūtinai jie esti patys talentingiausi, ne; tačiau jie visi kaip vienas, tarytum ponaiviai iš laiko iškritę dvasinės kultūros aristokratai, tiesiog maniakiškai tiki, jog esminiai pokyčiai prasideda ne išorėje, o žmogaus sąmonėje. Kitaip sakant, jei degi nekantrumu bakstelti pirštu į kito – kad ir visos visuomenės – trūkumus, paprasčiausiai stenkis atsikratyti jų pats. Tai vienintelė efektyvi kritika.

Teisybės dėlei tektų pripažinti, kad veikiausiai nėra visiškai „grynaveislių“ minėto porūšio rašytojų, kompozitorių, dailininkų. Tai itin retos veislės briedžiai, mūsų platumų giriose bemaž nesutinkami. Vieni plunksnos broliai turi, tarkim, aštuoniasdešimt nuošimčių šiam porūšiui būdingų savybių, kiti – gal ir visą šimtą, tačiau sugeba išlaikyti jas kokius trejus penkerius metus, ne ilgiau. Paskui nuvargsta, sugniūžta ir grįžta prie vyraujančių nuostatų, užsakovams priimtinų mitų; ima ilgėtis ramesnio gyvenimo, pripažinimo ar netgi šlovės, kuri – ir vėl teisus tasai Paryžiaus dekadentas! – tėra paskiro proto prisitaikymas prie nacionalinės kvailybės. Žodžiu, vieną rytą buvęs sūnus palaidūnas nubunda gana prašmatniai apstatytame miegamajame, žvilgteli pro langą ir iš įpročio konstatuoja – naktį truputuką palijo. Pamasažuoja lovoje apstingusius sąnarius, atsidusėja; prieina prie rašomojo stalo ir ant pirmo pasitaikiusio lapuko nostalgiškai užrašo: „Sapne nušoviau briedį...“

XXII

Bruno Schulzas sakosi supratęs, kodėl galvijai turi ragus. Tai, kas jiems buvo per sunku suvokti, sustingo išorėje, užšoko ant jų kaktų ir įgavo kieto daikto pavidalą. Dėl šios priežasties jie linkę „į laukinę ir nežabotą paniką“. Negana to, joks galvijas nemoka išsipainioti iš savo ragų chaoso, todėl, „palenkę žemyn galvas, žvelgia liūdnai ir atšiauriai, lyg ieškodami praėjimo tarp jų šakų“.

Vieną popietę apie tai šnekėjomės su kunigu Aloyzu. Po tėvo mirties tartum savaime suartėjau su juo, ėmėme vis dažniau susitikinėti. Retsykiais kartu pietaujam. Aloyzas trumparegis, todėl jo žvilgsnis gana savotiškas – truputį trikdantis, kibus, atrodo, kad jis nuolat žiūri į žvaigždę šulinio dugne. Bendraudamas su kunigais, iš arčiau stebėdamas jų

laikyseną, samprotavimų linkmę ir drąsą, priėjau išvadą, kad vieni jų Dievą myli, tačiau tiki vis dėlto labiau negu myli (gabūs administratoriai, atsargūs ir vinklūs diskusijų dalyviai, bažnytinės hierarchijos „stulpai"); kiti priešingai – jie tiki Dievą, tačiau myli jį truputuką labiau negu tiki. Šie veik nesirūpina karjera, nebambėdami laidoja savižudžius, nesišalina laisvamanių, nes ir pačių mintys nebijo nuklysti į lankas, o jų aistringi, sykiais net kanoną laužantys pamokslai sutraukia minias. Aloyzas buvo iš pastarųjų, gal todėl visą amžių ir praleido ankštoje priemiesčio bažnytėlėje. Vėliais vakarais, šventovei ištuštėjus, jis mėgo groti joje fleita ir nors kartą per metus pamokslą pradėdavo dar jaunystėje įstrigusiu eilėraščiu – senu kinų aštuoneiliu, kuriame nieko lyg ir neįvyksta, tik žmogus nueina į Lu kalną pasigrožėti lietumi ir grįžta atgalios.

Taigi prie pietų stalo šnekėjomės apie šiuolaikinę literatūrą, apie W. Gombrowicziaus „Dienoraštyje" minimą pastangą „civilizuoti mirtį", prisiminėme ir Nepriklausomybės dešimtmetį, kampan užspeistų mažutėlių „laukinę ir nežabotą paniką", ir staiga nei iš šio, nei iš to Aloyzas ėmė pasakoti:

– Per patį Atgimimą, kai žmonės noriai mitingavo ir svarstė kategorijomis „už" ir „prieš", vėlų rudens vakarą priėjau tokį visais langais švytintį kioskelį. Jame sėdėjo barzdotas senis ir pardavinėjo tortus. Tų tortų, aišku, niekam nereikėjo, ne jie tuomet rūpėjo! Negana to – tortai atrodė kaip koks išsišokimas, kone pasityčiojimas iš tautos, iš laisvės siekio! Niekas jų nepirko, bet tasai senis tupėjo savo kioskelyje ir kantriai laukė. Ir aš slapčia pagalvojau, jog regiu priešais save Dievą – šiuo metu ničniekam nereikalingą, pamirštą, paniekintą, siūlantį lyg ir ne tas vertybes, kurių trokšta įsiaudrinusios minios, tačiau ramų, tvirtą, jokių pervartų neišmušamą iš vėžių. Jis sėdėjo įgiję raukš-

lėm išvagoto barzdylos pavidalą, šypsojosi vien akimis ir pro visus langus bei plyšius plieskiančiame kioskelyje laukė torto pirkėjo...

XXIII

Neseniai, išsyk po Naujųjų, ištisą dieną varčiau juodraščius, dienoraščius, žiūrinėjau giminės nuotraukas, o paskui iki pirmos valandos nakties skaičiau Kurtą Vonnegutą, išgyvenusį Drezdeno bombardavimą: „Jeigu po viso šito išlikai gyvas, esi praradęs bet kokį išdidumo jausmą".

Priėjau prie lango. Snigo. Milžiniškos snaigės sūkuriavo ore, leidosi žemėn ir gulė po žibintu. Gulė minkštai, tartum be jokios tvarkos ir sykiu kariškai tiksliai.

Žvelgdamas į tą mirgančią snaigių užuolaidą prisiminiau terminą – *Planko siena*. Mokslas mums leidžia žinoti, kas įvyko, praėjus vos 10^{43} sekundės po Didžiojo Sprogimo, tačiau nė truputuko anksčiau. Visos proto pastangos atsitrenkia į *Planko sieną*. Toliau intelektas neįsileidžiamas. Atmintis – taip pat. Jokia – nei mechaninė, nei prasminė, nei intuityvioji.

Prasiskverbt neįmanoma.

Belieka *užversti akis*.

XXIV

Jaunystėje Liza vidury sakinio kartais kietai sučiaupdavo lūpas ir užversdavo akis aukštyn. Dvi tris sekundes matydavau vien jos akių baltymus. Tai klaikiai primindavo įkaitintu geležies strypu apakintą kinų vienuolį, regėtą kažkokiam kino filme. Anksčiau neišmaniau, kaip šitai pavadinti, vėliau toptelėjo – *užversti akis*.

Tai reiškia: „O! Aš geriau patylėsiu!" Arba: „Kvailiau paklaust negalėjai?!" Arba tiesiog: „Atstokit nuo mano galvos!"

XXV

Epizodas iš juodraštyje likusios pjesės: mažame Paryžiaus teatrėlyje vienas būrų sermėga vilkintis personažas, laikydamas rankoje bemaž kalakuto dydžio juodvarnį, frakuotam ponui aiškina, kad čia vaidinama visiškoje tamsoje, o aktorius mes įžiūrime tiktai dėl nepaprastai balto jų grimo; todėl nė vienas žiūrovas neturi teisės vilkėti drabužio, kuriame šviestų nors menkiausias baltas siūlelis.

– *Mais oui, mais oui, – užverčia akis* nuovokus ponas, – net bandelių bufete, ir tų nevalia apibarstyti cukraus pudra!..

XXVI

Valandėlei *užversti akis...* Kas tuomet tarytum piratų brigantinos praplaukia mūsų akių baltymais?

Manaisiais: Jonas Gėrikas, atsirėmęs į sutrešusį paežerės lieptelį, su „Retro" buteliuku rankoje; dievinamo vyriškio išprievartauta Nyčia – pravirkusi visam gyvenimui, nors to gal net neįtarianti; Gaililio, ankštais moteriškos stiprybės bateliais susivaržiusi kojas ir – pakeliui į Pažadėtąją Žemę – vis dar klaidžiojanti po neužmatomą numėlynijusių lubinų lauką Žemaitijoje; nuprotėjusio kunigo žvilgsnio senelis, gudriai dėstantis, kad va būtent jo pievoje šešiasdešimt pirmųjų pavasarį parašiutu nusileido Jurijus Gagarinas; mama, kuri šaltą viduržiemio pavakarę drėgnu balso skudurėliu valo dulkes nuo mirtinos strėlės daigo, ką tik prasikalusio patiklioje mano širdelėje; juodvarnis, primenantis garaže susmukusį tėvą, galingai, bet kaži kaip nejaukiai (nes tyliai) plakantis orą sparnais; sesers akių baltymai, senstant pamarginti sprogusių kraujagyslių siūleliais; Ugnės Magdalenos randuotas veidas, įgavęs prisirpusių gervuogių atspalvį, tartum virš jos visąlaik būtų išskleistas melsvas peršviečiamas skėtis; aš pats, griežtai atsisakęs pertvarkyti pasaulį, gurkšnojantis kavą

įprastoje senamiesčio kavinėje ir sykiais vis dar jaučiantis po liežuviu aitroką Chruščiovo kukurūzinių bandelių skonį; sapnai, visi iki vieno, ir būtinai tas, kuriame paskutinįsyk per miegą palaimingai šypsosi vargšas genialusis Ervasas... Netgi toji persigandusi Nyčios vienkiemio vorė, per Tris karalius nublokšta ant snaigėmis apdrėbto erškėtrožės krūmo ir, kaip dabar matau, monotoniškai čirpinanti negudrią melodiją. Raibas sijonėlis, storos vilnonės kojinės, pajuodęs spygliukas tartum smuikas priglaustas prie pūkuoto kaklo. Melodija vadinasi „Išdurti Dievui akis".

Taigi, kokia nors pašventinta verba išrakinėti Dievui akis ir paskelbti pasauliui: Dievas apako!

Ir vaikščioti aklam. Be jokio išdidumo jausmo.

Aukojimas

2000

Atsirakinęs buto duris, Rojus pirmiausia užkaičia vandenį kavai. Tik tada nusimeta šlapią lietpaltį. Akyse stovi ką tik matytas vaizdas: jaunas girtuoklėlis – tiesa, nepiktybinis – vangiai kabinėjas prie troleibuso keleivių, o išlipdamas mesteli prie durų sėdinčiai senutei: „Ai, vis tiek aš jau žuvęs...“ Moteriškė lengviau atsidūsta, o Rojus bala žino kodėl pajunta jam pavydą. Gal dėl aiškaus apsisprendimo. Jis primena laisvę.

– Iš kur tam varvaklyniui žinoti, kad žuvęs! – suirzta mintyse, o garsiai ištaria: – Aš žinau pakankamai, kad žinočiau, jog daugiau žinoti nenoriu! – Dar po valandėlės: – Žuvęs... Visa esmė, kad jokia esme čia nė nekvepia.

Akis užkliūva už rankraščio ant stalo. Pieštuku pabrauktas sakinys: „Iki pirmos valandos nakties skaičiau Kurtą Vonnegutą. Po Drezdeno bombardavimo viename interviu jis sakė: „Jeigu po viso šito išlikai gyvas, esi praradęs bet kokį išdidumo jausmą“.

Su puodeliu kavos įeina į didįjį kambarį, atlapoja balkono duris, užsirūko. *Kava be cigaretės – kaip cigaretė be kavos. Tik dar prasčiau.* Virš šermukšnių – vos įžiūrimas bokštas su kryžiumi. Aloyzo valdos. Prisimena universiteto katedroje nugirstą mintį: nenaudingo aukščio kultūra. Viena profesorė su įtampa balse klausė: „Kad ir bažnyčios, pasakykite, kodėl jos statomos kuo aukštesnės? Juk dėl to į jas netilps daugiau žmonių! Bet ne, jų bokštai vis tiek šauna dangun, nors tasai aukštis, kasdieniškai svarstant, yra visiškai nenaudingas“.

Dryžas rugsėjo lietus – žaibo plyksnis virš parko – kavos gurkšnis. Prietema. Neapibrėžtas, gūdus laikas. Nė gyvos dvasios.

Bet ne... – štai ten kaži kas lyg ir krusteli... Prisimerki – aptirpusį kryžių primenanti figūra. Žaibas valandėlei nutvieskia žmogų, kuris ant nugaros neša į save panašų vyriškį, tiktai nuogą ir, regis, negyvą. O iš kitos parko pusės, iš priešingos, pajuda dar viena figūra. Vėl plyksteli žaibas, suboluoja netvirtai statomos kojos, apnuoginti kaulai, kampuota kaukolė. Virš jos žybsi persigandusios akys: dievaži, taip miruolis ant nugaros turėtų nešti savo gyvąjį!

Einantieji susitinka parkelio vidury, stabteli. Ir tuomet du gyvieji, kaip iš akies traukti du Rojai Rudenys, taip karingai dėbteli vienas į kitą, taip nuožmiai subaltakiuoja akimis, kad jeigu kas nors, tarkim, vienišas vėlyvas priemiesčio bažnytėlės kunigas, šitai pamatytų, sąmonę stingdantis šaltis nueitų jo nugara, įsismelktų į stuburo slankstelius, įsiėstų į kiekvieną ankančio šlapimtakio ląstelę, žemės krislelį panagėse.

Susiliečia tų dviejų būtybių žvilgsniai, žaibiškesni net už žaibą, susikryžiuoja, tačiau netrukus jos vėlei pajuda priešingomis kryptimis: pirmoji su savo negyvėliu ant nugaros pamėkliškai vaipydamasi nušlepsi dešinėn, antrąją abejingai girgžčiojantys, bet tvirti, vietom dar mėsingi griaučiai nusineša į kairę. Tos būtybės išsiskiria netarusios nė žodžio, joms ir taip viskas aišku: tiesios mintys, jaunystės idealai, paprastos ir sveikos emocijos, bičiuliški gestai, galantiški ir drąsūs veiksmai, gebantys virsti poelgiais, šią akimirką mirė, – ei, ar girdite, lietuje skendintys padangėn susmeigtų bažnyčių bokštai ir troleibusų girtuoklėliai, susigūžusios seniukės ir pamerktų jurginų kvapo prisigėrusios vienkiemių trobos, neramių sapnų afganistanai ir visų drezdenų kurtai bei skalikai vonegutai, – ėmė vieną pavakarę ir mirė; ką čia mirė – nusi-

baigė ant skerdyklos gelžbetonio kaip pančiais sukapotas kankinys galvijas! Tykiai nusibaigė – be krūpčiojimo, be narsos ką nors pakeisti, be pretenzijų į savo apaštališkąją tapatybę, netgi be visa tai stebinčiųjų šleikštulio.

Teliko buko abejingumo pasaulis.

Vienintelė jo aistra: vėluojant – lėtinti žingsnį, praradus santaupas – pro langą švystelti ir piniginę, pristigus šypsningos atjautos – virsti dorumo pabaisa.

Arba šit kaip tau, Rojau, ką tik nutiko – persaldinus kavą, įsidėti dar vieną, kaupiną, šaukštelį cukraus.

Naktį sapnavo ošiantį sodą. Prie kiekvieno vaiskrūmio pristatyta plieninių slastelių, žolėje šmirinėja tūkstančiai baltų pelyčių. Rojus eina nuo vienų slastelių prie kitų, nudegintu degtuko galu išbado sugautų pelių akis ir paleidžia – dovanoju jums gyvybę, gyvenkite laisvėje, lakstykite, veiskitės! Ir šliaužia tie apakinti padarėliai cypdami, sutraiškytomis kojomis, perkreiptais kaklais ir pasturgaliais, paskui save palikdami siaurus fosforuojančius kraujo latakėlius – ir tai buvo didysis, nepakartojamas ir tobulas Rojaus Rudens gailestingumas, kuris palengva suplaukė į krūvą ir įgijo akinančio debesies pavidalą... Ir šit iš to debesies susiformuoja sukumpusi milžiniško mutanto figūra: smailas žiurkės snukis, liktarnos girgždesys, milo apsiaustas – drėgnas, siekiantis žemę, garuojantis; ant peties – nei žarija blėsuoja kovarnis, padengtas suragėjusiais roplio žvynais. Tai būtybei slenkant pro šalį – *in nomine patre et filio et spiritis sanctis!* – Rojus išvysta jos kaktoje karšta smarve tvoskiančią žaizdą, o toje žaizdoje – plačiai siūbuoja ir gaudžia pasaulio pradžios varpas. Staiga baisingos jėgos sūkurys pagauna jį, įtraukia, siurbte įsiurbia į patį žaizdos vidurį; tačiau praėjus pirmajam išgąsčiui, Rojus šalimais pamato ne išvirtusius mėsgalius, ne nosį riečiančias kruvinas gleives, bet švariai išplautą medinę

varpinę, iš kurios aukštybių žaliomis, iš palaimos sudrėkusiomis sakalo akimis jis dairosi po akinančio grožio gamtovaizdį: mansarda, japoniška guoba, vos ne vos kibirkščiuojanti dobiliena, trys voratinkliais apėję karklai ir ryškiai geltonas namukas... Bet juk tai... o apipuvęs Lozoriau! – tai vienintelis tavo paveikslas, kurio tąžiem neįgrūdai slibiniškon laužo gerklėn!.. kurį (laužą? paveikslą? – neįžiūriu!) už vėjuoto siūlelio vis dar laiko persirpusių aviečių ryškumo moters ranka... ir dangus... tarytum sena išdidi namo siena... pirmąsyk susiliečianti su drobe... štai jis, susilietimo momentas... laiko įgaubties akimirka... dėl jos ir tapomi paveikslai!.. Dar: žąsinas su dėle ant kojos, baltas kvailas triušis, debesys, primenantys grakščias brigantinas, slystančias padangės Perkėla... Ir vienplaukis vyras – siaurame saulėgrąžos lukšto laivelyje. Išlenkta kaip dalgė nugara šaukte šaukia: savižudis! Anava žmogus jau persisvers per laivelio kraštą, bet paskutinį akies mirksnį sudreba visais viduriais, įsikerta į save dantimis ir nagais, prisilipina prie savęs lipniais ląstelių syvais, kiekvienu kūno nareliu pajutęs, jog jo ir taip nebėra; spengianti įtampa nervingu peties truktelėjimu akimoju sutraukė paskutinius ryšius su vakardiena; kaltės ir skolos užmirštos; ūmios pasiutligės stadiją pasiekusi savigrauža sumaitojo, ištąsė, išnešiojo pati save. Sakytum – dvelktelėjus lengvam gyvenimo vėjeliui visas pasaulio purvas sudžiūvo, sukietėjo ir nupuolė nuo žmogaus kaip perskeltas riešuto kevalas nuo sveikut sveikutėlio branduolio. Jis laisvas, nes nesantis, nesvarstantis, peršviečiamas kiaurai. Kaip Niekas. Kaip vandens atspalvis, taškuotas kiaušinio lukštas tarp meldų, katino murkimas saulės atokaitoj, triušio spirų krūvikė, traukos dėsnis, sakalas virš pamiškės...

Sakalas virš pamiškės. Paprastas jo buvimas. Tobulai žalias žvilgsnis.

Praeitis, dar prieš valandėlę atrodžiusi tokia gremėzdiš-

ka – neegzistavo, ateitis – nedomino. O be šių polių per viesulingą laiko tėkmę neįmanoma permesti nė šapelio, vadinamo diena, akimirka, atmintim, laukimu.

Regėjo tartum iš šalies: nurimęs, be pastangų sklendžia viršum girios. Kiekvienos plunksnos galiuku žinojo šio skrydžio slėpinį, nors racionaliai jo nė neketino suvokti. Jautėsi esąs visur tartum niekur: buvo išnykęs, neužimantis nė taškelio erdvės, tačiau nebūtų drįsęs tvirtinti negebąs būti.

Nubudo. Lauke lijo dar smarkiau. Žvilgtelėjo į fosforuojantį ciferblatą – trečia valanda nakties. Sapnas plastėjo greta. Mažas, pūkuotas, plačiai atsimerkęs rūko gurvuolėlis, skleidžiantis gyvos esybės šilumą. Nekrusteldamas pabandė į jį įsižiūrėti, prisiminti – visą, paeiliui, mėgaudamasis kiekviena įdubėle, blyškiausia vaizdo aižena. Sukirbėjo profesinis instinktas: būtų gaila šitai prarasti, gal atsikelt ir užrašyti? Ir tą pat mirksnį sąmonėje kažkas griežtai perspėjo: nė nebandyk! Šį sapną galima tik paaukoti. Nustebo:

– Kam?

– Šypsningam užmaršties atminimui.

Akimirką išvydo save Nyčios vienkiemyje, prakaituotą, tašantį akmenį; akimoju vėl užmigo.

Ryte sapno neatsiminė. Neatsiminė net, kad sapnavo.

Kapinės. Paratum cor meum

2003

Stoviu eilutėje prie cisternos, pro petį stebiu, kaip kelio viduriu sliūkina du vyriokai. Varge mano, regis, pažįstu juos kaip nuluptus! Kone tiksli kai kurių mano jaunystės dienų kopija: apšepę, vos bepasivelkantys, sukumpę. Netoli kapinių tvoros, prie niekad kažkodėl neišdžiūstančios balutės, tupi katė. Žemesnysis brūkšteli degtuką, meta jį gyvulėlio pusėn. Katė instinktyviai šokteli į šalį, bet, akies krašteliu pastebėjusi, jog degtukas šnypštelėjo ir užgeso, akimoju susivaldo ir nueina savo keliu – neskubėdama, minkštai, išdidi kaip karalienė. O tiedu... o tiedu nabagėliu ir toliau nušlepsi sulinkę, sukumpę, pagiringi. Neturintys jėgų net šyptelti iš savo išdaigos.

Gana dažnai, jau kone kasdien, ateinu prie šios cisternos. Prie milžiniškos, žalios, pripiltos pradvisusio Neries vandens. Skardinio laistytuvo dugnas surūdijęs, prakiuręs, bet ir jame dar spėju atnešti šiek tiek skystimėlio – mano kapui nedaug jo ir tereikia.

Ne, nesuklydau – *mano* kapui. Žinai, Brise, užpernai nusipirkau kapinėse vietą. Aptvėriau ją, pasistačiau antkapį, akmenyje iškaliau: Rojus Ruduo; apačioj – gimimo metus, o vietoj mirties datos cheminiu pieštuku balažin kodėl ėmiau ir pakeverzojau: *ruduo*. Aną pavasarį pasodinau gėlių, samanėlių, vėliau dar šermukšnį prie suolelio. Antkapio šonuose pritvirtinau po žvakidę, net žvakes įstačiau – žalsvas, storas, rantuotas, – žodžiu, padirbėjau iš širdies, kaip sau.

Ramu čia pasėdėt, tykiai pamąstyti nemąstant. Sykį, tai buvo prieš Vėlines, neiškenčiau ir uždegiau tas žvakikes.

– Kieno kapą taip gražiai prižiūrite?– įsiteikdama, o gal bandydama užmegzti pokalbį, paklausė iš matymo pažįstama moteriškutė, viena iš tų pilkų kurapkėlių, kurios nuo ryto iki vakaro šmirinėja kapinėse.

Patikėk, sumišau, nesumojau, ką atsakyti. Pasijutau lyg ir kaltas, nutvertas negera daraș... Bet vėliau nusiraminau: prisiimti kaltę ir būti kaltam – visiškai skirtingi dalykai. Pirmasis priklauso mūsų kompetencijai, o antrasis visada mums buvo ir liks slaptoje.

Pala... apie ką aš čia?.. A, atsinešu to pradvisusio skystimėlio... O kartkartėm palaistau ir tavo kapo karališkąsias begonijas, Brise. Tada prisėdu ant suoliuko – ir iš atminties ima plaukti vaizdai, sakytum lengvos peršviečiamos gondolos, pilnos žmonių, ryškių drabužių mirgesio, pokalbių nuotrupų,– jau niekas nesugebės iš manęs atimti šio šv. Amarkordo, šio Kombrė, šio apibrūžinto vaikystės veidroduko, šio tarytum senas filmas trūkčiojančio ir fragmentiško *requiem* praėjusiam šimtmečiui, – ničniekas, pavėlavote, pasagų vinimis prikalti liepų rūpintojėliai, asiliukai ir gudročiai, paršasnukiai kipšiukėliai jūs mano...

Taigi, atmintis... Tiesą sakant, ką, be jos, dar gali tausoti žmogus, sulaukęs mano amžiaus, kai pirštis jau vėlu, o gult į karstą – truputuką per anksti. Gerai nepamenu, gal penkiasdešimt aštuntieji, devintieji. Šokiai kaimo mokykloje. Pusbrolis, išsišiepęs iki ausų, tampo kreidos baltumo akordeoną. Aš, penkiametis akiniuotukas, šmirinėju po pabaigtuvių vainikais išpuoštą salę tarp besisukančių porų, girdžiu, kaip pakampėse merginos pagarbiai kužda: „Čia muzikanto pusbrolis...“ Net ūgteliu, imu švytėti iš vidaus, lyg būčiau išgirdęs: „Čia Jėzaus apaštalas...“

O netrukus prieš akis iškyla rietuvė malkų. Gal metro ilgio beržiniai rąstukai. Kaip Kazys baltąjį akordeoną sustirusiais vaiko pirštais maigau išmesto sieninio laikrodžio rė-

mą – medinį, padengtą tamsiu laku, truputėlį lenktą, su kumščio dydžio skyle per vidurį. „Dziu dziu dziu, ziu ziu ziu, – niūniuoju, – sudie, kvietkeli tu brangiausias...“– net seilės tykšta, siauroje Šančių gatvikėje, pavadintoje tarybinės partizanės vardu, tos malkų rietuvės pačioje viršūnėje, atsimenu, apvilktas išaugtu paltuku, rudenį, su dryžuotarėmiais akinukais...

Dėl tų akinukų. Kaimo, kur tėvai mane išveždavo vasarai, žmonės stebėjosi: bamblys sulig stalu, o jau pabalnotas akiniais – iš reikalo ar iš mandrumo?

Tokie laikai buvo. Tu gal ir užmiršai, bet aš visa tai tartum dabar matau, girdžiu, užuodžiu. Praėjusios savaitės įvykiai sykiais jau ima skęsti ūkuose, turiu sukaupti dėmesį skaičiuodamas paprasčiausią mokestį už butą, bet vaikystės įspūdžiai, smulkmenos, žodžiai įsismelkė atmintin neišgraužiamai. Rarytum tie Gustave'o Schwabo perpasakotos „Odisėjos“ puslapiai (vienintelė knyga krikštamotės troboje!), vartyti ir pervartyti ilgais žiemos pavakariais, gurkšnojant aviečių stagarėlių arbatą, arba nuobodžiausiais vasaros vidurdieniais, kai į lango stiklą įkyriai daužydavosi nago didumo smaragdinė musė, kurią po vidudienio pogulio atsikėlusi Nyčia išleisdavo laisvėn: praveria, būdavo, langą kuo plačiau, atseit – lėk, skrajūnėle, lėk! Dievaži, kaip kokį Picasso taikos balandį.

Arba kad ir tie obuoliai. Talka, suprakaitavę vyrai kažin ką dirba kluone, vienas šūkteli:

– Atnešk obuolių!

– Tik skanių! – priduria kitas.

Ir aš jau skuodžiu į sodą, renku nuo žemės krituolius obuolius, taikau kur rausvesnis. Ir, žinoma, į kiekvieną atsargiai suleidžiu dantis – ar saldus? Paskui purvinu delniuku kruopščiai užglaistau dantų žymes... Dar ir šiandien prieš atsikąsdamas obuolio nevalingai dirsteliu – ar su žyme, ar patikimas?

O pameni, kaip aš, jau suaugęs, vienąsyk tiesiog kaktomuša susidūriau su tavim mieste?

Regis, aštuoniasdešimtieji. Durų skambutis. Atidarau – laiptinėje stovi gal trisdešimties metų moteris. Žaizdotais riešais, nešvari, išpurtusiu beviltiško ligonio veidu.

– Pone, man labai bloga, gal duotumėt degtinės...

Ji iš tiesų atrodo klaikiai. Virtuvėje pripilu stikliuką naminės. Geria, užspringsta, iš nosies trykšteli dvokiančios gleivės, moterį pradeda tąsyti, ji raitosi visu kūnu, tirta iš vidaus, bando vemti į kriauklę geltonomis skrandžio sultimis.

Įpilu dar stikliuką, sklidiną.

Nepameni? Bet tai buvai tu, liesoji mano Brise. Kaip buvai ir mano mamos artimiausia draugė, džiova serganti aristokratiškų manierų Meilė. Ką čia slėpsi, tau pas mus užsukus, vogčiomis įsirangydavau po senovine kėde, po tokia aukšta, lenktomis kojomis, ir išplėtęs vyzdžius žiūrėdavau į mėlynas apatines kelnaites. Žiūrėdavau neatplėšdamas akių, baimindamasis ir apsaląs iš nesuvokiamo jaudulio, kol vieną vakarą mamos buvau gėdingai iškrapštytas iš savo slėptuvės, o tu šypsojaisi sumišusi, lengvai išraudusi, bet nuduodama, kad nė iš tolo nenutuoki, ko aš taip tykiai lindėjau po ta nelemta kėde.

O laidojo tave neapsakomai šaltą viduržiemį. Gal pačios šalčiausios šio krašto žiemos rytą. Savęs neįsidėmėjau (tik ilgą kalijos kalaviją pirštinėtoje rankoje), bet atmintin įsirėžė nepaprastai geltona saulė, iš proto varantis sniego ryškumas, iš burnų besiveržiantis tiesiog apčiuopiamų formų garas ir duobės link ristele judanti laidotuvių procesija. Visi ristele – senučiukas kunigas, giminės, kaimynai, karstą nešantys vyrai, netgi dūdų orkestras, ir tas negrojo, tik niūriai ir trupučiuką juokingai – kaip aukso žvynais žvangantis drakoniukas – risnojo sausai girgždančiu sniegu. O jau kitų metų lietingą vasarą aš ir vėl išvy-

dau tave po skėčiu mergiotiškai pritūpusią prie savo kapo. Gerai įsiminiau truputuką įstrižą lietų ir dvi vandens čiurkšleles, mėlyno skėčio virbais tekančias ant tavo permirkusios nugaros...

Ir vėliau aš tave mačiau ne kartą. Sykį tu buvai slaptoji mano paauglystės meilė, kurią po daugelio metų netikėtai sutikau vakarėjančiam miesto sode. Elegantiška, tamsiu kostiumėliu apsitempusi dama su baltu šalikėliu ant kaklo ir miniatiūriniu šunėku prie kojų – peržydėjusi senamiesčio pienė po švelniai įsižiebiančiu vakarinio dangaus skliautu. Plačiai nusišypsojai, tačiau šypsena buvo dalykiška, matematiškai tiksli, prismaigstyta matlankių, liniuočių ir skriestuvų. Po valandėlės pajutau stiprėjančiais ratilais sklindantį aitrų plėšrumą: plėšri pagarba, plėšrus geranoriškumas, plėšrus dėmesys pašnekovo mintims. Netgi per kraštus besiveržianti meilė savo juodam šunėkui buvo plėšri. Mandagiai pakvietei į svečius, aš dar mandagiau padėkojau ir atsisakiau. Tokios moterys šeimynykščiams išsijuosusios giria svečią, nepamiršdamos palyginti jo su savo vyru – tuo nevykėliu, apsnūdėliu, nevaleika, tačiau visos pagyros būna perdėtos ir nejaukios, kai kurios paprasčiausiai netaktiškos; jau po pirmųjų minučių svečią apninka įkyri mintis, jog šiuose namuose taip elgiamasi vien todėl, kad, likę vieni, sutuoktiniai turėtų malonumo gudriai susimirksėti: tai apmulkinom išsižiojėlį! Po teisybei jei ne Didieji Grįžulo Ratai – septyni ryškūs langeliai, nostalgiškai spindintys virš mano jaunystės miesto sodo, Brise, toje juodai vilkinčioje malonių bruožų plėšrūnėje tavęs būčiau neatpažinęs.

O eilėraščius, atsimeni, kaip tu deklamuodavai eilėraščius! Negrabiu judesiu užkelta ant taburetės, prie šurmuliuojančio išgertuvių stalo. Su mano sesers kapronine suknele[17], tokia švelniai rožine, pūsta. Nuoširdžiai ir „išraiškin-

gai“, kibirkščiuojančiomis akutėmis. Suaugusieji nėmaž nesiklausydavo, šurmuliuodavo, šūkčiodavo užstalėje, čiulpdami silkių uodegas ir savo pirštus. Kažkas mesteldavo arkliską priemiesčio proletarų sąmojį, visi darniai nusižvengdavo, užgoždami vaiskų mergytės balselį. Tavo akyse šmėkšteldavo sumišimas, vos pastebima nuoskauda, paskutinį posmelį ryte nurydavai. Toks negudrus eilėraštukas apie žilvitį, žibuoklę ir mamytę, atsimeni?

Tau nutilus, pasigirsdavo keli skysti moteriškų delnų pliaukštelėjimai, ant taburetės pastatydavo kitą vaiką, kartais mane. Bet savo deklamacijų aš nepamenu, matyt, jau tuomet mano oda buvo kietesnė, aš nepatyriau tokios aitrios nuoskaudos kaip tu.

Jau seniai nesijaučiu esąs nei trumpakelnis Edeno obuolių rinkėjas, nei iš vidaus švytintis bažnytkaimio Kristaus apaštalas. Šiame pasaulyje, Brise, dabar man gražiausia – daug bei įvairaus vyksmo ir... jokio įvykio. Todėl kasdien, tarytum į tarnybą ateinu prie žaliosios vandens cisternos. Prie jos dažnai atšokuoja tokia juodai įdegusi paaugliukė su litriniu stiklainiu po pažasčia. Štai ir šiandien – į pakaušį plieskia nuožmi vidurvasario saulė, laukiu, kol vandens plona čiurkšlele pribėgs į prakiurusį laistytuvą, ir akies krašteliu stebiu ją, tą išstybusią mergaičiukę, mindžikuojančią netolies ir kairės kojos nykščiu keliuko dulkėse braižančią mįslingus Visatos ženklus. Žinau, nė kiek neabejoju, galiu prisiekti savo sielos išganymu, apie kurį pastaraisiais metais galvoju vis dažniau ir su visu savo amžiui deramu rimtumu, kad tą mergaičiukę kas nors būtinai vadina Brise. Nors ji dar paaugliškai kampuota, nesvietiškai liesa, tik mestelėjęs žvilgsnį nepasakytum net, kad graži. Bet ji graži, ir tai yra tiesa, nes graži jos jaunystė, tavo jaunystė. Ypač čia, mūsų kapinėse. Kur mano širdis, Brise, mano širdis jau bemaž pasiruošus.

Visiškai kaip anąsyk, prieš kokius penkerius metus, kai po ilgų, varginančių ir iš esmės bergždžių viso gyvenimo studijų – tuščiame pajūryje – kiaurąnakt budint prie paties sumeistrauto fanerinio Perkėlos angelo – mane užvaldė džiaugsmas, jog aš šį tą jau žinau.

Ir vertingas buvo ne tas žinojimas, o tasai džiaugsmas.

Rojus Ruduo

1953 - RUDUO

Plonytė pervargusio fontano srovė ūmai išsiklaipo, nutrūksta ir sminga žemyn.

Baigta. Ruduo. *Baisi pabaigos kantrybė.* Traškantis Traklis. Paskutiniai vandens ribuliai. Pauzė. Akinantis ultramarinas.

Lenkiu apgriuvusius vėlyvojo baroko rūmus. Dangus tamsiai mėlynas, geliamai ramus. Netoliese apdegusio veido moteris į polietileninį maišiuką skina raudonas erškėtuoges.

– Kam skini jas... Brise?

– Papūgėlėm. Labai mėgsta. Ypač sėkliukes.

Tamsus krūmokšnių auksas. Pasistiebęs matau, kaip už jų, pro kapinaites, vaikėziškai pasikėlęs sutaną, šarmota žole brenda basas, dar visiškai jaunas kunigas Aloyzas. Jo žvilgsnis vis toks pat – lyg atsargiai kamantinėtų, lyg prisimerkęs žvelgtų į šulinio dugną. Plačiai švyluodami į šalis, žemėn leidžiasi klevų alėjos lapai. Anava koks – skaisčiai raudonas, vijoklinis – krenta tiesiai į mane. Taigi kad nenutupia man ant galvos, neįsivelia į plaukus, bet perskrodžia mano pakaušį kiaurai, nugrimzta kūno ertmėn ir lieka tenai, neišnyra, gal suvis ištirpsta...

Antro aukšto langai – ovalo formos, aukšti, matyt, kadaise tenai būta pokylių salės. Palypėjęs ant kalvelės, išvystu, kaip didžiaakė paaugliukė, persismaugusi it skruzdė, energingai vaškuoja salės parketą. Jos kojos, apautos geltonom skudurinėm šlepetėm, išdarinėja neįtikėtinas figūras, šoka mechaniškai tikslų ir podraug verčiantį prunkštelti skudurinės lėlės šokį. Šypsena lipte prilipusi prie jos lūpų, akių, netgi rankų... Dievaži, ir jos pirštų galiukuose yra tokios

mažos besišypsančios burnelės! Staiga mergaitės veidas ištįsta iš susižavėjimo – o, ba! – ji pamato manin smengančius lapus! Smengančius ir neišnyrančius! Tą pat mirksnį Skudurinė Onutė smagiai klesteli ant išblizginto parketo, jos kojos užvirsta aukštyn – tiesios kaip medinuko, nesilankstančios, tirtančios iš juoko, supančiotos ryškiom šlepetėm...

O aš, vaiskėjantis, peršviečiamas ir kažin kaip skaudžiai besvoris, išeinu į vieškelį. Pakyla vėjas. Gluosnių šakos ima siūbuoti plačiai, verpetingai, sykiu su jomis siūbuoja voratinkliai ir vabalėliai, inkilai ir begalės sunerimusių varnėnų,– dievaži, tai vienintelis kelias pasaulyje, kuriuo iš vėlyvo lapkričio be vargo galima sugrįžti į bobų vasaros pradžią. Pasiveju vienišą keleivį, tai Aloyzas. Atpažįstu jo romią šypseną. Pėdiname žvyrkeliu, dairomės. Po vešliu ąžuolu moteris utinėja berniuką. Tolėliau žmogus aria lauką. Aria vienkoju gandru, kurį traukia raumeningas angelas. Jo sparnai apvilkti margaspalviu užvalkalu, pasiūtu iš vaikiškų nosinaičių. Angelą už apynasrio veda kuprota paauglė.

– Ji netinka primityviai aistrai, – stabteli Aloyzas, nužvelgdamas mergaitę. Aš linkteliu. – Tačiau visos kupriukės turi šį tą iš paukščių. Ankstyvą rudenį tai gražiau ir už stebuklą.

Traukiam toliau. Tik dabar pastebiu, kad Aloyzas nusiskutęs galvą plikai, lyg būtų koks plačiaskruostis kinų vienuolis. Pagavęs mano žvilgsnį, Aloyzas nusišypso:

– Šiais laikais nelengva žmogui, sugadintam gero skonio. – Pakelia delną prie akių, prisimerkęs žiūri tolin, nelėtindamas žingsnio sako: – *Lietaus migla Lu kalne...*

Taip, šaukiu, Aloyzai, taip, tiktai taip! Nors nėra nei kalno, nei lietaus, nors viskas rudeniškai įprasta ir pilka, bet taip! Kas kad aplinkui plyti lygumos, kad dešinėje – laukas, kairėje – laukas, vis dėlto mes tenai pabuvom, mes jau turime kur grįžti! Ties kryžkele Aloyzas išsitraukia

dramblio kaulo fleitą. Net ir pasukęs kitu keliu ilgai girdžiu čaižią, gyvais vėjais apipintą, neįprastų dermių brangakmeniais nusagstytą pavakarės melodiją – „Laukas ir yra tam, kad lauktų“. Šalikelės griovin lyg išklaipytus Pano pirštus įmerktas šakas praskleidžia galingas vėjo gūsis, ir tolumoje sumirga virtinė įpusėtų statyti, bet užuolaidomis jau apkarstytų vienodo sukirpimo namukų, tuntas vaikų, išdykaujančių prie ekskavatoriaus išraustos duobės, būrys vištų ir vičvienaitis gaidys, dar – margas šleivakojis taksas, kuris lekia ratu aplink celofano skiaute pridengtą šiaudų kaugę ir pasiutusiai linksmai skalija.

Ūmai pajuntu silpnumą kojose, ima spengti ausyse, – o varge, kaip spaudžia! Prisėdu ant akmens ir matau, kaip iš mano kūno, tarytum iš sunkios senovinės karietos, atsargiai išlipa be galo į mane panašus šviesiaplaukis berniūkštis, pamojuoja man ranka – atsainiai, bet draugiškai, kaip kronprincas ištikimam karališkos giminės vežikui, peršoka griovį ir patraukia naujakurių gatvelės link. Štai jis šeimininko judesiu atidaro vieno namuko duris: ankšto kambario apytema, troškus virinamų skalbinių, obuolienės ir vyriško odekolono kvapas. Moteris, ką tik pasodinusi mažą mergytę ant naktipuodžio, delnu nuo stalo sužeria neregimus duonos trupinius į saują ir suberia juos į prijuostės kišenę. Tada nusijuosia ją, užkelia koją ant taburetės krašto ir, nėmaž nesidrovėdama, plačiai atmetusi atlasinio chalato skvernus, ima tampyti kažkokias gumytes. Žalsvoje prieblandoje švyti nepaprastai balta mėsinga šlaunis, primenanti didelį upėtakį, sustingusį drumstokame vandenyje. Moteris, suprantama, nepastebi mažo įdegusio berniuko, nors jis stovi visiškai greta; jai to baltapūkio, matyt, suvis nėra, o gal ir būti negali.

Vėliau, jau užaugęs, „Paryžiaus spline“ Rojus užtiks keturis Baudelaire'o žodžius, charakterizuojančius tam tikro būdo moteris: „Patvari valia ir grobio alkis“; o pats, dar

kartą patyręs panašų vaizduotę dirginantį išgyvenimą, rašys: „Kai į ramią vyrų draugiją netikėtai įsiveržia moteris, kartais padvelkia nenusakomu, tačiau kiekvieną pasitempti verčiančiu moteriškumu; bet kartais pajunti tik šleikštų, visus krikdantį išalkusios patelės kvapą“. Beje, kažkodėl jis nedrįs rašyti: „Kai į vienišo vyro gyvenimą...“, tenkinsis kur kas aptakesne „ramia vyrų draugija“.

Žinoma, šiuos žodžius jis parašys vėliau, mažne po trisdešimties metų. O kol kas susikaupusi mažiukė nuoširdžiai stena ant naktipuodžio, jos žandai sveikai raudoni, rankutės putlios, tarytum suveržtos per riešus bespalviu siūleliu; ji stengiasi įkišti kumštelį tarp savo kojų, patikrinti, ką ten išstenėjo, bet šit ištempia kaklą ir pravirksta, lyg pajutusi kambaryje dar kažką esant – neregimą, negirdimų žingsnių, kitokį nei ji: egzistuojantį, intuityviai artimą ir vis dėlto nė vienu pojūčiu neapčiuopiamą...

Moteris apatiškai paima naktinį puoduką ir išneša pro duris. Kartu išneša ir ant jo virkaujančią mergytę.

Sparčiai temsta.

Rojus prieina prie lango. Tarp medžių – tvarkingos takelių juostos, margi suoliukai. Neatrodo, kad tai būtų Nyčios miškas, veikiau tai miestelio, gal netgi ganėtinai didelio miesto parkas. Po artimiausiu kaštonu sėdi žilstelėjęs vyras. Senamadis, inteligento manierų, sausas. Lengva pašaipėlė ir taurumas be vargo dera jo veide – daugelio atkaklių, bet vienišų nevykėlių bruožas. „Taip, garbieji klošarai, vyskupai ir kiti lapuočiai, apie ką mes čia?.. A, didžioji literatūra... Jaunystėje rašytojas privalo būti tikrai talentingas, kad parašytų keletą neabejotinos vertės puslapių; vėliau, jau įgijus vardą, pakanka šį tą parašyti, kad tave vis dar laikytų talentingu.“ Žmogus ant suolo oriai atkragina sakališką galvą ir nervingai trukteli skruostą: „Graži ji vis dėlto, toji panieka grožiui, pernelyg graži...“

Pradeda lašnoti. Rojus mato, kaip vyriškis atsistoja ir mechaniškai kilsteli lietpalčio apykaklę. Lyja vis smarkiau, stambesniais lašais. Priešais lėtai eina vidutinio amžiaus moteris. Jos sunkiems plaukams, kelioms raukšlelėms, pralinksminusioms akis ir lūpas, jos visam tykiai gęstančiam, bet vis dar išsiskiriančiam grožiui būtų galima papriekaištaut gal vien už tai, kad jis pernelyg atidžiai buvo prižiūrimas Dievo. Virš galvos išskleistas skaisčiai mėlynas skėtis.

Staiga jie abu sustoja, vyras ir moteris, apstulbę žvelgia vienas į kitą, tarsi nedrįsdami patikėti savo akimis. Lietus smarkėja, jis jau pliaupte pliaupia; grubus vėjo šuoras išplėšia lietsargį... taip, jau ne skėtį – būtent lietsargį vėjas išplėšia iš moters rankų, ima nešti jį pieva, ridenti tartum spalvingai nudažytą cirko vežimo ratą. Moteris nė nekrusteli. Vyras žengia keletą žingsnelių artyn, atsargiai paima pusiau sulenktą, sakytum – lietsargį vis tebelaikančią, moters ranką, kelia prie lūpų ir ilgai ilgai bučiuoja jos pirštus. Abu be žodžių žvelgia vienas į kitą, stovi lyg įkalti, druskos stulpais pavirtę, o lietus – galingas, įstrižas, negailestingas rudens pradžios lietus – čaižo tuodu vienas priešais kitą sustingusius žilstelėjusius žmones, teka jų plaukais, pečiais, skruostais, susimaišo su nevalingomis moters ašaromis; aplink nė vieno praeivio, tik tas lietus ir tas ryškiai mėlynas lietsargis, – jau toli, kone kitame pievelės gale, – vis dar ridenamas vėjo...

... Už nugaros kažkas uždega stalinę lempą. Rojus krūpteli ir tą pat mirksnį lange išvysta blyškų paauglio atvaizdą. Perskrodžia mintis: tikriausiai taip turėtų atrodyti mirties išskaistintas veidas. Žaismingai pūsteli orą į išplėstas savo akis – stiklas aprasoja, uždengia vidun žvelgiančiojo siluetą. Berniukas perbraukia pirštu per baltą rasotą debesėlį, tačiau jame nelieka jokio pėdsako. Tada Rojus sugniaužia kumštį ir krumpliais pradeda trinti aprasojusį stiklą. Bet ir

šitai nepadeda. Matinė dėmė nenusitrina, lyg būtų seniai seniai užtepta ant stiklo baltais aliejiniais dažais. O mano ausyse suskamba prikimusiu, lūžinėjančiu paauglio balsu kartojamas ir kartojamas aštuoneilis:

gal tai baisiau nei mirtina liga
kada žvelgiu į atvaizdą lange
neryškų skaidrų vėjo išblaškytą
lyg ne save regėčiau o tą kitą
kuris ryškėja lygiai kaip naktis
kai aš į jos akis lange alsuoju
o stiklas švelniai švelniai aprasoja
toj pusėje kur mano atspindys

O parke lyja, varge, kaip nuovargingai pliaupia tame ničniekam nežinomo miesto parke!..[18] Berniuko prie lango jau seniai, jau kadų kadai nebėr. Gal niekad ir nebuvo. Tik už stiklo, *toj pusėje kur mano atspindys,* kabo monotoniškai šniokščiančio vandens užuolaida.

Ilga. Šilkinė. Aklina.

Papildymai, pastabos, komentarai

[1] ...*Pradžių pradžios garsas.* – Gyvenimas – mokymasis pavadinti, įvardyti, pervardyti. Tai reikštų – atrasti (ergo, prisiminti). Mircea Eliade: „Bergždžios pastangos ieškoti senovės kalbose sąvokų, kurias per didelį vargą sukūrė didžiosios filosofinės tradicijos, galimas daiktas, tokių žodžių kaip „būtis", „nebūtis", „realus", „nerealus", „tapsmas", „iliuzinis" ir kitų nėra Australijos senbuvių ar senovės Mesopotamijos gyventojų kalbose. Bet net jeigu žodžio trūksta, *daiktas* yra".

Turint galvoje, kad jokiam asmeniui, jokiai filosofinei tradicijai nesuteikta privilegija matyti daiktą totaliai, t. y. taip, kad iš akipločio neišsprūstų nė menkiausia jo savybė, subtiliausi struktūriniai ryšiai, formos niuansai, galime spėti, jog visos pastangos identifikuoti daiktą baigiasi vien jo dalies išryškinimu, tradicijos nulemto, jai aktualaus savitumo pabrėžimu. Šia prasme įvardyti – visados reiškia prarasti (užmiršti).

[2] ...*Vaizdelių prikimštą monitorių...* – Įjunkau į internetą, „sėdžiu" toje virtualioje erdvėje valandų valandas, neatsiliepiu net į telefono skambučius. Tikra Babelio biblioteka! Įsispitrijęs į mirgančius vaizdelius, iš tiesų gali pražiopsoti Apokalipsę už lango. Pasaulis pašėlusiu greičiu vartosi akyse. Nors keičiasi ne jo esmė, tik informacijos gavimo būdai, greitis, komponavimo, modeliavimo, kompiliavimo galimybės. Išnyra neaprėpiama žaidimų, vizijų, diskursų gausa, ligi tol neįsivaizduoti malonumai. Supranti: malonumo pagrindas gali būti tobulų technologijų sukurta iliuzija, laimės – tiktai tikrovė; supranti: žmogaus sklaidai reikia ir gyvulio, ir žvaigždės, ir skruzdžių tako, ir pušų spyglių ant sniego – realių, kvepiančių, duriančių, ne vienplokščių, šaltai žybsinčių monitoriuje, – supranti, bet noriai leidiesi mulkinamas, pasiduodi kompiuterio kerams, tam kone idealiam tarpininkui tarp savęs ir... ne-savęs. Šis tarpininkas pamažu bando ne tik koreguoti realybę, bet ir atstoti ją, apsimesti, kad jis ir yra vienintelė realybė. Lengva pastebėti liguistą blizgesį dažno *homo*

informaticus akyse, jį primena net anekdotas – jaunuolis, išjungęs monitorių, sėda prie automobilio vairo ir pagalvoja: „Pala, kiek gyvybių turiu atsargoje?“ Dirbtinis intelektas virsta demiurgu, amnezijos genijum, *homo sapiens* sutrinka, nežino, kas esąs, susitapatina su kibererdvės fantomu; jo galva prikrėsta buvimo-būdravimo-fantazijos-mirties-sapno-sąmonės-daikto santykių mišrainės.

Po tos nuprotėjusios interneto bibliotekos, kur lygiomis teisėmis koegzistuoja mėgėjiškai įžūli saviraiška, psichikos anomalijos, nepraustaburniškas apsinuoginimas ir klyksmas, kančios tiesa ir akivaizdus blefas, į savo rašomus tekstus imi žiūrėti atsakingai, nors ir ne pernelyg rimtai: žinai kone visus galimus pasaulio modelius, bet jau esi pasiruošęs juos ironizuoti, lengvai pašiepti (kaip ir save – ironizuojantį); žvelgi į visa tai iš epinio nuotolio, tartum sakydamas: „Gerbiu visus proto darinius ir sykiu – nė vieno; nelaikau jų tiesa; visi pasaulio romanai – dar viena, kas kad diletantiška, filosofinė vizija; visi filosofų išvedžiojimai, giliamintiškos studijos bei traktatai – dažniausiai prasto stiliaus intelektualų romanai; šios epochos vienintelė pagarbos verta laikysena – nieko nepriimti perdėtai rimtai ir vis dėlto tikėti, kad kažkas nepaprastai rimto egzistuoja“.

Savotiškai žavi situacija – požiūrių įvairovė, garantuotas anonimiškumas, informacijos perteklius ima griauti, kompromituoti, ryti patys save; tai šiek tiek primena zen koano sužadintą sąmonės būvį – absoliutaus tikrumo paieškas, kai specialus, amžiais gludintas galvosūkis sąmoningai apačią sumaišo su viršumi, logiką su alogika, visos išmąstytos vertybės netenka prasmės, *ego* – pagrindo, pasaulis – kaukių, diskursas – patogių klišių, paradigminių ryšių, lieka vien siaubingas ir podraug svaigus kritimas bedugnėn. Štai tasai kritimas, tasai netikrumas ir yra didžioji vertybė, pati tikrovė. Belieka atgniaužti pirštus, paleisti išsapnuotą šiaudą ir ničnieko nebijoti, kol išmuš akimirka iš visų vidurių išrėkti klasikinį zen „Mū!“ Bet ji, toji akimirka, žmogui su pitekantropo aistra garbinančiam kiberreligijos dievybę, matyt, gali tik artėti, tačiau negali ateiti. *Niekados*. Štai kur šuo pakastas.

Taip, čia. Shaolin vienuolyne. Dvyliktojoje Korano sūroje. Pasauliui nežinomo užkampio bažnytėlės šventoriuje.

[3] *Baltoji klozeto gėlė.* – „Pats gražiausias, turiningiausias pašnekesys pasaulyje: vyras ilgai, su deramais tarpais šypsningai besišlapinantis į vandens lopinėlį klozete. Koks garsas! Tikras gyvasis vanduo – čiauška, vizgina uodegą, rangosi, pataria, klausia, perspėja... Čia liūdniau, čia linksmiau, staiga mirksniui nutyla, laukia, ką atsakysi. Po to – žaibiška reakcija, vėl čiauška, vograuja, priešgyniauja, sutinka, – geniali sidabro purslelių oratorija, žmogaus vertas dialogas, tiesiog arija, nurungianti bet kokį vidinį monologą!

Įsivaizduoji – laukia tasai vandens lopinėlis, ta baltoji klozeto gėlė, ką aš jai pranešiu, iš paskutiniųjų įtempęs pilvo raumenis, ką išaimanuosiu, išgiedosiu iš pačios diafragmos gelmių, iš apatinių čakrų, iš gyvuliškos savo prigimties, praeities, evoliucijos ūkų, ką sukuždėsiu senąja kūno kalba...“ (Viena iš begalės Jono Gėriko gražbylysčių; aludėje, grįžus iš tualeto.)

[4] *...Grįžus iš Afganistano mėsmalės.* – Senas amerikiečių filmas apie Vietnamo karą. Vidurnaktį kalbasi du kareiviai. Vos gyvi, kone išprotėję po žiaurių kautynių džiunglėse, paišinus veidus atgręžę į nepaprastai ryškiai spingsintį dangų.

– Žvaigždėms nei gerai, nei blogai, jos būna, ir tiek.

– Teisybė...

Juodu kraupiai bijojo vietnamiečių.

Jonas Gėrikas sakydavo, kad nutapyti galima viską, išskyrus žvaigždes. Tai varo iš proto. Lizos Ieva, mokydamasi penktoje klasėje, apie žvaigždes sudėjo dvieilį:

Jos nebijo net žmonių,
Šviečia su malonumu.

[5] *...Grįždavo prie mielesnės temos.* – Ilgą laiką maniau, kad tuometiniai mamos ir Meilės pašnekesiai pliuškenosi minčių paviršiuje. Dabar jau abejoju – ar tikrai paviršiuje? Kone sokratiškas klausimas... Sokratas klausdavo ne todėl, kad iškvostų informaciją, veikiau todėl, kad padėtų tam, kurį klausia.

Taigi, Sokratai, šiandien man atrodo taip:

– Tikroji gelmė yra tiktai tenai, kur žmogaus sielai ne per gilu, nepavojinga, kur viskas savo vietose, suprantama, kur nesopa galvos nei dėl rytdienos, nei dėl likimo, nei dėl „metafizinių" galvosūkių. Tiktai tenai ji, siela, gali krykštauti kaip vaikas, tarpais tarškėti, tarpais taškytis purslais, žaisti. Gali pakrantėje, tarytum subrendusi moteris, plauti vaisius, daržoves, girdyti ožką, velėti žlugtą, arba kaip vyras – pastatyti trobą savo šeimai, pasidirbti valtį ir nebijot nei valdžios, nei mėnulio pilnaties, nei potvynių. Bet gali ir paprasčiausiai įmerkti kojas į skaidrų vandenį ir ramiai laukti Žuvies. Retsykiais jausti, kaip ji buku snukučiu baksnoja gelsvą nugeibusį nykštį.

[6] *Laidojom mamai iš kairės.* – Atsimenu, per mamos laidotuves buvau keistai ramus, kone abejingas. Nutvėriau save galvojantį: kodėl aš taip? Veido raumenis iškreipė gėdos grimasa. Pakėliau akis į vyrų nešamą karstą, žiūrėjau į jį ilgai, keikdamas save už nejautrumą, bandžiau nors sekundei susigraudinti. Pasijutau suspaustas gėdos, iš vienos pusės, ir isteriško juoko, iš kitos. Nuo to dvigubo slėgio manyje atsivėrė kažkokia sintetinė žaizda ir ėmė... šypsotis. Vėliau Gaililio sakė tą valandėlę stebėjusi mano veidą, iškreiptą, anot jos, įžūliai, nykiai, bet sykiu ir rafinuotai prievartaujamo sielvarto.

Gaililio, gražioji žydaite įskilusios datulės akimis, tave laidos už kapinių tvoros!

[7] *...Kone pavirtęs į varną...* – Kovo pabaiga, pas Nyčią. Pradeda lašnoti. Šiaurinis kalvelės šlaitas dar nenutirpęs. Ūmai išsivadavusi iš sniego, zvimbteli žilvičio šakelė, kliudydama guminių batų aulus. Grįžteliu per petį ir išvystu lengvai verpetuojantį kaži kokį pavidalą, įklimpusį permirkusiame molžemyje: šviesūs plaukai, plati, lyg ir pažįstama, spalvoto žurnalo viršeliui tinkanti šypsena, netaisyklinga elipse išlenktas ratas ant nugaros; nuo pečių iki žemės nutįsus paklodė ne paklodė, sparnai ne sparnai, gal parašiutas...

Spėju pagalvot: nei žmogus, nei aniuolas, nei traktorius, – ir čirkšteliu seilę žemėn.

O toji būtybė, mažne iki kelių nugrimzdusi į lauko pliurzę, staiga išgirsta, kad už nugaros kaži kas išgąstingai suvasnojo. Akimoju atsigręžia ir mato: ūkanotoj lomelėj toks guminiais batais avintis pusbernis laiko už kojų nutvėręs dervos juodumo paukštį, kuris įnirtingai moja dideliausiais savo sparnais, stengdamasis ištrūkti iš užpuoliko gniaužtų.

Taigi – tasai brolis juodvarnis iš visų galių plaka orą sparnais, tačiau nekrankia, iš sučiaupto snapo neišleidžia nė garso, tyli, nevidonas...

Asmenybės susidvejinimas? Susitrejinimas? Keistas potyris, ryškus.

Ir kam aš juos su tokiu įniršiu gaudydavau? Gal tai išties siejasi su Edipo kompleksu? Išsimiklinęs buvau, pas Nyčią turėjau marias laiko. Ir šiandien varnų pasaulis man atrodo nepaprastai mįslingas. Čia pat egzistuojantis, o svetimas, stačiai virtualus. Gudrūs, daug matę, seniokiškai atsargūs padarai, žinantys savo vertę. Užkalbinti strykteli šalin, neskuba nulėkti.

Žydų tautos analogas paukščių viešpatijoje.

[8] ...*Skirtingi požiūriai į žmogaus būtį.* – Vakarai: žmogus laimingas todėl, kad nežino, jog nelaimingas. Rytai: žmogus nelaimingas todėl, kad nežino, jog laimingas. Visus slapčia terorizuojantis klausimas: ar yra gyvenimas po mirties? Įmanomas ir kontrklausimas: ar yra gyvenimas prieš mirtį? Sielų persikūnijimas, anot S. P.:

Reinkarnacija – vienintelė kvaila mintis
nebūti šunsnukiu.

Ant įsiūbuoto lyno balansuojančio žmogaus moralinis imperatyvas, vis dėlto sergstintis, leidžiantis judėti (arba susikurti judėjimo iliuziją) neištiesinant laiko. Tvirtinama, kad Krikščionių Bažnyčia, turėdama savų interesų, iš Evangelijos eliminavo idėjas, bylojusias apie sielų persikūnijimą. Bet ar visas? „Visi pranašai ir Įstatymas pranašavo iki Jono, ir, jei norite priimti, jis yra Elijas, kuris turi ateiti" (Mt 11, 13–15). Jonas Krikštytojas – persikūnijęs Elijas? Panašiai liudija ir ST: „Aš siųsiu jums pranašą Eliją pirma, negu ateis didi ir labai baisi Viešpaties diena" (Mal 4, 5).

Galbūt šie samprotavimai nekorektiški Bažnyčios atžvilgiu? Žymus Biblijos tyrinėtojas bei vertėjas A. R., provokuojamai paklaustas apie dabartinę krikščionių bendruomenę, jos dogmas ir dvasininkiją, droviai nusišypsojo: „Aš juos menkiau pažįstu negu Bibliją".

[9] ...Subyrėti į tūkstančius ledukų-nesamybių. – Senelis buvo didis vizionierius. Trobos palubėje ant virvutės pakabindavo žurnalus (kaip dabar atsimenu – „Jaunimo gretas"), pasukdavo, tie plaikstydavosi, atsiversdavo, užsiversdavo – televizorius. Pasakodavo nebūtas istorijas, tarkim, apie aukso kryžiuką, esantį kiekvienoje kryžkelėje. Jei kam nors pavyksta aptikti patį kryžkelės centrą, tasai būtinai išvysta kryžiuką, aukso dažais pažymėtą ant žemės. Miniatiūrinį, telpantį po skruzdės bateliu, įžiūrimą gal tik pro didinamąjį stiklą; tačiau retas jį pamato, mat centro neranda.

Dažnas senelio pasakojimas baigdavosi fantazijomis apie mįslingą Sibiro tautelę, kur jis buvo užklydęs tarnaudamas caro kariuomenėje. Tos tautelės įstatymai liepia vaikinukams nekaltybę prarasti tik su brandaus amžiaus moterimis, o mergaitėms – su pagyvenusiais vyrais. Savaitę prieš mirtį prabilo apie gedulą. „Štai kad ir gėlės,– sakė, – jeigu jos stengtųsi aklai mėgdžioti žmones, tuomet, norėdamos parodyti, kad gedi mirusiojo, privalėtų susitraukti, susiraukšlėti, nugeibti... Bet kam jos tokios reikalingos – švyst už tvarto, ir baigta! Ne, Rojau, per šermenis gėlės turi šypsotis visa burna, tik tada jos gedi."

[10] ...*Aplipę vien savo epocha, savo skundais, skutais virtusiu gyvenimu.* – Aikštėje prieš pat Kalėdas: pensininkė žiūri į lempučių girliandomis nusėtą Rotušę ir pasibaisėjusi sako draugei: „Labai daug elektros..." Netoliese du prigesę vyriškiai kits kitam guodžiasi, kad jų vaikai kategoriškai atsisako grįžti Lietuvon. Vieno – iš Londono, kito – iš Čikagos. Dar spėju nugirsti: „Smegenų nepasiskolinsi..." O kas, jeigu ir pasiskolintum? Štai Ana Achmatova ir varganas jos būvis po Spalio revoliucijos; ir Judita Vaičiūnaitė, jos buities sunkumai po dainuojančios revoliucijos. Iš Juditos interviu 1998-aisiais: „Nesinori nė sakyti, kad su Ūla neretai apsilan-

kom vadinamosiose ubagiukų parduotuvėse. <...> Kavinės... liko tik malonūs prisiminimai". Dvi poetės, dvi savo literatūrų klasikės. Skirtingų revoliucijų panašūs akibrokštai: pirmasis – tos revoliucijos, kuri įvedė bolševikų valdžią, antrasis – tos, kuri ją nuvertė.

[11] ...*Be konvertito neurozės.* – Simone Weil: „Religija kaip nusiraminimo šaltinis yra kliūtis pasiekti tikrąjį tikėjimą. Šiuo požiūriu ateizmas yra apsivalymas". Amžina konvertito siekiamybė: net burnoti prieš Dievą – *ad majorem Dei gloriam!*

[12] *Ar ne, Gaililio?* – Atsimenu, iš vakaro Gaililio pasakojo apie vieną Izraelio rašytojo pjesę, kurią ruošėsi statyti jų teatras. Pjesės pradžia: tamsioje scenoje basų kojų šlepsėjimas, varstomų durų girgždesys, tualete nuleidžiamo vandens gurguliavimas. Po ilgos pauzės užsidega šviesa, senukas keliasi iš lovos, irgi šlepsi atlikti savo reikalo. Staiga sustoja ir išsprogina akis į grindis. Pirmieji žodžiai – priekaištai žmonai, kad ten, kur ji grįžo iš tualeto, ant grindų liko gelsvo skysčio latakėlis... Spektaklis apie dvi vienišystes – „kai sulauki nukaršėlio amžiaus, dvokas iš Saros burnos atrodo kaip miros smilkalų dvelksmas".

Brėkštant Gaililio atsikėlė pirmoji – skubėjo į repeticiją. Apsirengusi valandėlei stabtelėjo prie lango. Ūmai nutvilkė: ji – tikrai stipri moteris, nepaprastai stipri; ne mano...

– Pro šalį tupi šuniukas, – ištarė lėtai, kone skiemenuodama.

Paskutinis mudviejų rytas drauge.

[13] *Pralaimėjimo metafizika.* – Viename straipsnyje skaičiau apie nesuderinamus Laozi ir Konfucijaus skirtumus bei vienui vieną panašumą: potekstėje abu troško tiktai pergalės. Klausimas: ar egzistavo istorijoje kas nors toks stiprus, kad drįstų kalbėti apie pralaimėjimą kaip apie žmogaus esmę, absoliučiai neįveikiamą jėgą? Straipsnio autoriaus atsakymas: „Pirmąjį, apie tai kalbėjusį, prisiminiau. Visi žino ir visi pamiršta. Tai Kristus".

a) Žinoti; ir ištarti žinią (netgi tą, kurią nesunku suformuluoti). Būna, kad nustembi – nebijai mirti. Pusę metų nebijai, metus, bet niekas to

nežino, nepasiteirauja. Šitai pradeda erzinti – negi niekam nesvarbu, kad aš *iš tikrųjų* nebijau mirti?! Tyla ima atrodyti neteisinga, kone sąmokslišką; sykiais nedrąsiai pakreipi pokalbį ta linkme, junti, kaip trys žodžiai švelniai dirgina liežuvio galiuką; pagaliau neišturi ir sakai: „Aš nebijau mirti!“ Ir viskas. Kitą mirksnį tavin įsivagia baimė.

b) Žinoti; ir nenutuokti, kad žinai. Kinų sakmė apie stipriausią pasaulio žmogų. Jis buvo neįveikiamas, nors nėkart nedemonstravo jėgos. Tiesą sakant, apie jo jėgą niekas ir nežinojo, net šeimynykščiai, tik jis vienas. Sakmės korekcija: turėjo, privalėjo būti dar nors vienas žmogus, gebantis jį įveikti. Tasai, kuris ir pats nenutuokė, jog jis – stipriausias pasaulyje.

[14] *...Dangus paukščiui, jaučiančiam aukščio baimę.* – Čigonėli, tai gali būti graži metafora; bet gali būti ir višta.

[15] *...O kanarėlė tupi ant kartelės neapsivertusi.* – Spigiai išreklamuotos akcijos, performansai, grupinės kompozicijos, į parodų sales vos telpančios konceptualiojo meno konstrukcijos, štrichai, agresyvus kičas, griozdiški juodraščiai, ruošiniai, – dievaži, kai kurias koncepcijas įdomiau apražinėti, nei pamatyti įkūnytas. Suglumsti: tiek laiko kalta, virinta, brūžinta, dažyta dėl vienos idėjos, kurią nesunku pasakyti trimis sakiniais. Atrodo, tie meno kankiniai, tie jonai krikštytojai, turi fantaziją, tačiau neturi vaizduotės; be to, šventai tiki, kad idėja ir yra esmė, gyvybės eliksyras, bet ne viena iš lygiateisių kūrinio dalių. Kita vertus, minties, linkmės, idėjos išryškinimas (ar užmaskavimas; bet tai irgi idėja) ir yra tam tikrų meno dirbinių skiriamasis ženklas. Po juo slypi ganėtinai graži neįsisąmoninta pastanga taisyti kelią tam, kuris ateis vėliau. Vitališkesniam, galingesniam, talentingesniam. Būti jo gizeliu. Tikint, kad ir esi tasai talentingasis.

Suprantama, pasitaiko ir spontaniškų proveržių, vykusios žaismės – kad ir ta neapsivertusi kanarėlė. Arba neseniai užtiktas pavyzdys iš literatūrinės spaudos: „Jeigu ant jaunos upės pastatytų visus Paryžiaus tiltus, ji taptų sena“. Apsalsti perskaitęs tokią karališką frazę. Galima pabaiga: „...ji taptų Sena“.

[16] ... *Savotiškai žavų absurdą.* – Išėjus „Svano pusėje“, M. Proustas telefonu kalbasi su markizu d'Albufera.

D'Albufera. Ar aš skaičiau jūsų knygą? Jūs parašėte knygą?

Proust: Taip, aš netgi pasiunčiau vieną jos egzempliorių jums!

D'Albufera. Mielas Marseli, jeigu atsiuntėte, tai aš ją tikriausiai skaičiau, tik nebuvau tikras, kad gavau (iš A. Nykos-Niliūno „Dienoraščio fragmentų“).

[17] ...*Su mano sesers suknele.* – Vis nuolankiau žvelgiu į visas moteris, pasitikiu jomis, solidarizuojuos. Traukia jų psichinė-psichologinė-intuicinė struktūra, neafišuojamas, užguitas, neretai netgi pašiepiamas amžinybės pojūtis, kuris leidžia spėti moterį esant daugiau žmogumi nei vyras. Vyrams paliekama vis siauresnė sritis – buitinė, politinė, šiapusinė. Gavo, ką norėjo. Šit einu pro taksi stotelę, keturi penki automobiliai pravertomis durelėmis, šalia būriuojasi vairuotojai – apžiūrinėja importinę meškerę. Vienas ją netgi „užmeta“ į pievelę, patikrina – ar gera, ar lanksti, ar įmanoma tokia ištraukti hemingvėjišką žuvį... Tikri vyrai: geležiniai žirgeliai ir medžioklės / žvejybos / karybos įrankiai. Nyki palėpė, stačiai skylė, kur šie galiūnai įgrūdo save kaip į cypę, kad kuistųsi tarp mažai kam reikalingų savo vyriškumo įrodymų, vadindami juos visatos bamba.

Aloyzai, jeigu kas nors kada nors sulauks Antrojo Atėjimo, manau, kad Kristus šiame pasaulyje apsireikš moters pavidalu.

[18] ...*Ničniekam nežinomo miesto parke.* – Ryškus užrašas ant šalikelėje Rojų Rudenį palikusio berniuko marškinėlių: *„I love Lithuania, but where is it?“*

Turinys

I.
Pabiri komentarų lapukai 349

II.
Dykinėjimai 113

Apie miestą 115
Apie nuovargį. Kelionės pradžia 119
Apie dykinėtojus 122
Pakelės šunytis 125
Apie Godo 129
Apie meditaciją ir pasaulio pasturgalį 133
Apie Vandens Nešėją 137
Apie deimantus, seną Joną ir purslą ant krapo 141
Apie tragediją 147
Apie užsitęsusią pertrauką 150
Apie spindulėlį tamsoj 154
Apie Ketvirtą Matą, o gal ežiuką 158
5 X 3 162
Apie dendžio lazdelę ir nuostabią bejėgystę 165
Apie sėdėjimą ant slenksčio 169
Apie merdinčio Meistro boružę 173
Apie intuicijos kolibrį ir niūrųjį epilogą 177
Apie asilaitį akimirksnių dulkėse 181
Apie piramidę ir gražiąją mirtį 186
Apie ribas 190
Septynių karolių vėrinys 195
Apie mėnulio šviesą 199

Apie Šunelę, bitę ir žiaurumo mechaniką 205
Apie palaidūną ir paklydėlį 209
Apie vieną frazę. Nuotykis 213
Apie juoko metafiziką 216
Apie juodąjį nemigos strazdą 220
Apie slaptąsias Rūmų dureles 225
Apie tamsą ir Švėgždos šiaudelį 229
Apie tarpininkus ir kelionę Jeruzalėn 234
Kūčių stalo trupinėliai 238
Apie žvaigždę ir žiogą 242
Apie poezijos kentauriškumą 246
Apie kentėjimą 251
Apie Bruegelį, žiemiškąjį spliną 255
Apie šešetą žodžių, o septintąjį – šlapdribą 260
Apie bliuzą ir Šecherezados sindromą 264
Apie kopūstą frako atlape 268
Apie Brolį Asilą 275
Apie pririštą valtį 279
Apie buvimo akimirkas 283
Apie laisvę ir laimę 287
Apie hipercivilizaciją ir vidutinybių apaštalą 291
Devynios vibruojančios pauzės 295
Apie sielos bohemą 298
Apie nubudusį vienuolį 303
Apie laišką. Komplimentas R. Barthes'ui 307
Apie jauno žmogaus šypseną 311
Apie dykinėjimą tuščioje drakonidėje 315
Apie purptelėjusias papūgėles. Silentium 319
Iš senų sąsiuvinių 323
Apie Septintąjį dangų, šeivamedį, vynuogių kekę 331
Apie juodą švytintį debesėlį 336
Giesmė apie Ėrelį. C-dur 341
Apie šiaudinį povą sniego tyruos 345

III.

Rojus / Ruduo

Vasara. Pasaulio pradžia. 1958 351
Tyrai. 1963 356
Geltonas namukas (Luošystė) 1985 361
Išsigaubiančios erdvės. 1959, 1965, 1993 373
Trys dienos iki Vėlinių. 1994 381
Historia morbi. 1995 386
Keliukas pro eglę. 1996 393
Brisė. 1997 406
Planko siena. 1999 416
Aukojimas. 2000 446
Kapinės. Paratum cor meum. 2003 451
Rojus Ruduo. 1953 – ruduo 458
Papildymai, pastabos, komentarai 465

Kajokas, Donaldas
Ka-167
Lietaus migla Lu kalne:
esė, proza / Donaldas Kajokas;
[dailininkas Romas Orantas] – Vilnius:
Lietuvos rašytojų s-gos leidykla, 2002. – 477 p.

ISBN 9986-39-243-8

Lietuvos Respublikos nacionalinės kultūros ir meno premijos 1999 m. laureato esė ir prozos rinktinė. Kartu spausdinamas naujų kūrinių skyrius „Rojus / Ruduo".

UDK 888.2-4

Donaldas KAJOKAS

Lietaus migla Lu kalne

Esė ir proza, rinktinė

Redaktorė Nijolė Kvaraciejūtė
Dailininkas Romas Orantas
Korektorė Rymutė Kvaraciejienė
Maketavo Dalia Kavaliūnaitė
Nuotrauka Narcizo Freimano

2002 08 05. 18 apsk. l.
Užsakymas 1009
381-oji leidyklos knyga.
Išleido Lietuvos rašytojų s-gos leidykla,
K. Sirvydo 6, 2001 Vilnius.
www.rsleidykla.lt / rsleidykla@is.lt
Spausdino AB „Vilspa",
Viršuliškių skg. 80, 2600 Vilnius.

ISBN 9986-39-188-1

D. Kajokas

Lietaus migla Lu kalne / ESĖ IR PROZA, RINKTINĖ

Gal nuo 1986-ųjų, tiesa, su ilgokomis pertraukomis, paeiliui rašiau „Komentarus“, „Dykinėjimus“ ir „Rojų / Rudenį“. Tik padėjęs paskutinį tašką ėmiau nutuokti, jog visi trys tekstai – vieno trumpučio kinų eilėraščio savotiška sklaida, platus komentaras, gal net intuityvus jo struktūros atkartojimas; neskubri sąmonės kelionė į tolimą viršukalnę ir atgal, kad iš arti pasigrožėtum kalnų lietumi, ir tiek. Grįžęs pasijunti turįs kone visą pasaulį, ir turįs galbūt vien todėl, kad toje kelionėje, kaip sako Rytų išmintis, neįgijai nė menkiausio nieko. Bent jau to, kuo galėtų puikuotis, tarkim, apsukri proto beždžionėlė, mat aplinkui vėlei viskas – įprasta ir pilka. Štai tasai Su Lunpo eilėraštis:

Lietaus migla Lu kalne,
Čhecjanėj kyla bangos.
Jei ten jūs dar nebuvot,
Vadinas, baisiai gailitės.
Bet ten pabuvę, grįžtate
Atgal, o viskas – įprasta ir pilka.
Lietaus migla Lu kalne,
Čhecjanėj kyla bangos.